大南寔錄正編第二紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

918
LH Mục

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XX

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ XVI

Minh-mệnh năm thứ 19

(1838)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

TỦ SÁCH NGHIÊM THẨM

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI
HÀ-NỘI — 1968

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838]. (Thanh Đạo quang năm thứ 18). Mùa xuân, tháng giêng. Vua chuẩn định bắt đầu từ tết nguyên đán năm nay, ở Kinh, ngày mồng 1, thì hoàng tử, các công, cho đến văn ngũ phẩm, võ tứ phẩm; ngày mồng 2 thì văn chánh tứ phẩm, võ chánh ngũ phẩm; đều cho ban yến, (lệ trước ban yến chỉ đến văn ngũ phẩm, võ tứ phẩm). Phàm quan chức dự yến, người thự hàm thì theo phẩm thăng thự; người bị giáng, cách được lưu tại chức thì theo phẩm được trước để thưởng cho, từ nay lấy đó làm lệ.

Chuẩn cho gián binh tại ngũ từ Thừa-thiên trở vào nam đến Hà-tiên, trở ra bắc đến Quảng-bình, từ mồng 1 tháng 2 đến cuối tháng 6, phàm người theo lệ cấp lương bằng tháng tiền 5 tiền, hoặc chỉ gạo 1 phương, thì chiếu theo số người hiện có đều kế tiếp cấp cho tiền mỗi tháng đủ 1 quan.

Sai quân ở kinh chia đi đóng thay đổi ở các địa phương: (2 vệ Long võ hữu Hữu bảo nhị đóng ở Trấn-tây; vệ trung doanh Hổ uy đóng ở Gia-định; vệ tả doanh Tiền phong đóng ở An-giang; vệ Tiền nhất quân Vũ lâm, chia đóng ở Thanh-hoa, Nghệ-an; vệ tiền doanh Thần cơ, đóng ở Hà-nội; vệ Kỳ võ tam chia đóng ở Sơn-tây,

https://tieulun.hopto.org

Ninh-bình ; vệ Kỳ võ tứ chia đóng ở Nam-định, Hưng-yên; vệ Tiền doanh Hồ uy chia đóng ở Bắc-ninh, Hải-dương). Biền binh đi thú đóng ở Nghệ-an trở ra bắc, đường đi hơi gần, đều thưởng cho tiền và gạo lương 1 tháng; đóng ở Gia-định, An-giang hơi xa thưởng cho 1 tháng rưỡi ; đóng ở Trấn-tây rất xa thưởng cho 2 tháng, quản vệ đến ngoại ủy đội trưởng, thưởng cho áo quần có thứ bậc, thư lại, binh đinh sau khi đến đóng, đến tháng cuối thu cũng cấp cho quần áo. Và quân ở Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên đi đóng ở Trấn tây, đều thưởng cho gạo tiền lương 1 tháng rưỡi ; quân ở Quảng-nam đóng ở Gia-định, quân ở Khánh-hòa, Bình-thuận, đóng ở Trấn-tây, đều thưởng cho 1 tháng, từ nay về sau hằng năm chiếu theo lệ ấy thi hành.

Cho thống quản các doanh, cử người có thể làm được quản vệ, đem tên tâu lên. Đến khi sở đăng lên, trong Văn Diệp, Trần Hữu Phúc đều dự có công trạng thực về việc bắt giặc xuất sắc ; vua chuẩn cho đều được thăng thụ chức thành thủ úy; Mai Văn Đồng, cùng cai quản nửa vệ Tiền nhất quản Vũ lâm, đóng ở Thanh-hoa; Nguyễn Duy Sĩ, cùng cai quản nửa vệ Tiền doanh Hồ uy, đóng ở Hải-dương; Trần Văn Diệp, cùng cai quản nửa vệ Kỳ võ tam đóng ở Ninh-bình ; Trần Hữu Phúc cùng cai quản nửa vệ Kỳ võ tứ đóng ở Hưng-yên.

Vua cho là đường sông ở Trấn-tây việc sai phái thì thuyền bài đạo rất là đắc lực, sai trích lấy ở Gia-định, Vĩnh-long mỗi tỉnh một chiếc ; Biên-hòa, Định-tường mỗi tỉnh hai chiếc, cùng với 6 chiếc cấp trước, tất cả 12 chiếc, sung làm thuyền định ngạch thuộc thành ấy.

An phủ phủ Khai-biên tỉnh Hà-tiên là tên Dy làm phản. Khi trước có tên Khống từ nước Xiêm trốn về (người ở phủ Khai-biên, năm trước sang nước Xiêm nhận chức Ba-lạt). Dy ẩn giấu đi, Ấn phủ là Trương Sùng Hy biết

https://tieulun.hopto.org

tình hình, bắt Khống đem nộp ; Dy sợ tội, bèn cùng thổ mục là tên Châu, ngầm dụ sơn man chế tạo khí giới mưu đồ sinh sự ; chợt nghe tên Đô Y ở Hải-đông nổi loạn, liền họp bọn 500 người đến phủ Long-tôn đốt cướp đồn trại, suất đội cơ Khai-biên sung quản cơ là Sô Mịch, phó quản cơ là Ân Ôn đều đến theo, giết hại linh người kinh đóng giữ ở đấy, chia đường quấy nhiễu, Hộ phủ là Lê Văn Trung tỉnh ủy án sát Phạm Ngọc Quang, thân lãnh biền binh đuổi bắt quan thành Trấn-tây là bọn Đoàn Văn Phú được tin báo, cũng phái phó lãnh binh là Nguyễn Tiến Phúc, đem 2 vệ Tiền-bảo, Khánh-hòa và phiên mục là vệ úy Nhâm Trật cùng thổ binh đi đến cùng đánh bắt, đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng : « Giặc Dy cố ý chứa giữ giặc trốn trong bọn giặc, thì ngầm mưu làm loạn, năm, tháng đã lâu, thế mà Trương Sùng Hy hình như tượng gỗ, không biết gì đến, đến khi giặc làm loạn giặc đã lọt không mà bắt giam giữ, để đến sinh ra rắc rối, thực là có thiếu chức vụ, phải cách chức ngay, được tại chức, quan tỉnh là Lê Văn Trung, Phạm Ngọc Quang đều giáng 1 cấp, chuẩn cho ủy thêm phó lãnh binh là Hoàng Quang Thông, đi ngay cùng với Phạm Ngọc Quang cố sức giết hết bọn giặc ấy, và nhân tiện xét rõ Trương Sùng Hy từ trước đến nay làm việc thế nào, để gây thành việc biến ấy, cứ thực hặc tâu. Lại điệu 500 biền binh ở An-giang đi đến Hà-tiên, 500 biền binh ở Vĩnh-long đi đến Trấn-tây, lệ thuộc để theo sai khiến.

Phó lãnh binh đạo Hải-đông là Vũ Đức Trung đuổi bắt tên phản nghịch Đô Y ở sóc Châu núi Kha, Đô Y chạy thoát, lẩn trốn ở rừng rú, thự đề đốc là Bùi Công Huyên thân đem biền binh người kinh người thổ, tiếp tục đi kinh lý, vệ úy đạo Khai-biên là Nhâm Trật đánh nhau với giặc Châu ở sóc Cầm-lịch, phá tan được, bắn

https://tieulun.hopto.org

giết được 9 tên trong bọn chúng, giặc Dy ở Long-tôn nghe tin Châu thua, liền đem bè lũ rút trốn.

Vua nghe tin khen ngợi, thưởng cho Nhâm Trật 10 đồng phi long ngàn tiền hạng lớn. Lại bảo Nội các rằng: Thổ mục là Đô Y, tên Dy, tên Châu, lòng chứa mối họa, đã không phải một ngày. Và một dỗ binh dân Sầm Lợp, không phải chỉ một người, mà tướng quân tham tán thành Trấn-tây, từng không biết đến, thì chức vụ ở đâu? Trương Minh Giảng trước đây về kinh; lúc bấy giờ việc phát ra, tuy không ở đấy, nhưng ngày thường không biết để tâm dò xét, lỗi cũng khó từ chối. Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương đều giáng 2 cấp. Đoàn Văn Phú quyền nhiếp chưa lâu, Bùi Công Huyên không có trách nhiệm chăn nuôi dân đều được miễn nghị. Nay phải nghiêm đốc quan bắt giặc hết sức tìm bắt bọn phạm ấy, cần tất phải được để chuộc tội trước.

Trong quân thành Trấn-tây là Trương Minh Giảng tự kinh trở về, đi qua Gia-định, nghe tin phủ Khai-biên đạo Hải-đông có việc, lập tức thượng khẩn đi ngay phi báo trước về thành, nói phao lên là «thân đem đại đội binh, thuyền, ngày sắp tới sẽ đến nơi», cho lòng người được yên. Tổng đốc Gia-định là Nguyễn Văn Trọng tức thì phái 300 biền binh và 5 chiếc thuyền thuộc tỉnh ấy đi hộ tống, và làm sớ tâu lên. Vua phê bảo rằng: «Sự cơ chính là tốt, làm việc cũng phải».

Án phủ là Phạm Ngọc Oánh, hiệp lý là Đoàn Đức Giảng ở đạo Hải-đông phái văn lương thực, đạn dược đến quân thứ, khi đi đến đường rừng Ca-thi bị giặc cướp mất, biền binh gián hoặc có người bị thương, bị chết, quan thành ấy là bọn Đoàn Văn Phú đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: «Địa hạt Trấn-tây ở chỗ biên thùy, rất là quan yếu, ngày trước nhân giặc Xiêm vừa dẹp yên, dân man mới phụ thuộc, trẫm ủy tướng quân Trương Minh Giảng, tham tán Lê Đại Cương chuyên

https://tieulun.hopto.org

chịu trách nhiệm ở địa phương ấy, về công việc phòng giữ bên ngoài, phủ dụ bên trong, từng đã ân cần răn bảo, cốt mong để ý vỗ yên, cho được thỏa thiếp, cớ sao đột nhiên phát ra việc Sa Thấp, Đỗ Y, tên Châu, tên Dy làm phản, bè lũ đi theo nhiều, mà ở thành từng không biết đến, khiến cho người kinh lạ vô cùng. Đoàn Văn Phú mới quyền tiếp làm việc, cố nhiên không đáng trách, còn như Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương ngày thường dạy nuôi trái phép, lòng người không theo, và lại thiếu sự phòng ngừa, gây ra việc biến, là lỗi của ai? Nên đều truyền chỉ quở mắng. Rồi cho truyền dụ các phiên mục, đi khắp hiểu dụ bọn thổ binh thổ dân, đại khái nói rằng: Nước Chân-lạp từ khi qui phụ triều đình đến nay, có việc gì là công việc phiền nặng và khổ luỵ, bèn đến nỗi cam tâm phản nghịch như thế, kia như Sa Thấp chứa nuôi người phản nghịch, ngầm mưu làm loạn, ác nghiệt tự mình gây ra, tự chịu tội giết, bọn giặc Đỗ Y, tên Dy, tên Châu, chẳng qua vì lòng riêng, cùng bè với kẻ ác, mưu làm việc bậy, không lâu rồi cũng phải giết, còn như thổ binh, thổ dân sở tại, toàn là đều không can gì cả, cớ sao dựa theo bọn ấy, để chịu tai họa diệt vong ư? Tức như trước đây 4, 5 năm, giặc Xiêm đánh phá nước Chân-lạp, tàn ngược bừa bãi, giết hại nhân dân, bắt cả vợ con, đốt nhà cửa, phá chùa tháp. Lúc ấy nhân dân nước Chân-lạp gặp phải ngọn lửa tàn ngược của nước Xiêm, cha không thể giữ được con, chồng không thể nhìn được vợ, tấn lạc, đói khổ, không tạm sống được, đã được triều đình thương xót, sai tướng thống lãnh đại binh, không tiếc tiền lương trăm vạn, giết lui giặc Xiêm, giúp toàn hạt được yên. Và lại để quân ở lại để đàn áp bọn giặc cho dân được ở yên vô sự, thế là đem dân Chân-lạp ở trong bùn than, đặt lên trên chiếu đệm, việc ấy tai mắt mọi người cùng được trông, nghe biết

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cả, nếu không có quan quân gắng sức dẹp nước Xiêm, thì nước Chân-lạp chắc đã thành đất hoang hết cả, đâu được vui có sống như mấy năm nay ư? Phàm người có tâm trí, cũng nên biết 1, 2 điều, sẽ cảm ơn không ngớt, sao phải vội sinh oán vọng, cam chịu cho giặc lừa dối đỗ dành, mắc tội lỗi ấy, là cũng chưa nghĩ mà thôi. nếu người thổ có bị người kinh khắc khổ sự gì, hoặc quan lại lấn áp, sách nhiễu, có tình tệ gì, cho cứ thực trình bày rõ ràng tất cả, tướng quân, tham tán sẽ thân oan xét cho, quyết không tư vị che chở. Nay triều đình coi người thổ cũng như người kinh, vốn không chia khác, sao lại còn mang lòng không yên, để hãm thân vào theo giặc, tự chông mang tội, nên phải sớm quay đầu về, chớ để bọn giặc lừa dối được, các người là dân đều trở về yên nghiệp làm dân như cũ, người quân lính cũng đều trở về đội ngũ làm quân như cũ, không trước có bị giặc bắt hiếp theo chúng, đều khoan tha cho, không truy xét nữa. Nếu cố chấp, mê muội không tỉnh ngộ, tự chịu ngu dại, thì khi quân nhà vua đến, đánh giết càng dữ, không những họa đến thân mình, mà lại giết cả vợ con, hối không kịp nữa, khiến cho thổ dân sở tại, cảm biết nghĩ lại, cùng theo về yên ổn, rồi bọn phản nghịch chơ vơ không nơi nương tựa, tự khắc phải bắt được ».

Bèn sai Binh khoa cấp sự trung Trần Văn Triện mang tờ dụ đi ngay tuyên dụ bảo rõ, nhân tiện dò xét quan lại ở thành phủ có gây nên việc biến không, hoặc tự bọn phạm nghịch có ý gây vạ, cứ thực về tâu.

Điệu quân đóng ở Gia-định: vệ trung doanh Hổ uy và cơ tả Quảng-nam đều một nửa đi đóng giữ ở Trấn-tây; phái thêm quân ở kinh, vệ trung doanh Hùng nhuệ đóng ở Gia-định. Lại cho đem gạo ở Vĩnh-long 30.000 phương, ở Định-tường 20.000 phương vận tải đến

https://tieulun.hopto.org

Trấn-tây để dàng. Đặt trạm An-nông thuộc tỉnh An-giang (ở hạt phủ Chân-thành) tự tỉnh lỵ qua Vĩnh-tế cho đến Hà-tiên ; đường sá xa xôi, chuẩn cho đặt 1 trạm ở giữa đường, bắt 60 người dân phiên sung làm linh trạm ; chọn đặt dịch thừa, dịch mục, mỗi chức 1 người, để truyền đệ văn thư quan trọng đi về. Lại nghĩ phủ Khai-biên có việc, cho phái 1 người lại viên ở tỉnh giúp việc.

Dời làm đồn Phú-quốc ở Hà-tiên ra nơi khác và làm thêm đồn Hàm-ninh.

Trước đây, vua nghĩ Phú-quốc là chỗ bờ biển quan yếu, 12 xã thôn sở tại, địa thế hơi rộng, sai quan tỉnh ấy xem chỗ hình thế đẹp, cho làm đồn ở phận thôn An-thái để ngăn ngừa giặc biển. Ngày trước xây dựng chưa xong, bỗng ở Nam-kỳ có loạn, dân cư phiêu tán, mới thành rừng hoang. Đến nay bố chính Lê Văn Trung thân hành đi khám lại, dâng sớ nói : địa hình đồn cũ, mùa mưa mới có nước, mà có cây ở trong rừng trồi ngập xuống dấy, uống vào sinh nhiều bệnh, thật không phải nơi đất lành để đóng quân, duy có xứ Bình-sa thôn Phú-đông, phía trước giáp cửa biển Dương-đông ; phía sau liền với miền núi ; bên tả có gò Sa ; bên hữu có sông Dương-đà, lại nhiều nước ngọt có thể múc uống được, dân cư nối liền, thuyền buôn tụ hội, xin nên dời làm ở dấy, vẫn gọi là đồn Phú-quốc.

Lại thôn Hàm-ninh, có 1 khoảnh gò cát, phía trước tới bãi biển, bên tả giáp sông Diệp, bên hữu và phía sau đều giáp rừng rú, dân ở dấy năm trước thường bị giặc Đồ-bà cướp bóc, chỗ ở không nhất định, vả lại từ dấy đến Phú-đông, cách nhau chỉ mấy khắc, giả sử có việc gì hoãn hay kịp, hưởng ứng cũng tiện ; xin đặt riêng một đồn gọi là đồn Hàm-ninh, liệu bắt cơ Tả ở Hà-tiên 2 suất đội và 70 biền binh theo viên phòng thủ úy chia phái đóng giữ. (Đồn Phú-quốc dài suốt 45 trượng

https://tieulun.hopto.org

1 thước 6 tấc, cao 7 thước 2 tấc, dày 9 thước; thân đồn và 4 góc, trong ngoài đều làm hàng rào gỗ, giữa đổ đầy đất, 2 bên tả hữu đều xây 1 cửa cao 8 thước, rộng 6 thước; ở trên làm nhà vuông; hào đào rộng 1 trượng, sâu 3 thước; bên trong đồn, có trại lính 5 gian 2 chái; phía sau đồn làm kho thuốc đạn 2 gian, bên ngoài đồn phía trước bên tả, chỗ gò cát làm 1 chòi canh cao 2 trượng, trên đồn chia đặt 2 cỗ súng gang phách sơn, 6 cỗ súng đồng quá sơn, 1 suất đội, 50 biền binh đóng giữ ở đấy. Đồn Hàm-ninh dài suốt 32 trượng, chiều cao chiều dày cũng như đồn Phú-quốc, 4 mặt đều đóng hàng rào gỗ; bên tả xây 1 cửa cao 8 thước, rộng 5 thước, trên bắc bằng gỗ; hào đào rộng 8 thước, sâu 3 thước; bên trong đồn, có trại lính 3 gian 2 chái; đoạn giữa phía mặt trước, dựng 1 cái chòi canh cao 2 trượng; 2 góc tả, hữu đặt 2 cỗ súng đồng quá sơn, 1 suất đội, 25 biền binh đóng giữ ở đấy).

Vua y lời tâu ấy.

Chuẩn định từ nay, phàm chức trí phủ các phủ có khuyết, giao đình thần chọn cử, thì nếu trí huyện, xét có thực trạng xuất sắc mới được chỉ tên bảo cử tâu lên, còn thì đều cho đồng trí phủ thăng bổ, cho hợp giai cấp, ghi để làm lệ. (Từ trước phần nhiều cho trí huyện thôi bổ, là lối về vượt bậc).

Ngày tân tỵ, làm lễ xuân hưởng. Vua thân đến thái miếu làm lễ, chức quan bồi tế noi theo như trước làm việc, các đại thần đều chiếu lệ chia đứng ở 8 án thờ hai bên tả, hữu; quan tứ ngũ phẩm, hoặc chiếu theo vị án thờ, hoặc xếp hàng đứng ngang vai nhau, phần nhiều mạo muội mất trật tự.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Các án thờ ở 2 bên tả hữu đã có quan thừa tế làm việc; quan bồi tế thì nên lấy án chính làm trọng, mới hợp nghĩa « lễ thống thuộc cả

https://tieulun.hopto.org

ở trên », chuẩn cho từ nay, phàm dự bồi tế ở thái miếu, văn từ ngũ phẩm, võ từ tứ phẩm trở lên, đều chiếu phẩm xếp hàng đứng ở 2 bên tả hữu đường giữa sân, không cứ phẩm nào, số viên nhiều ít, đều không được chia đứng như trước, cho nghiêm chỉnh thứ bậc và hợp lễ độ. Lại sắc từ nay, phàm đại lễ hưởng tự, có chọn bắt biền binh các vệ đội để theo thự Thanh binh, sung vào hàng múa, thì sau khi lễ xong, cho đều chiếu số người, thưởng cấp cho tiền ».

Thái giám giữ kho là Dương Uy vì cha mẹ già đau yếu, xin nghỉ gia hạn về nguyên quán ở Thanh-hoa thăm hỏi. Vua bảo Nội các rằng : « Chức thái giám là để quét rửa ở nội đình, bất kỳ sai khiến đến, hẫn quê ở ngoài 500 dặm, không thể đi, về chốc lát được, đã là không tiện, huống chi bọn ấy, là người ngu tối không có kiến thức, nên đường xá, hoặc [illegible] giúc lừa dối dẫn dụ làm điều trái phép, sự quan hệ không phải là nhỏ, lời xin ấy không cho thi hành và từ nay về sau, bọn thái giám nếu có gia tình bách thiết, mà quê ở gần kinh kỳ thì mới chuẩn cho xin nghỉ, còn ở xa từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, thì không được xin nhàm ; ghi để làm lệnh ».

Cho chưởng vệ lãnh thị vệ là Nguyễn Trọng Tĩnh quản lãnh viện cung giám.

Vua bảo rằng : « Viện cung giám, tuy không vi như các ty, cố nhiên không nên đặt viên chuyên trách cai quản, nhưng để cho cùng nhau trông coi, mà không có 1 quan ngoài xem xét đến, sợ không tỏ ra thế trong ngoài ràng buộc lẫn nhau. Nay chuẩn cho từ thủ lĩnh thái giám trở xuống, năm nay cho Nguyễn Trọng Tĩnh trông coi, còn từ nay về sau, hằng năm đầu mùa xuân, do bộ Binh tâu xin phái 1 viên đại thần văn võ, hoặc quản thị vệ để thay, cho có thống thuộc ; ghi để làm lệ ».

https://tieulun.hopto.org

Lại chuẩn định từ nay thái giám, cung giám thường trực ở nơi nào, phải do thủ lãnh thái giám nơi ấy tra xét, không để ban trực vắng thiếu, nếu không phải đặc chỉ sai phái, mà dám tự tiện đương đêm ra ngoài và không kể ngày đêm, dám cùng người ngoài giao du nói chuyện hão, hoặc các việc nhỏ như đánh bạc, xem trò vui, đều phải trói lại đánh 40 côn đồ; nếu đem việc quan trọng của việc quân việc nước tiết lộ ra, hoặc việc ở cung cấm, bàn nói với người ngoài, và giúp cho người đó thăm tin tức ngày thường ở trong cung, thì xử tử không tha, nếu thủ lãnh che chở không phát giác, cũng phân biệt trị tội, thủ lãnh có phạm tội, cho thái giám hoặc cung giám bậc dưới cứ thực tâu lên, lượng cho khen thưởng, nếu cùng ở với nhau không phát giác ra, mà thái giám, cung giám ở chỗ khác biết tố cáo

LUẬN SÁCH.COM.VN

Phái quân ở kinh đi tuần ngoài biển. Vua bảo bộ Binh rằng: « Trước đã giáng dụ, hằng năm thuyền binh ở kinh đi tuần biển, cứ tuần đầu tháng 2 thì phái đi, nay khi trời tạnh sáng, đường biển thuận tiện, chính là kỳ thuyền buôn đi lại, phải dự trước việc canh phòng tuần tiễu, cho bờ biển được nghiêm. Vậy phái thuyền hiệu Thanh hải 1 chiếc, ngồi trong đó, thủy sư: suất đội, đội trưởng đều 1 người, biền binh 30 người; bộ quân: suất đội 1 người, biền binh 45 người, pháo thủ 5 người. Thuyền hiệu Tuần hải 2 chiếc, mỗi chiếc thủy sư: suất đội 1 người, biền binh 25 người; bộ quân: đội trưởng 1 người, binh 25 người, pháo thủ 4 người. Thuyền Ô 2 chiếc, mỗi chiếc thủy sư: suất đội 1 người, binh 20 người; bộ quân: đội trưởng 1 người, binh 20 người, pháo thủ 2 người. Giao cho quản vệ thủy sư và bộ quân đều 1 người, cứ từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Bình-thuận chia nhau đốc thúc đi lại tuần phòng, nếu gặp giặc thì chặn bắt. Lại truyền chỉ cho các tỉnh từ Quảng-nam

https://tieulun.hopto.org

đến Bình-thuận cũng đều lập tức phái đi tuần biển, không cứ hạn tháng 2.

Sai các địa phương làm sổ tâu về số đinh các phủ huyện trong hạt tăng hay giảm, nghị định thưởng phạt có thứ bậc.

Vua dụ rằng: « Giữ dân, không có cách gì khác, cốt ở sự yên nuôi, sinh sản đấy mà thôi, cho nên đời xưa nói đến nước thịnh trị, tất phải nói là dân đã đông đúc. trẫm từ khi lên ngôi đến nay, chỉ chăm lo việc vỗ nuôi nhân dân và gia ơn cho kẻ quan, quả, cốt mong cho dân ta sinh sản ngày một nhiều để được cường thịnh, thế mà gần đây, sổ đinh các địa phương, mỗi khi gặp năm duyệt tuyển mới thấy số tăng thêm, kẻ thì hạng tráng lên hạng lão, thì hạng thiếu lại thành hạng tráng, là lẽ thường sinh sôi ra ; dâu có lý hằng năm đều không sinh trưởng thêm lên, riêng đến kỳ tuyển duyệt mới có thể ghi chép vào sổ được, xét nguyên nhân ấy, toàn bởi thượng ty địa phương ấy không chịu gia tâm xem xét, mà phủ huyện sở tại cũng không để ý đến việc dân, hết thảy nghe theo hương hào, tổng lý, trong đó, giấu bớt trừ đi thì nhiều, tục vào thì ít, nên hộ khẩu không thấy tăng lên, vả lại đốc, phủ, bố, án chỉ tóm đại cương, phủ huyện có trách nhiệm về xã dân, sao cũng một niềm cho làm việc ở ngoài bụng nghĩ, nên phải phân biệt thưởng phạt, để tỏ khuyên răn. Các tỉnh từ Bình-định trở vào Nam đến Hà-tiên, năm nay hiện đến kỳ tuyển duyệt, và các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, với huyện Tam-nông ở Hưng-hóa, năm thứ 18, vừa mới tuyển duyệt, cùng là các tỉnh Quảng-yên, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, Tuyên-quang, Hưng-hóa, nguyên không có lệ tuyển duyệt, không phải xét bàn. Còn các hạt từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Quảng-ngãi, trở ra Bắc đến Ninh-bình, chuẩn cho kinh doãn và các đốc, phủ, bố, án đều

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

căn cứ sổ đinh các phủ huyện trong hạt về năm Minh-mệnh thứ 18, so với năm thứ 17, xem hạt nào tăng nhiều, hạt nào giảm ít, và không tăng, không giảm, hợp thành số lớn, chiết tính chia làm 100 thành, tăng 1 thành trở lên là hạng ưu, 1 thành là hạng bình; số tăng giảm không đến 1 thành, cũng là không tăng không giảm là hạng thứ; giảm 1 thành trở lên là hạng liệt; làm sổ tâu lên, đợi trẫm quyết định». Đến khi sổ dâng lên, vua chuẩn cho bộ Hộ châm chước bàn việc thưởng phạt thi hành. (Các phủ, huyện cứ theo số người ở sổ đinh trong 2 năm 17 và 18, chia làm 100 thành, tăng 1 thành. thì thưởng kỷ lục 1 thứ; 2, 3 thành, thưởng 2 thứ; 4, 5 thành thưởng 3 thứ; 6 thành trở lên, gia 1 cấp. Giảm 1 thành thì phạt lương 6 tháng; 2, 3 thành phạt 1 năm; 4, 5 thành phạt 1 năm rưỡi, giảm 6 thành trở lên, giáng 1 cấp. Các thương ký đều chiếu số tăng giảm ở phủ huyện, không đến 1 thành và 1 thành thì miễn nghị, 2, 3 thành thưởng kỷ lục 1 thứ; 4, 5 thành thưởng 2 thứ; 6, 7 thành thưởng 3 thứ; từ 8 thành trở lên, gia 1 cấp. Giảm 2, 3 thành, phạt lương 6 tháng; 4, 5 thành phạt 1 năm; 6, 7 thành phạt 1 năm rưỡi; từ 8 thành trở lên, giáng 1 cấp; phủ Thừa-thiên, thì đề đốc và phủ thừa, đều phải nghị xử, các tỉnh, thì bố chính và đốc phủ là chuyên trách; án sát, chuyên giữ việc hình, không xử đến).

Sai tỉnh Quảng-ngãi, Quảng-bình tìm chỗ thuê dân chăn nuôi ngựa của nhà nước, về việc cấp phát tiền lương và phân biệt thưởng phạt, đều theo như lệ ở Thừa-thiên, Quảng-nam năm trước nghị định.

Lại cho viên phải cách ra làm quan là Vũ Hữu Quỳnh làm tư vụ ở Vũ khố; Nguyễn Danh Giáp làm tư vụ bộ Công, sung làm việc ở sở đốc công.

Vua ngự giá chơi xem kho thuốc đạn, đi thuyền ở ao kỳ tế, bắn thử, lấy chim bắn được, chia cho các đại

https://tieulun.hopto.org

thần theo hầu, nhân bảo bộ Binh liệu đem biển binh đến chỗ gần nước ở mạn trong tường, xung quanh ao ấy, trồng tre khắp cả, để làm chỗ cho chim đậu ở.

Định lệ dán giấy vàng vào phiếu nghĩ chương sớ. Lệ cũ các nha ở kinh, tiếp được chương sớ các hạt đệ đến, trước hết duyệt bản phụ, nghĩ lời chỉ làm phiếu, rồi đem bản chính nguyên phong và bản phiếu cùng dâng lên, kính đợi vua phê, tuân theo lời phê phụng mệnh thi hành. Còn như các nha ở kinh tiếp được bản tâu, có xin giao cho bộ thần làm phiếu nghĩ, và bộ thần có xin giao cho viện Cơ mật, Nội các và viên quan đương ứng trực làm phiếu nghĩ, thì trước hết đem nguyên bản phong lại dâng trình, còn nha làm phiếu, hoặc đem lý do phúc tâu ngay trước mặt, hoặc chiếu lý theo lệnh làm phiếu, thì nguyên tập không phải lại dâng nữa, đem riêng lời nghĩ lời chỉ làm phiếu để tâu xét lại. Sau khi được chỉ, tuân theo lời phê, phụng hành. Đến nay, quan 6 bộ hội bàn, cho là nguyên tập đã dâng trình, mà trong phiếu lại nói, đã phạm trùng điệp, huống chi bản tâu cùng phiếu nghĩ, mà chia làm 2, thì trong đó có chỗ phải đối chiếu, so sánh thường khi phiền sự kiểm duyệt, chưa đủ tỏ ra thận trọng; bèn đặng sớ xin từ nay, phàm tiếp được tất cả chương sớ, gặp có phong kín tâu lên thẳng, và việc quân quan hệ, do viện Cơ mật mang đệ, thì đem nguyên phong dâng trình, không phải mở xem, còn theo thường làm việc thì việc thuộc nha nào, do nha ấy đem chính bản nguyên phong, mở xem tất cả, nếu có việc nên bác, hoặc nên đổi nghị, thì làm tập riêng tâu xin, cùng với nguyên tập cùng dâng, đợi chỉ tuân theo làm việc, ngoài ra đều chiếu theo sự lý làm phiếu nghĩ; dùng riêng 1 mảnh giấy vàng, nêu lên nói rõ ngày tháng năm nào, tiếp được sớ tâu ở tỉnh nào, hoặc án nói việc gì, chiếu trong bản ấy, kính nghĩ

https://tieulun.hopto.org

lời chỉ dẫn ở bên trên bản tâu; rồi đem chính bản dán giấy vàng ấy, bỏ vào nguyên phong dâng trình, để tiện mở xem, đợi khi được châu điểm, hoặc có châu phê, chữ son đỏi lại giao ra, chiếu lời phê trong đó xin dòng ấn thi hành, còn mảnh giấy vàng dán trước, đã được chữ vua phê bảo, thì bóc ra dán vào bản phụ, giao cho Nội các nhận giữ để lưu chiểu, gián hoặc có việc thuộc việc quan ngại, phải tâu ngay trước một thì dâng tâu lên, sau khi được chỉ, chiếu lý theo lệnh làm phiếu, lại đem nguyên sớ dán giấy vàng dâng trình, rồi chiếu theo trước làm việc. Chương sớ các nha ở kinh có xin giao cho quan ở bộ làm phiếu, và các nha 6 bộ xin giao cho Cơ mật, Nội các và viên quan đương ứng trực làm phiếu thì đều chiếu theo thế mà làm, nếu khi có do quan ở bộ, viện hay quan ở các, theo sắc được chỉ dụ riêng, đề cho phân biệt, còn như sổ sách, sổ mục rất nhiều, đều do ty chuyên trách kê cứu, làm phiếu để tâu để xét lại, cũng theo lệ trước.

Vua nghe theo lời bàn ấy, phàm các phiếu giấy vàng dán vào, chuẩn cho Nội các đóng thành tập để giữ.

Xây đắp thành tỉnh Biên-hòa (chu vi dài suốt 338 trượng, cao 8 thước 5 tấc, dày 1 trượng 5 thước; hào đào rộng 3 trượng; cửa thành 4 cửa). Vua sai phát 4.000 binh dân làm việc, lại cho là công trình trọng đại, phái vệ úy vệ Tả bảo nhị là Nguyễn Văn Gia, thự phó vệ úy vệ Tiền doanh Long võ là Phan Văn Lăng, vệ úy vệ Tả thủy Gia-định là Lê Văn Tự, vệ úy vệ Bình-thuận là Tôn thất Mậu đi coi làm, khi công việc xong, thưởng cấp kỷ và tiền có thứ bậc.

Đặt đồn điền ở tả hữu trạch nguyên.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Lâu nay nước nhà được yên, hộ khẩu ngày càng nhiều, đồng ruộng các địa phương

https://tieulun.hopto.org

sở tại vì thế ngày càng mở mang, thế mà đất ở kinh kỳ bỏ hoang còn nhiều, tức như 2 trạch nguyên bên tả bên hữu, cách kinh thành vốn không xa lắm, từ trước đến giờ bỏ cỏ hoang há chẳng đáng tiếc ư? Trước đã phái phó sứ ty hộ thành binh mã là Nguyễn Văn Xướng mang theo giám thành cùng đi ngắm đo, vẽ bản đồ dâng lên để xem, trong đó, những chỗ gần tiện, có thể cày cấy ở được, tất cả được hơn 10 chỗ, nên truyền chỉ cho kinh doãn, liệu thuê 2.000 người dân hạt ấy, hợp lực khai khẩn, cỏ hoang thì khai phá, hổ báo thì đuổi đi, cốt được ruộng đất có thể cày cấy được, hạn trong 1 tháng phải mở rộng rãi bằng phẳng, rồi chonhân dân nhận lĩnh cày cấy và ở, tự làm lấy mà ăn, để cho được vui sự vui, lợi sự lợi, đợi sau 6 năm, hiện thành vườn ruộng, chiếu lệ, bắt đầu thu thuế ». Sau khai khẩn được thành đất hơn 10 mẫu, dân đến xin ở và cày cấy hơn 60 người, sai cấp cho mỗi người 10 quan tiền để làm vốn, sai dịch đều miễn cả. Lại phát các tù đi đày ở các tỉnh Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi và người phát làm binh khổ sai, làm việc chuộc tội ở kinh hơn 70 người, sắp xếp vào đồn điền, do phủ Thừa-thiên quản thúc, để cho đem sức khai khẩn cày cấy.

Đồng hồ cầm canh ở ngọ môn không đúng giờ. Vua nghe thấy, bảo Nội các rằng: Nay tiết vừa lập xuân, ngày thì 46 khắc, đêm 50 khắc, trừ lúc chập tối và lúc mờ sáng 4,5 khắc, thế là 1 đêm còn trên dưới 45 khắc, chia làm 5 canh, mỗi canh phải được 9 khắc, cớ sao đêm hôm trước, giờ dậu chính 2 khắc bắt đầu vào canh, mà giờ tuất chính 2 khắc đã sang trống canh hai, thì canh đầu trước sau chỉ có 8 khắc, canh đầu nếu ngắn như thế, về sau không khỏi hơi dài, vì thế khoảng canh tư, canh năm, dung ý tăng, giảm, thậm chí canh năm đến 8,9 khắc, mà trời hãy còn tối chưa sáng, bất đắc dĩ, lại chậm chậm để đợi, nên canh năm khác nhau nhiều

https://tieulun.hopto.org

lắn so le, toán không chuẩn định, nên đem lại viện ty Khâm-thiên người giữ đồng hồ cầm canh, phạt trượng, giám chánh, giám phó đều phạt lương, rồi sai phân biệt hằng năm 24 khí hậu, tiết nào đồng hồ bản đêm là bao nhiêu; trừ lúc chập tối và mờ sáng, còn là bao nhiêu, mỗi canh đồng phải thời khắc bao nhiêu, lần lượt kê rõ tâu lên, đến khi tâu lên, vua chuẩn cho từ nay về sau, chiếu theo thế thi hành. (Tiết lập xuân lập đông: mặt trời mọc chính giữa giờ mão 1 khắc 5 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 2 khắc 10 phân, ngày 45 khắc 5 phân, đêm 50 khắc 10 phân; trong đó trừ lúc mờ tối, buổi tối 1 khắc 13 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả là 3 khắc 11 phân, suốt đêm thực còn tất cả 46 khắc 14 phân, mỗi canh 9 khắc 3 phân 8 sao; suốt đêm đồng hồ cát (1) 23 chuyển 4 phân 6 ly, mỗi canh 4 chuyển 6 phân 9 ly, sau [illegible] khắc phân ấy, đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 7 phân. Canh hai từ chính giờ tuất 2 khắc, đến chính giờ hợi 3 khắc 5 phân, đồng hồ cát 9 chuyển 4 phân. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 6 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 11 phân, đồng hồ cát 14 chuyển 1 phân. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 12 phân, đến đầu giờ dần 2 khắc 2 phân, đồng hồ cát 18 chuyển 8 phân. Canh năm từ đầu giờ dần 2 khắc 3 phân, đến đầu giờ mão 1 khắc 8 phân, ống chảy cát ra khắc phân ấy, đồng hồ cát ở 22 chuyển 4 phân 6 ly, đến đầu giờ mão 3 khắc 8 phân, tổng hợp các canh lại đồng hồ 23 chuyển 4 phân 6 ly.

---

(1) Đồng hồ cát: thời cổ, chế thứ đồng hồ cát này, dùng ở nơi giá rét, để thay thứ đồng hồ *nước*, vì *sợ* rét quá, nước thành băng không nhỏ giọt xuống (tra *Tân hải*).

(2) Sưu không: ta thường gọi đánh trống thu không, là lúc nhà nhem tối, người làm ở đồng về nghỉ cả.

https://tieulun.hopto.org

Tiết vũ thủy sương giáng: mặt trời mọc chính giờ mão khắc đầu 14 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 3 khắc 1 phân, ngày 46 khắc 2 phân, đêm 49 khắc 13 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 12 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 9 phân, thực còn suốt đêm tất cả 46 khắc 4 phân, mỗi canh 9 khắc 3 phân 8 sao, suốt đêm chiếu đồng hồ cát 23 chuyển 1 phân 1 ly, mỗi canh 4 chuyển 6 phân 2 ly, sau khi sưu không, bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu khắc đầu 11 phân, đến chính giờ tuất 1 khắc 13 phân; khắc phân ấy, đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 6 phân 2 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 1 khắc 14 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 1 phân, đồng hồ cát 9 chuyển 2 phân 4 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 2 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 4 phân, đồng hồ cát 13 chuyển 8 phân 6 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 5 phân, đến đầu giờ dần 1 khắc 11 phân, đồng hồ cát 18 chuyển 4 phân 8 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 1 khắc 12 phân, đến đầu giờ mão 1 khắc 2 phân, ống chảy cát ra, khắc phân ấy, đồng hồ cát 22 chuyển 1 phân 1 ly, đến đầu giờ mão 3 khắc 2 phân tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 23 chuyển 1 phân 1 ly.

Tiết kinh trập, lân lộ: mặt trời mọc chính giờ mão khắc đầu 6 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 3 khắc 9 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 11 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 7 phân, thực còn suốt đêm tất cả 45 khắc 7 phân, mỗi canh 9 khắc 1 phân 4 sao, suốt đêm đồng hồ cát 22 chuyển 6 phân 2 ly, mỗi canh 4 chuyển 5 phân 2 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 1 khắc 6 phân, đến chính giờ tuất 2 khắc 7 phân, khắc phân ấy, đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 5 phân 1 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 2 khắc 8 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 8 phân, đồng hồ cát 9 chuyển 2 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 9 phân, đến đầu sửu khắc đầu 10 phân,

LUSACHTOAN.VN

https://tieulun.hopto.org

đồng hồ cát 13 chuyển 5 phân 3 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu, khắc đầu 11 phân, đến đầu giờ dần 1 khắc 11 phân, đồng hồ cát 18 chuyển 4 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 1 khắc 12 phân, đến đầu giờ mão, khắc đầu 5 phân, ống cát chảy ra, khắc phân ấy, đồng hồ cát 21 chuyển 6 phân, đến đầu giờ mão 2 khắc 10 phân tổng hợp các canh lại đồng hồ cát 22 chuyển 6 phân 2 ly.

Tiết xuân phân thu phân: mặt trời mọc chính giờ mão khắc đầu, mặt trời lặn chính giờ dậu khắc đầu, ngày 48 khắc, đêm 48 khắc, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 11 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 7 phân, suốt đêm thực còn tất cả 41 khắc 8 phân, mỗi canh 8 khắc 13 phân 6 sao, suốt đêm đồng hồ cát 22 chuyển 1 phân 6 ly, mỗi canh 4 chuyển 4 phân 3 ly, sau khi sụp khắc bắt đầu vào canh một từ chính giờ dậu 1 khắc 9 phân, khắc phân ấy, đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 4 phân 3 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 2 khắc 10 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 8 phân, đồng hồ cát 8 chuyển 8 phân 6 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 9 phân, đến đầu giờ sửu, khắc đầu 6 phân, đồng hồ cát 13 chuyển 2 phân 9 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu, khắc đầu 7 phân, đến đầu giờ dần 1 khắc 5 phân, đồng hồ cát 17 chuyển 7 phân 2 ly. Canh năm từ đầu giờ dần, 1 khắc 6 phân, đến giờ mão, khắc đầu 4 phân, ống cát chảy ra, khắc phân ấy, đồng hồ cát ở 21 chuyển 1 phân 6 ly, đến đầu giờ mão 2 khắc 4 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 22 chuyển 1 phân 6 ly.

Tiết thanh minh, bạch lộ: mặt trời mọc đầu giờ mão 3 khắc 8 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu, khắc đầu 7 phân, ngày 48 khắc 14 phân, đêm 47 khắc 1 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 11 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 7 phân, suốt đêm thực còn tất cả 43 khắc 9 phân, mỗi canh 8 khắc 10 phân 8 sao,

https://tieulun.hopto.org

suốt đêm đồng hồ cát 21 chuyển 8 phân, mỗi canh 4 chuyển 3 phân 6 ly, sau khi sưu không, bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 2 khắc 3 phân, đến chính giờ tuất 2 khắc 14 phân, khắc phân ấy đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 3 phân 6 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 3 khắc, đến chính giờ hợi 3 khắc 10 phân, đồng hồ cát 8 chuyển 7 phân 2 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 11 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 6 phân, đồng hồ cát 13 chuyển 8 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu, đến đầu giờ dần 1 khắc 2 phân, đồng hồ cát 17 chuyển 4 phân 4 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 1 khắc 3 phân, đến chính giờ dần 3 khắc 12 phân, ống cát chảy ra khắc phân ấy, đồng hồ cát 20 chuyển 8 phân, đến đầu giờ mão 1 khắc 12 phân, tổng hợp các canh lại đồng hồ cát 21 chuyển 8 phân.

1 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu khắc đầu 14 phân, ngày 49 khắc 13 phân, đêm 46 khắc 2 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 12 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 9 phân, suốt đêm thực còn tất cả 42 khắc 8 phân, mỗi canh 8 khắc 7 phân 6 sao, suốt đêm đồng hồ cát 21 chuyển 2 phân 6 ly; mỗi canh 4 chuyển 2 phân 5 ly, sau khi sưu không, bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 2 khắc 11 phân, đến chính giờ tuất 3 khắc 4 phân, khắc phân ấy, đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 2 phân 5 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 3 khắc 5 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 11 phân, đồng hồ cát 8 chuyển 5 phân. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 12 phân, đến đầu giờ sửu, khắc đầu 4 phân, đồng hồ cát 12 chuyển 7 phân 5 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu, khắc đầu 5 phân, đến đầu giờ dần khắc đầu 12 phân, đồng hồ cát 17 chuyển. Canh năm từ đầu giờ dần, khắc đầu 13 phân, đến chính giờ dần 3 khắc 4 phân, ống cát chảy

https://tieulun.hopto.org

ra khắc phân ấy, đồng hồ cát 20 chuyển 2 phân 6 ly, đến đầu giờ mão 1 khắc 4 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 21 chuyển 2 phân 6 ly.

Tiết lập hạ, lập thu: mặt trời mọc đầu giờ mão 2 khắc 10 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu 1 khắc 5 phân, ngày 50 khắc 10 phân, đêm 45 khắc 5 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 13 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 11 phân, suốt đêm thực còn tất cả 41 khắc 9 phân, mỗi canh 8 khắc 4 phân 8 sao, suốt đêm đồng hồ cát 20 chuyển 9 phân 5 ly, mỗi canh 4 chuyển 1 phân 9 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 3 khắc 3 phân, đến chính giờ tuất 3 khắc 8 phân; khắc phân ấy đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 1 phân 9 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 3 khắc 9 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 13 phân, đồng hồ cát 14 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 3 phân, đồng hồ cát 12 chuyển 5 phân 7 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 4 phân, đến đầu giờ dần khắc đầu 7 phân, đồng hồ cát 16 chuyển 7 phân 6 ly. Canh năm từ đầu giờ dần khắc đầu 8 phân, đến chính giờ dần 2 khắc 12 phân, đồng hồ cát ống cát chảy ra ở 10 chuyển 9 phân 5 ly, đến đầu giờ mão khắc đầu 12 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 20 chuyển 9 phân 5 ly.

Tiết tiểu mãn, đại thử: mặt trời mọc đầu giờ mão 2 khắc 7 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu 1 khắc 8 phân, ngày 51 khắc 1 phân, đêm 44 khắc 14 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 14 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 13 phân, suốt đêm thực còn 41 khắc 1 phân, mỗi canh 8 khắc 3 phân 1 sao, suốt đêm đồng hồ cát 20 chuyển 5 phân 1 ly, mỗi canh 4 chuyển 1 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 3 khắc 7 phân, đến chính giờ tuất 3 khắc 10 phân;

https://tieulun.hopto.org

khắc phân ấy đồng hồ cát ống chảy cát ra 4 chuyển 1 phân. Canh hai từ chính giờ tuất 3 khắc 11 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 13 phân, đồng hồ cát 8 chuyển 2 phân. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 14 phân đến chính giờ tý 3 khắc 14 phân, đồng hồ 12 chuyển 3 phân. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu, đến đầu giờ dần khắc đầu 1 phân, đồng hồ cát 16 chuyển 4 phân. Canh năm từ đầu giờ dần khắc đầu 2 phân, đến chính giờ dần 2 khắc 9 phân, ống chảy cát ra, khắc phân ấy, đồng hồ cát 19 chuyển 5 phân. Đến đầu giờ mão khắc đầu 9 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 20 chuyển 5 phân 1 ly.

Tiết mang thực, tiểu thử: mặt trời mọc đầu giờ mão 2 khắc 2 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu 1 khắc 13 phân, ngày 51 khắc 11 phân, đêm 44 khắc 4 phân, trong đó [illegible] 1 khắc 14 phân, [illegible] cũng thế, tất cả 3 khắc 13 phân, suốt đêm thực còn tất cả 40 khắc 6 phân, mỗi canh 8 khắc 1 phân 2 sao, suốt đêm đồng hồ cát 20 chuyển 2 phân, mỗi canh 4 chuyển 4 ly, sau khi sưu không, bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu 3 khắc 12 phân, đến chính giờ tuất 3 khắc 13 phân, khắc phân ấy đồng hồ cát ống chảy cát ra 4 chuyển 4 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 3 khắc 14 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc, đồng hồ cát 8 chuyển 8 ly. Canh ba từ giờ tý khắc đầu, đến đầu giờ sửu khắc đầu 1 phân, đồng hồ cát 12 chuyển 1 phân 2 ly. Canh tư, từ đầu giờ sửu khắc đầu 2 phân, đến đầu giờ dần khắc đầu 2 phân, đồng hồ 16 chuyển 1 phân 6 ly. Canh năm từ đầu giờ dần khắc đầu 3 phân, đến chính giờ dần 2 khắc 3 phân, đồng hồ cát ống chảy cát ra 19 chuyển 3 phân, đến đầu giờ mão khắc đầu 3 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 20 chuyển 2 phân.

Tiết hạ chí: mặt trời mọc đầu giờ mão 2 khắc 1 phân, mặt trời lặn chính giờ dậu 1 khắc 14 phân, ngày

https://tieulun.hopto.org

15 khắc 13 phân; đêm 44 khắc 2 phân, trong đó, trừ mở tối, buổi tối 2 khắc, buổi sớm cũng thế, tất cả 4 khắc, suốt đêm thực còn tất cả 40 khắc 2 phân, mỗi canh 8 khắc 4 sao, suốt đêm đồng hồ cát 20 chuyển 6 ly, mỗi canh 4 chuyển 1 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh một, từ đầu giờ tuất khắc đầu 1 phân, đến đầu giờ hợi khắc đầu 1 phân, khắc phân ấy, đồng hồ cát ống chảy cát ra 4 chuyển 1 ly. Canh hai từ đầu giờ hợi khắc đầu 2 phân, đến đầu giờ tý khắc đầu 1 phân, đồng hồ cát 8 chuyển 2 ly. Canh ba từ đầu giờ tý khắc đầu 2 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 1 phân, đồng hồ cát 12 chuyển 3 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 2 phân, đến đầu giờ dần khắc đầu 1 phân, đồng hồ cát 16 chuyển 4 ly. Canh năm từ đầu giờ dần khắc đầu 2 phân, đến chính giờ dần 2 khắc 14 phân, đồng hồ cát ống chảy cát tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 20 chuyển 6 ly.

Tiết đông chí: mặt trời mọc chính giờ mão 1 khắc 14 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 2 khắc 1 phân, ngày 44 khắc 2 phân, đêm 51 khắc 13 phân, trong đó, trừ mở tối, buổi tối 2 khắc, buổi sớm cũng thế, tất cả 4 khắc, suốt đêm thực còn tất cả 47 khắc 13 phân, mỗi canh 9 khắc 8 phân 6 sao, suốt đêm đồng hồ cát 23 chuyển 9 phân 3 ly, mỗi canh 4 chuyển 7 phân 8 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh một, từ chính giờ dậu khắc đầu 1 phân, đến chính giờ tuất 1 khắc 10 phân; khắc phân ấy đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 7 phân 8 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 1 khắc 11 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 3 phân, đồng hồ cát 9 chuyển 5 phân 6 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 4 phân, đến đầu giờ sửu, khắc đầu 12 phân, đồng hồ cát 11 chuyển 3 phân 4 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 13 phân, đến đầu giờ dần 2 khắc 6 phân, đồng hồ cát 19 chuyển 1 phân 2 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 2 khắc 7 phân,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đến đầu giờ mão 1 khắc 14 phân, đồng hồ cát ống cát chảy ra 22 chuyển 9 phân 2 ly, đến đầu giờ mão 3 khắc 14 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 23 chuyển 9 phân 3 ly.

Tiết tiểu hàn đại tuyết: mặt trời mọc chính giờ mão 1 khắc 13 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 2 khắc 2 phân, ngày 41 khắc 4 phân, đêm 51 khắc 11 phân, trong đó trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 14 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả 3 khắc 13 phân, suốt đêm thực còn tất cả 47 khắc 13 phân, mỗi canh 9 khắc 8 phân 6 sao, suốt đêm đồng hồ cát 23 chuyển 9 phân 3 ly, mỗi canh 4 chuyển 7 phân 8 ly, sau khi sưu không bắt đầu vào canh 1 từ chính giờ dậu, khắc đầu đến chính giờ tuất 1 khắc 9 phân; khắc phân ấy đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 7 phân 8 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 1 khắc 9 chuyển 5 phân 6 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 3 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 11 phân, đồng hồ cát 14 chuyển 3 phân 4 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 12 phân, đến đầu giờ dần 2 khắc 5 phân, đồng hồ cát 19 chuyển 1 phân 2 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 2 khắc 6 phân, đến đầu giờ mão 1 khắc 13 phân, đồng hồ cát ống chảy cát ra 22 chuyển 9 phân 3 ly, đến đầu giờ mão 3 khắc 13 phân, tổng hợp các canh lại, đồng hồ cát 23 chuyển 9 phân 3 ly.

Tiết đại hàn tiểu tuyết: mặt trời mọc chính giờ mão 1 khắc 8 phân, mặt trời lặn đầu giờ dậu 2 khắc 7 phân, ngày 41 khắc 14 phân, đêm 51 khắc 1 phân, trong đó, trừ mờ tối, buổi tối 1 khắc 14 phân, buổi sớm cũng thế, tất cả là 3 khắc 13 phân, suốt đêm thực còn tất cả 47 khắc 3 phân, mỗi canh 9 khắc 6 phân 6 sao, suốt đêm đồng hồ cát 23 chuyển 6 phân, mỗi canh 4 chuyển 7 phân 2 ly, sau khi sưu không, bắt đầu vào canh một,

https://tieulun.hopto.org

từ chính giờ dậu khắc đầu 6 phân, đến chính giờ tuất 1 khắc 13 phân, khắc phân ấy đồng hồ cát ống cát chảy ra 4 chuyển 7 phân 2 ly. Canh hai từ chính giờ tuất 1 khắc 11 phân, đến chính giờ hợi 3 khắc 4 phân, đồng hồ cát 9 chuyển 4 phân 4 ly. Canh ba từ chính giờ hợi 3 khắc 5 phân, đến đầu giờ sửu khắc đầu 11 phân, đồng hồ cát 14 chuyển 1 phân 6 ly. Canh tư từ đầu giờ sửu khắc đầu 12 phân, đến đầu giờ dần 2 khắc 3 phân, đồng hồ cát 18 chuyển 8 phân 8 ly. Canh năm từ đầu giờ dần 2 khắc 4 phân, đến đầu giờ mão 1 khắc 9 phân, đồng hồ cát ống cát chảy ra 22 chuyển 6 phân, đến đầu giờ mão 3 khắc 9 phân, tổng hợp các canh lại đồng hồ cát 23 chuyển 6 phân).

Sửa sang hồ Tĩnh-tâm, phát hơn 8.000 quân ở kinh đi làm việc. Vun sai đô thống Hữu quân là Nguyễn Tăng [illegible]

TIMSACH.COM.VN

(Nguyên trong sơ kỳ tế có 2 gò đất: phía nam làm kho diêm tiêu, phía bắc làm kho thuốc lửa, đến nay đổi làm hồ Tĩnh-tâm. Gò đất phía nam gọi là đảo Bồng-lai: dựng điện Bồng-doanh, đài thanh tâm, lầu trừng luyện, gò phía bắc gọi là đảo Phương-trượng, dựng các nam-huân, lầu Tĩnh-tâm, nhà thiên nhiên, hiên dưỡng tinh, xung quanh bờ xây tường gạch; làm 4 cửa: phía nam gọi là hạ huân, phía bắc gọi là đông hy, phía đông gọi là xuân quang, phía tây gọi là thu nguyệt. Từ cửa thu nguyệt đến cửa xuân quang, đắp ngang 1 con đê, gọi là đê kim oanh, ở giữa làm đình tứ đạt. Đường đê phía đông phía tây đình ấy, bắc 2 cái cầu, phía đông gọi là cầu lục liễu, phía tây gọi là cầu bạch tần; phía nam đình ấy, bắc cầu hồng cừ, suốt đến điện Bồng doanh; phía bắc, bắc cầu bích tảo, suốt đến các nam huân, cầu đều làm nóc ở trên, phía tây-nam cầu bạch tần, làm cái nhà vòng quanh. Lại ở phía tây đảo Bồng-lai, đắp lên

https://tieulun.hopto.org

đảo Doanh-châu, cùng với đảo Bồng-lai, Phương-trượng, gọi là 3 đảo giữa hồ, bờ phía đông hồ ấy xây 1 cống nước chảy thông với ao học hải, các kho thuốc dạn trước, dời đến ao học hải; nửa ao ấy làm lầu chứa sách, vẫn gọi là ao học hải; nửa ao làm kho thuốc dạn gọi là ao kỳ tế, kho diêm tiêu trước dời đến chứa ở tầng dưới lầu chứa sách).

Vua bảo thị thần rằng: Năm, tháng, phương hướng, phải chọn tốt hay lợi, không thể không cả, nhưng không nên câu nệ quá mà thôi, ngày trước, hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, từng lấy ngày ngọ cất quân, đó là ngày vua cho, mà rất được toàn thắng, vì có thể thừa cơ được, cho nên không câu nệ kiêng kỵ, và sau khi đại định, phàm có xây dựng, phần nhiều không chọn ngày, giờ nhưng các việc tốt lành cả. Nguyễn Hữu Thận đến nói với trẫm, thấm bảo học dịch thánh nhân làm việc không phải người tầm thường có thể lường biết được, Hoàng khảo ta đối với sửa làm việc thường thì thế; còn đối với việc trọng đại, chưa từng không chọn ngày lành. Như xây dựng lăng Thiên-thọ, nhiều lần sai quan xem bói, chưa được cùng tốt cả, bảo trẫm tự bói lấy, bói được quẻ dự, Nguyễn Hữu Thận cho là tốt lành lắm, vì cất giấu lâu quan hệ đến nghìn muôn đời, cho nên phải cẩn thận mà thôi, người học phép thuật ở đời phàm việc kiêng tránh tất cả, sao ngu tối quá thế! Đến khi công việc làm xong, vua thường đến chơi xem cho là ở đấy khi đất thiêng liêng, đặc ân phong cho thần hồ Tinh-tâm, sắc cho quan có trách nhiệm lập miếu để thờ, hằng năm, xuân thu 2 kỳ tế (lễ dùng bằng lợn) do viên quản vệ làm lễ, như chợt gặp ngự giá ra chơi, thì viên thái giám làm lễ thay. Ghi để làm lệ.

Bắt đầu đặt chức hiệp lý kinh kỳ thủy sư. Vua cho là thủy sư 15 vệ, công việc cũng nhiều, người cai quản chỉ là để đốc quan võ, sợ khó nhanh chóng được việc, cho

https://tieulun.hopto.org

nên đặt quan văn để cùng làm việc, đổi bổ hữu tham tri bộ Hộ là Đào Trí Phú làm tả tham tri bộ Binh và cùng làm công việc thủy sư ở kinh kỳ. Sai quan có trách nhiệm chế cấp ấn triện.

Cho Nguyễn Hợp thự hữu thị lang bộ Binh, đổi làm thự bố chính Bình-định, Trần Hiển Doãn lang trung bộ Binh hiện lý bộ vụ thăng thự bố chính Quảng-trị, chuẩn cho cùng với án sát Nguyễn Huy Chuẩn hộ lý ấn Trị—Bình tuần phủ quan phòng; Trịnh Ngọc Lâm lang trung bộ Hộ đổi bổ án sát Lạng-sơn; Nguyễn Đồng Khoa thự lang trung bộ Lại đổi thự án sát Quảng-trị.

Triệu tuần phủ Thuận—Khánh là Dương Văn Phong, án sát Hưng-yên là Vũ Trọng Đại về kinh tuyển dụng. Cho Tôn thất Lương bố chính Phú-yên, thăng thự tham tri bộ Binh, tuần phủ Thuận—Khánh; Nguyễn [illegible] thự án sát Nghệ-an, Vũ Đức Quyền án sát Thái-nguyên, thăng thự bố chính Phú-yên; Trịnh Văn Nho án sát Hưng-hóa, đổi bổ án sát Thái-nguyên; Hà Thúc Trương, Lễ khoa chưởng ấn cấp sự trung, thăng thự án sát Hưng-hóa; Dương Văn Phong, chuẩn cho tạm lưu lại quyền lãnh tổng đốc Long—Tường, đợi Đoàn Văn Phú việc bắt giặc xong trở về, lại theo dự về kinh đợi chỉ. Đức Quyền chưa đến lỵ sở mới, liền can việc dân kiện giao tra xét, phải cách chức.

Bố chính Khánh-hòa là Nguyễn Văn Điển làm việc lần lữa, phải giáng đến 3 cấp, vừa chuẩn cho làm tòng tứ phẩm, theo làm việc ở bộ Công; cho Vũ Đình án sát Nam-định thăng thự bố chính Khánh-hòa, Lê Hữu Đức án sát Quảng-nam, đổi bổ án sát Nam-định; Nguyễn Trọng Nguyên lang trung bộ Hình đổi bổ án sát Quảng-nam.

Thượng thư bộ Lại là Hoàng văn Diễn vì tuổi già dâng sớ xin về hưu. Vua không y cho.

https://tieulun.hopto.org

Cho Kiến an công Đài 300 phương gạo.

Lãnh binh Trấn-tây là Nguyễn Văn Tinh có tội phải cất chức. Tinh trước dây, thừa lệnh thành phái đi tuần xét phủ Sơn-bốc, chợt gặp phủ Hải-đông có cấp báo, quan thành lấy sức cho đi đón chặn đường giặc, chậm trễ không tiến quân và đi đến sức Sâm bắt được bọn làm phản, bị thổ dân đón đường cướp lấy, lại dẫn quân rút về nơi đóng cũ ở đất Sơn-kê, an phủ Trung-thuỵ là tên Hồng ở phía sau, nhân cướp xe lương làm phản bỏ đi, Tinh vì thế mang lòng ngờ ghét, phàm thổ mục, thổ binh theo đi đánh trận, đều mắng đuổi đi mà đốt phá trại ở của chúng, có vệ úy lĩnh an phủ Mỹ-lâm là Sô Đôn không chịu đi, đem việc ấy báo về thành lâu lên.

Vua dụ viện Cơ mật rằng: « Nguyễn Văn Tinh làm việc lầm bậy, hầu đến nỗi loạn, tội hẳn vốn phải tội nặng, nhưng tuỳ [illegible] an nắm trước, dù có quên công, chỉ vì không có học nên đến nỗi thế, tạm chuẩn cho cách chức phát làm binh cho làm việc chuộc tội, còn như Sô Đôn, khi nghe triệu đến liền phái thổ binh theo đi đánh trận, một lòng qui thuận, bỗng bị viên quan võ hèn kém mắng nhục, cũng chẳng chịu đi, có chí hăng hái theo việc quân như thế, không đổi khí tiết sẵn có, thực là đáng khen, vậy thưởng cho 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, 2 người thổ mục đi trận ấy, cũng đều thưởng cho 5 đồng tiền ấy. Lại truyền dụ cho Sô Đôn cho đến thổ mục, thổ binh, vì bọn người giúp triều đình gắng sức, trước sau đi theo việc quân, tuy gặp viên quan võ hèn làm nhục, cũng không lòng khác, triều đình đã soi xét lòng thành, sẽ đem viên quan hèn ấy trị tội. Nay đặc ơn truyền chỉ yên ủi, khen ngợi, từ nay chớ vì thế đem lòng *ngờ sợ*, phải cùng bảo nhau, hết sức hết lòng; triều đình tất sẽ gây dựng cho, không bỏ sót người phương xa. Tên phạm làm phản là tên Hồng, rồi

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

đến quân thứ phó lãnh binh Vũ Đức Trung, nói dối đến thú, thăm dò tình hình việc quân. Trung xét được việc thực, bắt cả người cùng bọn 4 tên đem giết.

Vua khen là có kiến thức, thưởng kỷ lục 2 thứ, 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, và răn về tra bắt bọn làm phản, người bè lũ với kẻ ác thì trừng trị, người bị bắt hiếp đi theo thì khoan tha cho, cần chớ lấy đến dân thường.

Giặc làm phản ở phủ Hải-đông là Đỗ Y, họp bọn hơn 1.000 người, vây quấy đồn Cần-da, thổ binh trong đồn đều cầm khí giới theo giặc, thự đề đốc là Bùi Công Huyên nghe tin báo, phi sức cho Vũ Đức Trung qua đồn Sa-tôn tiến đến đánh bắt, quan thành ấy là bọn Đoàn Văn Phú đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Đỗ Y chẳng qua là bọn giặc hèn nhỏ bọn chúng đều đã tản lạc, nương tựa ở rừng mà sống, nay cớ sao lại có hơn nghìn tên đột nhiên đến quấy nhiễu, rất lấy làm đáng lạ, Bùi Công Huyên là thống lĩnh đại viên, sao không lập tức đem quân tiến đánh, lại loanh quanh phái ủy viên khác, làm đến nỗi chậm trễ, nên giáng 1 cấp cho chừa. Đoàn Văn Phú, Lê Đại Cương, lần lượt tâu báo, phần nhiều là cuống quít, thực đã không thể đương nổi trọng trách. Hiện nay Trương Minh Giảng, chắc đã đến thành, nên bày nhiều mưu kế tùy tiện điều khiển, một mặt phái thêm biền binh theo Bùi Công Huyên làm việc bắt giặc, một mặt hỏi rõ đích xác bọn giặc cướp bóc lần trước là thổ dân nào, đem giết hết không để sót, khiến cho chúng biết răn sợ. Lại như thổ mục thổ dân được phái đi, phần nhiều mang khí giới theo giặc, và đem nhau đi trốn, ngu dại như thế, thực khó lấy ơn cảm hóa, cũng nên lưu tâm xét hỏi, chớ giữ ý kiến không thích hợp, tên nào mang lòng phản bội, tức thì đem chém giết ngay để răn kẻ khác,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

không nên bợ đong kẻ giặc, để có bắt chước cái dại lại thêm 1 tầng tội lỗi, ngươi phải kinh theo. Rồi sau Trương Minh Giảng về đến lỵ sở thành ấy; Văn Phú dâng sớ tự xin thân đến phủ Hải-đông trù liệu việc quân ». Vua y cho. Nhân bảo bộ Binh Trương Đăng Quế rằng: « Đoàn Văn Phú đi lần này có thể thành công không? » Quế thưa: « Phú mới tiến lên, chưa quen bày trận ». Vua bảo rằng: « Công thành hay không, là cốt ở người, khi trước Trương Minh Giảng đánh nước Xiêm có công, lúc đầu đâu từng học tập binh pháp và am hiểu bày trận? Vả lại quân ta, vốn khen là dũng cảm, nếu được tướng giỏi cai quản, thì đánh trận tất phải thắng, nếu người tướng hèn nhát, thì quân lính cũng theo mà chạy tan, như Tống Phước Lương, không phải là không lão luyện về bày trận, mà việc đánh nước Xiêm, tự cứ quân trước thế thì sự am hiểu có đáng quí dâu?

Phó lãnh binh đạo Khai-biên là Nguyễn Tiến Phúc tiến đến đất Thạch-môn (tên đất), bọn giặc tự trên cao phóng tên đạn xuống, quân ta hăng hái tiến lên, chém được 5 đầu giặc ngay tại trận, giặc đều chạy trốn. Việc đến tai vua, thưởng cho Tiến Phúc kỷ lục 1 thứ, và 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn.

Thự ngự sử đạo Nam—Ngãi là Nguyễn Văn Lượng dâng sớ nói: từ xưa đế vương 1 đời nổi lên, tất đặt quốc hiệu, hoặc lấy tên chỗ đất bắt đầu nổi lên, hoặc lấy tên nước đã được phong, lấy về trưng triệu cũng có, lấy ở đời triều đại cũng có, không phải cố ý làm thế để cho khác nhau, để tỏ rõ các đời mà lưu mãi về sau. Cõi Nam ta, từ khi có nước đến giờ, việc đặt quốc hiệu so với đế vương xưa còn thiếu; mà gọi là Nam-việt thì cũng là một nước trong bách việt là tên đặt từ xưa, không phải là danh hiệu một đời nổi lên, đến đời sau sử thần đem tên họ trước mà xưng hô, như là Đinh,

https://tieulun.hopto.org

Lê, Lý, Trần, Lê. Quốc triều ta bắt đầu khai sáng, chưa kịp đổi lại hiệu cũ là « Việt », nay bắc nam vô sự, thiên hạ thái bình, xin đặt quốc hiệu để đổi mới cõi nam, hầu để về sau làm khuôn phép cho đế vương nghìn muôn đời.

Vua bảo thị thần rằng: « Nước Việt ta từ đời Trần, Lê, trở về trước, gọi là nước An-nam, bản triều đổi lại gọi là Việt-nam, thần dân trong ngoài vẫn nghe biết cả. Nguyễn Văn Lượng học thức ngày thường ở đâu, mà đại hiệu nước nhà lại không biết đến, vả lại hắn là người trong phong hiến (1) sao lại nói ra lời cuồng bậy đến thế, nên cách chức ngay, phát đi làm việc ở quán thứ Trấn-tây, thượng thư bộ Lại là Hoàng Văn Diễn trước đây tâu cử cho là làm nổi chức khoa đạo, chuẩn cho phải giáng 2 cấp ».

Ngày giáp ngọ duyệt binh vua ngự lầu ngũ phượng để xem, dượng xuống ngựa để lạy lần, có cai đội viện Thượng Tứ Phạm Văn Bình vội vàng đến không cẩn thận va chạm vào ngựa vua ngự. Vua sai quân vệ Cẩm y dẫn ra trước cửa ngọ môn đem chém, mọi người đều kinh sợ. Hoàng trưởng tử là Trường-khánh cùng hết sức xin, bèn tha cho; nhân bảo thống chế doanh Hùng nhuệ là Nguyễn Tiến Lâm rằng: quân các vệ ở doanh ấy, phần nhiều là bắt xướng lêu lổng từ trước đến nay, thường thường trốn tránh, vậy người có tên ở sổ, ngươi nên hằng ngày phải huấn luyện, khiến cho chúng có sức mạnh và biết lễ phép, nếu còn dám bỏ hàng ngũ, tức thì chém ngay để bảo cho mọi người biết.

Lại bảo bộ Binh Trương Đăng Quế rằng: Binh giáp của nhà nước, qui ở có thực dụng, diễn tập quân lính có trống có nhạc, từ tiên đế ta mới dùng theo phép của Tây dương, dẫu khi ra trận, lúc nhanh lúc chậm, lúc

---

1. Phong hiến: Phong hóa, pháp độ. Phong hiến, nói chung chức trách viên ngự sử.

https://tieulun.hopto.org

tiến, lúc lui, phải tùy cơ ứng biến, không phải cứ theo âm nhạc, nhưng khi huấn luyện khiến cho người nghe có nhịp, việc ấy cũng không nên không có.

Lại bảo rằng: lúc quốc sơ, quân có thao diễn luyện tập, chỉ có quân túc trực mà thôi, ngoài ra các vệ, cơ đều không cả, là vì buổi đầu cố sức tiến lên, tay không đời gươm giáo, mình không bỏ mũ áo trận, vốn đã quen phép đánh trận, nay là đời thủ thành dễ sinh ra trễ nải, không thể không giảng tập được.

Đổi lại chức miếu thừa 2 ty tử tế, trật tòng lục phẩm (trước tòng thất phẩm), đặt thêm mỗi ty 1 người điển sự, trật tòng thất phẩm. Nguyên trước đặt cai đội 3 người, nay đổi làm quan võ chánh ngũ phẩm ty tử tế; chánh đội trưởng suất đội 1 người, đổi làm quan võ tòng ngũ phẩm, ty tử tế cùng với các tử tế vàng làm công việc như [illegible] 2 ty.

TAILIEU.VN SACH.COM.VN

Xây đắp bờ phía tây sông tả hộ thành (từ cửa đến thành ngoài đài Trấn bình) và bắc cầu dài ở chỗ bến phố Đông-hội, gọi là cầu Đông-hội (nguyên cầu Thanh-trước trước vì mục nát bỏ đi, đến nay lại bắc mà đổi tên ấy, khoảng giữa cầu ấy đặt ván gỗ có máy, phàm thuyền bè đi lại thì nhấc lên, sau khi qua rồi, lại hạ xuống, lấy 20 người dân phu cận cảnh giữ). Sai thự tiền quân là Phạm Hữu Tâm trông coi việc ấy. Đến khi cầu làm xong, vua khen là kiểu mới, làm khéo, thưởng cho bọn chỉ bảo đốc công tiền, bạc, áo, quần; còn biền binh và thợ cùng phu dịch, thưởng cho tiền gạo lương tháng.

Mỏ chì ở Thái-nguyên, gần đây lấy số chì không được mấy, vua cho là tinh nhầm, tốn của kho, sai rút bọn đốc biện là Nguyễn Đức Hộ, Nguyễn Đại Cận về kinh đợi chỉ, rồi ủy cho quan tỉnh thuê đất người có vốn khai lấy để nấu, biền binh phái đi trước cũng rút về hàng ngũ hết. Quan tỉnh bẩm xét ra bọn Hộ còn thiếu

https://tieulun.hopto.org

số chỉ đến hơn 40 vạn cân, đều phải cách chức, không cho ở lại sở mỏ, bắt phải nộp đền.

Tập thiẩn an của tổng đốc Định—Biên là Nguyễn Văn Trọng tâu nói: ruộng đất ở hạt tỉnh Gia-định, năm trước bắt đầu đo, giản hoặc có ruộng nhiều mà số mẫu ít; có ruộng ít mà số mẫu nhiều, ruộng hoang thì biên là ruộng thực canh; ruộng của tên Giáp, biên là tên Ất. Xin nên phái khám, chữa lại cho thực.

Vua chuẩn cho theo lời bộ Hộ bàn, sai sức khắp các xã, thôn hạt ấy, cứ theo ruộng đất hiện cày cấy như đã có ấn lậu và số mục ruộng bỏ hoang, ruộng thực canh, cùng họ tên người có ruộng có sự không phù hợp, thì cho đều đem duyên cớ bày tỏ lập tức phải thuộc viên hội đồng với phủ, huyện sở tại khám lại mà sửa chữa, rồi làm sổ kinh dệ lên. Các tỉnh Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long, An-giang, Hà-tiên có giống như thế, cũng [illegible] thi hành.

TIMSACH.COM.VN

Cho Ngô Ngọc Triệu quản cơ cơ Tả Bình-thuận đổi bổ làm phó vệ úy vệ Hữu thủy Bình-thuận.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXIXX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838]. Sai Hà Duy Phiên thượng thư bộ Công kiêm quản tào chính.

Bãi chức quản phủ ở các phủ, đổi đặt làm trú phòng. Trước đây, tổng đốc Hải-an là Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Quản phủ có chức vụ là phải coi quản bắt giặc, xin nên chế cấp cho cái ấn, để gặp khi có việc sai phái biền binh do quản phủ chuyên biện, dùng để làm tin ». Vua sai 2 bộ Lễ, Binh bàn, tâu lên, cho là dựng phép phải cốt về sau, mà xét mối tệ, đặt quan nên xét sự thực cho xứng với danh, khoảng năm Gia-long, các hạt từ Quảng-bình trở vào Nam, không đặt chức quản phủ, duy từ Hà-tĩnh trở ra Bắc sự thế hơi khác, mỗi phủ đặt một quản phủ, hoặc lấy quản vệ quản cơ, hoặc lấy cai đội sung lãnh chức ấy. Minh-mệnh năm thứ 13 [1832], phủ Diễn-châu ở Nghệ-an, phủ Tĩnh-gia ở Thanh-hoa bỏ bớt chức quản phủ, và phủ Hà-hoa ở Hà-tĩnh đều cho quản vệ đem quân đóng giữ, thực là để chỉnh tên quan mà ngăn mối tệ. Vả lại từ trước đến nay các việc ở phủ hạt đều do tri phủ trông coi, quản phủ chẳng qua chỉ chuyên về việc bắt giặc cướp mà thôi, nếu cấp riêng cho ấn, thì bọn chúng là quan võ, không am hiểu kỷ luật đối với người hơi biết tự kiềm chế thì không khỏi

https://tieulun.hopto.org

có sự khinh thường nghe người, đóng ấn, mượn tiếng là đi tuần bắt, sách nhiễu hương thôn, người không biết tự kiềm chế thì sẽ đến nhờ đấy làm búa hộ thân, phàm tra xét việc án, thúc đốc tiền lương, không việc gì là không tranh làm với tri phủ, thì có khác gì cho loài lang sói chắn đè, tệ ấy không thể nói xiết được, việc Nguyễn Công Trứ tâu xin là sai. Nay xin từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, nguyên trước đặt chức quản phủ thì 36 phủ chiếu theo lệ các phủ Hà-hoa, Diễn-châu, Tĩnh-gia đều bỏ bớt đi, rồi do thượng ty sở tại tùy theo từng nơi xung yếu hay giản dị phải quân đóng giữ, phải đến 300 người trở lên thì cho quản vệ quản cơ trông coi; 100 người trở xuống thì cho suất đội trông coi. Phủ hạt ấy nếu có trộm cướp lẻn lút tức phải đem quân nã bắt, có tù nặng giam cấm, cũng đem quân canh giữ, còn đến việc thu lương bắt lính hỏi kinh án, vẫn để cho được như cũ, bỏ đợi lệ.

Vua bảo rằng: « Lời bàn ấy phải lắm! Duy các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, so với các tỉnh trở vào Nam sự thể không giống nhau, mà bọn chúng ở các phủ, năm tháng đã lâu, hiểu biết dân tình, am tường địa thế, nếu rút về hết thảy, phái riêng viên khác đóng giữ thì người mới chưa chắc đã làm được việc, sao bằng bọn kia xe nhẹ đi đường quen còn hơn. Nay chuẩn cho bộ Binh đem những viên hiện tại, nguyên là quản vệ, quản cơ, cai đội thuộc tỉnh lãnh chức quản phủ, thì chỉ gọi là quản vệ, quản cơ, cai đội, các người chưa có nguyên hàm vệ, cơ, đội, thì trước hết cho chức hàm quản vệ, quản cơ, cai đội thuộc tỉnh, do tỉnh lượng phái biền binh giao cho quản lĩnh, vẫn đóng giữ ở phủ cũ, để cho quen việc ».

Bình-định có nhiều thú rừng làm hại. Vua nghe tin, sai thông dụ cho đốc, phủ, bố, án các trực tỉnh, nếu nghe báo tin có hổ làm hại, phải thân tự mang quân, hoặc phái hay sai quân đến hội với phủ huyện sở tại tìm

https://tieulun.hopto.org

cách để bắt, có người giết được hổ thì chuẩn cho theo lệ thưởng cấp (mỗi con hổ thưởng tiền 10 quan).

Tiền kho Sơn-tây được thừa thãi, sai chuyển vận đến Hà-nội 30 vạn quan, mua các đồ vật.

Sai quan đại thần xét coi tình kinh thao diễn. Vũ du Nội các rằng: « Xem ra việc binh có thể nghỉn ngày không dùng đến, nhưng không thể một ngày không giảng tập, nay nhà nước nhân rỗi, chính nên theo mùa luyện tập, cho được thành đội quân mạnh mẽ cả, vậy bắt đầu từ ngày mồng 4 tháng này, trước hết là tả dực doanh Vũ lâm, sau đến hữu dực, kế tiếp đến các doanh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ uy, Hùng nhuệ và các bảo (1), chia làm 8 ban, hằng ngày chia ban đến giáo trường thao diễn, chuẩn cho Trương Đăng Quế, Mai Công Ngôn, Đặng Hữu Tâm, Hà Duy Phiên, Nguyễn Tăng Minh, Lê Đăng Doanh, cứ 2 quan văn võ làm một lớp, mỗi cấp 3 ngày, theo lần lượt đi xem xét việc tập cốt đủ. Mỗi ban đều thao diễn 3 lần; theo như phương pháp đi đánh trận, phép bắn súng điều thương chỉnh tề am hiểu tất cả. Việc xong cùng ký tên tâu lên, nếu tới khi ấy, hạng biền binh nào đi và đánh không đều, hàng ngũ không có thứ tự, lập tức vạch ra hặc tội trừng trị. Đến khi tâu lên, doanh Tiền phong và Bắc bảo nghề diễn giỏi hơn, thưởng cho thống quản và suất đội có thứ bậc. Lại sai đội Kinh tượng, đội Thượng tứ và Thủy sư kinh kỳ lần lượt chia ban thao diễn, đều đủ 3 lần để cho quen luật quân ».

Tuần phủ An-giang sung làm tham tán Trấn-tây là Lê Đại Cương có tội bị miễn chức, cho quyền lộ tổng đốc Long — Tường là Dương Văn Phong đổi lãnh tuần phủ An-giang, sung làm tham tán đại thần ở thành Trấn-tây.

---

1. Bảo, quân ở kinh có ngũ quân, ngũ bảo.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Lê Đại Cương trước làm tổng đốc An — Hà, có tội bị cách nhiều lần, được khởi phục đến chức tuần phủ An-giang, lại ủy cho giữ chức tham tán ở Trấn-tây, long trọng biết là chừng nào? Chính phải trình bày mưu mô để chuộc lỗi trước. Thế mà từ trước đến nay, ở thành đã lâu ngày, mà công việc ở ngoài biên, nên chẳng chi theo người. Nay dân Man không yên, quấy rối ở biên giới, lại sợ việc, sợ khó nhọc, rụt cổ ở trong thành, nhiều lần tâu báo, chỉ cốt bàn suông, không từng đánh bắt một lần nào, ốm yếu không tài như thế, hầu đúng hẳn làm gì, nếu cho đổi khỏi chức về kinh thì là để mình ra ngoài việc, lại là đắc sách, chuẩn cho cách chức, cho làm thuộc viên thành Trấn-tây, phái đi theo quân thứ ở Hải-đông làm việc chuộc tội ».

Tướng quân thành Trấn-tây là Trương Minh Giảng [illegible] nói người tổ chức ở Hải-tây làm thủy 1.000 quân Xiêm chia làm 2 đạo, 1 đạo ở đồn Sa-dam, 1 đạo ở đồn Viên-chăn, ý muốn nhòm ngó biên giới, chính nên phòng bị nghiêm ngặt mà xét ra hiện tại thổ mục thổ dân phần nhiều mang lòng trông ngóng không thể tin dùng được.

Vua mật dụ rằng: « Việc biên phòng không nên sơ khoáng, người phiên không đủ cậy nhờ, trẫm vẫn đã phải tính trước, nhiều lần phái quân ở kinh đi và sức điệu biền binh sinh lực các tỉnh, kể đến hàng vạn, sức quân chắc đã đầy đủ, nay nên lúy cơ chặn đánh, nếu giặc Xiêm biết sợ lỗi trước không dám vượt cõi gây việc thì thôi, nếu tham lợi, khinh thường tiến quân, gây ra mối thù, thì nên sửa soạn quân đội, đánh một trận rất ác liệt, cho chúng mảnh giáp chẳng còn, đem lòng sợ hãi mãi, còn như thổ mục thổ dân, thuận theo hay chẳng thuận theo cũng không bỏ kể. Bọn chúng phần nhiều ngu tối, thấy lợi quên lẽ phải, bề ngoài thuận theo, bề trong không thuận, cũng là thói thường, việc gì phải trách lắm, nếu thế quân ta cường thịnh, làm

https://tieulun.hopto.org

việc hợp thời cơ, dù giặc Xiêm chắc cũng không dám thò đầu đua chọi, huống chi bọn man ấy, nếu chúng có đem hai lòng, cũng không dám nổi dậy, tự nhiên tiêu hóa ngấm ngầm, nay nên xem xét người nào cam tâm theo giặc thì đem quân đánh bắt, kể tội rõ ràng mà giết, người nào đem lòng hàng phục thì tùy việc khen thưởng, đem ơn tin mà vỗ về. Sai đều đem linh thổ thuộc thành ấy ra ngoài đồng giữ, không nên để ở trong thành, khỏi lo những việc bất ngờ, gián hoặc có khi phải để lại ít nhiều, cũng cho đóng ở đồn riêng, phàm khí giới chúng tự làm ra thì cho chúng cầm giữ, không phải thu lại, nhưng khí giới của ta, cũng không nên lạm cấp, là vì không nên nhẹ tin, mà bị chúng lừa dối được, cũng không nên ngờ vực, khiến cho chúng nghi, mang lòng sợ hãi: cần phải xử trí cho đúng khớp, để được yên lòng tất cả, nếu chúng một lòng hàng phục, khi đánh giặc lớn cũng chưa để bắt chúng xung phong, huống chi là mang hai lòng, phàm việc tự ta, cốt phải tự cường, khi ra trận đều hăng hái giết dữ, giặc Xiêm chợt thấy cũng phải sợ run, nên nghiêm sức cho quan quân, quyết không thể rút lui chút nào, người trái phép lập tức chém ngay, chắc phải chiến thắng đánh đâu lấy được đấy ». Bèn du sai tổng đốc Định—Biên là Nguyễn Văn Trọng tức thì chiêu sổ biên binh ở tỉnh, liệu để lại coi giữ tỉnh thành, còn thì đem hết đến Trấn-tây, hội lại làm việc. Ngày đến thành theo Trương Minh Giảng lĩnh quân đi đến địa đầu chặn đánh, liền đem ngay ấn « Hà — An tổng đốc quan phòng » giao cho Nguyễn Văn Trọng lãnh giữ làm việc. Nếu Trương Minh Giảng phải lưu ở thành trấn áp, chuẩn cho Nguyễn Văn Trọng tức lãnh ấn « Trấn-tây tướng quân » làm thay, có việc gì nên tâu thì dâng. Lại nghĩ các tỉnh Gia-định, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang nhiều lần điệu đến số biên binh đóng ở thành Trấn-tây có nhiều giáng du sai phái thêm quân

https://tieulun.hopto.org

nhu, súng ống, thuốc đạn, muối, gạo, phải chở đến đủ dùng.

Bọn giặc ở đạo Khai-biên tỉnh Hà-tiên là tên Di, tên Chu đem bè lũ trốn vào núi Dao-bốc. Phó lãnh binh là Nguyễn Tiến Phúc đánh cho phải chạy, đuổi đến núi La-ngốc bắt được bọn của chúng là Sô Mịch và bọn Xà Non, tên Ốc hơn 10 tên cùng nam phụ lão ấu hơn 400 người, thổ dân các phủ Ca-thi và Ba-lai cũng có nhiều người đi theo giặc, thổ mục là Mộc Tức, Ba Sô đem thuộc hạ đến hàng phục, chém tên thổ mục làm phản là Giao, truyền đem bêu đầu ở quân thứ Hải-đông. Trương Minh Giảng được tin báo, liền đem sự trạng tâu lên.

Vua dụ thưởng cho Nguyễn Tiến Phúc quân công kỷ lục 2 bậc, phi long ngân tiền hạng lớn 15 đồng, phó vệ úy vệ Khánh-hòa ở trận đi ấy là Nguyễn Công Nhân quân công kỷ lục một bậc, phi long ngân tiền hạng lớn 10 đồng, Thổ quan là vệ úy Nào Vạt, quản cơ Ốc Tây đều được thưởng một chiếc áo nhung bông, phi long ngân tiền hạng lớn 10 đồng. Quan quân và lính thổ được thưởng chung tiền đều 200 quan, giặc bắt được là bọn Sô Mịch phải xử tử bằng tội lăng trì (tùng xẻo), còn đàn ông đàn bà cho đem tra xét rõ ràng, các người cam tâm theo giặc thì giết ngay, người bị bắt hiếp đi theo thì được tha. Thưởng cho Mộc Tức chức hàm cai đội, vẫn lãnh chức an phủ Chân-tài; thưởng cho Ba Sô chức hàm chánh đội trưởng, vẫn lãnh chức an phủ Ba-lai, lệ thuộc theo quân quản đạo Hải-đông đi bắt giặc. Lại thưởng cho phi long ngân tiền hạng lớn mỗi người 10 đồng.

Đạo quân của phó lãnh binh Hà-tiên là Hoàng Quang Thông, thự án sát là Phạm Ngọc Quang đuổi bắt bọn giặc ở núi Côn-xa, bắn trúng vào vai tên Chu, bè lũ bắn chạy trốn, phần nhiều bị quan quân bắt được, chỉ tên Chu một mình chạy thoát.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe tin bảo rằng: « Một ngả Khai-biên, quân giặc phần nhiều đã bị trói, duy còn 2 giặc là tên Di, tên Chu hãy còn trốn giết, chuẩn cho bắt. Hoàng Quang Thông và Phạm Ngọc Quang ở lại đấy theo dấu chân tìm đến cùng, chớ để trốn thoát, còn Nguyễn Tiến Phúc, Nhâm Trật thì đi gấp đến thẳng Hải-tây cùng với các đạo đóng để ngăn chặn ».

Lại dụ Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng rằng: « Hiện nay việc bắt giặc rất khẩn, ngày trước các đại thần châm chước bàn xếp đặt việc các phủ ở Hải-đông, tạm hãy đình chỉ, đợi sau khi việc yên, lại giáng chỉ cho thi hành. Xét ra ở biên cương có việc, chính là lúc thần tử phải hết sức khó nhọc, các người lần trước chọn cử có thể làm được chức huyện, nếu đã đến thành, nên phân phái vận lương theo đi đánh giặc, có ai biết cố gắng lập công, thực thì cứ thực tâu lên, sẽ cho tùy dụng, gian hoặc có người không thể làm việc ở hàng trận được, hèn kém không có tài thì cũng chuẩn cho rút về, không để đặt mình vào không có việc. Lại sai bộ Binh chọn thị vệ hộ vệ, đội trưởng, đội trưởng hay ngoại ủy đội trưởng ở các vệ Cẩm y, Kim ngô, người có tài lực và am hiểu nghề võ lấy 50 người, phát đến thành Trấn-tây lượng bổ làm suất đội ở các vệ các cơ. Lại phái các đội Hoa danh và Giáo dưỡng cùng toàn đội sáu đội thường trực đi ngay theo thành Trấn-tây sai phái, cho được kịp thời làm việc.

Nước Nam-chưởng sai người nhà là Tạo Khâm Phân đưa thư đến Nghệ-an kêu xin chịu tội và sửa lễ cống. Tổng đốc là Tạ Quang Cự đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo thị thần rằng: « Nam-chưởng là một nước nhỏ, ở nơi biên giới xa xôi, trước đây kính thờ bản triều ta, xưng phiên phụng công sáu, bảy năm nay, lại dám kết bè với bọn giặc Xiêm, bỏ việc triều cống, giặc Huống ở Trấn-ninh mưu việc làm phản, cũng giúp làm

TIMSACHUCVN

https://tieulun.hopto.org

bậy và nhiều lần lấn cướp đến Ninh-biên ở Hưng-hóa, đọa nạt dân ở biên giới không phải một việc mà thôi, nay lại xin sửa sang chức cống thì việc làm trước sau lại nhiều trái ngược, hoặc bị nước Xiêm xui giục, nhờ đó, để thử xem cử động của triều ta hay bị nước Xiêm bức bách, theo về triều ta cầu khỏi hối tội, ngoài đó còn có kế gian gì khác cũng chưa biết được ». Bèn sai lang trung bộ Hình là Phạm Khắc Trạch, Lễ khoa cấp sự trung là Lê Văn Thực đi đến xét hỏi, hắn nói: « Quốc trưởng hắn là Lư Mang mới chết, em quốc trưởng là Oan Na quyền coi việc nước, mà con quốc trưởng lại sai người cầu thông với nước Xiêm, chưa định người được lập, vì thế mà đến ». Bọn Trạch về đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo rằng: « Nước ấy, việc trở về trước, tội ở quốc trưởng, cố nhiên không phải nói. Nay nhân ngôi mới của ta, triều đình làm việc quang minh chính đại, quyết không dung nạp, các người đến đó, chuẩn cho đuổi về ngay, dợi sau việc nước ấy yên ổn, ai được nối làm quốc trưởng, danh phận rõ ràng, nếu biết thực lòng xin cống, do tự lòng chân thực, do tình cứ thực chuyển tâu lên mới được ».

Chuẩn định từ nay về sau, sớ tấu của các địa phương, phàm việc gì có quan hệ đến quân quốc trọng sự và tâu bày việc một cũng là việc khẩn cấp phải phát đi ngay, thì chỉ viết bản chính phát đi ngay, không phải lại viết bản phụ để đến chậm trễ, chép để làm lệ (từ trước đến nay tấu sớ đều viết 2 bản: 1 bản chính, 1 bản phụ). Quyền hộ Ninh — Thái tổng đốc là Tôn thất Bật dâng tập thỉnh an nói: « Thái-nguyên là nơi kiêm hạt, rừng núi nối liền, đường đi nhiều ngả. Xin thân đi tuần tiễu, cho được am tường địa thế ».

Vua dụ rằng: « Ngươi không tạm an nhàn, chi cũng đáng khen, nhưng hộ đốc là một chức trọng, không vì

https://tieulun.hopto.org

như tướng tá. Nếu một mình đơn độc đi tuần, e không nên làm, mà vô cớ đem nhiều binh mã tiến đến, không khỏi làm cho *người ngờ sợ*. Vậy việc ngươi xin đi tuần tiễu, *đợi* có nhân tiện, rồi sau mới đi *được* ».

Bộ chính Gia-định là Hoàng Quỳnh đáng tập thuận ấn nói : « Nay thành Trấn-tây *ở* ngoài biên giới có giặc, việc phòng bị phải nghiêm, mà nhân dân trong hạt thì kiêu ngạo lười biếng, binh lính thì khi đủ khi trốn, bảo là dân *ở* Nam-kỳ, vốn khen là dân trung nghĩa, chưa chắc đã phải, xin phái quân *ở* kinh đi đến đóng giữ để giúp việc trấn áp. Lại *ở* hai cửa biển Cần-giờ và Lôi-lạp thuộc hạt ấy, nghĩ nên xây pháo đài hoặc đắp thành đất, phát quân đóng giữ, cho bờ biển vững mạnh ».

Vua dụ rằng : « Việc phòng ngừa miền biển, nay không phải cần kíp, giặc Xiêm kia, nếu có mạnh tâm không ngờ, quyết không đem vượt qua một dải đường biển Hà-tiên—Vĩnh-long đột nhiên đến ngay đây, huống chi bọn chúng đều những chiếc thuyền bé nhỏ, mà thủy chiến lại không được giỏi, đâu có thể vượt xa mấy lần biển đua chọi với người được, hẳn không có lẽ đó. Về việc nghĩ xây pháo đài *ở* cửa biển, tạm chờ sau bàn dần, duy việc xin phái quân *ở* kinh trấn áp, rất hợp công việc, trước đã giáng dụ phải đi, trong đó có nói : « Nhân dân Nam-kỳ vốn khen là trung nghĩa chưa chắc đã phải », thì lời nói ấy không khỏi không thích hợp. Kia như người trung nghĩa, *ở* đâu là không có, đời xưa có nói : « Trong ấp mười nhà, hẳn có một người trung tín », huống chi nơi đó là chỗ nhà vua bắt đầu dựng nghiệp, được việc rất nhiều, cũng là dân ấy, chỉ vì quan địa phương không được người tốt, nên dân sinh ra kiêu ngạo lười biếng, tập thành thói quen, tệ ấy chồng chứa từ đấy, sao được đem việc trốn thiếu hiện nay mà mạt sát cả *người* trong một tỉnh, cần phải tuyên dương đức hóa, để ý vỗ về, một phen chấn chỉnh, khiến cho có

https://tieulun.hopto.org

mạnh và biết lẽ pháp, chớ câu nệ hão quá vu cho người ».

Tuần phủ Hưng-yên là Hà Thúc Lương dâng tập thỉnh an nói: « Kế hoạch giữ nước sông hiện nay, không gì bằng đem 2 cửa sông Thiên-đức Nguyệt-đức đào sâu khơi thông, khiến cho chia chảy xuống Hải-dương, có thể không lo gì nước lớn dâng tràn! »

Vua dụ rằng: « Về việc ngăn giữ nước sông, trẫm đã 2, 3 lần để tâm trù nghĩ, nếu có thể lợi cho dân thì dù tốn đến trăm vạn vẫn không tiếc, tức như việc khai thông 2 sông Thiên-đức và Nguyệt-đức, cũng sao từng không bàn đến, nhưng cứ Bắc-ninh Sơn-tây tâu báo và phái người đi khâm xét, đều nói rằng: cửa 2 con sông ấy bồi lấp đã lâu, nếu một phen khơi sâu, thì về sông Nguyệt-đức chước tính nhân công phải đến hơn 23 vạn công, về sông Thiên-đức lại phải gấp 10 lần, mà xét ra nhiệt độ tới mặt nước sông Nhị hà cao đến 1 trượng 3 thước, sợ khơi rồi lại lấp, không khỏi mất khó nhọc nhiều, mà không lợi gì, nên nay không quả quyết làm, há như người cóp nhặt rãi thừa, bàn suông trên giấy, xét với thực dụng có bổ ích gì? Nay nên đem ngay các đoạn đê sông Cửu-an, tùy tiện sửa đắp, ngõ hầu có thể chữa được sai tệ, để giúp đời sống của dân, đó là công việc trong chức phận của người, nên cố gắng lo toan, chớ bàn cao hão làm gì ».

Án sát Cao-bằng là Bùi Đức Trinh dâng tập thỉnh an nói: « Tỉnh thành và kho đồn cách nhau, thì lãnh binh xin đời đóng ở đó, cho có chuyên trách, để đốc sức biền binh canh giữ ».

Vua bảo rằng: « Lãnh binh coi giữ quân trong một tỉnh, đâu có lẽ chuyên ở đồn trên núi mà không trông coi cả tỉnh thành? Duy ở thành đã có bố, án và thành thủ úy, mà kho đồn lại là nơi quan yếu và ở cách tỉnh thành không xa, chuẩn cho lãnh binh đời đóng gần đó,

https://tieulun.hopto.org

nhưng phải đi lại tỉnh thành. Phàm các việc tuần phòng canh giữ phải xem xét hết thảy, chớ vì chuyên trách ở kho đụn mà đối với phận sự phải làm, hơi có ý kiến dàn dầy ».

Lại sai quan tỉnh trích lấy đội thứ 3, quân trong Nam thuộc về Cao-bằng, đặt làm đội pháo thủ, chuyên giữ súng ống khí giới.

Dân ở các hạt Hưng-yên, Hải-dương, Nam-định sửa đắp đê điều, phần nhiều góp tiền thuê người khác làm, không chịu tự mình đi làm việc.

Vua nghe tin, dụ bộ Công rằng : « Ghét khó nhọc, thích nhàn rỗi, đó là thường tình của người ta, mà làm quen cần khổ, mới là dân đời thịnh trị, vả lại việc ngăn giữ nước sông, trẫm sở dĩ ngày đêm lo tính, không tiếc phí tổn, chỉ lấy chống lụt, giúp việc làm ruộng làm kế nuôi dân lo, đến khi khởi công sửa đắp, đổi bỏ lệ cũ thuê khoán, chuyển thuê dân trong hạt, cốt để cho bờ sông giữ vững, đã có thể cho dân được ở yên mà tiền gạo chi ra lại có thể giúp lương ăn cho dân, trẫm để tâm đến lương thực của dân như thế là nhất, không ngờ bọn dân thường quen thói lười biếng, lại cùng nhau thuê người khác làm, có thể hoặc trị bọn hào dịch gian dối sâu mọt, đặt điều dọa nạt mà dân thường không biết, không dám thò đầu ra làm việc, cùng nhau đóng góp thuê tiền, để cho chúng kiếm lợi, ở đó tình trạng như thế, không những tổn không của kho nhà nước, mà dân ta lại phải khổ lụy, trẫm nghe tin đó, rất lấy làm bất bình ». Chuẩn cho truyền chỉ cho tổng đốc Hải — An là Nguyễn Công Trứ, tổng đốc Định — An là Trịnh Quang Khanh, tuần phủ Hưng-yên là Hà Thúc Lương đều đem việc ấy hiểu thị mà răn bảo, còn dám có thuê riêng thì trị tội nặng. Đến khi làm xong, các nhân viên đi làm việc, đều chia hạng nghị khen nghị thưởng. Lúc đó có dân huyện Hưng-nhân xin thôi không lãnh số tiền gạo thuê

https://tieulun.hopto.org

làm, đặc cách gia ân thưởng chung cho 800 quan tiền (Năm trước sửa đắp tư đê 70 trượng, đã đưa thưởng tiền 30 quan, rồi sau đê ấy bị bỏ, cho nên dân ấy tự nguyện ra sức sửa đắp đê mới 70 trượng, lấy tiền ấy bù vào đê tiền kia, không dám lãnh tiền thuê nữa).

Tiếp tục đào đường cửa biển Thanh-hoa, sai quan tỉnh thuê dân để làm (Năm trước khơi đào đường cửa biển từ xã Bố-vệ huyện Đông-sơn xuống tới bờ phía Nam, đến nay lại tiếp tục đào tự cửa biển cũ Hương-bào đến đoạn trên cửa biển, dài 249 trượng để thông với dòng sông).

Xem lại ngày tế giao. Trước đấy xem lấy ngày 13 tháng này làm lễ, đến nay bỗng gặp trời mưa rét, bộ Lễ xin sai quan kính cáo đổi ngày. Vua bảo rằng: « Thờ trời cốt ở hết lòng thành, trẫm từ khi nối ngôi đến nay, phàm kinh gặp ngày tế giao, đều hết lòng thành kính cẩn trọng thờ-hầu việc, chưa từng có thay đổi, tấm lòng thành kính chắc đã được trời soi xét. Nay gần đến ngày đại tế, gặp phải gió mưa dữ dội, trẫm nghĩ đàn tế giao của triều ta nguyên là tế lộ thiên, nếu trong lúc mưa làm lễ, thực sự có trái phép, không thể không kêu xin đổi ngày, hầu được tỏ chính, đó thực là bất đắc dĩ. Lại nhớ khoảng năm Gia-long, từng đã có nhân việc đổi định lại ngày tế giao, thì là cũng có việc cũ có thể xét được, bèn sai hiệp biện đại học sĩ là Trương Đăng Quế kính đến đàn sở kính cáo, đổi lại lấy giờ lành ngày 17 tháng này làm lễ, nhân bảo Hà Quyền rằng: « Ngươi nên rộng xét sách vở và việc cũ nhà Minh nhà Thanh, lễ tế Nam-giao có làm nhà làm điện không? Kia như đời xưa có nhà Minh Đường, há chẳng phải là nơi tế trời ư? Từ nay trở đi, nên dự làm màn vàng, nếu ngày tế giao, hoặc gặp mưa gió, thì làm lễ ở đấy cũng được ».

Lãnh tổng đốc An—Tĩnh là Tạ Quang Cự tâu nói: « Lỵ sở hai phủ Tương-dương và Quỳ-châu, địa thế bức hẹp, khi hậu xấu kém, quan quân không tiện đóng ở,

https://tieulun.hopto.org

TỦ SÁCH NGHIÊM THẨM

xin chọn nơi hình thế có thể nương tựa, làm chướng hơi nhẹ, thì đời làm ra dấy (*Lỵ sở mới phủ Tương-dương ở xã Chính-an huyện Tương-dương, lỵ sở mới phủ Quỳ-châu ở sách Thượng-đạo, Nghĩa-hưng, huyện Quỳnh-lưu*).

Vua nghe theo lời tâu ấy.

Quản vệ tả doanh Tiền phong đi đóng ở An-giang, đi thuyền hiệu chữ binh số một, vừa đến phận biển Đề-đi ở Bình-định, nhân gặp gió bão, thuyền bị vỡ ngay ở hòn Kiền, chết đuối hơn 280 người.

Vua nghe tin thương lắm, truy tặng thự phó vệ úy là Trần Văn Phúc làm phó vệ úy, gia thưởng cho gấm Trung-quốc một tấm, lụa 5 tấm; từ suất đội đến binh đinh, đều cấp cho vải lụa, sai quản lãnh sắm sửa quan tài và đồ khâm liệm, đưa linh cữu về, rồi chuẩn cho chiếu theo lệ chết trận, cấp tiền mất cho gia đình. Lại lập đàn ở bãi biển cho tế một tuần, những người còn sống, 74 người, đều cấp tiền cho và cho về quê quán, phái vệ khinh kỵ viện Thượng tứ đi đóng thay. Lại dụ sai đem tên lái thuyền ra bãi biển chém đầu, bêu cho mọi người biết, suất đội đi kèm phải cách chức. Quan tỉnh ấy liền tâu nói: chỗ thuyền quân bị đắm nước sâu vài mươi trượng, lại nhiều giống cá dữ, đã bắt dân lặn xuống mò các đồ vật của công, thấy có cá voi đến hãng đàn, cá dữ đều lánh xa, không làm hại người.

Vua bảo rằng đó là thần biển hiển linh, sai đem lễ thái lao để lễ tạ, nhân đó vua bảo bộ Công rằng: « Từ trước tới nay, các địa phương hằng năm đem đệ tờ khai và đồ bản xét đo cửa biển vẫn là thiếu sót, nên truyền chỉ cho các tỉnh đều phải người hội đồng với viên coi cửa biển xem đo kỹ lưỡng các cửa biển trong hạt, rộng hẹp sâu nông và đường cửa biển ngang lệch cong thẳng thế nào, thuyền bè ra vào hướng nào là tiện?

https://tieulun.hopto.org

Càng là phận biển, chỗ nào có đảo nhỏ, ghềnh đá, cát ngầm, cát nông, dài rộng sâu nông thế nào? Các hòn đảo ở biển cách bờ ước bao nhiêu dặm? Đi độ mấy giờ có thể tới bờ, chân đá chân cát dài ra mấy trượng mấy thước, thuyền bè đi qua, hoặc nên theo bên tả, hoặc nên theo bên hữu, tránh xa mấy trượng thước, có thể không quản ngại, ở giữa đảo lại có vụng sâu có thể đậu được không? Và hình núi đối ngạn ở trước sau tả hữu, trông giống hình gì, có thể ghi nhận hết thảy kỹ càng, vẽ thành đồ bản nói thêm rõ ràng, hạn trong 1 tháng, phát đệ đến bộ, lại phải thủy sư, giám thành khám lại, rồi sao đưa cho thủy sư theo đó nhận kỹ, để phòng đi thuyền đường biển.

Cho thự phó vệ úy vệ Trung doanh Long võ là Nguyễn Cửu Kiên tòng coi cả đội Kim thương; cho lang trung bộ Công quyền lĩnh Thương trường là Phạm Huy Diệu làm lang trung bộ Binh coi quản 2 kho súng ống thuốc đạn. Lễ khoa cấp sự trung là Nguyễn Nghị thăng thự Công bộ lang trung, trông coi công việc Thương trường.

Phó vệ úy doanh Tiền phong sung làm giám đốc sở đốc công là Nguyễn Văn Nghị vì làm việc chậm trễ, lầm lỗ, giáng bổ làm phó quản cơ, phái đến quân thứ Trấn-tây, gắng sức làm việc, lấy thợ chánh tự sở nội tạo là Trần Văn Hiệu làm phó giám đốc sở đốc công kho Vũ khố, chuẩn cho trật chánh ngũ phẩm.

Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng tâu nói: « Bọn giặc lấn cướp đồn Sơn-phủ, cai đội sung quản cơ là Sơn Sinh đem quân sấn đến, giặc đều chạy tan. Ở đạo Hải-tây, giặc Xiêm ở đồn Sa-đầu vẫn còn ẩn ở trong rừng, đã sức điệu phó lãnh binh là Nguyễn Tiến Phúc chuyển đến hai núi Cẩm-thạch và Đậu-khấu tiếp giáp với Bắc-tầm-bôn chặn giữ các đường hiểm yếu. Ở đạo Hải-đông cũng có 2.000 quân Xiêm từ Bồ-gò-vột đi đến,

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

mưu đánh đồn Chi-trinh, ở thành liền đã phải thêm biền binh chia đi chịn đánh ».

Vua bảo rằng: « Người Xiêm hay nói dối, khi đến khi đi, chưa thể vội tin được, duy sự phòng bị của ta không nên sơ hở chút nào, chỗ nào nên đánh bắt thì sai phái đánh bắt, chỗ nào nên tuần phòng thì phân phái đi tuần phòng, không để có giặc rồi mới đề phòng, không vì không có giặc mà không chuẩn bị, thì chúng nếu có mưu gian cũng không thể làm gì được ».

Phiên mục là Sơn Sinh, khi nghe bọn giặc đến bến cướp, liền biết sấn đến, tuy không có công thực bắt chém được, nhưng sốt sắng làm việc quan, hướng theo lẽ phải, hăng hái đáng khen, chuẩn cho truyền chỉ khen thưởng và thưởng cho 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớp. Còn đạo Hải-đông nên phải thêm biền binh, cần vài nghìn người, sẽ lại đánh dẹp cho biên giới chóng yên, nhưng trong quân phải có đại tướng mới trấn phục được lòng quân. Đoàn Văn Phú chưa từng trải việc quân, Bùi Công Huyên không có danh vọng lớn, việc quân đội là việc lớn, sợ không thể làm một mình được. Nay chuẩn cho Trương Minh Giảng, Nguyễn Văn Trọng theo ngay đu trước, một người ở lại thành đàn áp, một người đến ngay quân thứ Hải-đông hay Hải-tây, hiệu lệnh ba quân, thì các đạo không ai là không hăng hái tranh đi trước, mà giặc ở ngoài nghe tiếng, cũng sẽ sợ mà không dám động.

Chuẩn định từ nay trở đi, phàm các quan quận đi đánh giặc, xung phong phá trận, mình chịu tên đạn, chết về việc nước thì đều chiếu lệ cấp tuất thêm gấp đôi, cấp cho gia đình, chép làm thành lệ. Quan tỉnh Hà-tiên tâu nói: « Biền binh ở đồn điền, khai khẩn ruộng đất, tất cả được 200 mẫu, năm nay gặt được hơn 930 hộc thóc, trừ thuế lệ trưng thu và liệu để thóc giống còn thừa hơn 590 hộc, xin nộp vào kho cả để phòng chi cấp ».

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: « Chia quân đi làm đồn điền là việc cần làm cho ngoài biên được đầy đủ, từ nay nên khuyên bảo bọn biên binh, tiếp tục khai phá cho nguồn lợi ở đất không sót, để lương ăn của người được thừa thãi ».

Tù bị giam cam án nguỵ ở Gia-định hơn 360 người, giản hoặc có người cũng tên bị bắt cả, mà thân thuộc cũng phải bắt, có người thân thuộc của nguỵ binh, trước vì tên chính phạm chưa bắt được mà bắt giam ; cũng có người chính phạm đã bắt được mà thân thuộc cũng giam cả, đã lâu năm chưa xét xong, phần nhiều chết ở trong ngục, bộ Hình cho là liên can đá luỵ, đem việc ấy bậc tâu.

Vua phê bảo rằng: « Việc bậc ấy rất phải, xem tờ tâu trẫm cũng phải bắt binh, lập tức đi sai Thị giảng học sĩ sung biện các vụ là Lê Khánh Trinh, thự Hải-an đạo cải thuộc tỳ trấn phủ bộ Hình đi ngay hội đồng với thự án sát là Nguyễn Văn tra xét, phàm vợ con thân thuộc của tiểu đầu mục nguỵ và binh đinh nguỵ, trước hết đem xét tha, như một tên phải bắt lại vì trùng tên bắt cả 2 người, thì xét đích tên phạm tội chiếu án kết nghĩ, còn người trùng tên bị bắt cả và thân thuộc người ấy đều tha ra cả ». Bọn Khánh, Trinh đến nơi tra xét một tháng thì xong.

Vua khen làm nhanh, truyền chỉ khen thưởng, đều thưởng gia một cấp, quan tỉnh ấy là Nguyễn Văn Trọng, Hoàng Quỳnh và nguyên án sát Nguyễn Đức Trinh đều giáng một cấp.

Sai tỉnh Gia-định phát đưa những tên tù phạm sung án phải khổ sai đến thành Trấn-tây sắp xếp làm binh ở các đồn bảo nơi biên viễn. Các tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, Biên-hòa, An-giang, Hà-tiên nếu có tù phạm hạng ấy cũng chuẩn cho phát vãng tất cả.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc An—Tĩnh là Tạ Quang Cự tâu nói: « Biền binh các vệ thuộc tỉnh ấy giữ súng điểu thương máy đá, lâu ngày bị mòn hỏng, mà ở tỉnh không có thợ rèn, xin phát cho thợ ở kinh để sửa chữa ».

Vua bèn sai sở đốc công ở kho Vũ khố chọn phái thợ làm máy đá 3 người tỉnh xảo đi ngay. Lại nghĩ tỉnh Thanh-hoa, tỉnh Hà-tĩnh thợ rèn có nhiều, giáng dụ sai hai tỉnh ấy chọn lấy 10 người đến sở thợ ở kinh học tập cho thành nghề, đã đủ một năm, người thành thuộc được 16 người (Thanh-hoa 5 người, Hà-tĩnh 11 người), chuẩn cho đều đặt làm cục thợ máy đá thuộc tỉnh ấy, tỉnh Nghệ-an từ sau có sửa chữa súng điểu thương máy đá thì được tư cho tỉnh Hà-tĩnh để lấy, thợ ở kinh đều thưởng tiền 10 quan, rút về xưởng thợ.

Kiểm xét xe cộ khi giới của biền binh ở các tỉnh thuộc tả hữu trực kỳ. Sai thự tiền quân Vũ Phạm Hàm, Hộ khoa chưởng ấn cấp sự trung là Nguyễn Danh Quán đến tỉnh Khánh-hòa, tỉnh Bình-thuận; thự Vũ lâm thống chế là Mai Công Ngôn, thự Hộ bộ thị lang là Phan Thanh Giản, Lại khoa chưởng ấn cấp sự trung là Vũ Doãn Cung đến các tỉnh Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-hoa chiếu lệ kiểm xét.

Ngày kỷ mùi, tế trời đất ở đàn Nam giao.

Vua bảo Nội các rằng: « Từ trước tới nay, Khâm thiên giám làm lịch, lệ theo sách « hiệp kỷ biện phương », nói, ngày mậu (1) gần ngày xuân phân (2) và ngày thu phân (3) là ngày tế xã (4), có khi không lấy ngày ấy để tế, cũng nên viết chữ xã ở trên chỗ cách, há không phải là hư văn không có sự thực ư? Nay chuẩn cho

---

1. Một danh từ ở trong hàng can.
2. Theo nông lịch là ngày giữa mùa xuân.
3. Ngày giữa mùa thu.
4. Ngày tế thần hậu thổ.

https://tieulun.hopto.org

ngày tế xã về mùa thu, định lấy ngày mậu gần ngày thu phân để tế, vẫn nên chép như cũ. Còn như ngày tế xã về mùa xuân, định lấy sau ngày tế Giao (1) thì tế, nhưng tế giao của bản triều, theo lệ có bói chọn ngày lành, thì ngày tế xã chưa thể ấn định trước được, từ nay về sau, sách lịch không nên chép rõ, hằng năm đợi ngày tế giao, xem chọn được ngày lành, do bộ Lễ đem cả ngày tế giao, ngày tế xã, tư cho trong ngoài biết ».

Bộ Lễ lại bàn tâu: «Cho là lệ trước hằng năm Khâm thiên giám phải chọn 3 ngày lành để tế giao, đều lấy trước ngày rằm tháng 2 làm hạn, tới kỳ gặp phải mưa gió, có nhiều sự không tiện, tức như năm nay sau ngày vào cung trai, mưa rét bỗng phát ra, không khỏi phải cáo xin hoãn lại, thực là việc xuất ư bất đắc dĩ. Ý hẳn Khâm thiên giám khải nộ cho là trước ngày rằm ban đêm sắc trời sáng sủa, tất cả các quan làm việc đều được [illegible] ngày mậu cùng các tiệc tế, lệ lễ đều vào tháng trọng xuân hoặc là không nghĩ tiết hậu hằng năm sớm muộn không giống nhau thì khí trời nóng lạnh mưa nắng cũng không thể dự định trước được, nếu đến hạ tuần tháng trọng xuân, việc tế giao đã xong, phàm các việc tế lần lượt cử hành, dẫu kéo dài đến trước ngày rằm tháng 3, cũng không sai lầm về xuân tế. Nay xin bàn định, từ nay phàm đến cuối năm, Khâm thiên giám suy tính tiết xuân phân năm sau ở vào thượng tuần hay hạ tuần tháng 2, đều đến sau tháng giêng năm mới, suy nghiệm khí trời nóng lạnh, như năm nào tiết xuân phân ở trong hay ngoài thượng tuần tháng 2, mà khi hậu mùa xuân năm ấy nghiệm là khí trời sớm được nắng lạnh thì theo y lệ trước chọn ngày lành vào trước ngày rằm tháng 2, nếu năm nào tiết xuân phân hơi muộn, mà suy nghiệm khí hậu mùa xuân năm ấy, khí trời còn rét

1. Đàn tế trời.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thì nên chọn ngày lành vào trước hay sau ngày 20 tháng 2, còn các lễ lệ xuân tế, lần lượt chọn ngày lành, tư bộ chiểu theo làm việc.

Vua theo lời bàn ấy. Bộ thần lại nghị xin hằng năm ở tầng thứ nhất đàn Nam-giao làm thêm nhà rộng 5 gian lợp vải xanh, chiểu theo thể thế quanh gò, chước định làm hình tròn. (Bề ngang 6 trượng 4 thước 8 tấc, gian chính giữa và 2 gian tả nhất hữu nhất đều rộng 1 trượng 5 thước 8 tấc, 2 gian tả nhị hữu nhị đều rộng 8 thước 7 tấc, cột lớn 4 cái, mỗi cái cao 16 thước 2 tấc, cột vừa 8 cái, mỗi cái cao 9 thước 9 tấc, cột nhỏ 12 cái, mỗi cái cao 6 thước 3 tấc, trên đề 1 cái thiền hồ, gỗ đều sơn xanh, lợp bằng vải xanh sơn dầu, trong treo vãi xanh, bên tả bên hữu và phía sau quây màn rộng bằng vải xanh).

Hai án vị chính hiến, đặt ở gian chính giữa, hơi lui về phía bắc.

Hai án, tả hữu phối vị đặt ở các gian tả nhị, hữu nhị, hơi tiến về phía nam. (Mỗi án màn hứng bụi và bình che bằng đoạn vũ mỗi thứ một chiếc, một án chính vị: hai án phối vị bên tả đều dùng màu tím, chung quanh viền màu hồng, một án chính vị bên hữu dùng màu vàng, chung quanh viền màu xanh đều lót vải vàng). Mái phía trước trên ngọ giai, trong đặt vị hành lễ của vua (dùng một màn hứng bụi bằng đoạn vũ vàng, chung quanh viền sắc đỏ, trong lót vải vàng).

Tầng thứ 2 trước hương án là bái vị của vua, làm nhà lợp vải vàng một gian hai chái (Vuông 1 trượng 8 thước, gian chính giữa rộng 7 thước 2 tấc, hai chái đều rộng 5 thước 4 tấc, 4 cái cột cái mỗi cái cao 10 thước 8 tấc, 12 cái cột con, mỗi cái cao 7 thước 2 tấc, gỗ đều sơn vàng, lợp bằng vải vàng sơn dầu, trong bày một bức hứng bụi như trước).

Tới kỳ, ty có trách nhiệm đem bày đặt trước sau khi lễ xong, cùng với nhà lợp vải vàng làm trước ở tầng

https://tieulun.hopto.org

thứ ba, thu cất đi để phòng dùng đến. Còn như tàn vuông và tròn bày trước ở tầng thứ nhất thứ nhì 40 cái, 2 bên tả hữu nhà lợp vải ở tầng thứ 2, bày ra 2 hàng, để trông cho nghiêm trang. Xin cho bộ Công bắt thợ chiếu theo cách thức dự làm để tế giao sang năm bắt đầu bày đặt biên thành điển lệ. Vua nghe theo.

Phủ Trấn-ninh tỉnh Nghệ-an có tên dân man giết người, quan phủ nghe theo tục mọn giả bạc đền mạng, quan tỉnh cho là việc ăn mạng là quan hệ tâu xin phải thuộc viên tra xét.

Vua bảo rằng: «Bọn chúng là dân man hoang hốt, chưa hiểu pháp luật, nếu nhất khái chiếu luật trừng trị, không những sinh ngờ sợ nhiều, huống chi không dạy mà giết, cũng là việc triều đình không nỡ thế, tạm cho theo tục cũng được, việc gì phải thêm việc, lại chuẩn cho giao cho phủ huyện dỗ bọn chúng đều bảo cho biết tội giết người thì phải chết, phép nước rất nghiêm, từ nay nên theo phận giữ phép, tập nhiễm phong hóa của người kinh, không thể tất trị tội theo pháp luật không tha».

Cho Lại bộ tả tham tri quyền làm việc ở Nội các là Hà Quyền kiêm sung Cơ mật viện đại thần.

Tỉnh Hà-tĩnh bắt được tên giặc trốn là Đinh Lợi giết ngay. Thưởng cho người bắt được tên phạm ấy 50 lạng bạc.

Ngày sinh Diên-khánh công tới cõi thọ 40 tuổi, sai Hoàng tử Ninh-thuận công Miên Nghi cùng với quản thị vệ là Võ Văn Giải đem đồ mừng ban cho.

Tỉnh Quảng-nam có giặc biển lên lút, cướp thuyền buôn ở phận biển đảo Trà-sơn, thuyền buôn đậu vào cửa biển Thuận-an.

Vua nghe tin, liền sai thự đề đốc là Lương Văn Liễu đi trông coi thuyền quân đóng giữ cửa biển. Lại phái biền binh vệ Cẩm y vệ long thuyền đi 4 chiếc thuyền ô lê

https://tieulun.hopto.org

ra biển đuổi bắt. Trước đấy tỉnh Quảng-nam thấm thấy một chiếc thuyền kiểu lạ (toàn thân sắc đen, 2 cột buồm đều nhau, đầu thuyền giống như cái ngà voi) không đem việc ấy tâu lên, chỉ tư cho tỉnh Quảng-ngãi trở vào Nam, phái thêm quân để càng đánh.

Vua đi chơi hồ Tĩnh-tâm, có một người thợ làm dây đứt thuyền, đi nhảm vào gần cửa thì ngất, sai bắt xích lại giao cho Bộ Hình trị tội.

Bèn bảo Nội các rằng: « Cửa cấm tự tiện vào, luật có điều cấm nhà bốn bể ở chốn túc vệ phải chầu chực là để nghiêm việc phòng bị mà răn sự chẳng ngờ, đâu được sơ suất lười biếng như thế, các người đương ban canh giữ đều phạt trượng một trăm. Quản vệ vệ Cẩm y phải giáng một cấp. Và nơi vua đi tuần chơi, không cứ trong hay ngoài kinh thành, phàm những đường vua đi qua gọi là hành tại, canh cửa hầu giữ cần phải định lại, điều lệ chương trình nên sai bộ Binh bàn kỹ thi hành ». (Phàm cửa và đường vua đi ở nơi hành tại, cửa chính ra vào phải đi qua, phái vệ Cẩm y, vệ Kim ngô, các đội đều 2 người, đội trưởng đều 4 người, thị vệ 2 người, hộ vệ 4 người, binh đinh 10 người, đều canh giữ ở ngoài cửa, quản vệ một ngày một đêm luân phiên túc trực. Mỗi cửa tả hữu, vệ Cẩm y, vệ Kim ngô, cai đội đều 1 người, đội trưởng đều 2 người, thị vệ 1 người, hộ vệ 2 người, binh đinh 5 người, vẫn do quản vệ

https://tieulun.hopto.org

đương ban, bất kỳ tuần tra. Còn như các cửa phong khóa không phải đi qua, thì mỗi cửa, vệ Cẩm y, vệ Kim ngô, đội trưởng đều 1 người, binh dinh 5 người, các viên đương ban thủ hộ đều lần lượt thay đổi cầm gươm súng, thường xuyên canh giữ, không được vắng chút nào. Ban đêm, nếu có nhân viên nào ra vào, phải có thẻ bài được lệnh vua, xét thực mới cho đi, nhưng phải làm thẻ bài trình tiến, có lười biếng chút nào thì phải tội). Rồi lên lầu Tĩnh-tâm, sai đem các lời dẫn giải về mười cảnh trong hồ, tuyên bảo các bầy tôi đi theo hầu.

— Oanh đề xuân sắc là vẻ xuân ở trên đề kim oanh.

— Khúc tạ hà phong là gió đưa hương sen vào nhà khúc tạ.

— Tĩnh hồ minh nguyệt là trăng sáng ở hồ yên lặng.

— Trúc kinh hạ lương là bóng mát mùa hè ở đường trúc.

TAILIEU.SACH.COM.VN

— Thủy tạ quan ngư là ngôi nhà thủy tạ xem cá.

— Hồ lâu yên vũ là khói mưa ở lầu trong hồ.

— Khinh kha thưởng liên là thuyền nhẹ thưởng sen.

— Nam huân lãm thắng là gió nam hứng thú.

— Trừng luyện văn riêu là buổi chiều nhìn xa ở lầu trừng luyện.

— Tam châu hiểu cảnh là cảnh buổi sớm ở 3 bãi biển.

Phó lĩnh binh đạo Hải-đông ở thành Trấn-tây là Vũ Đức Trung đánh phá tan được giặc Xiêm ở Vũ-chân. Đức Trung ở đồn Chi-trinh, thấy quân Xiêm họp với quân Man nhiều đến 4.000 người, tức thì thân đem quan quân người kinh người thổ hơn 1.000 người, chia đường thẳng tiến, liền phá được 7 đồn, chém giết quân giặc đến vài trăm, còn số bị thương không thể tính được, đốt xe lương, cướp khí giới, giặc bị thua to, nhân đêm tối chạy trốn ra khỏi địa giới. Tướng quân là Trương Minh Giảng đem việc ấy tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua vui mừng lắm, thưởng cho Võ Đức Trung thăng chưởng vệ sung chức lãnh binh quan ở thành Trấn-tây, thưởng thêm cho một cái nhẫn mạ vàng, khảm ngọc kim cương, một cái bài liên hĩ bằng ngọc trắng và 1 đồng phi long kim tiền hạng lớn có dây đeo ngọc san hô. Quản cơ đi trận ấy là Nguyễn Văn Trị, Đỗ Văn Nghị đều được gia hàm phó vệ úy ; phó quản cơ là Nguyễn Tiến Tuyên, phó quản cơ người thổ là Pa Nộn đều gia hàm quản cơ, đều được thưởng một cái nhẫn mạ vàng, một đồng phi long kim tiền hạng nhỏ. Bọn suất đội không cứ người kinh người thổ đều thưởng cho 5 đồng phi long ngân tiền hạng lớn. Và từ Võ Đức Trung đến phó quản cơ đều gia công một bậc, suất đội đều thưởng quân công kỷ lục 2 bậc, biền binh thưởng chung cho 1.000 quan tiền. Tổng đốc Đoàn Văn Phú vận lương tiếp tế cũng thưởng cho kỷ lục 2 thứ. Võ Đức Trung chuẩn cho ở lại đồn Chi-trinh canh giữ nghiêm ngặt, đề đốc là Bùi Công Huyên ở lại đồn Sa-tôn lâm tiếp ứng. Đoàn Văn Phú ở đồn Hải-đông chuyên coi việc vận lương. Lại nghĩ Võ Đức Trung xuất thân nơi hàng ngũ, trước đây thự tiền quân là Phạm Hữu Tâm từng cho là người có tài làm việc bảo cử tâu lên, đề cử được người, chuẩn cho gia một cấp, để khuyến khích người vì nước tiến người hiền.

Cho bố chính An-giang là Nguyễn Văn Hy đổi bổ làm tuyên phủ sứ đạo Hải-đông; án sát Lê Văn Huyên thăng thự bố chính ; lang trung biện lý Hộ bộ là Nguyễn Đắc Trí đổi bổ án sát An-giang.

Triệu thự tiền quân Phạm Hữu Tâm về. Vua bảo rằng: « Trước đây man ở biên giới thành Trấn-tây không được yên tĩnh; trẫm cho Phạm Hữu Tâm là người từng trải chốn hàng trận, vốn có quân công. Nhân sai đi đến 2 tỉnh Thuận-an, Khánh-hòa duyệt binh, hoặc có cấp báo ở Trấn-tây, tức thì phải đi đến

LUVIETSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngay đan quân đánh giặc. Nay bọn giặc đều đã tan vỡ, quân Xiêm lại bị lũ quan quân đánh dữ dội bắt chém rất nhiều, thì việc ở ngoài biên hẹn ngày có thể xong được. Vả lại quan đại thần ban võ trong kinh, hiện nay không có mấy, mà việc duyệt binh ở hai tỉnh đã có các viên khoa đạo phái đi, cũng đủ làm việc, khi đi đến nơi, chuẩn cho Phạm Hữu Tâm đem ngay cờ bài giao cho cấp sự trung là Nguyễn Danh Quân nhận lấy làm việc, rồi đi đường trạm về kinh nhận chức.

Sửa đắp đường đài ở ngoài thành tỉnh Hưng-yên. Thành tỉnh ấy làm ở nơi ruộng chiêm, thế đất thấp trớt, trước vì đường cũ bao đắp đường đài (đài suốt hơn 847 trượng) làm đê chắn bên ngoài, năm ngoái nước lụt quá chừng, nhiều chỗ ngập lở, quan tỉnh ấy tâu xin chỗ bị sạt lở ở hai đoạn đầu cuối (dài hơn 560 trượng) theo công trình nhỏ, chỗ vỡ ở đoạn giữa (dài hơn 280 trượng) theo công trình lớn, thuê thợ sửa đắp, và làm thêm một cái cống đá (trước làm 1 cống) để tiêu nước mưa. Vua y cho.

Ngày giỗ ở điện Phụng-tiên, quan tứ ngũ phẩm các nha nhiều người bỏ thiếu. Tả phó đô ngự sử là Lê Đăng Doanh đem việc ấy tâu hặc cho ty thuộc các nha giao bộ Lại nghị xử; ty thuộc bộ Lại giao viện Đô sát nghị xử. Bộ Lại liền đem thuộc viên ở viện đủ thiếu tư đến viện. Đăng Doanh bèn tâu nói: tập hặc tâu trước đã nói rõ, thuộc viên ở viện hiện đến chầu đủ, mà bộ Lại còn phải tư hỏi, hình như lấy ở viện nêu ra hặc tội làm hiềm, đem lòng báo trả lại.

Vua bảo nội các rằng: « Viện Đô sát cũng là một bộ phận ở trong các nha, tư rõ để theo đấy làm việc, lẽ tất phải thế, ngạy thuộc viên ở cơ mật nội các, tập hặc tâu trước không nói đến, cũng phải tự xét không riêng thuộc viên viện ấy mà thôi, đó là nhân việc công phải làm, sao được chỉ là việc riêng. Lê Đăng Doanh lại nói

TAISACHTOMTAT.VN

https://tieulun.hopto.org

là báo trả lại, không khỏi đem lòng giận, thành ra không phải, nên truyền chỉ từ nay phải đều bết chức vụ làm việc công quên việc riêng, chớ giữ ý kiến thiên lệch, chớ coi nhau bằng giới hạn, lẽ phải nên nói, dù người thân hay thù vẫn không kiêng nể, việc phải nên làm, dù ơn chức đặt quan của trẫm, giả sử có đem lòng hiểm báo oán, thì quyết không thể tránh được soi xét rõ ràng của trẫm.

Cấm nhà dân cất giấu sách « Lê sử tục biên ». Dụ rằng: « Sử ký các đời của nước An-nam, trong đó chữ nghĩa sự tích còn nhiều giản lược, còn từ Lê trung hưng trở về sau, quyền chính về tay họ Trịnh, vua Lê chỉ giữ ngôi hão, cho nên chép ra các quyển « bản kỷ tục biên », đều là tôn họ Trịnh, đè nén họ Lê, thậm chí việc làm của họ Trịnh tuy ngược, cũng đều nó chép khen tốt, giày mũ đảo lộn, không gì tệ hơn việc ấy. Tất cực sự biên soạn lúc bấy giờ, đều là người riêng của họ Trịnh, không phải do sự bàn công chép thẳng, tuy trước khắc từng bản, nay đã tản lạc, nhưng bản in của sĩ dân cất giữ được để lại, há không có người còn. Nếu để sách chép ấy riêng cũng truyền xem, hầu đến chìm đắm lòng người, không thể không một phen thu hết, để làm kế hay nhất về thế đạo phong tục, nên thông dụ cho các quan địa phương sức khắp cho các quan lại sĩ thứ trong hạt, nếu có cất giấu riêng sách Lê sử « bản kỷ tục biên », không cứ bản in hay bản sao, đều phải đưa nộp lên quan, do cấp trên phát đệ về bộ tàu xin tiêu hủy, đợi sau tìm hỏi việc cũ, xem xét kỹ càng, sai quan chép làm chính sử, khắc in ban hành để tỏ chép thực. Nếu dám giấu riêng thì theo luật « cất giấu sách quốc cấm » trị tội.

Sai các tỉnh lớn từ Hà-tĩnh trở ra Bắc tỉnh liệu làm đồn ở nơi quan yếu.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Binh rằng: « Trước đây trẫm mở xem địa đồ Hà-nội, thấy hạt ấy cùng với các tỉnh bên cạnh liền nhau, đường thủy đường bộ cùng thông, mà thế hơi lệch về phía tây bắc, bờ phía bắc sông Nhị-hà tức là Bắc-ninh phía tây, chỉ vài dặm đường nữa, bèn là địa phận Sơn-tây. Từ trước tới nay chưa từng thiết lập đồn ải, nếu gặp sự hoãn cấp, sợ hoặc vội vàng không kịp đề phòng, thế mà quan giữ bờ cõi, chưa thấy tỉnh đến, và lại không riêng tỉnh ấy, phàm nơi tiếp giáp địa đầu các hạt, đều nên tính chỗ đặt đồn, để làm phòng bị trước khi có việc, nên truyền dụ cho các tỉnh Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-hóa, Ninh-bình, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, đều chiếu từ tỉnh mình đến địa đầu hạt tiếp giáp, nơi nào là hiểm yếu nên đặt cửa ải, hoặc là nơi bằng phẳng cũng phải tính đồn canh phòng, tùy liệu đề biên binh canh giữ, không phải quấy nhiễu, như việc thường đi có giấy tờ đưa đi thông báo, còn cửa ải và đồn đặt ra chỉ để ngăn ngừa cướp giặc xung đột, và có việc quân quan trọng, báo ngay đến tỉnh cho tiện phòng bị trước, đó là việc cần phải lo xa, đều nên bàn cho thỏa đáng tâu lên. Đến khi các tỉnh tâu lên, sai bộ Binh xét lại lời bàn, cho là cửa ải và đồn đặt ra là để nghiêm phòng bị mà thông quan báo, tất phải chọn con đường quan yếu ở nơi 2 tỉnh tiếp giáp nhau, mà 4 bề đều không có đường khác có thể đi được, mới phải đặt đồn, nay lời xin của các tỉnh, đại khái chỉ căn cứ vào địa thế của hạt ấy và sự bất đinh giặc cướp mà nói, trong đó việc quan báo có được thông hay không? ngăn chặn có trông nom chu đáo hay không? Không từng tư báo cho tỉnh bên cạnh xếp đặt cho tường tất, cho nên việc định địa thế đặt đồn, hoặc được một bề, bỏ sót một bề, thì khi có việc như có việc quân, hai bên không liên quan với nhau, sao báo ngay đến tỉnh được. Vả lại nay trong

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nước yên ổn, nhân dân yên vui, các tỉnh nguyên trước đặt đồn bảo, nhiều thì 7, 8 nơi, ít thì không kém 2, 3 nơi, cũng đủ để phòng ngừa sự bất ngờ, nếu đặt không mà không thiết với sự thực, rút cục cũng có ích gì? Nay xin do các tỉnh 2 bên tự cho nhau, thân đến xem xét ở nơi địa đầu tiếp giáp, chỗ nào là con đường xung yếu, đặt chung một đồn, nếu hạt ấy khi nghe có cấp báo, tất do đồn ấy đi báo cho hạt kia, hạt kia cũng vậy, cho được nhanh chóng để chống giữ ngay, còn đồn sở, hoặc nên lượng phái dân phu cận tiện, hoặc do tỉnh nào phái quân đóng giữ, để kịp tuần phòng sách ứng, hết thảy công việc, đều cùng bàn thỏa đáng, làm sớ tâu lên.

Vua theo lời bàn ấy, rồi cho rằng các hạt ở Bắc-kỳ địa giới liền nhau, đường sá đi lại, phần nhiều đều thông suốt cả, không như các tỉnh từ Ninh-bình trở vào, địa thế kéo dài, nên việc xin đặt thêm đồn ải 1, 2 nơi đều đình cả.

Chuẩn định từ nay đến kỳ khoa thi Hội, quan ở Giám sát hạch trước các giám sinh hạng kém thì đều không cho dự phúc hạch (theo lệ có sai quan sát hạch lại mới cho cùng với cử nhân vào thi), định làm lệ mãi.

Định lại phép thi Hương và thi Hội.

Vua dụ rằng: «Khoa cử để kén nhân tài, thực có liên quan đến thịnh điển, mà cân nhắc thích đáng, mới mong thu nhặt không sót được nhiều người, từ trước đến nay, điều lệ trường thi hương thi hội, nhiều lần đã chuẩn y cho bộ bàn, trong đó chấm xét quyển văn, thi hương thì lấy ưu, bình, thứ, liệt chia hạng; thi hội thì lấy phân số định thứ bậc, đến khi suốt cả ba kỳ, quyển nào một kỳ đã phê hạng liệt, hoặc không được một phần thì đều không dự trúng cách. Kia như tắc bóng ở trường thi, đều có dài như một ngày, giản hoặc có văn lý 2 kỳ rất giỏi, mà chợt có một kỳ văn lý không

https://tieulun.hopto.org

thông hoạt, quan trường đã phê liệt và không dự phân số, thì câu nệ vào thể lệ trường thi đặt ra ngoài Tôn Sơn(1), như thế không khỏi bỏ sót nhân tài, vả lại chước định lấy hay bỏ, cốt ở hợp suốt 3 kỳ; cân nhắc chất lượng. Nay chuẩn cho quan chấm trường ở trường thi hương thi hội theo từng kỳ chấm xét, quyển nào văn lý toàn là lầm hỏng không thể lấy được, thì phê hạng liệt và không được một phần, còn thì tuy là lầm thường nhưng chưa đến nỗi sai lầm quá, một kỳ ấy không hại gì, hãy phê hạng thứ hay một phần, để lưu chỗ về sau, đợi đến suốt cả 3 kỳ, nếu 2 kỳ khác văn lý xuất sắc, thì có thể để vào trúng cách, nếu đều không thể lấy được, lúc đó đánh hỏng chưa muộn. Lại như thi hương, quyển nào 3 kỳ đều dự hạng thứ trở lên, thì hội quyển nào đã được phân số đủ lệ, mà xét kỹ văn lý cách, thì cũng chuẩn cho giáng làm tú tài hoặc phó bảng, nhưng ở trong bản tấu phải tấu bày rõ ràng, không nên vin vào lệ lấy đỗ, thành ra quá lạm, từ nay về sau chép vào điều lệ phép thi, để tuân hành mãi mãi.

Nêu thưởng dân sống lâu 100 tuổi ở các địa phương. (Quảng-ngãi 8 người, Phú-yên 3 người, Quảng-nam, Bình-định, Hà-nội, mỗi tỉnh 2 người, Quảng-trị 1 người).

---

1. Tôn Sơn là ngồi đỗ cuối bảng, ngoài Tôn Sơn tức là thi hỏng.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXC

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838]. Mùa xuân, tháng 3, ngày giáp tuất, mới định quốc hiệu gọi là nước Đại-nam.

Dụ rằng: Nước ta từ thời tổ Gia dụ Hoàng đế gây nền ở cõi Nam, đến các vua, ngày thêm mở rộng, có cả đất của nước Việt-thường cho nên trong nước trước gọi là Đại-việt, lịch chép cũng lấy 2 chữ ấy chép ở đầu, vốn không vi như nước Đại-việt theo dùng tên riêng của nước An-nam. Đến Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế, ta có cả nước An-nam, còn lịch chép chỉ chép đơn giản 2 chữ Đại-việt, về lẽ phải vốn là không hại gì, xưa nay vẫn làm, đã trải bao năm, thế mà có bọn quê mùa không biết, thấy lịch các triều nhà Trần, nhà Lê nước An-nam cũng có chữ Đại Việt, theo người nhận nhầm, sinh nghi ngờ bậy, liên quan đến quốc thể không phải là nhỏ. Trẫm xét các đời trước, như đời Dương, Tống trở về trước, phần nhiều lấy nơi nổi lên làm vua, làm danh hiệu có cả thiên hạ, đến đời nhà Nguyên nhà Minh, lại hiểm nơi theo tên cũ, bèn lấy chữ hay làm quốc hiệu. Đến đời nhà Đại Thanh trước gọi là Mãn Châu, sau lại đổi làm Đại Thanh, đều nhân thời tùy tiện, việc theo lẽ phải mà ra. Nay bản triều có cả phương nam,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bờ cõi ngày càng rộng, một dải phía đông đến tận biển nam, vòng qua biển tây, phàm là người có tóc có răng, đều thuộc vào trong đồ bản, bãi biển xó rừng khắp nơi theo về cả, trước gọi là Việt-nam, nay gọi là Đại-nam, càng tỏ nghĩa lớn, mà chữ Việt cũng vẫn ở trong đó. Kinh Thi có nói « Nước nhà Chu dẫu cũ, mệnh vận đổi mới! » để cho đúng với tên và sự thực. Chuẩn cho từ nay trở đi, quốc hiệu phải gọi là nước Đại-nam, hết thảy giấy tờ xưng hô, phải chiếu theo đó tuân hành, gián hoặc có nói liền là nước Đại Việt-nam, về lễ vẫn phải, quyết không được lại nói 2 chữ Đại-việt, còn hiệp kỷ lịch năm nay, trót đã ban hành, không phải thay đổi hết thảy, nhưng nên in lại 3.000 tờ nhãn lịch trình đáng, chờ ban cho các quan viên ở kinh và tỉnh ngoài, cho rõ hiệu lớn, còn thì phải lấy năm Minh-mệnh thứ 21 làm hạn, đến đó chép chữ Đại-nam ban hành, để chính tên hiệu và khắp các nơi xa gần ở.

Vua bảo Nội các rằng: « Từ trước đến nay, phủ Nội vụ và Vũ khố phàm việc nhỏ bé cũng hết thảy làm tờ tâu lên, trẫm thường một bữa cơm 5, 3 lần xem xét, kia như một bữa cơm 3 lần nhổ ngậm, một lần gội đầu, 3 lần búi tóc, theo đó đối đãi người hiền, cố nhiên là nên lắm, còn như việc bé nhỏ, việc gì phải khổ thân nhọc lòng, nếu việc có liên quan đến cõi kho nhà nước, dù là việc nhỏ, cũng phải tâu rõ, để làm bản lưu, các ngươi nên trù nghĩ thế nào, có thể để cho tờ tâu, không đến nhiều quá, thế là tốt ».

Thuyền giặc nhà Thanh lên ra ở phận biển Phan-lý tỉnh Bình-thuận, thuyền quân ở Kinh phái đi tuần đậu ở vùng La-hán không biết đến.

Vua nghe tin bảo rằng: « Việc đi tuần biển, đã dụ bảo phải đi lại tuần phòng luôn, khi ấy thuyền buôn có thể đi lại được, thì không có sóng gió phải tránh, cớ

https://tieulun.hopto.org

sao lại bỏ neo ở đấy, để cho bọn giặc được quấy rối gây chuyện, quản vệ là Nguyễn Văn Thanh, Đinh Văn Lân đều phải giáng 2 cấp, thuyền đi tuần của cai đội thủy sư là Nguyễn Văn Điểm gặp quân giặc ở ngoài biển Đề-đi tỉnh Bình-định hết sức đánh nhau với chúng, cứu thoát thuyền buôn, thưởng cho 5 đồng phi long ngân tiền hạng lớn. Lại phái quản vệ thủy sư là Phan Công Quý đem 4 chiếc thuyền quân, cứ đi từ Thừa-thiên trở ra bắc đến Quảng-yên, hết sức tìm bắt ».

Cho Lại bộ viên ngoại lang là Lê Quang Nguyên đổi lãnh ấn phủ sứ phủ Quảng-hiên.

Tổng đốc Định — Biên là Nguyễn Văn Trọng đến thành Trấn-tây cùng với tướng quân là Trương Minh Giảng, tham tán là Dương Văn Phong bàn việc bắt giặc, đăng sớ nói: « Quan quân đạo Hải-đông đuổi bắt bọn giặc ở các sứ Trung-thuy, Binh-tiêm, bắt giết được rất nhiều, bọn chúng đều đã tan vỡ ».

Vua bảo rằng: « Giặc Xiêm từ khi thua ở Phú-chân, mất via, đêm phải trốn chạy, địa phương Hải-tây hiện cũng yên ổn, chỉ còn bọn giặc ở Hải-đông, chẳng qua là giặc cỏ nhỏ nhặt, định ngày có thể bắt được, việc đánh bắt sớm muộn, chắc có thể xong việc. Tổng đốc Nguyễn Văn Trọng chuẩn cho ở lại mười ngày rồi về ngay Định — Biên nhận chức, và ở thành ấy nhiều lần điệu biền binh các tỉnh gần đến 2 vạn, nay việc gần xong, việc gì phải dùng nhiều quân, nên để lại theo lãnh binh Võ Đức Trứng ở đồn Chi-trinh một nghìn vài trăm người; theo thự đề đốc Bùi Công Huyên ở đồn Sa-tôn 500 người; theo tuyên phủ Nguyễn Văn Hy ở đồn Hải-đông 300 người; theo tổng đốc Đoàn Văn Phú ở Ba-lai cho đến một dải Trung-thuy, Binh-tiêm 600, 700 người; ở địa đầu quan yếu đạo Hải-tây để lại 2.000 người chia đi đóng giữ cho bờ cõi vững mạnh, nhưng chiếu số biền binh phải đóng ở thành sung phái. Còn đóng mãn hạn

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

và điện thêm thì rút hết về hàng ngũ cũ, để cho nghỉ ngơi. Tỉnh Hà-tiên mở rộng mặt đất cũng đã lặng yên, cho liệu để lại 300 người theo lãnh binh Hoàng Quang Thông tìm bắt các tên giặc trốn, còn ở An-giang điện đến và ban đồng trước mãn hạn, đều cho về ngay, ấn sát Phạm Ngọc Quang cũng chuẩn cho về tỉnh nhận chức.

Lại bảo Trương Minh Giảng, Dương Văn Phong rằng: « Trước cứ các đại thần trù tính công việc kinh lý ở thành Trấn-tây, từng đã chuẩn y lời bàn, vừa rồi nhân ở biên giới có việc, bèn bảo tạm đình, nay việc bắt giặc gần xong, tìm nhân cơ hội làm việc có thể thừa thế được, đến lúc nầy mà sửa sang, càng dễ làm việc, chuẩn cho chiếu theo nghị trước, chước lượng lần lượt thi hành ».

Định các thủ phủ thừa tuyên ở các địa phương. Trước hết là đặt ra thủ phủ huyện ở các hạt, phàm phủ huyện nào gần liền với tỉnh thành thì gọi là thủ phủ, thủ huyện, đến nay sở đăng lên, chuẩn cho theo nghị thi hành:

(Phủ Thừa-thiên, huyện Hương-trà; tỉnh Quảng-nam thì phủ Điện-bàn, huyện Duy-xuyên; tỉnh Quảng-ngãi thì phủ Tư-nghĩa, huyện Bình-sơn; tỉnh Bình-định thì phủ An-nhân, huyện Tuy-phước; tỉnh Phú-yên thì phủ Tuy-an, huyện Tuy-hòa; tỉnh Khánh-hòa thì phủ Diên-khánh, huyện Vĩnh-xương; tỉnh Bình-thuận thì phủ Hàm-thuận, huyện Tuy-phong; tỉnh Biên-hòa thì phủ Phước-long, huyện Nghĩa-an; tỉnh Gia-định thì phủ Tân-bình, huyện Tân-long; tỉnh Định-tường thì phủ Kiến-an, huyện Kiến-đăng; tỉnh Vĩnh-long thì phủ Định-viễn, huyện Vĩnh-trị; tỉnh An-giang thì phủ Tuy-biên, huyện Đông-xuyên; tỉnh Hà-tiên thì phủ An-biên, huyện Kiên-giang; tỉnh Quảng-trị thì phủ Triệu-phong, huyện Hải-lăng; tỉnh Quảng-bình thì phủ Quảng-ninh, huyện

https://tieulun.hopto.org

Bố-trạch; tỉnh Hà-tĩnh thì phủ Đức-thọ, huyện Thạch-hà; tỉnh Nghệ-an thì phủ Anh-sơn, huyện Chân-lộc; tỉnh Thanh-hoa thì phủ Hà-trung, huyện Đông-sơn; tỉnh Ninh-bình thì phủ An-khánh, huyện Gia-viễn; tỉnh Hà-nội thì phủ Hoài-đức, huyện Thọ-xương; tỉnh Nam-định thì phân phủ Thiện-trường, huyện Mỹ-lộc; tỉnh Hưng-yên thì phủ Khoái-châu, huyện Kim-động; tỉnh Hải-dương thì phủ Bình-giang, huyện Cẩm-giàng; tỉnh Quảng-yên thì phủ Hải-ninh, huyện Yên-hưng; tỉnh Sơn-tây thì phủ Quảng-oai, huyện Phúc-thọ; tỉnh Hưng-hóa thì huyện Tam-nông; tỉnh Tuyên-quang thì phủ Yên-bình, huyện Hàm-yên; tỉnh Bắc-ninh thì phủ Từ-sơn, huyện Võ-giàng; tỉnh Thái-nguyên thì phủ Phú-bình, huyện Đồng-hỷ; tỉnh Lạng-sơn thì phủ Trường-khánh, châu Văn-uyên; tỉnh Cao-bằng thì phủ Hòa-an, huyện Thạch-lâm; tỉnh Hải-dương thì huyện Cẩm-giàng, sau đổi lấy huyện Tĩnh-lâm).

Các phủ nha chưa được đặt ra, thì vẫn do phủ viên kiêm thự làm việc. Lại nghĩ hạng khuyết các huyện theo lệ trước hoặc do đình thần chọn cử, hoặc do địa phương đề tâu xin bổ, chuẩn cho từ nay trở đi, phàm phủ huyện có khuyết, đều giao đình thần chọn cử.

Bãi bỏ chức cai trưng thuế trường các địa phương ở kinh và tỉnh ngoài. Theo lệ trước, ở thuế trường, đặt một chức cai trưng, cai quản cả cai lại các huyện, phần được trưng thu thuế lệ, phần nhiều coi thường pháp luật, mưu tính lợi riêng, bèn theo lời bộ Hộ bàn, từ nay phàm các địa phương, tới kỳ trưng thu thuế, bỏ bớt chức cai trưng, chỉ phái lại dịch thuộc hạt ấy, người liêm chính cần mẫn sung làm cai lại ở các huyện, huyện lớn thì mỗi huyện một người, huyện nhỏ thì hai huyện một người chuyên coi việc giữ thẻ, bỏ thẻ và chiều ngày biên vào sổ thượng ty sở tại. (Ở Thừa-thiên do viên phủ doãn, ở các tỉnh do viên bố chính) thân

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đến công trường đốc sức, dân có nộp tiền thóc, sản vật, lập tức biên thu, không được làm khó khăn hay bắc bỏ, tình nào nếu có đặt riêng kho công ở các hạt phủ huyện, thì viên phủ huyện thân tự xem xét, chỉ phái một người thuộc viên ở tỉnh, sung làm cai lại làm việc, cai lại theo từng ngày biên vào sổ, đều có dân xã nhận thực, thượng ty và phủ huyện đóng kiểm và triện nhỏ làm bằng, còn giấy hợp đồng thì cấm chỉ.

(Giấy hợp đồng là cai trưng, cai lại làm ra, chia cho xã dân giữ để lưu chiểu, nhân đó mà sách nhiễu dân).

Sai các tỉnh ở Bắc-kỳ mua các đồ vật :

(Tỉnh Nam-định : vàng, bạc, vải trắng, sại nam, lụa; tỉnh Bắc-ninh : vàng, bạc, vải trắng, sại nam, sơn sống, đồng khối đỏ, đồng lá đỏ, chì, thiếc, các hạng sắt, tơ sống, mảnh gang, vỏ gai, cánh kiến, các hạng lụa, vàng vụn, bạc, vải trắng, sại nam, các hạng sắt, đồng đỏ, cánh kiến, tơ sống, vỏ gai, sơn sống, các hạng lụa, than mỏ; tỉnh Sơn-tây : vàng, vàng vụn, bạc, vải trắng, các hạng sắt, mảnh gang, đồng đỏ, chì, kẽm, tơ sống, sại nam, cánh kiến, sơn sống, các hạng lụa vỏ gai, sừng tê, nhung hươu; tỉnh Hưng-hóa : vàng, vàng vụn, bạc, sừng tê, nhung hươu; tỉnh Tuyên-quang cũng như tỉnh Hưng-hóa).

Bắt đầu thu thuế sân đánh chim ở An-giang. (Sân đánh chim ở vào chỗ giáp giới hai thôn Thường-thịnh, Trường-thịnh thuộc huyện Vĩnh-định, bề dài 8 trượng, bề ngang 6 trượng, cho dân sở tại lãnh trưng mỗi năm nộp tiền thuế 100 quan).

Tù giam trong ngục tỉnh Gia-định là bọn Nguyễn Văn Quang (cháu nội của Khâm sai thuộc nội chưởng cơ Nguyễn Văn Bình, cháu họ của khâm sai chưởng cơ Nguyễn Văn Thụy), mưu vượt ngục, đem cả tên phạm

TIMSACHCUMAN

https://tieulun.hopto.org

tội bị giam là Lê Văn Sơn, cháu họ của Lê Văn Duyệt, giữ thành làm phản, có tên tù phải tội lưu là Trần Vinh (nguyên là tư vụ bộ Binh bị tội lưu, phát đi an trí ở Gia-định) biết chuyện, đem việc ấy tố cáo ra, quan tỉnh tra được việc thực, đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo rằng : « Thủ phạm Nguyễn Văn Quang là con cháu công thần ở Vọng-các, trước can án ăn cướp, triều đình chưa nỡ giết, còn để giam cấm, thế mà dám chứa ngầm lòng ác, mưu đồ làm phản vượt ngục, lấy việc trước của tên giặc đã chết là Lê Văn Khôi làm khuôn mẫu. Ý muốn chiếm thành làm phản, làm khổ nhân dân, thực là đáng ghét đáng giận. Lê Văn Sơn là cháu Lê Văn Duyệt, cứ lời bọn đồng mưu phản ngục nói « muốn suy tôn lên để mưu khởi sự », xét ra Lê Văn Duyệt lúc còn sống từng đã phạm tội to trong nước tội ác. Con nuôi kẻ là Lê Văn Khôi lại theo nghịch Khôi làm phản, một nhà cha con đều nên phải chém, chỉ nghĩ Lê Văn Duyệt lúc đầu theo vua, dự có chút công khó nhọc, nên chưa nỡ giết mà thôi, nay cháu họ phạm tội phải giam, lại được bọn ác suy tôn, muốn cùng triều đình gây biến, mối họa không trừ, hầu đến mầm ác lại mọc, bọn Nguyễn Văn Quang, Lê Văn Sơn 6 tên, chuẩn cho lăng trì xử tử. Ông của Nguyễn Văn Quang là Nguyễn Văn Binh, Nguyễn Văn Thuỵ, văn bằng đã được, đều cho lấy lại. Lại cho là tù bị giam, phần nhiều tính ác không chừa, gương trước chẳng xa, nên phải răn rõ, chuẩn cho chọn lấy viên xứng đáng ở thuộc tỉnh sung làm chức đề lao, còn các tù phạm hiện phải giam, canh giữ nghiêm mật, phàm những gông khóa đồ dùng trong ngục, hết thảy đều phải bền chắc, nếu binh cấm quá nghiêm ngặt, tù trong ngục dù chết cũng không phải tội. Còn như Trần Vinh, khi biết âm mưu của bọn tù trong ngục biết tố cáo ngay, mưu gian liền cản trở,

https://tieulun.hopto.org

phép nước được tỏ bày, thực đáng khen thưởng. Chuẩn cho lập tức tha tội, lại thưởng cho 100 lạng bạc, do bộ Lại xét bổ làm vị nhập lưu thư lại ở các bộ. Đề lao là Nguyễn Văn Nghĩa không biết xem xét, phạt 100 trượng, cách chức, phát đi thành Trấn-tây làm binh; giữ lý là Nguyễn Văn Chức vụ giữ việc hình, phải giáng một cấp; bố chính là Hoàng Quỳnh phạt bổng 1 năm.

Đình thần tâu nói: « Tù giam ở ngục Gia-định mưu làm phản vượt ngục, suy tôn tội phạm phải giam là Lê Văn Sơn, tức là cháu họ tên phạm cũ Lê Văn Duyệt, con của nghịch phạm Lê Văn Hân, thế là trước sau mưu làm giặc đều từ một nhà Lê Văn Duyệt gây nên, mầm ác không thể không trừ, các con cháu Lê Văn Duyệt là bọn Lê Văn Yên, Lê Văn Tế, Lê Văn Phúc, Lê Văn Toại, Lê Văn An, Lê Mão, Lê Văn Sâm, Lê Văn Doãn 8 tên, Văn đương giam cầm, xin xử chém cả cho hết mầm ác ».

Vua bảo rằng: « Lê Văn Duyệt là hoạn quan làm đầy tớ, chỉ dùng sai khiến ở trong cung, nguyên không phải tài năng kỳ dị, hay dũng lược mưu thần, chẳng qua trước vì nhà nước lắm việc, Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, phàm tôi tớ trong triều, ngoài các trấn, đều sai đem quân đánh giặc, cho chóng rửa được thù thẹn, vừa gặp buổi rồng mây gặp hội, vả nhà nước sẽ bắt đầu thịnh lớn, nên trời tỏ ban phúc cho, bách thần hết sức giúp, lại nhờ có mưu mô của triều đình, kế hoạch thần diệu làm việc quyết định sáng suốt, hằng năm Hoàng khảo ta, thân đem sáu quân các công thần chưa từng tự chuyên đánh dẹp, tai mắt mọi người, đều nghe thấy cả, sau khi đại định, vinh phong cho các công thần, hắn cũng vì đi ở nơi hàng trận, có công khó nhọc, lạm dự phong tước quân công, em hắn là Lê Văn Phong, làm quan đến tòng nhất phẩm, con nuôi hắn là Lê Văn Yên

https://tieulun.hopto.org

lại được gả công chúa cho, một nhà anh em, rất nhiều vinh hiển ơn nước hậu biết chừng nào, thế mà cậy công kiêu bậy, khinh thường hiến pháp, riêng nghĩ làm xằng, không việc gì là không làm, hằng muốn mượn cớ đem quân ra đóng ở ngoài, hy vọng nghe ngóng, hầu cho là không ai dám làm gì, đã bị mọi người tố giác, Hoàng khảo ta đã soi biết tâm tích, nhưng nghĩ hắn là một kẻ hoạn quan, ai chịu nghe theo, sẽ không làm gì được, hãy nín nhịn bỏ qua. Đến khi trẫm lên ngôi vua, tóm cả muôn việc, hắn sợ không thỏa được mưu gian, liền dám đem lòng bất mãn, càn ngạo bất kinh, thường thấy lộ ra lời nói và nét mặt, trẫm lại nghĩ bầy tôi cũ không còn mấy người, càng thương yêu hơn, cũng không lấy làm ngờ ghét, thế mà hắn kiêu ngạo tăng thêm, càn dỡ càng lắm, tức như việc chiêu nuôi lọn tù phạm hung ác người nhà Thanh để làm tâm phúc, cố kết với gian thần là Lê Chất, để làm việc ngầm cùng là ngầm kén voi trâu khỏe mạnh, đem theo đến chỗ đóng, riêng thu cả thuyền bè 6 tỉnh, coi như của mình, lại đắp thành cao, đào hào sâu, ngang với kinh sư, phàm các việc ấy đều là chứa chất lòng ác, ngầm mang lòng không theo pháp luật. Ngoài các việc ấy, tội ác còn nhiều, xét việc làm của hắn, việc gian rõ ràng, tinh đốt tay không xiết được, hơn nữa giúp đỡ cho Trần Nhật Vĩnh, tàn ngược bừa bãi, hút máu mủ nhân dân 6 tỉnh Nam-kỳ, số của lót thường đến vài mươi vạn, đến khi việc vỡ lở, sợ tội đến mình, không đứng được mới xin đem Nhật Vĩnh ra chém, để tự che đậy mà nhân dân bị giày xéo nát nhừ, đã không xiết kể. Sau khi chết, lại phát xuất ra việc riêng giấu giấy đóng ấn sẵn, riêng đóng thuyền bè gỗ nam, làm rất nhiều việc không công bằng không theo pháp luật, triều đình cũng chưa nỡ hỏi đến, thế mà trong hàng ngũ của hắn, như lũ Lê Văn Khôi, Thái Công Triều, nhân thấy ngày thường đối trá lăng

LUẬN VĂN TỐT NHẤT

https://tieulun.hopto.org

phạm người trên, tập thành thói quen, không còn biết có triều đình, cho nên xác thịt của hắn chưa tan hết, mà bọn Khôi đem nhau nổi loạn, giữ thành làm phản, cháu họ hắn là Lê Văn Hán cũng cùng với hắn trước sau cùng mưu, thậm chí đến bọn trẻ con chơi đùa gà chọi chó săn, không gì là không bàn bạc theo làm loạn, để cho dân 6 tỉnh Nam-kỳ phải khổ, giặc Xiêm nhân đó xâm lấn quấy rối ngoài biên, gan óc quân dân tan tành hết cả, may nhờ trời đất thương giúp, miếu xã ban ơn, trẫm sai tướng đem quân, chỉ bảo kế hoạch, thêm được tướng có mưu, quân hùng mạnh, hợp sức cùng lòng, trước dẹp yên giặc Xiêm, sau dẹp yên thành Phiên-an, lâu đến 3 năm, rồi sau mới xong việc, mà quân dân khổ cực, không biết đã bao nhiêu, nói đến không ai là không nhức đầu đau ruột, trước đã được đình thần nghị xử: chém 7 người, tội thắt cổ 2 người và tội sung quân 1 người, nhưng xét việc gây biến ở Phiên-an, thực là tai họa bậc nhất, xin xử tội lăng trì xử tử và bổ quan tài, chém xác chết, để tỏ răn bảo rõ ràng. Cứ theo án ấy định, không kể tội của hắn, thân thuộc đã phải tội lây, và đem việc Lê Văn Hán cùng với giặc Khôi làm phản, thì một nhà anh em thân thuộc cũng nên phải tội chết, hiện nay chỉ cứ tên giặc Lê Văn Hán và người ở cùng một nhà là bọn Lê Văn Nguyên, Lê Văn Thiện phải xử chém mà thôi, còn người không ở cùng nhà thì hãy tạm giam cấm, các đàn bà con gái và trẻ con đều tha không phải tra hỏi. Lê Văn Duyệt cũng tha chém xác cho xương khô được toàn, còn như con của tên giặc Lê Văn Hán là Lê Văn Sơn cũng còn giam cấm, thực đã quá nhỏ điển lệ khoan hồng, mấy lần xét án mùa thu đình nghị và pháp quan lại đều cho là bọn Lê Văn Yên theo luật nên phải tội lây và xin xử chém, nhưng trẫm cũng chưa nỡ quyết với, không ngờ bọn tù trong ngục lại muốn suy tôn

https://tieulun.hopto.org

Lê Văn Sơn, mưu theo vết xe cũ của giặc Khôi như thế, ác nghịch ngập trời, tội không tha được. Nay đình thần tâu lên, thực do ở lòng công phẫn công tâm, nếu trẫm lại tạm bợ dung cho kẻ gian, giả sử ngày sau lại sinh biến khác thì người sẽ cho trẫm là thế nào? Cho nên không thể không theo lời xin ấy. Lê Văn Yên chuẩn cho tự chết, Lê Văn Tề, Lê Văn Phúc, Lê Văn Thận, Lê Văn An, Lê Hào, Lê Văn Sầm, Lê Văn Doanh đều chém ngay, còn con của Lê Văn Yên là Lê Văn Diễn, Lê Văn Minh, con của Lê Văn Tề là Lê Văn Hợp, Lê Văn Dũng tạm tha cho tội chết, phát đi an trí ở Cao-bằng, đợi khi trưởng thành, do địa phương xét, quả là yên phận giữ phép, hay hoặc có tình trạng hung ác khác, cứ thực tâu bày, đợi chỉ, đó là một nhà Lê Văn Duyệt bạn nghịch, ác nghiệt tự mình gây ra, tội giết không tha được, có can phạm đến đại nghĩa đại pháp, không thể không được.

Và lại trẫm từ khi nối ngôi xưa tới nay, hậu đãi các công thần, sống thì vinh, chết thì thương, đến con cháu cũng được đời đời tập ấm, có phẩm tước để nối nghiệp nhà, có mũ đai để thân được vinh hiển, ân điển ngày càng nhiều, trong ngoài vốn nghe biết, không đợi nay phải nói nhiều, giả sử phạm phải tội lỗi tầm thường, tức luật có nghị công, còn có thể lượng cho tha thứ, còn như lòng hung bạo như sài lang, hại dân hại nước, gây tai vạ với triều đình, nếu lại theo tình bỏ phép, thì sao tỏ được nghĩa xuân thu, mà tỏ bảo về sau, chuẩn cho bộ Hình đem nguyên ủy án ấy thông dụ cho các địa phương các trực tỉnh, cho cả nước biết triều đình thưởng người có công, phạt người có tội, là do lòng đại công chí chính, không vì lỗi nhỏ mà mất cả công, cũng không vì tội to mà pháp luật phải khuất khúc, khiến cho kẻ thiện biết khuyến khích, kẻ ác biết răn chừa, làm gương để răn mãi ». Bộ Hình lại tâu nói: tội của phạm viên Lê Chất giống với tội Lê Văn Duyệt, cháu họ của

https://tieulun.hopto.org

Duyệt đã phát đi Cao-bằng, thì người họ để tang một năm bị tội lây của Chất là bọn Lê Luận 8 tên cũng nên phân phát đi an trí ở Lạng-sơn, Tuyên-quang, do quan địa phương quản thúc. Vua nghe theo.

Chuẩn định từ nay phàm các nha tiếp được chương sớ ở bốn phương đưa đến, việc thuộc quan khẩn trọng đại, thì lập tức đem nguyên phong tiến trình, chờ được phê bảo phát xuống tuân hành, hoặc chiếu lễ, làm phiếu nghĩ, không phải hết thảy xem xét trước, thành ra chậm trễ, chép làm thành lệ.

Nguyên án sát Hưng-yên là Vũ Trọng Đại theo lời triệu về Kinh.

Vua bảo rằng: « Đại chính sự không có gì là giỏi, nhưng văn học cũng có khả quan, sai đổi bổ lang trung bộ Hộ sung vào sở chính yếu để làm sách, nhân bảo các thị thần rằng: quốc thể không có gì trọng bằng sử, nhà làm sử, chép sử, thực khó có người, như sử nhà Lê chép sứ Trung-quốc sang thấy Tương dực đế minh lệch mà béo, có thơ chế giễu rằng: « Nước An-nam, bốn trăm năm vận còn dài, ý trời thế nào cho vua qui xuống ». Kia như sử để chép việc hay việc dở của vua, để làm gương răn bảo đời sau, có cần đến tướng mạo đẹp hay xấu đâu? Khi trước trẫm đi tuần ra bắc, sứ nhà Thanh khen là tướng phúc thọ, đáng vi thiên tử, kể thì người nước khác đến nước ta, hoặc thấy người đi cày nhường bờ, người đi đường nhường đường, chính sự công bằng, kiện tụng thanh thỏa mà khen ngợi, cố nhiên nên chọn lấy để ghi ở sử xanh, nếu chỉ đem tướng mạo mà nói, đâu đáng chép vào sách vở? »

Sửa sang núi Ngự-bình.

Vua cho núi ấy là nơi thắng cảnh ở kinh kỳ, từ trước tới nay chưa từng sửa sang, cây cỏ um tùm, đường sá rậm rạp, bèn phái ra 500 biền binh, cứ theo đường từ

TIỂU LUẬN HỌP TỔ VN

https://tieulun.hopto.org

bờ sông Lợi-nông chạy dài đến chân núi, tùy thế sửa sang, chỗ rậm rạp thì cắt bỏ đi, chỗ gập ghềnh thì san bằng phẳng, rồi ở bến sông thì xây bậc đá, khe nhỏ thì bắc cầu ván gỗ, 2 bên đường từ chân núi đến đỉnh núi thì trồng hoa cỏ để tô làm nơi danh thắng.

Hoãn việc tuyển lính ở huyện Tiền-hải, tỉnh Nam-định 3 năm, huyện Tiền-hải là nơi mới lập, ruộng nương đều nước mặn, dân làm ăn chưa được dồi dào, quan tỉnh tâu xin lui hạn lại, vua y cho.

Án sát Vĩnh-long là Hà Thúc Giao dâng tập thỉnh an nói : 4 huyện Vĩnh-bình, Vĩnh-trị, Tuân-nghĩa, Trà-vinh đều thuộc hạt ấy, đều có thổ dân, chữ viết và tiếng nói cùng với người kinh có khác, xin nên chọn người kinh tập học chữ thổ để cho am hiểu và cho con em dân thổ tới viên huấn đạo, giáo thụ học tập chữ kinh, khiến cho dần thấm phong hóa người kinh.

Vua bảo rằng : « Dân thổ đã thuộc về đồ bản của ta, như ở hang tối dời đến cây cao, nên phải dần dần, nay lại muốn cho ngay người kinh học chữ thổ, so với nghĩa « dụng hạ biến di »(1), thành ra chưa hợp. Chuẩn cho tỉnh ngươi và An-giang, Hà-tiên đều bảo ban thổ dân trong hạt, cho con em hằn thường tới huấn giáo ở phủ huyện học tập chữ kinh, không được noi theo thói cũ, chỉ tới nhà sư thổ để học hỏi, người nào học biết được nghĩa sách chữ Hán thì liệu đặt làm tổng trưởng, lý mục, cho biết được có khuyến khích. Lại sai lần lượt học tập tiếng nói, áo mặc, ăn uống của người kinh, thấm thía đã lâu, tự khắc có cơ theo giáo hóa, không nên gấp quá, lại chọn người kinh minh mẫn biết chữ, thì chước miễn binh dao, khiến cho học cả chữ thổ, cho tình ý thông nhau, để tiện sai khiến, như thế mà làm cho có thứ tự,

---

1. Dùng thói người kinh đổi thói người thổ.

https://tieulun.hopto.org

sẽ thấy phong tục khác nhau, có thể đổi dần dần làm văn tự và luân lý cũng giống nhau tốt đẹp ».

Án sát Quảng-trị là Nguyễn Huy Chuẩn dâng tập thỉnh an nói : « Dân giàu trong hạt, phần nhiều theo lối nuôi dê con hoặc giữ văn tự không trả, hoặc đem lãi làm gốc, mà khắc quá, xin phàm vay lúa mùa tháng đã lâu, lấy lãi đã nhiều, thì tha không đòi, để cứu những người nghèo túng ».

Vua chuẩn cho theo bộ Hộ bàn : Phàm cho vay nợ và chịu nợ, từ cuối tháng chạp năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước thì đều tha cho, còn thì cho đòi hỏi, gian hoặc có chịu nợ mà mưu tính lật lừa không trả, và cho vay mà lấy lời trái luật, cố giữ văn tự, và lấy giá rẻ cướp đều cho là hèn giống nuôi sản nghiệp của người, chiếm vợ con của người, tất cả tình tệ đều đem đến quan xét xử, chiếu luật trừng trị. Lại dụ cho trong hạt như có người giàu tự giảm số, thường hay giúp kẻ nghèo thiếu, hoặc vay nợ không thể trả được, đốt văn tự không đòi, chuẩn cho quan địa phương xét thực, tâu lên đợi chỉ khen thưởng để khuyến khích người thích làm việc nghĩa. Quan khoa đạo là bọn Võ Doãn Cung, Nguyễn Thế Trị nhân đó tâu xin đặt kho nghĩa thương, lấy thóc lương 2, 3 vạn hộc chứa vào và cho dân giàu đem thóc nộp kho, chiếu lệ khen thưởng, như gặp năm có mất mùa thì bán ra và cho dân nghèo vay, việc ấy thi hành ở Quảng-trị đã có hiệu quả, nên thông dụ cho các địa phương thi hành suốt cả.

Vua bảo rằng : « Nghĩa thương là dân gian lập riêng lên, còn kho công thì gọi là kho thường bình, từ xưa đã làm, có thành hiệu lắm, tỉnh Quảng-trị là nơi đất phần nhiều rắn xấu, người giàu thì thóc chứa đầy huân đợi giá, người nghèo thì cấp bách về việc làm ruộng, khổ không có vốn riêng, không thể không nhờ vào vay mượn cho nên người giàu thì càng giàu, mà nghèo thì

https://tieulun.hopto.org

oàng nghèo, cũng là thế tất phải thế. Nếu kho thường bình đã lập lên, thì sự thu phát được tiện, được mùa hay mất mùa không lo, nếu gặp năm mất mùa, giảm giá bán ra, để giúp cho dân nghèo, đó thực là việc cần tế cấp, nên sai quan tỉnh trù nghĩ, nên lập kho ở chỗ nào bản tấu chờ chỉ. Đó là chỉ vì ở Quảng-trị đất xấu dân nghèo phải cứu chữa tệ lệch ấy, nên thi hành một hạt ấy mà thôi, nếu thi hành suốt cả nước thì chưa nên làm. Quan tỉnh ấy lại tâu nói : « Hạt tỉnh ấy sản xuất ra thóc không nhiều, mà người buôn gạo đi lại cũng ít, dầu muốn đặt thêm giá mua vừa, thế cũng khó lắm, còn như khuyên dân đem thóc nộp thì người giàu thích việc nghĩa chưa dễ thấy nhiều, nếu có 1, 2 kẻ lòng và của ngang nhau, cũng chẳng được bao nhiêu, nếu hàng năm lấy thóc lương chứa vào thì kho tỉnh hiện chứa thóc 10 vạn hơn 2.000 hộc, hàng năm thu nộp vào lại hơn 18.000 hộc, bỏ đó để chi ra vẫn thấy đổi dào, lại sao phải hàng năm lấy thóc lương đặt riêng một kho, chỉ thêm nhiều việc làm gì? Huống chi các huyện đến tỉnh, gần thì nửa ngày, xa thì một ngày, lại đều có đường thủy đi thông được, xin từ nay phàm gặp kỳ « thanh hoàng vị tiếp (1)», giá gạo nếu có hơi cao, do tỉnh chước lượng tâu xin chi thóc kho ra, giảm giá bán ra cho dân, để thu cấp cho dân, như thế thì dân hèn nghèo thiếu, đã có kho nhà vua giúp cho, mà người giàu cũng không thể nhân lúc cấp cầu lợi được, tuy tiếng không có kho thường binh mà thực có kho thường binh ».

Vua khen lời tâu ấy là phải, rồi có người xã Dốn-an (tên xã thuộc huyện Địa-linh) dân bà góa là Nguyễn Thị Khiết và con trai là Lê Mậu Điều xin đốt văn tự nợ, tính tất cả hơn 200 lạng bạc, 31.000 quan tiền, hơn 370 hộc thóc, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên.

---

1. Nghĩa là lúa cũ hết, lúa mới chưa có, tức là lúc giáp hạt

https://tieulun.hopto.org

Vua khen ngợi, chuẩn cho Lê Mậu được miễn thuế hộ khẩu, thuế thân, binh dao 15 năm.

Bố chính Biên-hòa là Phạm Duy Trinh dâng tập thỉnh an nói : 6 tỉnh ở Nam-kỳ ruộng đất màu mỡ, xin đến cuối năm đều chiếu theo lệ ruộng bỏ hoang khai thêm trong hạt theo số định chia nhận, nghị định thưởng phạt để tỏ khuyên răn.

Vua dụ khiển trách rằng : « Hạt ngươi đất rất màu mỡ, và dân thổ ở các sách, đổi thói người thổ theo thói người kinh, chính là lúc ngày càng tụ họp mở mang, thế mà gần đây số ruộng khai khẩn thêm, so với các tỉnh, lại là kém cỏi, ngươi, minh làm chức chăn dân, lại không nhận trách nhiệm của mình, chỉ mượn cớ nói suông, thực đáng gọi là mặt dày, nay nên gia tâm khuyên giục, phải được ngoài đồng làm không có ruộng bỏ không, người có của thừa mới là không phụ chức của mình, đừng để lời nói phiếm, bàn đến việc của người khác ».

Hộ phủ Hưng-hóa là Ngô Dưỡng Cáo dâng tập thỉnh an nói : 12 đồn ở trong tỉnh hạt là Bảo-thắng, Phong-thu, Ninh-biên, Bảo-nghĩa, Lô-khê, Trấn-hà, Đông-quang, Bách-lẫm, Quỳnh-lâm, Vạn-bờ, Bằng-la, Thượng-hạ lộ, trong đó linh ở đồn Quỳnh-lâm theo lệ do tỉnh phái đến đóng giữ, còn các đồn khác, hoặc là thủ hạ, hoặc là thổ binh từ 20, 30 đến 70 người không giống nhau, từ trước đến nay, chỉ trình bày tổng số, thường khi có phái điểm, không khỏi sự đội lốt mạo nhận, xin ủy viên tra xét, có người trá mạo và suy yếu thì thải bớt đi. Đồn nào theo lệ được chi lương, nên đình cấp cho đỡ tốn. Lại xét ngoài các đồn sở, ven núi bên động, còn nhiều đất bỏ không, có thể trồng cấy được, nên sức cho khai khẩn để làm ruộng lương.

Vua chuẩn cho theo bộ Binh bàn : Đồn nào quan yếu nhất thì số linh lấy 50 người làm hạn, quan yếu vừa thì

https://tieulun.hopto.org

30 người, không quan yếu thì 20 người, đến kỳ tháng 4 kê khai rõ họ, tên, tuổi, quê quán, làm sổ kính đệ lên. Lính mộ thì thường xuyên canh giữ, lính thổ thì mỗi năm một lần thay đổi, nếu có ai già yếu đau ốm, viên quản đồn bẩm báo lên cho thải ra điền vào, bỏ tên trong sổ, không phải phái người xét lại.

Lại thông dụ cho các trực tỉnh: phàm các đồn bảo dọc theo biên giới có binh dân canh giữ, thì quan tỉnh đều chuyển sức cho phủ huyện sở tại xét xem nơi nào có đất bỏ không, có thể cày cấy được, liệu cho khai khẩn cày cấy, mỗi người một mẫu hoặc 5, 7 sào, lấy một năm làm hạn do tỉnh phái khám, làm sổ đưa lên bộ Hộ để xét, phân biệt kẻ siêng người lười, chước nghị thưởng phạt, các ruộng khai khẩn được ấy, sung làm ruộng lương cho các đồn, hoa lợi thóc thu được, chia cấp cho ăn dùng, đồn nào theo lệ được chi lương, đợi 3 năm thành điền, định ngạch tất cả.

TIMSACH.COM.VN

Vua nghĩ bộ Lại công việc hơi ít mà bộ Công hơi nhiều, chuẩn cho theo lời 6 bộ bàn, chiếu hiện ngạch các bộ ty liệu thêm hay bớt. (Bộ Lại, lang trung, viên ngoại, chủ sự, tư vụ, mỗi chức 4 người, giảm làm mỗi chức 3 người, vị nhập lưu thư lại 70 người giảm xuống làm 60 người. Bộ Công, chủ sự, tư vụ, mỗi chức 4 người, thêm làm mỗi chức 5 người, vị nhập lưu thư lại 50 người thêm làm 60 người). Phó đô ngự sử Viện Đô sát là Lê Đăng Doanh tâu nói: « Công việc bộ Lại tuy không nhiều bằng các bộ, nhưng việc phải làm, chưa phải là ít lắm, vả bộ Lại đối với sáu chức quan thì là hơn cả, văn chức thì ở trên, lấy chính thể mà nói nên theo ngạch cũ, xin phàm có định nghị, giao cả khởi thảo, cho công việc cùng với các bộ cùng ngang nhau.

Vua phê bảo rằng: « Lý luận cũng phải, nhưng việc hiện nay thực không phải thế, chính sách có tùy nghi,

https://tieulun.hopto.org

việc làm không thể cố chấp, nếu ngày khác công việc bộ Lại nhiều, đặt thêm nữa có hại gì ».

Ngày mậu thân, tiết thanh minh.

Vua đến lăng Thiên thụ làm lễ yết, thấy phía hữu núi Thiên thụ cây thông xanh tốt, mà phía tả bỏ không, sai viên coi giữ biền binh 2 vệ trung tiền đem cây thông để trồng, cho xứng với bên hữu.

Kỳ thi hội, cho hiệp biện đại học sĩ lãnh Binh bộ thượng thư kiêm Cơ mật viện đại thần là Trương Đăng Quế sung làm chủ khảo ; Công bộ thượng thư là Hà Duy Phiên sung làm phó chủ khảo.

(Khoa ấy số học trò chỉ có hơn 130 người, cho nên chỉ đặt chủ khảo mà bớt chức tri cống cử, còn các chức giám thí, tuần sát, đề điệu, đồng khảo và thư tả cũng đều giảm bớt số người. Kỳ thi từ ngày tiến trường đến ngày xuất bảng tất cả là 18 ngày). Sắc cho bộ Lễ đem phần phát cho học trò, đầu bài chế sách thi điện cũng theo thế mà làm.

Cho Đô sát viện tả phó đô ngự sử là Lê Đăng Doanh, quyền giữ ấn triện bộ Binh. Lại bổ tả thị lang Tôn thất Bạch kiêm sung Cơ mật viện đại thần.

Vua ngự xem trường thi hội, gặp lúc trời mưa rét, quan trường ra đón, sai ban cho rượu, lại chia cấp cho sinh viên đi thi ăn cơm uống rượu và lò sưởi đệm cỏ, rồi miệng đọc một bài thơ tự viết lấy để bảo.

(Thơ rằng :

Trời tuyết cho than buổi sớm nay
Anh hoa nhã hết, trọng khoa này.
Mới hay tùng bách càng ưa rét,
Cố gắng cùng nhau báo đức dày).

Nhân bảo quan trường là bọn Trương Đăng Quế rằng : « Trẫm từ lên ngôi tới nay, để ý trọng việc văn đã lâu, mà học thức của học trò, chưa thấy ngày được cao sáng.

https://tieulun.hopto.org

là vì thầy, bạn nguồn gốc không bằng đời trước, không phải nhân tài có khác? Vả sự học quý ở có kiến thức, đem ra làm việc mới có thực dụng, bài thi không cần phải tìm tòi sự lạ lùng bí ẩn, dù đem việc hiện nay ra hỏi, nhưng kiến thức sâu hay nông cũng định được. Đến khi sách dâng lên, lấy trúng cách 11 người là Nguyễn Cửu Trường, Dương Danh Thành, Đinh Việt Thận, Phạm Văn Nghị, Nguyễn Văn Tùng, Lê Duy Trung, Lê Thiện Trị, Doãn Khuê, Phạm Châu, Trần Tiến Thành, Hoàng Trọng Từ, phó bảng 10 người là Nguyễn Tường Vĩnh, Tạ Kim Vực, Dương Công Bình, Nguyễn Hữu Độ, Lê Thúc Đôn, Diệp Xuân Huyên, Nguyễn Văn Dục, Phan Quang Nhiễu, Nguyễn Văn Siêu, Nguyễn Xuân Bảng; Dương Danh Thành, sau vì cung khai tam đại (1) không thực, bị truất, không được dự thi điện.

Sai thự chưởng vệ vệ nhất doanh hữu thủy sư ở kinh là Phạm Văn Cục, coi đem 3 chiếc thuyền binh, đem cả thuyền binh và thuyền vận tải, thuyền làm việc ở hai tỉnh Quảng-nam Quảng-bình lãnh chở thóc gạo Bắc-kỳ về kinh.

Định lại lệ chở nộp thóc vua dùng ở Gia-định, (Thóc này ở 7 xã thôn huyện Phúc-lộc, bông thưa gặt muộn, theo lệ cũ mỗi năm phải nộp 100 hộc, nay đổi làm 50 hộc).

Lại định phủ Thừa-thiên, các tỉnh Quảng-trị, Hà-nội, Nam-định mua gạo nếp, hằng năm lấy 1.100 hộc làm hạn. (Phủ Thừa-thiên 300 hộc, tỉnh Nam-định 400 hộc, tỉnh Quảng-trị, tỉnh Hà-nội đều 200 hộc).

Cho phó vệ úy vệ Khánh-hòa là Nguyễn Công Nhàn làm vệ úy để đóng ở thành Trấn-tây. Nhàn là người

---

1. Quyển thi phải để tên mình, tên bố, tên ông gọi là cung khai tam đại.

https://tieulun.hopto.org

siêng năng tài cán, sai phái được việc, quan thành ấy tâu lên, cho nên có lệnh ấy.

Định niên hạn xét hạch người viết chữ tốt. Bộ Lễ tâu nói : « Gần đây các địa phương chọn người viết chữ tốt đưa vào bộ xét thực, phần nhiều là người tầm thường, mà một hạt Thừa-thiên hằng năm đến 20, 30 người, khiến cho hạn tầm thường, hy vọng may được tiến xin, từ nay, phàm xét hạch người viết chữ tốt ở các địa phương, lấy các năm tí, ngọ, mão, dậu, 3 năm một lần, mỗi khi đến đầu năm, quan địa phương hỏi khắp trong hạt, nếu có người vốn học nghề viết, triệu tập đến công đường khảo xét phép viết, người chữ già và tốt thì được cho tư về kinh, do bộ làm danh sách tâu lên cùng với Nội các cùng xét, nếu có người kém cỏi và mượn người xử ». Vua nghe theo.

Ngày sinh của Diện-bàn công Phả 40 tuổi thọ, sai phát các vật hạng trong kho, phái hoàng tử Miên Thẩm đem theo hiệp lĩnh thị vệ là Võ Huy Dụng mang đến thưởng cho.

Biền binh cơ trung tĩnh Quảng-nam và vệ tả tĩnh Bình-định về kinh thao diễn, đội ngũ chỉnh tề, phép bày trận hợi được am hiểu. Vua khen ngợi, thưởng cho quan tĩnh và quản quan đều được kỷ lục một lần, biền binh gạo tiền lương một tháng, rồi cho về.

Làm xe máy xẻ gỗ ở thác dài thôn Dương-hòa, nguồn Tả-trạch. Sai bộ Binh bắt một quản vệ, 300 biền binh khơi đường nước chảy, đắp bờ đê, tùy thế mà làm, công việc làm xong, cắm gỗ làm cưa, máy móc nhanh nhẹ, xẻ thành tấm ván, cũng được bằng phẳng, thưởng cho phó giám đốc chế ra là bọn Vũ Huy Trinh 100 lạng bạc.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Công rằng: « Xe máy này so với công người không hơn kém lắm, nhưng đằng kia là sức người, mà đây thì tự nhiên, thì hơn kém có thể thấy được ».

Thuyền giặc nước Thanh ngầm nổi lên ở phận biển cửa Hải-vân, cướp lấy của cải đồ vật trong thuyền ở bến đò Thanh-khê rồi đi.

Vua dụ quở trách thự đề đốc là Lương Văn Liễu vì đi tuần bắt giặc không có công trạng, phải giáng 2 cấp, cho rút quân về, giặc lại đón cướp thuyền buôn ở hạng Giới tỉnh Quảng-nam, lãnh binh đóng giữ ở Đà-nẵng là Nguyễn Văn Lượng phải cách, được lưu tại chức, quan tỉnh là Hồ Hựu, Nguyễn Trọng Nguyên đều phải giáng một cấp, bèn sai chọn quân Cấm binh doanh Vũ lâm người tinh nhanh khỏe mạnh được việc, chia đi 4 chiếc thuyền ô, mỗi chiếc một suất đội, 10 quân lính ra biển tuần bắt. Cửa Y-bích, cửa Trào ở Thanh-hoa, cửa Cù-huân ở Khánh-hòa, cửa Vị-nê ở Bình-thuận cũng có giặc nước Thanh ngầm nổi lên, tỉnh phái thuyền quân đi tuần biển đuổi theo, giặc trông về phía đông mà chạy.

Vua nghe tin bảo rằng: « Đó tất là nhân dân tỉnh Quảng-đông nhà Thanh bị đói, nhân đó hợp bọn vượt cõi đông ở biển đón thuyền buôn để cướp lương ăn, bèn truyền dụ cho các tỉnh ở ven biển đều phải thêm quân đi tuần bắt ». Tuần phủ Thuận—Khánh là Tôn thất Lương, tuần phủ Nam—Ngãi là Hồ Hựu đều xin thân đem biền binh đi bắt. Vua y cho.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Từ trước tới nay, thuyền đánh cá nhà Thanh thường tụ họp bè lũ ở phận biển Quảng-yên, mượn tiếng là đánh cá, hoặc đón cướp thuyền buôn, hoặc mua trộm thóc gạo, thậm chí như muối họp thành sấm, thành thêm không hay, tức như năm trước, nguy Vành nổi loạn, dẫn dụ giặc nhà

https://tieulun.hopto.org

Thanh, giặc Răng trắng để làm ngoại viện, mưu đánh tỉnh thành Quảng-yên, thế là gương trước không xa, nhiều lần đã bắt được bọn đầu sỏ giặc biển là Lý Công Đồng và bè lũ hắn, lại sai đuổi hết thuyền đánh cá ra khỏi bờ cõi, mấy năm nay khơi biển lặng yên, bọn chúng chắc đã tản lạc, không còn vết tích, thế mà năm nay, phận biển Thừa-thiên Quảng-nam đều có thuyền giặc cướp bóc, liền lại trốn đi, tình hình như thế, hình như có địch chỗ ẩn nấp, nhân lúc sơ hở lẻn lút, nghĩ tỉnh hạt Quảng-yên giáp liền với bờ cõi nhà Thanh, đất rộng dân thưa, lại có nhiều hòn đảo, dễ làm sào huyệt trộm cướp, nếu không xét cùng nguồn tận gốc, thì không thể trừ hết mầm ác, nên sai quan tỉnh Quảng-yên phái ngay thuyền quân đi tuần xét các hòn đảo xem có thuyền đánh cá nhà Thanh tụ họp bè lũ hay không? Đợi xét thực sự tình rồi ngay và nếu thấy thuyền chúng chỉ là đang thuyền đánh cá, thì đuổi ra khỏi bờ cõi, nếu tụ tập rất nhiều, lại có khí giới đi cướp bóc, thì một mặt phái quân chặn ngay, một mặt phi tư cho tỉnh Hải-dương hiệp lực cùng bắt. Tổng đốc Hải — An là Nguyễn Công Trứ có trách nhiệm trông coi cả hạt ấy cũng chuẩn cho phái người đi ngay dò xét, nếu thấy giặc Thanh ngầm tụ, thì đem ngay quân thủy sư cùng đánh, không được chuyển ủy cho tỉnh Quảng-yên».

Lại bảo bộ Binh rằng: «Lệ trước thuyền binh tuần ngoài biển ở kinh phái đi, định cho tra bắt trở vào năm đến Bình-thuận, trở ra bắc đến Quảng-yên, lại nghĩ bờ biển dài suốt, trông nom sợ không chu đáo, mà giặc biển thường thường nổi ngầm ở phận hạt Quảng-nam, Quảng-ngãi, Thanh-hoa, Nghệ-an, tới khi cần đến triệu tập, thực có thể không thể kịp được, huống chi đường biển các hạt ấy phần nhiều là thuyền buôn đi lại, việc tuần bắt lại càng phải cần mật hơn, nên truyền dụ cho thuyền quân tuần ngoài biển ở kinh

https://tieulun.hopto.org

phái đi, trở vào nam thì từ Bình-định đến kinh, trở ra bắc thì từ Biện-sơn trở vào, đều phải theo lần lượt chia đi tuần bắt luôn luôn, cho tin tức càng nghe đề dễ vây bắt. Hiện nay tỉnh Quảng-yên đã có quan quân đóng đồn, bọn giặc thế tất không dám quen như cũ nếu có sinh lòng nhòm ngó, thì đương tiết hậu gió nam này, khi nghe được tin báo, ta ở đầu gió đón đánh chúng cũng không thể trốn thoát được ».

Sứ bộ sang nước Thanh là Phạm Thế Trung, Nguyễn Đức Hoạt, Nguyễn Văn Nhượng về đến kinh sư, vì làm việc không khéo, đều phải giáng 2 cấp, sau cho Phạm Thế Trung theo nguyên hàm Lễ bộ thị lang quyền làm công việc bộ Công; Nguyễn Đức Hoạt theo nguyên hàm hàn lâm thị giảng học sĩ quyền làm việc ở Nội các; Nguyễn Văn Nhượng lại trở về nhận chức tư nghiệp ở Quốc tử giám.

Bọn thự thống chế doanh Vũ lâm là Mai Công Ngôn, thự bộ Hộ thị lang là Phan Thanh Giản, Hộ khoa chưởng ấn cấp sự trung là Vũ Doãn Cung, vâng mệnh phái đi kiểm duyệt khí giới của quân ở các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa về, cho đều cung chức theo như trước. Bọn Công Ngôn dâng sớ nói: « Thuyền bè và binh khí của các tỉnh đều chỉnh tề cả, các biền binh thủy bộ ở Nghệ-an, Hà-tĩnh cách ngồi, dậy, đi, đứng và chèo thuyền, lái thuyền hơi được thông thạo, duy thủy sư tỉnh Thanh-hoa, kỹ nghệ vẫn là không hiểu rõ, và đem việc sát hạch quan quân có tài hay không tâu lên, các quan tỉnh và các lãnh binh quản suất, phân biệt thưởng phạt có thứ bậc.

Vua lại cho là thủy sư ở Thanh-hoa chỉ có một cơ, chuẩn giao cho thự lãnh binh chuyên coi bộ binh là Nguyễn Lương Nhân trông coi cả, mà bỏ bớt chức

https://tieulun.hopto.org

phó lãnh binh quan thủy sư. Hộ khoa chưởng ấn cấp sự trung là Nguyễn Danh Quán từ Bình-thuận, Khánh-hòa về, dâng sớ về việc kiểm duyệt khí giới của quân 2 tỉnh, trong tập tâu cùng với thị vệ, hộ vệ cũng phải đi là bọn Lê Phu Thạc và Tôn thất Dự cùng ký tên để tâu.

Vua bảo Nội các rằng : « Từ trước tới nay, phái quan đại thần và khoa đạo khâm mạng đến các địa phương, gián hoặc có thị vệ, hộ vệ cùng đi, chỉ là tùy phái mà thôi, việc ấy làm đã lâu rồi, người đều biết cả, nay việc duyệt binh ở 2 tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa, viên phái đi trước là thự tiền quân Phạm Văn Tâm có chỉ rút về, chuyên ủy cho Nguyễn Danh Quán, vã chức phẩm khoa đạo dẫu thấp, nhưng đã phụng mệnh xuất sai, thì công việc phải có chuyên trách, kiểm duyệt khí giới của quân, thực quan hệ đến chính thể lớn, các người nhỏ mọn, dẫu được cùng đi, thế mà cho cùng ký tên, sao làm việc hồ đồ đến thế. Quán và bọn Thạc, Dự đều phải cách chức ».

Nhân bảo bộ Binh rằng : « Giảng việc võ ; sửa việc quân, việc trị nước, thực không thể thiếu được, gần đây sai các đại thần thao diễn các hạng bộ binh, đều được khỏe mạnh, am hiểu cả, duy có thủy binh vẫn chưa được tinh luyện mười phần, trong đó lại nhiều người gầy yếu, xét nguyên do ấy cũng tại địa phương quen đem những người nghèo yếu thay thế vào, không những lỗi ở cai quản không biết huấn luyện nên thông dụ cho ở kinh và các tỉnh ngoài, từ nay phàm các thủy binh, chèo lái thuyền trái phép, hàng ngũ không được chỉnh tề, thì là huấn luyện không đầy đủ, trách ở quản suất, còn như không được khỏe mạnh, phần nhiều là người gầy yếu, là chọn cấp không tinh, tức trách của quan địa phương, đều xét bởi đâu, phân biệt trị tội.

Vua nghĩ tiết trời nắng nực, cho các sở làm việc ở kinh hằng ngày đến giờ ngọ thì nghỉ, giờ mùi lại tới

TIỂU LUẬN HỌP TỔ

https://tieulun.hopto.org

làm. Lại chuẩn định từ nay, phàm sở nào công việc đã hoàn thành, dự được ăn thưởng thì không cứ quan quân nguyên phái đi làm việc các bộ ty trông coi và người các nha theo đi, mà quan ở bộ coi người làm việc, do viên đồng lý kê khai cả chờ thưởng.

Cho phó vệ úy vệ tạm doanh thủy sư là Nguyễn Văn Đông đổi bổ làm phó vệ úy vệ nhất; phó vệ úy vệ ngũ doanh trung là Trần Văn Thiện đổi bổ làm phó vệ úy vệ tam doanh hữu; phó vệ úy vệ tứ doanh tả là Phạm Văn Cẩn đổi bổ làm phó vệ úy vệ ngũ.

Định lại lệ khóa thanh tra ở các địa phương.

(Phàm 3 năm xét tỉnh, 6 năm so sánh, tới kỳ thanh tra, các tỉnh lớn như Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, Quảng-nam, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, phái tứ phẩm lang trung, hoặc lục khoa chưởng ấn; phủ Thừa-thiên và các tỉnh vừa thứ Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, An-giang, Trấn-tây, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng phái ngũ phẩm viên ngoại lang hoặc khoa đạo, mỗi hạt đều một viên trông coi. Duy An-giang và Trấn-tây, sự thể liên quan với nhau, chỉ phái một viên làm việc kiêm cả biên, đổi cấp cho mỗi tỉnh một ấn thanh tra quan phòng, còn ấn thanh tra kiêm hạt cũ thì phong lại cất vào kho. Thuộc ty các nha sảu bộ phái đi theo làm việc: Hà-nội 4 người; Quảng-nam, Bình-định, Nghệ-an, Thanh-hoa đều 3 người; Quảng-trị, Quảng-bình, Gia-định, Vĩnh-long, Nam-định, An-giang và Trấn-tây đều 2 người; Thừa-thiên, Quảng-ngãi, Khánh-hòa, Phú-yên, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hải-dương, Hưng-yên, Quảng-yên, Sơn-tây, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều 1 người

https://tieulun.hopto.org

trồng coi. Các tỉnh lớn khóa 6 năm thưởng tiền 80 quan, khóa 3 năm thưởng tiền 60 quan; tỉnh vừa khóa 6 năm thưởng tiền 60 quan, khóa 3 năm thưởng tiền 50 quan. Duy ở Thừa-thiên, theo lệ không có so sánh, thưởng tiền 30 quan, các nhân viên làm việc vẫn theo lệ trước thưởng cấp). Lấy năm nay là năm Mậu tuất bắt đầu thi hành.

Xây bậc đá ở chỗ bến trước nhà di-luân Quốc tử giám, sai bộ Binh liệu phái biền binh làm việc. Lại ở ngoài tường và đường đi mặt trước võ miếu trồng khắp cây tùng và cây phong.

Trấn-tây tướng quân Trương Minh Giảng, Định—Biên tổng đốc Nguyễn Văn Trọng, tham tán Dương Văn Phong dâng sớ nói: « Dò thám biết giặc Xiêm vẫn ở xứ Sầm-sức thuộc địa phận của chúng, họp quân đến 5, 6 nghìn người, đã bàn định Trương Minh Giảng ở lại thành trấn áp, Nguyễn Văn Trọng đem quân đi đến Hải-đông làm việc quân ».

Vua bảo rằng: « Giặc Xiêm thêm lòng ác, làm việc bội loạn, từ khi bị quan quân đánh mạnh, phải thua chạy, chắc đã sợ khiếp, còn họp quân ở Sầm-sức, chẳng qua sợ ta lại đánh, cho nên làm kế tự giữ mà thôi, quyết không dám trở lại nom nhòm nữa, nếu đem nhiều quân ở lâu chống giữ, cũng không ích gì, lại khiến cho chúng sợ mà thêm phòng bị, hầu không bao giờ xong, sao bằng chỉ các đồn Chi-trinh và Sa-tôn ở địa đầu, liệu để quân tinh nhuệ, dựa nhau cùng đối phó, khiến cho có hình thế không xâm phạm được, nếu chúng lại còn xâm lấn quấy rối, tức phải đánh giết rất ác liệt một phen, đó là ta nắm được kế hay vạn toàn. Nguyễn Văn Trọng mình chịu trách nhiệm một địa phương, chức vị rất trọng, chuẩn cho về ngay lỵ sở cũ ở Định—Biên. Một dãi Hải-đông đã bắt tổng đốc Doãn Văn Phú chuyên chủ làm việc, phải đem ngay quan quân và quan

LUẬN VĂN .COM.VN

https://tieulun.hopto.org

linh thổ theo đi đánh ra sức tìm bắt, đem ngay bè lũ giặc y, bắt chém bằng hết để cho xong việc ».

Bọn Giảng sau lại tâu nói : « Cứ lời thẩm tử nói, giặc đã đem quân rút đi, nhưng chúng phần nhiều mang lòng gian dối, hoặc giả làm cách đó, để thừa cơ ta bỏ phòng bị rồi đến, đã sức cho quan quân phòng ngự gấp hơn ».

Vua khiển trách bảo rằng : « Bọn ngươi liệu tình thế giặc, có thể gọi là *mở mịt*, trước đây việc biên phòng chưa đủ, quan quân chẳng nhiều, lại có bọn giặc quấy rối. Giặc ấy lúc đó, chia quân bốn phía, vẫn sợ chưa được đắc chí, huống chi sau khi đã bị thua trận, lại làm gì được. Vả từ khi cõi tây có việc đến nay, trưng điệu binh lính ở kinh và tỉnh ngoài kể có hàng vạn, lương thưởng chuyển vận, khó nhọc biết là chừng nào? Trẫm chỉ ngày mong cho thành công, để khỏi nhọc quân tốn lương, bọn ngươi sao không tính nghĩ đến việc ấy, hoặc muốn ngoài biên chia đóng đại binh, để chống sự khinh từ ngoài đến, tự mình được nằm yên không lo, mà kho nước hao tốn sức quân mệt lâu, thì phó cho tự nhiên mà thôi, nên truyền chỉ quở mắng. Đoàn Văn Phú ở Hải-đông lâu, không từng có thi thố được việc gì, nếu để ở đó, cũng không được việc gì, chuẩn cho khi đi đến nơi, lập tức về Vĩnh-long nhận chức. Còn đạo Hải-tây tuy hiện nay yên ổn, nhưng là nơi quan yếu trọng địa, cũng phải có quan to để đàn áp, chuẩn cho thự đề đốc Bùi Công Huyên chuyển đến đạo Hải-tây cai quản quan quân và thổ binh đóng canh để giữ vững bờ cõi. Còn như địa đầu đạo Hải-đông đã có lãnh binh mới thăng là Vũ Đức Trung vừa lập chiến công, trẫm xét người đó rất am hiểu việc hàng trận, chắc có thể một mình đương được nơi đó, chuẩn cho vẫn ở đồn Chí-trinh, kiêm quản binh lính đồn Sa-tôn, đi lại trấn áp,

https://tieulun.hopto.org

phàm các công việc phòng ngự ở Hải-dông, giao cho chuyên trách cả, để giữ thành lũy, nay việc ngoài biên đã thư, lòng dân đã định, thành Trấn-tây chính không có việc, Dương Văn Phong lưu ở đó cũng đủ được việc. Trương Minh Giảng nên liệu mang biền binh thân đến một đải Bồ-lai, Trường-thụy, Bình-tiêm ở phía sau Hải-đông, đốc thúc ngay quan quân đánh bắt, được sớm tâu công, nếu kéo dài ngày chậm trễ, chỉ trách ở ngươi.

Thanh-hoa, Nghệ-an và Bắc-kỳ phải đưa con cháu nhà Lê lần lượt đến kinh, sai phân phát an trí ở các địa phương Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, người còn trốn tránh, bắt sở tại thúc giục tra xét, tiếp tục giải đi.

Vua bảo Nội các rằng: « Trước đây tướng giặc là Lê Duy Lương, Lê Duy Hiển mượn cớ là dòng phái nhà Lê, tập hợp dân thổ gây sự ở địa phương Ninh-bình và Thanh-hoa, ngày xưng danh hiệu, quấy rối nhân dân, nhiều lần đem quân quan quân bắt được chém ngay, chúng chịu lấy tội. Và họ hàng giặc ấy, theo luật phải tội lấy, nhưng nghĩ dòng dõi còn lại của triều bị diệt, không nỡ đem giết hết, bèn chuẩn y lời bàn của các quan, sai trí ở các địa phương trực tỉnh phía nam, cho yên phận làm ăn, khỏi phải liên lụy với lũ ác, vạ đến người hiền lành, đó là yêu, không phải là ghét. Lại dụ sai bộ Hộ chước lượng cấp cho ruộng và tiền, thực là nhân nghĩa rất mực. Lại nghĩ Thái tổ và Thánh tông nhà Lê đều có công đức với người, nay con cháu vì cùng họ chống lại giáo hóa nhà vua, nên phải đời đi, cũng là đáng thương. Và mẹ đẻ của Thường-tín công Cự là con gái vua Hiển tông nhà Lê, họ ngoại đáy đưa, có ân tình ấy, nay họ Lê đã giải phát đến kinh, chuẩn cho công ấy tự xuất của riêng 1.000 quan, đưa cho bộ Hộ chiếu theo nhân khẩu già trẻ đã giải đến mà chia cấp, rồi hiểu thị rõ ràng, cho đều đến nơi an trí ở yên, chớ nên trốn tránh, tự phạm tội lỗi, để cho toàn vẹn một đoạn ơn riêng ấy,

TIMSACHCAMVAN

https://tieulun.hopto.org

triều đình phen này xử tri, đối với phép công tinh riêng chu đáo như thế, thì công ấy đối với họ Lê, tình nghĩa đã hết, không nên đề cập đến nữa. Từ nay phàm các người họ Lê vĩnh viễn không cho đến trong công phủ, cho đến thư từ đi lại đều cấm. Công là người rất thân của nhà nước, nên lấy công nghĩa làm trọng, nếu không biết cẩn thận, lánh sự hiềm nghi, tư tình theo bọn tiểu nhân, hoặc đến sinh thêm rắc rối, thì tội không thể chối được. Trẫm giữ lòng chi công, quyết không lấy ơn riêng bỏ phép nước, còn như họ Lê đã được đặc cách thương cho được toàn, từ nay nên giữ phép, đều giữ lấy thân, nếu lại cầu cạnh người quyền qui, thông đồng ngấm ngầm, có người giác ra, tất phải tội chết không tha ».

Tổng đốc Sơn, Hưng, Tuyên là Lê Văn Đức tâu xin về châu. Vua y cho.

Trước ở kinh sư cao đắt, vua muốn cho tài hóa lưu thông, tiền đồng lợi-n lợi, cho tiện lượng của quan kinh, chiết cấp bằng bạc lạng có thứ bậc:

Từ nhất phẩm đến chánh nhị phẩm lãnh trước 1 tháng vào kỳ tháng 7. Tòng nhị phẩm đến tòng tam phẩm lãnh trước 2 tháng vào tháng 7 tháng 8. Chánh tứ phẩm lãnh 2 tháng vào tháng 4 tháng 5. Tòng tứ phẩm, đến tòng lục phẩm lãnh 1 qui vào kỳ tháng 4. Tòng lục phẩm đến tòng bát phẩm lãnh 1 qui vào kỳ tháng 4, lại lãnh trước 1 tháng vào kỳ tháng 7. Cộng là 4 tháng. Tòng nhất phẩm 1 tháng chiết cấp bạc 10 lạng. Chánh nhị phẩm 1 tháng chiết cấp bạc 8 lạng. Tòng nhị phẩm 2 tháng chiết cấp bạc 6 lạng. Tòng tạm phẩm 2 tháng chiết cấp bạc 5 lạng. Chánh tứ phẩm 2 tháng chiết cấp bạc 3 lạng. Tòng tứ phẩm 3 tháng đều chiết cấp bạc 3 lạng. Chánh, tòng ngũ phẩm 3 tháng chiết cấp bạc 2 lạng 5 đồng cân. Chánh lục phẩm 3 tháng chiết cấp bạc 2 lạng. Tòng lục phẩm 4 tháng chiết cấp bạc 2

https://tieulun.hopto.org

lạng. Chánh, tòng thất phẩm 4 tháng chiết cấp bạc 2 lạng, theo giá nhà nước tiền 3 quan chiết cấp 1 lạng, thừa ra thì cấp bằng thực tiền).

Định lại lệ hao cố định về than sắt. Đúc làm đinh đóng thuyền và các việc đồ sắt, sắt sống Hà-sung mỗi 100 cân cho trừ hao 31 cân 6 lạng, than gỗ cần dùng 355 cân 4 lạng, sắt sống Hà-nội, mỗi 100 cân cho trừ hao 56 cân 4 lạng, than gỗ cần dùng 402 cân 3 lạng, sắt chín ở Bình-thuận mỗi 100 cân cho hao 20 cân, cần than gỗ 310 cân; sắt sống Quảng-nam mỗi 100 cân cho trừ hao 58 cân, cần than gỗ 350 cân. Sắt chín Quảng-nam mỗi 100 cân cho hao 27 cân, cần than gỗ 275 cân. Sắt Tây-dương, mỗi 100 cân cho hao 21 cân, cần than gỗ 250 cân. Sắt cũ mỗi 100 cân cho hao 23 cân, cần than gỗ 220 cân; sắt nát mỗi 100 cân cho hao 36 cân, cần than gỗ 260 cân, sắt vụn mỗi 100 cân cho hao 53 cân, cần than gỗ 301 cân.

Lại sắt chín ở Hà-nội, Bắc-ninh, Thái-nguyên như rèn làm đinh đóng thuyền mỗi 100 cân hao 24 cân, cần than gỗ 350 cân, rèn làm các việc đồ sắt mỗi 100 cân hao 33 cân, than gỗ cần dùng 380 cân.

Rèn làm đồ sắt ở thuyền, sắt chín Bình-thuận mỗi 100 cân cho hao 24 cân, cần than gỗ 320 cân, sắt sống Quảng-nam mỗi 100 cân hao 63 cân, than gỗ phải 350 cân, sắt chín mỗi 100 cân hao 34 cân, than gỗ 275 cân. Sắt Tây-dương mỗi 100 cân cho hao 26 cân, than gỗ 200 cân, sắt cũ mỗi trăm cân cho hao 28 cân, cần than gỗ 257 cân 8 lạng.

Rèn làm đinh sắt dùng vào việc công, sắt chín Thanh-hoa mỗi 100 cân cho hao 15 cân, dùng than gỗ 215 cân. Sắt sống Bình-định, mỗi 100 cân cho hao 53 cân, dùng than gỗ 304 cân, sắt chín mỗi 100 cân cho hao 27 cân, dùng than gỗ 255 cân. Sắt sống Nghệ-an

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mỗi 100 cân cho hao 60 cân, dùng than gỗ 355 cân, sắt chĩn ở Nghệ-an, Hà-tĩnh, mỗi 100 cân cho hao 25 cân, dùng than gỗ 235 cân.

Rèn làm đồ sắt việc công. Sắt chín Thanh-hoa mỗi 100 cân cho hao 35 cân, dùng than gỗ 260 cân, sắt sống Nghệ-an mỗi 100 cân cho hao 66 cân, dùng than gỗ 360 cân. Sắt chín ở Nghệ-an, Hà-tĩnh mỗi 100 cân cho hao 32 cân, dùng than gỗ 254 cân.

Rèn làm đinh móc câu ở thuyền và xe súng, các hạng đồ sắt và neo sắt, dây xích, cột sắt lưới sắt-đề thông nòng súng và đèn lộ thiên, sắt sống Hà-sung mỗi 100 cân cho hao 57 cân 2 lạng, dùng than gỗ 402 cân 6 lạng, sắt sống Hà-nội mỗi 100 cân cho hao 60 cân 5 lạng, dùng than gỗ 403 cân 7 lạng. Sắt chín ở Hà-nội, Bắc-ninh, Thái-nguyên mỗi 100 cân cho hao 33 cân, dùng than gỗ 370 cân.

TVSACH.COM.VN

Rèn làm dao gươm và bánh lái thuyền. Sắt sống Hà-sung mỗi 100 cân cho hao 63 cân, dùng than gỗ 460 cân. Sắt sống Hà-nội mỗi 100 cân cho hao 73 cân, dùng than gỗ 500 cân. Sắt chín ở Hà-nội, Bắc-ninh, Thái-nguyên mỗi 100 cân cho hao 43 cân, dùng than gỗ 415 cân.

Lại sắt chín Hà-nội, như rèn làm khuôn ấn, kim tiền, ngân tiền, mỗi 100 cân cho hao 34 cân 3 lạng, dùng than 356 cân, rèn làm giá sắt bỏ đào, mỗi 100 cân cho hao 34 cân 13 lạng, dùng than gỗ 378 cân 8 lạng, rèn làm đạn sắt lan can, mỗi 100 cân cho hao 34 cân 12 lạng, dùng than gỗ 300 cân. Sắt sống Ngưu-giang luyện làm các hạng đinh sắt, mỗi 100 cân cho hao 38 cân, dùng than gỗ 280 cân, rèn làm các đồ sắt, các đinh sắt đóng thuyền, mỗi trăm cân cho hao 64 cân 8 lạng, dùng than gỗ 300 cân. Sắt sống hạng xấu ở Biên-hòa rèn làm đinh sắt mỗi 100 cân cho hao 65 cân, dùng than gỗ 300 cân).

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Quảng-ngãi tâu nói: « Nguyên quân đội ở Quí nghĩa hơn 100 người, trước đã bố trí cho ở các xã dọc biên giới, cấp cho ruộng đất bỏ không hơn 20 mẫu, để cho khai phá cày cấy, đến nay đã được 3 năm, đều đã ở yên làm ăn, thì tờ ruộng xin bắt đầu thu từ năm nay, thuế thân cũng lấy năm nay làm bắt đầu, cho cùng với dân sở tại thu nộp một thể. Vua y cho.

Bộ Binh lâu nói: « Lính kinh trốn thiếu đến hơn 1.500 người ».

Vua bảo rằng: « Nhà nước nuôi quân, lúc ngày thường định có lệ lương, gặp khi sai phái tùy việc gia thưởng. Nay giặc cướp yên ổn, biên giới lặng trong, đã không có việc bắt bớ đánh dẹp khó nhọc như những năm trước, hằng năm sai phái, chẳng qua thay đổi đóng đồn mà thôi, các sở làm việc cũng không có Công trình gì phải làm, sức lực thừa thãi, nhà nước cấp tiền, nhân công thì nhà nước trả tính, không từng bắt binh lính phải chịu chút nào. Và khi trời mưa rét ướt thì cho nghỉ việc, trời nóng nực buổi trưa lại cho thôi làm, là để cho đỡ khó nhọc mà nuôi sức lực, không việc gì là không chu đáo trọn vẹn, đâu đến nỗi nghèo khổ mà trốn ư? Tóm lại vì bọn thống quản cai quản ngày thường ít biết hay thể theo lòng trẫm, vỗ nuôi sĩ tốt, các cai đội cho đến bọn thư lại, giản hoặc có 1, 2 kẻ không hiền, hoặc bắt phải theo hầu, hoặc để ở nhà làm việc riêng, hơi có không như ý, thì dụng tình lấn hiếp, bọn thống lãnh cũng mờ mịt như không biết, không chịu khuyên răn. Còn như việc đóng góp, tuy đã nhiều lần giảng dụ, răn rõ, nhưng thói quen đã lâu, chưa thể bỏ hết, quân lính sở dĩ trốn thiếu nhiều là bởi cớ đó. Nay chuẩn cho truyền chỉ quở mắng, các thống quản, cai quản đều phải đem lòng yêu thương binh lính và nghiêm cấm tinh tệ của thuộc biền, lại dịch, lại

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thường tới bọn binh lính dẫn bảo để cho yên lòng ở nơi hàng ngũ, học tập đều đặn, nếu có thuộc biển hèn kém, lại dịch sâu mọt, tạ sự lừa dối, sai làm việc riêng, cho đến nhà công chính làm đơn bảy kêu, quan sẽ đãi bảy lẽ phải cho. Vả lính trốn là tội nặng luật có điều nghiêm cấm, không nên tự trốn, để can phạm vào hình pháp, khiến cho có sức mạnh và lễ phép, đều nghĩ răn xét, nếu đã được dạy bảo cận kẽ, mà còn có người ngu tối không biết, tự tiện trốn tránh, thì quan địa phương cùng với các phủ huyện phải xét hỏi ngay, cốt bắt được đưa về hàng ngũ, lại chuyển sức cho tổng lý sở tại và thân thuộc tên ấy không được tự chứa giấu nhau, thì ở quan đã lợi vì lính cũ am hiểu hàng ngũ quân đội, mà lại không phiền đòi bắt trở đi trở lại, ở dân đã không khó nhọc chọn điều, đi lại hao tốn, mà lại khỏi tội ẩn giấu, kẻ nào trái phép thì trị tội nặng. Lại nghĩ vệ Cẩm y vẫn thường chầu hầu, không như các quân lính khác, tiền gạo lương tháng đều đã nhiều hơn, mà cũng có người trốn tránh, vậy sắc cho từ nay phàm lính trốn vệ ấy, có người bắt được thì mỗi thưởng cho 10 quan mỗi người, còn lính trốn ở các vệ khác, người bắt được thì mỗi người thưởng cho 3 quan, duy lý dịch ở nguyên quán thì không được dự ».

Huyện An-dương tỉnh Hải-dương có lệ khí, truyền nhiễm, chết mất hơn 300 người, sai quan phát thuốc điều trị và lập đàn tế để trừ lệ khí.

Cho phó vệ úy vệ Cẩm y chuyên coi các đội Trường trực, Thường trực là Phan Văn Hòa, đổi bổ làm phó vệ úy vệ hữu nhất tả dực doanh Vũ lâm, chuyên coi việc các đội tức trực là Hoàng Văn Hậu đổi coi các đội Trường-trực và Thường trực.

Sai bộ Công sát hạch các thợ, vua bảo Nội các rằng: « Trăm thợ đều chuyên giữ nghề của mình thì chế tạo đều được tinh xảo, gần đây các thợ phần nhiều vụng

https://tieulun.hopto.org

về, lại hay trốn tránh khuyết ngạch, mà bọn tượng mục đều che giấu cho, nên sai bộ Công sát hạch, tượng mục cục nào thực có tài nghề khéo giỏi mà thợ ở cục ấy đủ ngạch thì nghị thưởng, còn trước siêng, sau lười, lâm cẩu thả cho tắc trách, mà thợ cục ấy lại trốn thiếu, thì bắt tội nặng hơn.

Chuẩn định từ nay phàm cuối tháng voi ở kinh hội lại thao diễn, như tháng sau không gặp ngay miếu hưởng thì cứ đến ngày 28, 29 tháng ấy chiếu lệ tâu xin, nếu gặp ngày tế hưởng, thì trước ngày 23, 24 đem việc ấy tâu lên, biên chép làm lệ.

Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng, tham tán là Dương Văn Phong tâu báo tình hình đánh dẹp và nói viên quan bị cách là Lê Đại Cương ở đạo Trà-đi, vì đốc cách giữ, chia sai quân lính tìm đường tiến đi.

Vua xem tờ tâu, không hài lòng, bảo rằng: « Lê Đại Cương xuất thân hèn mọn, không có công lao, đã từng cất làm tổng đốc An—Hà, ơn nước sâu nặng biết bao, thế mà trước đây Nam-kỳ có việc biến động, cùng với Lê Phúc Bảo cùng đem đại binh tiến đánh, chưa thấy giặc mà chạy, toàn quân chết hết, bèn bỏ thành trốn, không lấy bờ cõi làm lo nghĩ, tội ấy đã không tha giết, tạm nghĩ trong lúc dùng quân, nên cho tự sửa đổi, đặc ân cho giáng cách, chưa bao lâu lại được khôi phục, làm đến chức Trấn-tây thám tán đại thần, lại kiêm tuần phủ An-giang, thế mà không biết tuyên dương đức hóa, để đến nỗi người thổ nổi lên như ong quấy rối, điềm nhiên không biết xét làm việc để lo cho vua cha, pháp luật không thể tha được, bèn cách chức, phát đến trại quân gắng sức chuộc tội, chính phải cẩm khí giới đi trước, hăng hái xông lên giết giặc, vẫn chưa thể báo được mảy may, lại nghiễm nhiên theo địa vị đại

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

tướng, tùy ý phong tặng chỉ bảo. Kia như triều đình thưởng người có công, phạt kẻ có tội, pháp kỷ rõ ràng, dã phải cách chức làm lính thì thân mình còn có quan chức gì, sao được bừa bãi như thế. Không ngờ một kẻ già yếu không có tài, lại dám trên không sợ phép nước, dưới không nghĩ công luận, quá đến như thế, nếu không trị tội sao tỏ được hình pháp. Lê Đại Cương phải bắt xích ngay giải về kinh, giao cho bộ Hình nghiêm nghị. Tướng quân Trương Minh Giảng vì khi Nam-kỳ có việc, từng sung chức tham tán dự có công lao, cất lên đến nhất phẩm, tấn phong bá tước, triều đình đền đáp công lao cũng không phải bạc, mùa đông năm ngoái vào chầu lại thưởng cho rất hậu, rồi cho phục chức, thế mà về chưa đến thành đã phát ra việc giặc Y quấy rối. Trẫm trước cho là tạm dời khỏi chức, bọn giặc nhân đó sinh có lòng khác, nay đã về thành, rất mong chóng được dẹp yên, để thư đêm ngày lo nghĩ. Không ngờ mùa đông năm ngoái về tỉnh lỵ đến nay tính đã tay gần hết 3 xuân, chưa được xong việc, từ trước đến nay chưa từng trù tính mưu kế giành lấy phần thắng, trước đã giao cho Đoàn Văn Phú đi đến Hải-dông, gần đây lại dặn cho Nguyễn Văn Trọng tiếp tục đến quân thứ, tự mình ở thành nằm yên, đã thiếu chức phận của mình, nhiều lần tâu báo việc ngoài biên, nói năng lúng túng toàn không rõ ràng, xem ra không thi thố được mấy may, chỉ có hai chữ nghiêm phòng, lại che chở cho Lê Đại Cương để cho hắn ngạo mạn, lại không hặc tâu, có nhiều sự không đúng. Chuẩn giao cho bộ Lại nghị xử. Dương Văn Phong thân làm tham tán đại thần, một mực hùa theo, không phân biệt phải trái, thậm chí Lê Đại Cương cân đỡ không được việc, cũng không cứ thực nghiêm hặc, thực là tư vị. Đoàn Văn Phú quyền lãnh tiễn triện tướng quân không thi thố được chút nào, đến khi giao cho việc quân, nhút nhát không có tài,

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

cũng sai đình thần nghị tâu cả. Lê Đại Cương sau phải tội chém giam hậu; Trương Minh Giảng phải cách mất chức đông các đại học sĩ, giáng làm Binh bộ thượng thư, vẫn lĩnh chức Trấn-tây tướng quân kiêm Ận-giang tổng đốc và giáng 2 cấp, nguyên trước gia hàm thái tử thái bảo và tước bình thành bá, chuẩn cho mang theo; Dương Văn Phong phải giáng 3 cấp, Doãn Văn Phú phải giáng một cấp.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], mùa hạ, tháng 4, ngày mồng một, làm lễ hạ hưởng.

Trước đấy 5 ngày tế hưởng ở các miếu, chọn phái ấn quan ở ban võ vừa được sung làm chấp sự.

Vua nghĩ các hoàng tử phần nhiều đã trưởng thành, ngày thường tới chầu, thù ứng lên xuống cũng đã am hiểu, chuẩn định những ngày tế hưởng hàng năm ở các miếu, về việc tấn xướng, đọc chúc vẫn theo như trước chọn người, còn các tiết bưng lô hương hợp hương, tiếp nhận phúc tửu tộ nhục, lấy hoàng tử công, hoàng tử cát lượt sung làm việc.

Lại bảo Nội các rằng: « Lệ cũ hằng năm 5 lễ hưởng(1) thì 2 bên tả hữu vũ, các ấn vương công thờ phụ do nhân viên tôn thất; các ấn công thần, do các quan văn võ từ ngũ phẩm, được sung làm phân hiến. Nghĩ tới các bề tôi thân huân trước được truy phong trước, ấp, con cháu các viên ấy lại chuẩn cho nối phong thế trước, áo mũ vinh thân, nay nếu được tới chốn miếu đình, thân dự bái hiến, đối việt anh linh của tổ tiên, chẳng

---

1. 4 lễ hưởng ở 4 mùa và 1 lễ hợp hưởng ở cuối năm về tháng chạp.

https://tieulun.hopto.org

những kẻ còn người mất đều được nhờ ơn, lại thêm vinh hiển và khiến cho bọn chúng truy nhớ đến lòng trung, công lao của ông cha, càng nghĩ cố gắng đó cũng là một việc dạy trung dạy hiếu. Chuẩn định từ nay phàm ngày lễ hưởng, nếu trẫm kính đến nhà Thái miếu làm lễ, thì thờ phụ ở hai bên giải vũ, phái các nhân viên được tập tước chiếu ấn thờ phân hiến, trong đó nếu không có con cháu nối theo hoặc viên được tập tước nhân sai phải đi việc quan, thì ngày đó các ấn thờ phụ ở nhà thế miếu, đều theo như trước làm việc. Lần sau trẫm kính đến nhà thế miếu làm lễ, cũng chiếu theo như thế mà làm, hết lượt thì bắt đầu lại ».

Chuẩn định số biền binh coi giữ các cửa ở nhà duyệt thị, suất đội hoặc hiệu úy vệ Cẩm y một người, đội trưởng 2 người, binh đinh 20 người, ngày đêm thường xuyên canh giữ mỗi tháng thay đổi một lần, quản vệ bỏ vắng, canh phòng sơ sài thì phải tội.

Vua ra chơi cung Trường ninh, thấy 4 bề tường cung cỏ cây rậm rạp, binh lính các đội Dực võ canh giữ không chịu quét bỏ, sai cất tiền lương binh đinh 2 tháng, suất đội và kiểm quản đều phải giáng.

Vua dụ rằng: « Biền binh các đội Dực võ, nguyên là tôi tớ lúc trước của trẫm, làm việc hơn 30 năm, cho nên từ khi trẫm lên ngôi tới nay, thường ban ơn huệ, hết thảy việc làm, không nỡ cùng với cáo quân cùng phải, chỉ sai canh giữ những nhà riêng ở hành cung mà thôi, không ngờ ơn quá coi thường sinh lười biếng đến thế, và bọn chúng tuy có tiếng là quân Dực võ, vốn không phải thực là Dực võ, tại sao thế? Là vì tôi tớ thời xưa, đến nay hoặc trốn hoặc chết, kẻ có tội thì phát đi xử tri, kẻ có công thì được thăng quan, nay hiện còn đã không một người cũ, há nên lạm ban ơn huệ, chuẩn cho

https://tieulun.hopto.org

bộ Binh từ nay có phân phái làm việc thì các đội Dực võ ấy cũng như các vệ ».

Vua bảo viện Cơ mật rằng : « Từ trước tới nay, vua ngự đi chơi ở ngoài kinh thành, theo lệ có sai quan giữ thành ; còn như vua ngự đi chơi nhà riêng ở hành cung trong kinh thành, thì sai quan canh giữ hoàng thành, chưa được định lệ. Vả nơi vua ngự ở gần, cố nhiên không có việc khác đáng lo, nhưng lập pháp cần phải chu đáo, mới là rất tốt đẹp, chuẩn định từ nay, phàm vua ngự chơi nhà riêng ở hành cung trong kinh thành qua một đêm thì hai quan văn võ đại thần đương ban vào chực, vẫn chực sẵn ở tả hữu vu điện Cần-chính, giữ chìa khóa ở cửa đại cung, rồi lấy viên vào chực ban sau theo hầu ứng chực ở hành tại, ngày hôm sau cũng thế, đợi khi xa giá về cung, lại theo lệ thường ứng trực ».

Cho Lại bộ tả tham tri quyền sung Cơ mật viện đại thần là Hà Quyền lại về Nội các sung làm công việc ở các.

Ban lệ cấp nửa lương và áo mùa xuân cho con cháu công thần được tập ấm là bọn Tống Viết Trì, Phạm Văn Chân, Nguyễn Văn Hội và Võ Di Thái.

Thợ chánh ty sở đốc công phủ nội vu là Lê Văn Tâm may áo của vua, xét ra có ăn bớt, phạm tội bất kính, phải giáo giam hậu, sai thông dụ cho bọn thợ thuyền, từ nay nên coi đó làm răn, phàm hết thảy đồ vật may ra, nếu dụng tình trộm bớt, thì bắt tội chết không tha.

Định lại điều lệ về tội trộm cắp. Phàm những trộm cắp đã bị phạt trượng và thích chữ vào mặt hay bị phạt trượng và phải tội đồ, mà lại tái phạm, khi việc phát ra, thông tính trước sau phạm đến 10 lần trở lên, thì cũng với phạm tội ba lần phải tội giáo giam hậu, nếu chưa đến 10 lần, và chưa bị phạt trượng thích chữ, phạt trượng tội đồ, mà tái phạm đến hơn 10 lần, thì đều phát đi sung làm quân ở nơi cận biên, còn người đã bị thích

https://tieulun.hopto.org

chữ 2 lần mà lại phạm tội thì vẫn theo luật giảo giam hậu.

Người chưa bị phạt trượng thích chữ và phạt trượng tội đồ, khi việc phát ra, thông tính phạm tội chỉ dưới 10 lần, thì vẫn theo lệ cũ, xử theo tội trộm cướp lâu năm.

Chuẩn định từ nay, phàm cửa biển Đà-nẵng thấy có tàu nước ngoài chạy đến gần, hoặc đậu vào vụng biển Trà-sơn, thì lãnh binh cai quản 2 thành cùng viên coi giữ cửa biển xem xét hình dáng tàu ấy là tàu binh hay tàu buôn, tức thì đem tình hình đại khái tâu vào ngay, một mặt phái người xét hỏi, nếu quả là tàu binh, có sự quan ngại lại tiếp tục tâu ngay. Nếu tàu ấy đến để thông thương, thì theo lệ rất khẩn phát đệ, cho có phân biệt.

Trấn-tây tướng quân Trương Minh Giảng, tham tán Dương Văn Phong tâu nói: « Quan quân đạo Hải-đông chia làm 3 đạo, lùng bắt bọn giặc, bắt chém rất nhiều, kể tất cả 256 cỗ, nam phụ lão ấu hơn 1.300 người và thu được gươm súng, xe, trâu rất nhiều. Vua khen ngợi, thưởng cho phó lãnh binh đi trận ấy là Đoàn Văn Sách, quản cơ là Trần Văn Trí, Nguyễn Văn Đức, Hoàng Văn Quang, phó quản cơ là Lê Văn Bích, Nguyễn Văn Của; quan người thổ là chưởng vệ Nhâm Vu, quản cơ Bồn Dột cho đến bọn suất cơ, suất đội đều được quân công cấp kỷ và kim ngân tiền có thứ bậc, binh lính thưởng chung cho 600 quan tiền, những thổ dân đem về đều được tha cả. Lại cho là việc bắt giặc hơi thưa, sai rút 6 đội thường trực thuộc vệ Cẩm y phải đi trước và binh lính ở các đội hộ đành giáo dưỡng trở về hàng ngũ ở kinh.

Có thị vệ tự thành Trấn-tây về, độ đáng một hộp ngọc của tướng quân Trương Minh Giảng dâng lên, trong giấy kê khai thổ mục, thổ nhân xin hiến các thứ ngọc 30 viên và hai con chim trĩ xứ man, ngoài ra không có chương sớ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua không vui lòng, giờ lâu dụ rằng: « Không ngờ Trương Minh Giảng gần đây lại hồ đồ lỗ mãng không thông sự lý quá đến như thế, trẫm từ tháng chạp năm ngoái tới nay, nghe tin dân thổ ở Trấn-tây không yên, mấy lần phi dụ điều quân chuyển lương, ngày không hết việc, rất mong định ngày xong việc, cho quân dân sớm được nghỉ ngơi, thế mà đã hết ba tháng xuân, lại sang đầu mùa hạ, công việc gần xong, mà tướng quân tham tán chưa bàn rút quân, chỉ nói cho to ra, nhọc quân tốn lương phải bận tâm về phương tây, thường thêm chú ý, hiện nay châu ngọc còn chẳng thèm nhìn nữa là mấy hòn đá rắn ấy mà có thể động được lòng ư? Việc ấy về Trương Minh Giảng vô tâm mà làm, thì lỗi ấy còn nhỏ, nếu có tính toán mà làm, thì sẽ coi trẫm là vua thế nào chẳng lại lấy các thứ ấy để thử, huống chi trong lúc bất giặc, cớ sao chăm chú đến việc ấy, để chậm không lập-chợ. Vả lại, trộm sai Trương Minh Giảng đi tìm bắt giặc cướp, đâu từng sai đi tìm châu ngọc mà lại hấp tấp như thế, để cho đẹp lòng trẫm ư? Việc ấy ở trẫm, thực không thể phân tích được, ở Trương Minh Giảng tự biết mà thôi ». Ngọc và chim trĩ ấy đều cho nêm trả và truyền chỉ quở mắng, nên triệu tập những người đem tiến các vật ấy yên ủi và bảo rằng: « Các thứ ngọc ấy đã dâng trình giúp, hoàng đế đã soi xét lòng thành của các ngươi rồi, vả lại các ngươi thực muốn lấy thế để bày tỏ lòng trung. Nay dân thổ không yên, tự chịu giết hết, bọn người vốn không can thiệp, duy bọn ngươi đã thông tiếng nói, lại thuộc đường đi, kẻ có quan chức thì sao không lãnh quân giết giặc, chiêu phủ những người bị bắt hiếp phải theo, để cho yên phận làm ăn, kẻ không có quan chức thì cũng nên tìm cách bắt chém bọn giặc, hoặc hướng dẫn quan quân đánh phá sào huyệt, thì công nào to bằng? Triều đình tự phải đặc cách ban ơn, thưởng cho tất hậu, càng thấy

https://tieulun.hopto.org

lòng trung nghĩa chân thật, há chẳng hơn mấy hòn ngọc ấy ư? Nay được trả về, lại thưởng cho mỗi người 3 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, bấm đốt và năm, sắp tới tiết ngũ tuần vạn thọ, khi ấy nếu muốn tiến dâng mới được, nay thì chưa nên ».

Tam pháp ty tâu xin: « Từ nay phàm viên tử của quan văn kêu xin học việc ở bộ, vào giám học tập. Viên tử của quan võ xin vào ngạch hoa danh, giáo dưỡng, cùng là những việc binh đinh già ốm xin thải, thợ thuyền, sai dịch, bổng hưởng, tiền lương, cho đến tù phạm quân lưu làm binh, hoặc có cha mẹ già hay nhà con một xin đổi phát để được nuôi ở kinh cho đầu đơn ở bộ có liên quan, ở tỉnh ngoài do địa phương sở tại đều chiếu sự lý xem xét làm việc, nếu nhất khái đến nhà công chính, kêu vượt thì nếm trả bọc đi, và chiếu luật trái phép phạt trượng, cho mọi người biết hướng theo, việc có ty chuyên trách, không đến nỗi kêu nhàm phức tạp ». Vua cho là phải.

Quảng-bình, Phú-yên, Khánh-hòa, Nghệ-an, Nam-định, Hà-nội, Quảng-yên, 7 tỉnh tâu báo: 4 quý năm ngoái, toàn hạt đều được yên ổn, chuẩn cho theo bộ. Lại bản tâu, từ đốc, phủ, bố, án cho đến phủ huyện đều được thưởng gia cấp kỷ có thứ bậc.

Sai đổi áo mũ cho quân hộ vệ, cảnh tất vệ loan giá: (Áo nẹp mở bụng bằng vũ đoạn, thắt lưng bằng vải đỏ, mũ ra trận, giầy da đen, định lấy 3 năm mới đổi một lần, chép làm lệ).

Cho thự phó vệ úy vệ Nghĩa võ là Hoàng Đăng Thận làm phó vệ uý vệ hữu nhị tả dực doanh Vũ lâm.

Chuẩn định tỉnh Thanh-hoa, Nghệ-an lấy quế sản vật đem nộp. Tỉnh Thanh-hoa hằng năm phải 7, 8 cây, vỏ nặng trên dưới 60 cân; tỉnh Nghệ an hàng năm phải 5, 6 cây, vỏ nặng trên dưới 50 cân, làm mức thừa thì nhà

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nước thu mua, thiếu thì cứ hộ đi lấy quế phải bồi thường, dâm giấu giếm thì trị tội nặng hơn.

Quyền lãnh Ninh — Thái tổng đốc là Tôn thất Bật, nhà có mẹ già gần 70 tuổi, anh viên ấy là hộ vệ đội trưởng Tôn thất Tạo, tâu xin về nuôi mẹ, phủ tôn nhân đem việc ấy để tâu giúp.

Vua bảo rằng: « Tôn thất Bật dự hàng đông đối nhà vua, lại giữ chức đứng đầu một địa phương, mẹ già viên ấy không người hầu nuôi, triều đình nên phải phái người thăm hỏi. Nay phủ tôn nhân đã để đạt lên, chuẩn cho Tôn thất Tạo về nhà hầu nuôi rồi chiếu phẩm cấp cho bổng lộ để giúp cho nuôi được đầy đủ, cho Tôn thất Bật yên tâm làm việc ».

Mặt trong phía tả, phía hữu, phía sau kinh thành nhân mưa lụt, sạt lở nhiều chỗ.

Vua cho là kiểu cũ cao rộng quá, dễ bị mưa lụt làm lở, sai Bộ Công nghị định kiểu mới để xây lại (Kiểu cũ: mặt thành rộng hơn 4 trượng, bậc thứ 3 cao hơn 8 thước, đổi bậc thứ 3 chia làm 2 bậc, bậc thứ 3, bậc thứ 4. Còn bậc thứ 3 thì lấy cao 2 thước 5 tấc 2 phân, sâu xuống đất 5 tấc, trên rộng 1 hòn rưỡi gạch, dưới rộng 2 hòn gạch làm hạn, bậc thứ 4 lấy cao 4 thước, 7 tấc, mông 5 tấc, sâu xuống đất 1 thước, trên rộng 3 hòn gạch, dưới rộng 4 hòn gạch làm hạn).

Đặt thêm huyện Vĩnh-bảo ở Hải-dương. 2 huyện Vĩnh-lại, Tứ-kỳ thuộc hạt tỉnh ấy, đinh điền gấp bội và địa thế xa rộng, không liên thuộc với nhau, tổng đốc Nguyễn Công Trứ dâng sớ xin trích 3 tổng ở huyện Vĩnh-lại (Ngải-am, Đông-am, Thượng-am, số đinh 631 người, ruộng 5.795 mẫu 7 sào), 5 tổng ở huyện Tứ-kỳ (An-bồ, Đông-tạ, Bắc-tạ, Viên-gia, Vu-tri, số đinh 1.200 người, ruộng 11.987 mẫu 9 sào), đặt thêm một huyện, gọi là huyện Vĩnh-bảo.

https://tieulun.hopto.org

Vua y cho, bèn đổi định tri phủ Ninh-giang kiêm lý huyện Vĩnh-lại, thống hạt huyện Vĩnh-bảo, phân phủ kiêm lý huyện Gia-lộc, thống hạt huyện Tứ-kỳ, đem huyện Thanh-miện (trước thuộc phủ nha kiêm lý Ninh-giang) đổi thuộc về phủ Bình-giang, tri phủ Bình-giang kiêm lý huyện Đường-an, thống hạt huyện Đường-hào. Lại đặt thêm phân phủ kiêm lý huyện Cẩm-giàng thống hạt huyện Thanh-miện.

Chuẩn định từ nay phàm kho tàng các địa phương, hết thảy đều để yên việc thu chi thì phiên ty đều thân đến xem xét, có nơi nào không theo đúng phép và tình tiết gì khác đem ngay chủ thủ vạch ra hặc tội, như có đi làm việc quan vắng cho chọn thông phán kinh lịch thuộc ty ấy làm thay.

Trấn-tây tướng quân Trương Minh Giảng, tham tán Dương Văn Phong tâu nói: « Tháng trước hiện binh 12 [illegible] người đi đồng ở Sơn-phò, ngầm tự trốn về quê nhà ở Mỹ-lâm, đã sức cho an phủ là Ô-đôn hiểu bảo, nay đều đã đem khí giới trước đến nộp ».

Vua bảo rằng: « Bọn chúng vô cớ lần trốn, chính phải một phen trừng trị để răn kẻ khác, nhưng bọn giặc thổ chưa yên, nếu buộc bằng pháp luật, không khỏi sợ hãi chạy tan tác, huống chi số ấy rất nhiều, giết cũng không thể giết hết, hãy cho yên nghỉ, để cùng bảo ban nhau, trở về cho đủ số, sau khi việc yên sẽ xét rõ ai là thủ xướng, thì chém giết rõ ràng chính đáng, giết một người răn trăm người để ngăn cái mầm sau này quen như cũ trốn đi, thì uy đức đều ban hành mà quân dân man thổ đều biết sợ phục. Và từ nay có tấu báo, phàm việc thuộc về quan trọng khẩn cấp, chuẩn cho tấu ngay, còn công việc tra hỏi tầm thường, không phải câu nệ hạn định, 10 ngày hay hơn 10 ngày báo một lần cũng được ».

Sai phát phí long ngân tiền hạng nhỏ ở phủ Nội vụ vận chuyển đến Gia-định, Vĩnh-long, Định-tường và

https://tieulun.hopto.org

thành Trấn-tây (Gia-định, Vĩnh-long, Định-tường đều 100 đồng. Thành Trấn-tây 200 đồng).

Chuẩn định từ nay, phàm thượng ty ở các địa phương mỗi năm đều một lần hỏi rõ trong hạt như có một người thiếu-mất hồn giải tuổi mới 12 trở lên, tư về bộ để lưu chiểu, những cho giữ nuôi ở quê, còn từ 13 tuổi đến 65 tuổi, đưa vào Kinh, do bộ đều tâu giúp, giao sở thị vệ xét thực, sung vào giám tự, dân gian dấm có giấu giếm, việc phát giác ra thì phải tội, bắt đầu từ năm nay.

Ngự sử đạo Định-an là bọn Hoàng Thu dâng sớ nói: « Nay lúa chiêm đã chín, các dân hạt Thừa-thiên thuê làm việc ở các công sở, xin tạm hãy cho về, để kịp mùa làm ruộng ».

Vua bảo rằng: « Làm gạch ngói để đủ dùng, cầu cống để giúp cho người đi lại, đều là việc không thể thôi được, tuy đình trong dùng sức dân, nhưng đều đã trông nhờ ở kho nhà vua, vậy hãy cho quen-khó nhọc, huống chi dân số 6 huyện hạt Thừa-thiên không kém 5 vạn, mà phải thuê chỉ hơn nghìn người, đâu có ngăn trở đến việc làm ruộng, nhưng ngôn quan đã đem việc ấy bày tâu, dẫu không phải lời bàn thiết thực, cũng chưa nên bỏ đấy không để ý, nên sai kinh doãn xét xem sở nào có thể hoãn được thì liệu cho về, đợi sau khi thóc nộp vào kho lại làm ».

Bộ Hình tâu nói: « Năm ngoái 6 bộ, đô sát, đại lý hội lại cùng xét cái án giặc ở thành Phiên-an trước, đem việc sau khi ra thú, lại trốn mất hơn 500 tên, xin chuẩn cho bắt quan địa phương sở tại tra bắt. (Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Hải-dương, mỗi tỉnh 1 tên. Thừa-thiên, Quảng-bình, Bình-thuận, Nghệ-an, Hà-nội, mỗi tỉnh 2 tên. Quảng-trị, Quảng-nam, mỗi tỉnh 3 tên, Quảng-ngãi 4 tên, Bình-định 5 tên, Định-tường 35 tên, Biên-hòa 48 tên, An-giang 45 tên, Vĩnh-long 135 tên, Gia-định 221 tên).

https://tieulun.hopto.org

Từ trước tới nay, có tỉnh toàn chưa bắt để trị tội, có tỉnh bắt để trị tội không được mấy, xin nên định kỳ hạn nhất định, hạn cho trong một năm phải tìm khắp bắt cho kỳ được, không được việc qua không để ý đến ». Vua y cho.

Định lại kiểu mẫu văn miếu ở các địa phương (Kiểu cũ : nhà vuông 2 tòa, mỗi tòa 1 gian 2 chái, đổi làm hai dãy nhà 2 bên tả hữu, mỗi tòa đều 5 gian, xây bằng tường gạch để bày các vị thờ phật).

Bớt chức huyện thừa huyện kiêm lý ở 6 phủ Bắc-kỳ. (Phủ Thiên-trường kiêm lý huyện Giao-thủy, phủ Kiến-xương kiêm lý huyện Vũ-tiên, phủ Tư-sơn kiêm lý huyện Đông-ngạn, phủ Lạng-giang kiêm lý huyện Phượng-nhãn, phủ Khoái-châu kiêm lý huyện Đông-an, phủ Tiên-hưng kiêm lý huyện Thần-khê. Năm trước các phủ đều đặt chức huyện thừa, đến [illegible] việc làm mà thống hạt 2 huyện trở lên cho nên những huyện kiêm lý vẫn để huyện thừa, đến nay mới bỏ hết).

Cho lang trung biện lý bộ Lễ là Vũ Thành Phong quyền thự bố chính Hưng-hóa, Hình khoa chưởng ấn cấp sự trung là Ngô Văn Địch quyền thự án sát, hội đồng hộ lý ấn tuần phủ quan phòng. Trước đây sắc cho bộ Lễ tư cho các địa phương hỏi khắp chốn dân gian, như có những người con hiếu cháu hiền, chồng giữ nghĩa, vợ giữ tiết và những vật rồng rắn chim muông kỳ lạ, với những sự lầm thường có thể lựa chép được thì không cứ thế đại lâu chóng, nhời tục ngữ quê mùa đều không cứ mười phần đúng cả hay không? Nhưng được nghe thấy cũng được, phàm có lý thú, có thể giúp vui được thì nên ghi chép rõ ràng, đóng thành tập do bộ tâu lên.

Đến nay bố chính Hưng-hóa là Ngô Dưỡng Cáo, thự án sát là Hà Thúc Trương ghi chép dẫn lời nói của ông già hạt huyện Trấn-an, đại khái nói rằng : « Lão ngu này

https://tieulun.hopto.org

nào còn biết gì để phiền quan tỉnh hỏi đến, nhưng rồng rắn là vật lạ, việc ấy không từng thấy, trung thần, nghĩa sĩ, sử tất phải chép, còn như con hiếu cháu hiền, chồng giữ nghĩa, vợ giữ tiết, nơi nào là không có, dân ta vốn là man mọi, trong đó làm con cháu mà biết kính thờ thì có, vợ chồng đối xử với nhau, không lấy vợ lấy chồng lần nữa cũng có, nhưng đó chỉ là đạo thường hằng ngày, không cần phải nói thêm thừa, cầu như người xưa khóc măng (1), bửa băng (2), chặt cánh tay (3) hay khoét mắt (4), không thấy người nào, không dám nói bậy, còn như việc đáng cười thì dẫu nói cả ngày cũng không hết được, nhưng chẳng qua là chuyện đùa cợt, trong đó việc có lý thú có thể giúp vui được thì cũng ít. Vả ngu lão này thủa nhỏ gặp lúc loạn ly, khổ sở đã nhiều, không ngờ bóng dâu đã xế, may gặp đời thái bình, tinh thần nhà vua hay khắp chính, nhân, trí giáo có phương pháp, khiến cho trăm họ được yên nghiệp vui vẻ, con em được kính thờ cha anh nên lão phu hơi tàn này vẫn được nhờ ơn nhà vua, chỉ sợ khi đã chết không có người cúng, không khỏi làm quỷ đói ở nơi chín suối mà thôi ». Bộ Lễ cho là nói thác làm lời của ông già, ngầm chê bậc tầu. Vua giận sai đòi về kinh chờ chỉ, rồi cho bọn Phong làm thay và du sai xét hỏi ngay việc ấy và việc tỉnh có bỏ bỗ không? Dân tình có ta oán không? Cứ thực tâu lên. Bọn Phong khi

---

1. Khóc măng, đời xưa có con hiếu, cha mẹ muốn ăn măng, không kiếm được, ngồi khóc, tự khắc măng mọc lên.

2. Bửa băng, đời xưa có con hiếu, cha mẹ muốn ăn cá, trời rét nước đóng thành băng, ngồi khóc, tự nhiên băng bửa ra, cá nhảy lên, xem ở *Nhị thập tứ hiếu*.

3. Chặt cánh tay, người đàn bà giữ tiết, góa chồng, còn trẻ tuổi, bị người ghẹo, nắm lấy tay, về chặt cánh tay đi.

4. Cũng có người khoét mắt, cho người khỏi ghẹo, thuộc về hạng tiết phụ.

https://tieulun.hopto.org

đã đến tỉnh hỏi được việc thác ra lời ông già, là tự viên huyện Trấn-an là Đỗ Văn Dũ khi rồi làm ra, lại đem việc án mạng bỏ dìm ở tỉnh, đủ các chứng cớ hặc tâu, 2 người bèn phải cách chức, Dũ sợ tội bỏ quan trốn đi.

Lang trung ở mộc thương là Nguyễn Công Dao, viên ngoại lang là Nguyễn Trực Phương từ lính làm bậy, việc phát ra, đều phải cách chức, phát làm binh vệ thủ hộ, cho thị lang bộ Lễ quyền làm việc bộ Công là Phạm Thế Trung quyền nhiếp công việc ở mộc thương.

Cho phó vệ úy vệ hữu nhị doanh Vũ lâm là Hoàng Đăng Thận làm phó vệ úy vệ Cẩm y, cho cùng với vệ úy Lê Văn Phú chuyên coi các đội túc trực; Hoàng Văn Hậu vệ Cẩm y thăng thự vệ úy. Lại cho phó vệ úy vệ hậu nhất doanh Vũ lâm là Đoàn Quang Mật làm phó vệ úy vệ Cẩm y, cho cùng Hoàng Văn Hậu chuyên coi các

TAILIEU.VN

trong kinh mưa nhiều.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Gần đây trong kinh, suốt tuần ít mưa, rất mong mưa lắm, nay được một trận dầm đìa, các ruộng đồng đều thấm khắp, nên truyền dụ cho các địa phương hiện nay mưa móc thế nào, làm tờ tâu tâu vào ngay, cho yên lòng trẫm ».

Cho Phan Huy Thực làm Lễ bộ tả tham tri, Phan Thanh Giản làm Hộ bộ hữu thị lang, Bùi Quĩ làm Hình bộ tả thị lang, Lý Văn Phức làm Công bộ hữu thị lang, Lê Bá Tú làm nội vụ phủ thị lang, Trần Đại Bản làm Hộ bộ lang trung, Nguyễn Văn Chính làm Lễ bộ lang trung, Trần Danh Bảo làm Binh Bộ lang trung, Phạm Gia Kỹ làm Hình bộ lang trung, Lương Quốc Quang, Thang Huy Thận, Đỗ Quang làm Công bộ lang trung và Hộ bộ viên ngoại lang Nguyễn Thu đến Hàn lâm thừa chỉ Lê Quang Khiêm, được thực thụ tất cả 31 người.

Vua nghĩ rằng sắp tới Vạn thọ khánh tiết, nên đặc cách gia ơn. Lại nghĩ rằng tự trước tới nay dưới tên

https://tieulun.hopto.org

quan viên văn võ có ghi gia cấp, lại ghi giáng cấp, do án bị can, tội ấy thuộc việc riêng, theo lệ vốn không được xét để khấu trừ, phàm việc thuộc sai lầm, chuẩn cho gia một cấp, trừ giáng một cấp, còn việc thuộc cố ý và can quấn chính xử phân thì 2 cấp được trừ một cấp.

Thổ ty phủ Cam-lộ thuộc tỉnh Quảng-trị hằng năm chia ban vào châu, thưởng cho thổ tri châu Tầm-bôn là Hướng Giả được hàm tòng thất phẩm văn giai và một bộ áo có bố tử. (Hướng Giả mới được bổ chưa có phẩm phục, nên mới cấp cho). Kịp khi về ban cho rất hậu. (Thổ tri châu 3 người đều thưởng một cặp áo sa dây, hoa dây dưa, con bướm vừa chìm vừa nổi màu tím, một cái áo mở bụng bằng nhung bông trơn bông màu xanh sẫm, lót bằng lụa Cao-bộ, quần bằng nhiễu trơn màu tím về trên hoa bông tròn màu hoa hồng mỗi thứ 1 cái, bè hạ cấp một bộ, thổ lại mục 3 người đều được áo the dây hoa dây dưa con bướm vừa chìm vừa nổi màu tím, áo mở bụng bằng tơ 8 sợi trơn bông màu tím trong lót vải nâu mỗi thứ một chiếc, quần trừu nam hoa to màu hoa hồng một chiếc, hà bao gấm một bộ, 6 tên đi theo hầu đều cho một tấm vải nâu).

Tiết Vạn thọ. Chuẩn cho văn từ ngũ phẩm, võ tứ tứ phẩm trở lên thì trước một ngày, văn chánh lục phẩm, võ chánh ngũ phẩm thì ngày chính nhật, đều ban yến một lần, sau làm lệ thường. Giờ thân hôm ấy sai mùa bắt dật (1) ở lầu pjau văn, cho quan dân cùng xem. (Lệ cũ múa ở nhà Duyệt thị).

Chuẩn cho quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài, từ cuối năm thứ 18 trở về trước, có nhân việc công bị phạt lương ghi ở sổ thì đều tha cho, người phải giáng lưu thì lượng cho khai phục.

---

1. Nhạc 8 hàng, mỗi hàng tám người.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn cho từ Thừa-thiên trở vào nam đến Hà-tiên trở ra bắc đến Cao-bằng, dân binh tại ngũ ở các hạt từ mồng một tháng 6 đến cuối tháng 12, phàm những người theo lệ cấp lương tháng tiền được 5 tiền hay gạo chỉ một phương, thì chiếu theo số người hiện có đều, được cấp thêm cho mỗi tháng tiền đủ một quan. Từ đó hằng năm kính gặp 2 tiết vạn thọ, chính đán, giáng chỉ ban ơn cho, bèn lấy làm lệ thường.

Vua bảo Nội các rằng: « Đề đốc Võ Văn Từ, thự thống chế Lương Văn Liễu, chiếu phẩm nguyên dự đình thần, duy Võ Văn Từ hiện coi thủy sư ở kinh kỳ, Lương Văn Liễu hiện thự đề đốc ở kinh thành đáng được công hay quá, cho lấy thủy sư và công việc Thừa-thiên làm việc chính, còn đình nghị có lầm lỗi phải phạt, không can gì thì đáng được thưởng cho cũng [illegible] Đào Trí Phú hiệp lý thủy sư kinh kỳ, cũng cho lấy công việc thủy sư làm việc chính, đáng được thưởng phạt cũng xét xử giống như Võ Văn Từ, duy công quá thuộc việc ở bộ, so với đường quan chuyên biên đều được giảm một bậc, còn đình nghị đáng được thưởng phạt, vẫn cho dự cùng đình thần, từ nay về sau có công việc giống như thế, thì chiếu lệ ấy thi hành ».

Cho ty Thanh cần, từ nay phàm chi tiêu vàng, bạc, tiền, cứ đến cuối năm hội các sổ lại, do nội vụ xem xét đưa cho viện cơ một tấm phiếu để xin chỉ để lưu chiểu. (Theo lệ trước hằng tháng đã có khai tiêu từng ngày, đến kỳ tháng giêng lại hội các khoản tiêu một lần). Bố chính Hà-tiên hộ lý tuần phủ là Lê Văn Trung, án sát Phạm Ngọc Quang bị tội miễn chức, sai thự An-giang bố chính là Lê Quang Huyên quyền giữ ấn tuần phủ quản phòng tỉnh Hà-tiên, kiêm lãnh ấn triện bố án. Trước đấy Lê Văn Trung hặc tâu nguyên Quảng—Biên án phủ là Trương Sảng Hy làm việc tư tình nhận của

https://tieulun.hopto.org

lột, buông tha quân giặc, gây nên việc biến, đến khi quan quân đuổi bắt, lại ngầm dặn phiên mục gặp giặc đừng bắt, cố chỉ bắt tra trị tội. Sùng Hy bèn làm đơn giêm lại nhau, vạch ra các việc Lê Văn Trung cùng Phạm Ngọc Quang chứa giấu giặc trốn là Nguyễn Tông Chính (nguyên tri phủ Lạc-hóa trước can tội những tệ, án xử giáo hậu trốn đi, Trung cùng quen biết, nhận là người nhà, Quang cũng ngầm đưa cho tiền gạo). Và buôn riêng dậu khấu, buông tha vợ giặc, quan thành Trấn-tây đem việc ấy tâu lên, bọn Trung phải giải chức chờ xét, sai khâm phái là thị giảng học sĩ Lê Khánh Trinh, ngự sử Nguyễn Văn Thịnh (nguyên phái đến Gia-định tra xét án giặc), đến ngày tra xét biết hết tình trạng. Án thành, Lê Văn Trung, Phạm Ngọc Quang đều phải giáo giam hậu, Nguyễn Tông Chính phải giáo quyết, Trương Sùng Hy phải chiếm bộ địa, tịch thu hết tài sản, vợ con phát đi làm tôi tớ thành Trấn-tây.

Vua nhân bảo Nội các rằng : « Bọn Lê Văn Trung không có tài năng huân nghiệp gì, đã được nhấc lên đến chức quan đứng đầu một địa phương, lộc nước ơn vua long trọng hậu đãi biết chừng nào, thế mà không nghĩ theo việc công giữ pháp luật, để mong báo đền chút đỉnh, lại đem tình riêng quen biết, thông đồng che chở, tự hãm vào pháp luật, đem thân danh vứt đi như không, không biết đó thực là lòng gì ? khiến cho mọi người rất bất bình, bọn chúng phải tội « giáo hậu » đáng chịu lấy tội, vẫn sợ ngoài hẫn ra, hoặc có kẻ ngu tối không biết, theo vết xe đổ ấy thì lụy cho thân cho nhà không nhỏ, thực là đáng giận, đáng tiếc, nên thông dụ cho các quan lớn nhỏ ở kinh và tỉnh ngoài, bọn ngươi không ai là không từ thuộc viên cho đến đường quan, từ bố án cho đến đốc phủ, đều là người giúp việc nhà nước, đều nên lấy Lê Văn Trung và Phạm Ngọc Quang làm răn, bỏ hết sự nề nang, giữ lòng công bằng, trung trực, ngõ hầu

https://tieulun.hopto.org

được yên quý lâu dài, nếu lấy ơn riêng, bỏ phép công, không những bỏ mất thân danh, thực rất phụ lòng gây dựng của triều đình, không thể không bảo ban cặn kẽ, không sợ nói nhiều, nếu đã được lần này bảo rõ, vẫn còn mê muội không hiểu, thì là người đã mất lương tâm, không kể là loài người nữa. Đến khi lấy trấm chỉ có giữ phép nghiêm trị cũng chẳng biết làm thế nào được. Lại bảo rằng: Trước đây Binh khoa cấp sự trung là Trần Văn Triện đi xét hỏi quan lại thành Trấn-tây về duyên cớ gây biến, đến lúc về tâu, chỉ là noi theo tờ *sớ ở* thành đã bày tỏ khi trước mà thôi, không từng xét được *đích* tình tham nhũng của Sùng Hy, chức khoa đạo là quan tai mắt, mà làm việc không được việc như thế, thì việc xét hỏi chỉ một thị vệ cũng đủ, dùng khoa đạo làm gì ».

TAISACH.COM.VN

Thanh đón cướp thuyền buôn, chủ có thuyền đậu vào cửa Luộc, việc đó tâu lên.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Tỉnh Quảng-yên tiếp giáp với nước Thanh, các hòn đảo có nhiều ngả, thường có thuyền người Thanh tụ họp bè lũ, lấy đánh cá làm sinh kế, rồi thường thường nhân lúc *sơ hở* đón cướp thuyền buôn, tệ ấy có đã lâu, vì bọn chúng lênh đênh như bèo, không có căn cứ, mà ở biển mênh mông, chẳng ai coi giữ, thấy lợi lòng tham bốc lên, sợ gì mà chẳng làm, cho nên khi đến thì là đánh cá, khi đi thì là giặc biển, nhòm ngó gây chuyện, là thói thường của chúng, đã ra đi sai phái thuyền binh đi đuổi, thế mà quan tỉnh không chịu gia tâm tra bắt, để cho chúng còn được làm lên túp nhà cao xứ Cát-úc Cát-vân, để làm nơi ẩn trốn. Cứ theo tỉnh Thanh-hoa và các tỉnh từ Thừa-thiên trở vào Nam tâu báo, giặc biển ngầm nổi, biết đâu không phải bọn ấy lén lút *gây* việc *ư*, và địa hạt Hoa-phong giáp với bãi biển, viên huyện có trách nhiệm tuần phòng,

https://tieulun.hopto.org

cũng một mực dung túng, tổng lý sở tại, lại lợi về việc đổi chác, ngầm cho thuyền người Thanh đi lại mua bán thóc gạo, để giúp lương cho bọn cướp mưu tính nhiều lợi, cho nên bọn chúng được nhờ đó nương náu, ngầm đi cướp bóc, nay phát ra việc thuyền buôn bị cướp, thế khó che đậy mới phải tâu lên, thì ngoài việc ấy ra còn nhiều, không phải một lần mà thôi, quan tỉnh ấy là Lê Đục Đức tại chức từ trước đến sau chuẩn cho phải giáng 4 cấp, Nguyễn Đồng Khoa ngày làm việc còn ít phải giáng 2 cấp. Tri huyện Hoa-phong kiêm quyền coi việc phủ là Lê Duy Vĩnh cách chức được lưu lại làm việc nhưng bắt Lê Đục Đức phải thân đem binh thuyền ra biển đi tuần bắt ».

Bộ Hộ tâu nói : « Từ trước đến nay, lệ trưng thu thuế lệ vàng bạc ở các địa phương, cho đem các đồ vật hạng cũ của các nhà để nộp, cho được chóng xong thuế khóa nhà nước, rồi cứ nguyên sắc phải đưa nấu đúc, cũng là để trọng của kho của nhà nước, nhưng các thứ vụn vặt lẻ tẻ, người không tốt thì dễ sinh tham nhũng, xin từ nay phàm thuế lệ vàng bạc giản hoặc có các đồ vật cũ như các loại vòng vàng, vòng bạc, hoa tai, nhẫn bông vàng bạc thì cũng cho cân thu, để tiện cho dân, ở tỉnh lượng theo nhiều ít, cho thợ đúc thành phiến lạng, còn số gạn hao, phàm bạc lẻ 10 lạng cho trừ hao 5 phân 3 ly, vàng đã đúc 10 lạng cho trừ hao 4 phân, ở các tỉnh vàng vụn 10 lạng cho trừ 2 đồng cân, vàng vụn ở Tuyên-quang cho trừ hao 5 đồng cân, phái viên đi đặt giá mua cũng coi đó làm lệ, đều đem phiến lạng đã đúc được để nộp ».

Vua theo lời tâu ấy.

Bộ Lại tâu nói : « Năm ngoái kinh gặp tiết thất tuần đại khánh của Nhân tuyên Từ khánh hoàng thái hậu, ông bà cha mẹ quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài được phong tặng có thứ bậc. Nay tra cả điển lệ triều

TAISACHTAI.VN

https://tieulun.hopto.org

Minh triều Thanh châm chước nghĩ định điều lệ tâu lên, vua đặc cách chuẩn định thi hành.

(Viên nào mẹ đích còn sống thì cứ cấp phong cho mẹ đích, đã chết, thì chỉ cấp phong cho mẹ đẻ, hoặc mẹ đích và mẹ thứ đều đã chết thì chỉ tặng phong cho mẹ đẻ.

Viên nào trong khi ban ơn ở nhà để tang cha mẹ thì được dự, người ở nhà phụng dưỡng cha mẹ thì không được dự, còn như các viên dưỡng bệnh, đi bắt giặc, chờ bổ thì tra lấy danh hàm, lý lịch tâu lên chờ chỉ.

Viên nào sau khi ban ơn có lỗi phải giáng điệu, cấp phải giáng ấy vẫn ở phẩm đáng được phong tặng, đều chiếu theo phẩm phải giáng mà làm việc biện lý, nếu phẩm phải giáng đã đến phẩm không được phong tặng thì nếu về sau có công lao tài năng chính tích nhờ được [illegible] nếu viên ấy ban ơn ngang nhau, thì do Bộ tâu rõ chờ chỉ lượng cho phong tặng, người hiện phải giáng lưu thì không cứ mấy cấp, đều chiếu theo cấp phải giáng theo phẩm phong tặng.

Viên nào đáng được phong tặng, do bộ cứ sự trạng đã khai tư cho các địa phương, đều chiếu theo nguyên quán tổng lý xét hỏi xem có quả thực không.

Tỉnh ở biên giới như tỉnh Cao-bằng, thổ quan chiếu phẩm đáng được phong tặng thì đều chuẩn cho được dự, duy phiên mục ở Trấn-tây là không được dự) ».

Bộ thần lại nghĩ hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế theo lệ được phong tặng, hai đời cha viên ấy đã nhận chức quan của nguỵ, nhưng ông viên ấy không từng theo nguỵ, có được dự phong hay không, tâu rõ chờ chỉ.

Vua bảo rằng ông của Trương Đăng Quế, theo lệ đáng được phong, chỉ vì con không hiền, che mất cả điều hay, có lẽ chưa hợp. Bộ người nên hội đồng với

https://tieulun.hopto.org

bộ Lễ tham khảo cổ điển và thể lệ nhà Minh, nhà Thanh ở Trung-quốc, bàn cho thỏa đáng lâu lên. Quan 2 bộ tâu nói : điển lệ Bắc triều, người cha không được phong, mà người ông được dự thì không có biên chép rõ ràng có thể xét được, nhưng xét trong truyện dạy, đức thánh Khổng bảo Trọng Cung rằng : « Con con trâu đốm lông đỏ và có sừng, dẫu muốn không dùng, thần núi sông có bỏ chăng ? Đó là con nó tốt, không vì bố xấu mà bỏ, thì bố tốt đâu phải vì con không tốt mà mất cả, lấy đấy suy ra, ông của Trương Đăng Quế được truy tặng là phải. Vua y cho.

Vua nhân bảo Nội các rằng : « Minh-mệnh năm thứ 9, đình thần nghị rằng cha của quan viên, phàm người nhận chức hàm nhà Lê mà làm tay sai cho nhà Trịnh, cố nhiên không đáng nói, còn thực làm bầy tôi nhà Lê, nếu gia cho quan tước, thì trong lòng người ấy tất không tự yên, sẽ cho rằng sau khi chết không được trọn tiết thờ nhà Lê, một đoạn bàn bạc thực là chính đại, có thể giúp cho phong hóa ngàn đời, đến nay xét ra thực thấy càng lâu càng rõ, nên sai bộ Lại truy xét bộ nào chủ thảo và khởi thảo thì tâu lên chờ chỉ khen thưởng ». Bộ thần sau đem bộ Binh chủ thảo, nguyên thự tham tri Lê Văn Đức khởi thảo tâu lên, bèn thưởng Đức kỷ lục 2 thứ, cùng làm việc là nguyên thị lang Trương Minh Giảng kỷ lục một thứ.

Tổng đốc Bình-định, Phú-yên là Trịnh Quang Khanh, tuần phủ Hưng-yên là Hà Thúc Lương đều phải giáng chức; cho hiệp biện đại học sĩ lãnh tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức đổi lãnh tổng đốc Định—Yên. Hình bộ hữu thị lang Doãn Uẩn nguyên giữ ấn Hưng-yên tuần phủ quan phòng. Trước đây nước Tây là nước Pha-nha (cùng gần với nước Phú-lãng-sa, đều đem đạo Gia-tô truyền bảo, nhưng đông đạo khác nhau) đạo trưởng tên là Y, gọi là Vô-y-na-xu (đạo hiệu thứ nhất), tên

https://tieulun.hopto.org

Minh gọi là Du-minh-cô (đạo hiệu thứ 2) và tên Hiền gọi là Du-thê, tên Vọng gọi là Giê-du-ni-mô, đi đến hạt tỉnh Nam-định dụ người truyền giáo, người theo giáo thì có hơi thuộc kinh đạo và học biết chữ-Tây, đều đặt làm đạo trưởng, giáo trưởng chia đi các tỉnh, lợp nhau giảng đạo. Từ khi lệnh nghiêm cấm đã ban hành, các đạo đường đạo quán phải bỏ đi hết, bọn chúng cũng tìm phương lẩn lút, đến nay có đạo trưởng người nước ta là Đặng-Đình Viên (người xã Tiên-châu, huyện Tiên-lữ, tỉnh Hưng-yên) trốn ở tỉnh Bắc, sai đạo đồ là Vũ Văn Lân đem thư chữ Tây đến tỉnh Nam-định tìm hỏi chỗ ở của bọn Y-na-xu tặng cho thuốc và các thức, bỗng bị lý dịch xã An-liêm (tên xã thuộc huyện Thư-trì) bắt được giải đưa nộp tỉnh. Trịnh Quang Khanh bắt dân hạt ấy và tư cho tỉnh ở Hưng-yên chiều quê quán tra

TÀI LIỆU MẬT

Vua bảo rằng: "Giặc tà đạo làm hại rất nhiều, bọn người nước Tây thường thường lẻn đến nước ta, nhân đem thuật ấy cổ động dụ dỗ dân ngu, ngầm mưu gây việc, tức như năm ngoái ở Sơn-tây phát ra việc đạo trưởng nước Tây là Cao-lăng-nê thông với giặc mưu nổi loạn, gương sáng chẳng xa, tai mắt mọi người đều nghe thấy. Không ngờ còn có lũ này trà trộn ở chốn dân gian, đi lại gửi thư cho nhau, trong đó há không tình riêng liên kết bè lũ, thế mà không tra bắt ngay cho sạch gốc rễ, chỉ căn cứ vào lý dịch cung đại khái, hy vọng xong việc. Bọn đạo trưởng kia nguyên là đồi trá chẳng lành, mà lý dịch sở tại, hoặc là đồ đệ yêu nhau, ẩn giấu, sao được nhẹ tin như thế, sự thể quan yếu, coi như không để ý đến, không biết bọn người làm quan, thì làm việc gì? Trịnh Quang Khanh cho giáng xuống hàm chánh tam phẩm, làm tuần phủ Nam-định, Hà Thúc Lương giáng xuống hàm chánh tứ phẩm, làm chức lương chức đạo, hạn trong một tháng, nếu bắt được bọn

https://tieulun.hopto.org

chúng trị tội, thì khoan tha cho tội trước, khai phục nguyên hàm, không thế tất phải trói đem về kinh trị tội, còn chức tổng đốc Định — Yên và tuần phủ Hưng-yên, cho Lê Văn Đức và Doãn Uẩn làm thay.

Bọn người đều do trẫm đặc cách kén chọn, nên phải tự mình kết lòng tìm cách bắt giặc, diệt chém giết ngay cho hết tả đạo, không được riêng dân cho người, có phụ sự ủy thác lớn, lại một mặt truyền bảo dân gian đại khái nói : đạo trưởng nước Tây cổ động mê hoặc lòng người, mưu toan làm phản, phép nước không thể dung tha, nay sai nã bắt, cốt chỉ trừ bỏ người nước Tây ấy để khỏi làm hại dân. Người dân các người cùng với chúng khác loài, sẽ không liên can đến, ai hay tố cáo, chỉ bảo hay nã bắt giải lên quan, tất có hậu thưởng, chớ nên giấu giếm chứa chấp để phạm tội nặng, dù trước đã làm theo đạo, nay biết tỉnh ngộ hối đổi, bước qua giới thập tự là thực lòng bỏ đạo. Nếu cho thi về sinh nghiệp, khiến cho hiểu biết rõ ràng, đều biết theo điều hay tránh điều dở, sẽ không phải trị bằng hình pháp mà tự cảm hóa được ».

Lại sai Nghệ-an, Thanh-hoa đều phái một quản vệ và 500 biền binh chia đi đóng giữ ở Nam-định và Hưng-yên để giúp việc dàn áp.

Lại cho rằng quan quân tra bắt, bọn chúng thế tất sẽ trốn, mà đường đi tất phải qua Quảng-yên đi qua Khâm-châu, Liêm-châu trốn về Ma-cao, sai truyền dụ cho quan tỉnh ấy, lập tức ở nơi trọng yếu trong hạt, đường thủy đường bộ đi qua, phải xét hỏi ngặt hơn, nếu thấy mắt xanh mũi lõ, dích là người Tây thì giải lên quan, nếu có dân hạt Nam-định Hưng-yên hướng dẫn chúng cũng bắt tất cả, quan đi bắt giặc ở tỉnh Nam-định là quản cơ Lê Ngọc Thế liền bắt được đạo trưởng là Y-na-xu ở xã Can-lao (tên xã thuộc huyện Giao-thủy). Trịnh Quang Khanh đem việc ấy tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua phê bảo rằng: « Văn chưa hết trách nhiệm, nhưng còn hơn không bắt được một tên nào ».

Bèn đủ thưởng cho Lê Ngọc Thế gia một cấp và 20 lạng bạc, biền binh hiện đi chuyến ấy 30 lạng bạc, người tố giác 50 lạng bạc, Y-na-xu lập tức chém và bêu đầu, tên phạm bắt được trước là Vũ Văn Lân phải tội giảo giam hậu.

Quan tỉnh Nghệ-an tâu nói: « Giản binh pháo thủ thuộc tỉnh, chỉ có một đội 60 tên, tới khi sai phái bắt giặc, thực sợ không đủ, xin trích thêm binh lính các thôn xã liền nhau lấy 40 người, đủ làm 2 đội pháo thủ nhất và pháo thủ nhị ». Vua y cho.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], mùa hạ, tháng 4 nhuận, sung chức dạy bảo hoàng tử là Nguyễn Đăng Tuân tâu nói: «Năm trước các hoàng tử công cùng giảng sách ở nhà tập thiện, đặt ra 2 viên giáo đạo, 2 viên tán thiện, 1 người làm độc giúp đỡ nhiều người nên chóng tiến đức, nay các hoàng tử ra ở phủ, và tuổi sắp trưởng thành thì nhiều, đều hội giảng ở nhà đoan bản, mà người chờ giảng chỉ có chức giảng tập và chính tự mà thôi, xin đặt hoàng tử tán thiện 2 người, chọn người vốn có học hạnh sung vào để cho sớm hôm giảng tập, thù ứng cùng nhau, hầu có bổ ích». Vua theo lời tâu ấy.

Cho phó vệ úy vệ Quảng-bình là Hà Văn Cũ thăng thự vệ úy vệ hậu nhật tả dực doanh Vũ lâm; vệ úy vệ thủy Quảng-ngãi là Nguyễn Văn Cúc thăng thự vệ úy vệ tả thủy sư ở kinh kỳ; phó vệ úy vệ thủy Phú-yên là Lê Văn Diệp thăng thự phó vệ úy vệ ngũ doanh hữu thủy sư; quản cơ cơ tả thủy Hải-dương là Nguyễn Văn Quỳnh làm phó vệ úy vệ thủy Phú-yên; thự quản cơ cơ tả thủy Nam-định là Nguyễn Văn Giản làm phó vệ úy

https://tieulun.hopto.org

vệ thủy Quảng-ngãi; phó quản cơ cơ Nam-định là Nguyễn Văn Tứ làm phó vệ úy vệ Hưng-hóa.

Cho Lại bộ tả thị lang là Tôn thất Bạch rút khỏi viện Cơ mật, chuyên làm việc bộ.

Vua nghĩ viện Cơ mật ấn quan nội các vẫn chưa đủ người, du chuẩn cho phàm ban ngày, đều chiếu theo lệ thường ứng trực làm việc, duy ứng trực ban đêm thì cùng nhau cắt lượt, đêm viện thần phải trực, thì ấn quan nội các miễn trực, đêm các thần phải trực, thì ấn quan viện Cơ mật cũng miễn trực, đợi sau đủ người, lại chia ban ứng trực như lệ.

Cho Kiến-an công Đài 500 quan.

Đình thần tâu dâng ấn đồi trộm đồ vàng ở nhà Thế miếu, người phạm tội là nguyên tử tế phó sứ Tôn thất Diệu, thủ hộ Tôn thất Biểu, phải đồi theo họ mẹ gọi là Phạm Diệu, Trương Biểu đều phải thất cổ chết ngay. Miễn tang là Tôn thất Quán có lòng dung tùng đồi làm công tính Nguyễn hựu thị phát sung làm miếu phu ở nguyên miếu, nguyên quyền biện phủ Tôn nhân là Tôn thất Bằng bị cách lưu (án này đã 4 năm nay; bộ Hình tra xét không ra, đến nay đình thần xét lại, người phạm tội mới phải chịu).

Vua bảo Nội các rằng: « Phạm Diệu, Trương Biểu tuy là họ xa, cũng vì không người dạy bảo, lưu đãng làm càn, nên phải tự mắc tai vạ, xét đến nguyên nhân, trách ở viên giữ việc dạy ở các hộ và bọn nguyên làm việc ở phủ tôn nhân không biết hết lòng dạy dỗ. Lại nghĩ trong sổ tôn thất hèn có hạng người bất chính như thế, mắc vào tội gian dối trộm cắp, trẫm thực xấu hổ cho tôn thất, nên sai phủ tôn nhân truyền họp các người đầu ngành và dự có quan chức họ tôn thất, tuyên chỉ bảo ban về từ trước tới nay dòng dõi nhà vua, đề tiếng tốt, hiền tài kế tiếp sinh ra, ở triều đình thì Tôn thất Khê bày mưu giúp đỡ, Tôn thất Hội giúp việc siêng

https://tieulun.hopto.org

năng, công nghiệp rực rỡ, mọi người đều nghe thấy cả. Lại như ngày nay, võ thì Tôn thất Bật mưu dũng dựng công, văn thì Tôn thất Lương liêm cần giữ tiết, đều có thể dựng nên, thực vẻ vang mày mặt cho họ tôn thất, các người trong sổ tôn nhân sao không biết trông đó làm gương, thấy người hiền mong cho bằng, hiện nay gặp hội rất thanh bình, phàm các dân thường còn biết trở lại thực thà thuần hậu, cùng làm thói tốt, huống chi người trong cành vàng lá ngọc, đã có lương tôn thất để nuôi, lại có nhà học tôn thất để gây dựng, cái ơn hòa thuận dựng nuôi, như thế là cùng, sao còn lẽu lổng vi phạm phép tắc, hoặc làm sự gian dối, phạm pháp luật, người còn có lương tâm, há không thẹn hổ ư? Phúc của nhà nước rộng lớn, ngành cỗi trăm đời mai sau đông đỏi phồn thịnh, đâu chỉ nghìn ức năm, các ngươi đầu ngành đều nên đem điều trung tín hiếu đễ, ngày thường bảo ban, cha anh lấy đó thường dạy, con em lấy đó răn nhau, cốt mong tài đức thành đạt, để giúp việc cho nước nhà, nếu có người tài phẩm tầm thường, cũng nên giữ phận mình theo lẽ phải, để được lành tốt về sau, đó thực là có mong mỏi lắm, trong đó hoặc có kẻ có tính ngu ngoan, không theo dạy dỗ, chuẩn cho việc nhỏ thì do viên giữ việc dạy ở các ngành, việc lớn thì do phủ tôn nhân trừng trị, nếu thường răn không chừa, tức thì tâu xin xóa bỏ tên ở trong sổ tôn thất, cho cũng như người ngoài, không được tạm bợ chút nào, đợi đến việc vỡ lở, rồi sau mới trị bằng hình pháp, thì lại là không tốt, chuẩn cho đem dụ này in phát cho nhân viên tôn thất mỗi người một bản để cho sớm chiều ghi nhớ, thường thêm răn xét ». Giám thủ ty tả từ tế là Trần Văn Da, Nguyễn Văn Tài, lấy trộm đồ thờ và điếu ống bằng vàng, đến nay thành án, đều phải tội chém giam hậu.

https://tieulun.hopto.org

Lại cho Phan Huy Thực làm Lễ bộ thượng thư. Trước vì việc của Phạm Diệu, Trương Biểu, phải cách, đã được khai phục đến hàm tham tri, đến khi án ấy dâng lên, vua bảo rằng: Giám thủ tự lấy trộm, người ngoài kiểm xét làm sao được, Phan Huy Thực tinh có đáng tha, nên có lệnh ấy.

Tôn thất Tư ở ty hữu tử tế lấy trộm hương vòng, việc ấy phát ra, sai đổi theo họ mẹ, phát đi làm binh ở vệ thủ hộ, tử tế sử là Tôn thất Dụm và miếu lang miếu thừa đều phải phạt, sắc cho từ nay về sau thời thường xem xét, thấy có kẻ lập tâm không tốt, hạnh kiểm thấp hèn thì bẩm rõ lên phủ tôn nhân tâu xin trị tội đuổi ra; nếu còn tạm *bợ ở* lâu, để liên lụy đến người khác, thì tội lỗi không nhỏ.

Vua nghe bên ngoài có nói công việc thủy sư nặng [illegible] có nhiều người nói thế, bèn bảo Nội các rằng: "Trước đây thủy sư 5 kinh hợ chỉ có 6 vệ, mà phải giữ số thuyền nhiều, cố nhiên là phiền trọng, gần đây thêm làm 15 vệ, thuyền bè cũng không tăng thêm, thì công việc há chẳng rất là nhẹ bớt ư? Vả lại binh bộ phải làm công việc thánh tri, mà thủy binh ngoài việc tu tạo thuyền bè, không phải việc gì khác, hai bên đều nhau, vốn không có sự quá nhẹ quá nặng, thế mà bên ngoài còn có câu nói thế, thực không hiểu được, nên sai bộ Binh xét xem, nếu quả công việc thủy sư có quá nặng, chuẩn cho vạch ra việc quá nặng là việc gì, liệu phải sửa chữa, đem giao cho Binh bộ làm thay, nếu không có gì quá nặng thì người làm ra câu nói ấy nếu là ngu tối càn bậy, cũng không nên nghe, còn nói phao lên để mê hoặc lòng người, chuẩn cho chưởng lãnh thượng ty thông dụ cho bọn quân dân không được đem câu nói công việc thủy sư quá nặng nói riêng với nhau, kẻ nào trái lệnh thì trị tội nặng. bộ Binh liền đem một hai việc vặt trước bàn chuyển giao cho thủy sư thi

https://tieulun.hopto.org

xin chia cho các vệ binh bộ cho được bằng nhau. Vua y cho. (Hằng năm các khánh tiết bắn súng mừng và đầu xuân tế cờ bắn súng mừng, việc khiêng đem cỗ súng giao cho biền binh doanh Thần cơ làm thay, dân tế Nam giao, trồng cây đinh liệu, và khiêng trâu bò, giao cho các bảo Cấm binh doanh Vũ lâm làm thay. Tiết chính dân trồng cây nêu ở các sở cung điện, giao cho biền binh vệ Cẩm y và vệ Kim ngô làm thay). Vua cùng bộ Binh Trương Đăng Quế bàn về phép thủy chiến, dụ rằng : « Trong nước tuy yên, không nên quên việc đánh trận, binh chế triều ta, đánh trận bằng voi, đánh trận trên bộ, đều đã am hiểu, duy đánh trận ở dưới nước, vẫn chưa tập quen, trẫm thường hỏi phái viên đi công cán ở ngoại quốc về, đều nói các nước, đều nói các nước phương tây, duy có nước Hồng-mao và Ma-li-côn là giỏi về thủy chiến, khi lái thuyền đi, hoặc phải ngược gió, hoặc được xuôi gió, không khi nào là không nhanh chóng, tùy cơ ứng biến, lanh lợi vô cùng, thực nên bắt chước. Kìa như thi thư để dạy học trò, võ kinh để dạy quân đội, từ trước đều thế, riêng đánh trận ở dưới nước, chưa có sách làm ra cho người học tập, trẫm cũng biết qua một vài phương pháp phương tây, muốn các ngươi tinh nghĩ kỹ càng, làm thành quyển thành pho, cho binh lính ngày đêm học tập, phàm nghe tiếng trống thì tiến, không vì thế địch rất mạnh mà tạm tỉnh rút lui, nghe tiếng chiêng thì lùi, dù thế địch tan vỡ, cũng không được tham lợi mà khinh tiến, và khi đoàn thuyền tiến lui, hoặc nhanh như chim bay, hoặc chậm như cua bò, nhưng không khi nào không có phép để cho nghiêm chỉnh, kẻ làm binh lính chỉ biết sợ tướng, không sợ giặc, đi nhanh không dám quá, đi chậm cũng tự cố, khi tiến khi lùi, đều như nối liền nhau, mới là được việc, giả như ta thừa thắng đuổi giặc, quân giặc thấy thuyền ta đuổi gấp, thì hơi hạ buồm xuống, khiến

https://tieulun.hopto.org

cho thuyền đi chậm, để tránh đạn súng, quân ta ứng biến không nhanh, thì thuyền ta nhân gió vượt qua, mà súng thành ra bắn hão, cho nên chợt thấy buồm thuyền địch hơi họ, buồm thuyền ta cũng hạ, mới cùng gặp nhau mà súng bắn hẳn tin. Lại súng đặt ở đầu thuyền thì thì thuyền gặp giặc mà đi, sao giết được giặc, lúc đó chỉ cốt 8 người thợ lái lái thuyền có biết cách lái, mà người bắn bắn ra cho thích hợp, rồi sau mới được mà thôi. Lại như thuyền ta không may gãy cột buồm, vỡ mỏ neo, thì nên chạy gấp đến ngay thuyền địch, bỏ thuyền ta mà nhảy sang cướp lấy làm thuyền của ta, nếu thuyền địch bị gãy cột buồm, vỡ mỏ neo thì thuyền ta dù đương gặp gió đánh mạnh, chỉ nên vòng quanh ở bên để bắn súng, không nên tới gần, phàm việc giống như thế rất nhiều, [illegible] phải luyện tập sẵn thì khi việc đến nghĩ định ra phương lược để dạy thủy sư ngõ hầu mới là phòng bị trước khi có việc ». Nhân bảo Đào Trí Phú rằng: « Người này cai quản cả thủy sư, phàm sĩ tốt viên binh, người có kỹ nghệ tinh thục thì bầu cử lên, đợi trẫm kén dùng, để đốc Vũ Văn Từ tới khi tầm thường vi như thuyền nhỏ chở nặng, trẫm mong gì được? »

Lại từng bảo các quan hầu rằng: « Ngày nay các nước phương tây, lớn nhỏ ở xen nhau, mà đều giữ được bờ cõi, không cần nuốt lẫn nhau, các nước ấy phần nhiều theo đạo Gia-tô, nghe nói truyền lại, ngày xưa đạo chủ là Chi-thu (Dê-xu) có thề ước rằng: phàm các nước anh em ở phương tây, nếu có người mưu tính, thì các nước cùng đánh, từ Chi-thu đến nay đã 1840 năm, các nước đều giữ lời ước ấy, cho nên không lẫn đánh nhau. Nhưng trẫm thường nghe ngày xưa, vua nước Hồng-mao ở phương tây không có con trai, chỉ sinh được một người con gái, gả cho vua nước Pha-nha, nguyên tục ở

https://tieulun.hopto.org

phương tây, dù tôn quý làm vua một nước cũng chỉ lấy một vợ, không có vợ lẽ, người con gái ấy đã về nước Pha-nha, về sau vua nước Hồng-mao chết, người trong nước nói: « Vua ta chỉ có một con gái, tức là con trai, nên làm vua trong nước, bèn yêu cầu với nước Pha-nha đón về lập làm vua ». Lâu rồi vua nước Pha-nha ở một mình không thích, bèn bỏ nước ấy đi sang nước Hồng-mao, người vợ nhân trao cho làm chức quan to cùng ở với nhau. Vợ lại nói dối dỗ chồng đem hết đồ bản, quan lại, tài vật nước Pha-nha phụ thuộc về nước Hồng-mao, người chồng cũng nghe, người trong nước cũng đều thuận theo, đều làm tôi tớ nước Hồng-mao, cung dâng cống phú. Khi vua nước Pha-nha đã chết, người vợ vẫn còn, người nước Pha-nha cũng cam làm thần dân, không ai làm phản. Đến khi vợ vua nước Pha-nha chết, nước Hồng-mao mới lập riêng người họ của vua cũ lên làm vua, lấy giữ đúng nước Pha-nha mới trở về nước ấy, nước Hồng-mao không khống chế được nữa, lại làm nước láng giềng hòa hảo như xưa. Kể thì người ở phương tây xem đến chế tạo đồ vật, phần nhiều có ý khéo, ngờ là bậc đại trí, sao xử đoán việc lớn lại mờ mịt không biết phải trái, chẳng những ông vua nước ấy đắm mê về vợ, cả nước cũng không biết nên chăng chút nào, đem nhau làm con tin với nước láng giềng, sao mà ngu thế? Nói là lời thề ước của đạo chủ cũng là nói dối. Xem ra lẽ phải ở đời, chia lâu tất phải hợp, giả sử trời sinh ra bậc vua anh hùng hào kiệt, mưu thần xét đoán, sáng suốt mở mang bờ cõi, biết đâu chẳng hỗn hợp các nước khác lại làm một, chỉ vì khí vận chưa đến, cho nên còn như thế mà thôi. Thử xem đời Xuân-thu, Chiến-quốc, các nước chư hầu thay nhau hùng trưởng, đều giữ đất đai, rồi sau rút lại vẫn là một, há chẳng phải cũng là lẽ ấy ư?»

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay trở đi, phàm các giai trong cung được tấn phong vào trong tháng giêng, thì chiếu lệ cấp lương cả năm, từ tháng 2 đến trong tháng 7, lấy ngày mồng một tháng 7 làm đầu, cấp thêm bổng lệ sáu tháng, còn từ tháng 8 trở về sau thì đợi sang năm chi cấp. Chép làm lệ.

Ninh—Thái hộ đốc là Tôn thất Bột dâng tập thỉnh an nói: « Các quan võ không tự viết được, ủy cho thuộc binh viết thay ».

Vua bảo rằng: « Trong tập thỉnh an có các điều trình bày phần nhiều là việc cơ yếu, đã chuẩn cho đốc phủ bố án phải tự tay viết lấy, để có sự thận trọng, giản hoặc có quan võ, không có học cũng không trở ngại, cho bố án viết thay, nếu việc tâu lên có liên can đến bố án thì chọn ủy người thân tín có quan chức, còn như làm việc khinh suất như thế ».

Lại chuẩn cho bộ Lễ thông dụ, từ nay phàm viết tập tâu đệ lên, tỉnh nào đốc, phủ là quan võ không tự viết được, đều chiếu theo lệ đó thi hành.

Cấp thuốc đạn thao diễn cho lính binh đến suất đội các trực tỉnh (Hằng năm thuốc súng đều 24 phát, đạn chỉ 12 viên, chỉ cấp 1 lần).

Giờ thìn, ngày canh thìn, có tiếng như tiếng sấm lớn phát ở phương tây bắc. Sai viên ngoại lang bộ Lễ Phạm Bạch Như xét hỏi, bèn ở phận núi Phụ-ô, huyện Hưng-trà, dân sở tại đều nói rằng: « Ngày giờ ấy thấy một vật dài như tấm lụa, đầu có ngọn lửa sáng, mình lẫn màu xanh biếc, từ trong núi vụt lên đến giữa trời rồi xuống, phát ra tiếng sấm ấy, liền mưa xuống ngay ». Bạch Như về, đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo rằng: « Lời nói ấy hơi có lý, phàm trời mưa có 3 thứ mưa, có mưa theo từng mùa, vào khoảng mùa thu mùa đông giao nhau, theo tiết hậu mà mưa, suốt

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngày không thôi, đó là một ; có mưa trận vào lúc mùa hè nóng nực, khi trời giáng xuống, khi đất bốc lên, âm dương chạm nhau mà thành tiếng, cho nên có sấm to, tức có mưa lớn, mưa xuống một trận rồi thôi ngay, đó là hai ; có mưa bất thần khi rồng lên xuống, tất sinh ra mây, mây bốc lên mà thành mưa, trong khi đương mưa tất có gió to, duy mưa xuống chỉ ở chỗ rồng đi, chỗ nào rồng không đi tới thì không mưa, đó là ba. Lại thấy tiểu thuyết truyền rằng : rồng coi việc làm mưa, hoặc có con rồng lười không làm mưa, thì thượng đế bèn dùng sấm sét để răn. Nước ta, loài rồng rất nhiều, thường ở các sông, thấy có mây mù bốn phía, ban ngày tối om, tục gọi là rồng lấy nước làm mưa, đó là hiệu nghiệm. Ý hẳn con vật mà dân gian trông thấy, tức là con rồng làm mưa. Sấm để răn rồng, mà rồng làm được mưa, đó là lẽ thường, không phải là tai lạ dị vậy ».

Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng thân đến Ba-lai, đốc thúc quân các đạo đi bắt giặc trốn. Quân đạo Hải-đông bắt chém được bọn giặc 3 tên. Quân đạo Hải-tây đi tuần dò xét ở lạch Bông-xuy gặp hơn 500 tên giặc người Xiêm lên đến đầu địa giới, bắn giết được 2 đứa, chúng liền rút chạy, việc ấy tâu lên, thưởng cho tiền bạc đều có thứ bậc.

Khâm-thiên giám tâu nói : « Hằng năm mùa thu tế xã tắc, đã vâng lệnh định lấy ngày mậu gần tiết thu phân thì tế, xét ra tiết có sớm muộn, nếu năm nào tiết thu phân ở vào trung tuần hạ tuần, rất thấy hơi muộn, thực có trở ngại việc làm, xin theo lệ trước, vào ngày mậu đầu tháng 8 thì tế, theo lệ, trên chỗ gạch ngang phải khuyên một khuyên mực nhỏ, còn như ngày mậu gần tiết thu phân, trước làm việc nêu viết chữ xã, nên bỏ đi ». Vua y cho.

Cho đô sát viện phó đô ngự sử là Lê Đăng Doanh kiêm làm công việc bộ Hình ; thị lang quyền biện Công bộ là

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Phạm Thế Trung đổi sang quyền làm công việc bộ Hình; lang trung quyền biện Lại bộ là Nguyễn Trung Nghĩa đổi sang quyền làm công việc bộ Công.

Triệu biện lý Lễ bộ, quyền thự Hưng-hóa bố chính bộ lý tuần phủ Vũ Thành Phong về bộ cung chức, lại lấy Ngự Khâu Tuần làm Hưng-hóa bố chính bộ lý tuần phủ quan phòng (Tuần về cư tang hết hạn).

Vua dụ rằng: « Trước đây bộ Lễ hặc tâu: nguyên bố, án Hưng-hóa mượn lời ngầm chê nhau, đều cho giải chức, nhân vì kén dụng thiếu người, bèn cho Vũ Thành Phong quyền bộ tuần phủ, xét ra Vũ Thành Phong là người học trước, nếu cho ở lâu ở Hưng-hóa, sợ kẻ không biết, có khi cho là phàm người vạch nói lỗi của người, lại được thay giữ chức người ấy, thì là đặt phép ở lòng tham, dư luận mọi người chưa thể tin được, cho nên [illegible] về.

Chọn được [illegible] địa ở phía tây xã Kim ngọc, sai đại thần là Trương Đăng Quế, Hà Duy Phiên đi xem xét lại.

Vua dụ rằng: « Vạn niên cát địa, quan hệ rất lớn, bọn ngươi nên sức biền binh chém cắt cây cỏ, trẫm sẽ thân đến để xem ».

Phủ nội vụ hằng năm chi sáp vàng thêm nhiều, bộ Lễ châm chước bàn rút bớt đi, xin lượng giảm số lễ tạ ở các đàn miếu trung tự quần tự. Vua y cho. (Lệ cũ mỗi năm dùng hơn 520 cân, giảm bớt làm hơn 250 cân).

Trấn-tây tham tán Dương Văn Phong dâng tập thỉnh an nói: « Nước Chân-lạp thuộc về ta đã hơn 5 năm nay, phàm việc quân việc nước phòng giữ biên giới nhọc tốn rất nhiều, triều đình đều phải chú ý đến, duy chiếu theo nghị cũ, đặt ra các phủ Hải-tây, Hải-đông, Sơn-tịnh, Quảng-biên, nhưng thuế khóa cho chúng tự làm, thổ dân cho chúng sai khiến, tưởng nhân theo thời

https://tieulun.hopto.org

cũ, về việc sửa đổi văn thiếu ». Vua bảo rằng: « Ngươi tự khi đổi lãnh chức tham tán tới nay, phàm những việc trước mắt, như bọn giặc chưa dẹp yên hết, dân ấy chưa được ở yên lấm ăn, đều là công việc trong chức phận, trong khi thừa hành, còn sợ không chu đáo, bèn không nghĩ tới việc đó, bỏ gần tìm xa, đặt ra lời nói suông, quả có ích gì? Nay cần phải gia tâm trù tính, tùy việc sửa sang cho đến giữ lòng trong sạch, hết sức công bằng thanh liêm mới là hết được chức phận, còn như việc dạy kẻ ngoan, kẻ hài lòng theo về, thì phải dần dần, triều đình tự có xử trí, không cần người liến thoắng nói nhiều làm gì ».

Định lệ chi lãnh bổng hưởng lương gạo ở kho trong kinh. (Phàm có đơn lãnh gạo lương tự 300 phương trở lên, cho lượng tùy sức ngày vận chở, nhưng ở trong đơn chưa rõ, phải làm mấy lần, mỗi lần mấy phương, do hộ Hộ phê đưa cho thương trường và hội đồng khoa đạo chiếu phát, chưa ngay vào ở sau đơn, ngày nào lần thứ nhất đã phát gạo mấy phương, lần sau theo thế, còn từ 300 phương trở xuống, phải trong một ngày lãnh xong, nếu xảy ra vì mưa gió không thể làm xong, thì không kể số gạo nhiều ít, do khoa đạo hội phát và viên ở kho, cũng chưa vào sau đơn là ngày nào mới phát gạo, bao nhiêu phương, còn thì đợi lãnh sau, lại chưa ngày nào tiếp tục phát gạo mấy phương, đều đóng dấu kiểm để phòng gian mạo, nếu không có gì khác, mà gạo lãnh còn để ở kho thì chỉ tên hặc tội trừng trị, còn gạo sung công). Chuẩn cho sao lục giao cho các địa phương ở ngoài theo đó mà làm.

Cho thự phó vệ úy vệ Long thuyền là Doãn Khác làm phó vệ úy kiêm vệ tam doanh Trung thủy sư kinh kỳ kiêm cai quản vệ Long thuyền.

https://tieulun.hopto.org

Sai tỉnh Quảng-nam đục đá làm núi giả hơn 1.000 khối nộp vào kinh.

Cho phó giám đốc sở đốc công ở Vũ khố là Trần Văn Hiệu làm giám đốc, cai đội Hoàng Văn Lịch, Vũ Huy Trinh làm phó giám đốc.

Vua đi tuần chơi cửa biển Thuận-an, xem diễn tập thủy sư, thưởng chung cho biền binh 500 quan, rồi đi chơi núi Thủy-hoa, cho là 2 sở hành cung ở Thuận-an và Thủy-hoa làm lên chỉnh tề, thưởng cho đồng lý là thự thống chế Mai Công Ngôn, Nguyễn Tiến Lâm cát tường ngũ bảo tiền kim tiền, mỗi người một đồng, còn từ quản vệ đến suất đội và linh thợ thưởng cho quần áo và tiền có thứ bậc.

Dụ bộ Công rằng: « Thành Trấn-hải là nơi bờ biển trọng yếu ở kinh kỳ, đã làm mấy tầng kè đá để chống giữ, năm trước thường nhân sạt lở, lại phải bồi đắp, tuy có được giữ vững bờ biển, trẫm cũng không tiếc tốn phí, khốn nỗi sóng gió đánh đập, kè đá sạt lở ngày nhiều, tình hình đã thấy nguy hiểm, sức người không thể làm được, chỉ có nhờ ở sức thần mà thôi. Nên phái Lễ bộ thượng thư là Phan Huy Thực vâng mệnh đến miếu Nam-hải long vương, hết lòng thành cầu đảo, xin thần giúp ngầm cho cát biển ngày một bồi, thành Trấn-hải vững mãi, sau phải sửa lễ lễ tạ để đền đáp phúc thần.

Thuyền vua về qua cơ biển Hà-trung, cơ quan thái giám Nguyễn Đức, nhân sai đi việc công, cho thuyền đi xông qua đường tất lộ(1), quản vệ Cẩm y ngăn lại, Nguyễn Đức phải cách, thưởng cho quản vệ Cẩm y 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, sắc cho từ nay về sau, phàm vâng lệnh phái đi việc công, như thuyền vua đã tiến đi, gián hoặc có việc quan trọng cần thiết phải

---

1. Tất lộ: *đường* vua đi.

https://tieulun.hopto.org

chuyển đến thuyền kim đỉnh nhỏ tàu lên. Nếu chỉ là việc thường, mà dám trực đột, thì không cứ là thái giám hay cung giám, cho biền binh theo hầu tuần tra bắt ngay trị tội nặng.

Phái viên thuyền Thuỵ-long đi công cán về, nộp vải buồm, Vũ khố không chiếu thu ngay để bị mối xông. Giám lâm là Hồ Ngọc Tài, Vũ Viết Sĩ và thuộc viên 4 nha cùng làm việc, đều bị phạt trượng, rồi lấy Hộ, bộ viên ngoại lang là Lê Huy Côn thăng thự lang trung Vũ khố hộ lý ấn quan phòng. Tài đổi bộ Lại bộ lang trung, Sĩ đổi thự Binh bộ lang trung.

Vua bảo Nội các rằng: « Từ trước tới nay, các phái viên về nộp các đồ vật ở kho chồng chứa kể có nghìn vạn, mà các nha Nội vụ Vũ khố thường thường dân dây lâu chậm, để thành hư hỏng, luỵ việc đã vỡ lở, tội có người chịu, còn của công thì sao? Chuẩn cho từ nay phàm có việc như thế, thì nha được nhận, đều phải thượng khẩn chiếu thư, cứ theo thường lệ 4 nha cùng làm việc, tuỳ việc chước phái, nếu gặp vật hạng đem nộp nha nhiều thì phải phái thêm chia nhau làm việc, các quan văn võ đại thần tuần tra và các khoa đạo cũng nhân làm trách nhiệm của mình, bắt đem nộp ngay, nếu cho kéo dài để có tổn hại thì đều giao bộ phân biệt nghị xử ».

Chuẩn định cho từ sau trở đi, phàm thuyền công phái đi nước ngoài, đi về được đủ thỏa như địa phương tiểu Tây dương hơi xa, viên quản tọa được thưởng kỷ lục 3 thứ, sau như Quảng-đông, Lữ-tống, Giang-lưu-ba thưởng kỷ lục 2 thứ, Tân-gia-ba, Hồn-cau hơi gần thưởng kỷ lục 1 thứ, và từ quản vệ đến binh lính đều thưởng gạo tiền lương 2 tháng, người lái thuyền mỗi người được thưởng 15 quan, gián hoặc có người bị bệnh chết, suất đội cấp tiền tuất 20 quan, chánh đội trưởng 15 quan, đội trưởng 13 quan, ngoại ủy đội trưởng 11 quan, binh đinh 10 quan.

LUẬN VĂN.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cấp thêm thiên lý kính cho các tỉnh ngoài kinh sư. (Thủy sư ở kinh kỳ, nguyên trước cấp 3 ống, tăng lên 7 ống, ba tỉnh Nghệ-an, Thanh-hoa, Nam-định, nguyên trước cấp 1 ống tăng lên 2 ống, Bình-định, Gia-định, An-giang, Hà-tiên, Hà-nội, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, 8 tỉnh ấy nguyên trước cấp cho một ống, tăng thêm một ống. Vĩnh-long, Định-tường, Biên-hòa, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, 11 tỉnh ấy chưa được phát cấp, đều cấp cho 1 ống).

Sắc cho thủy sư ở kinh kỳ, phàm các thuyền lớn, gặp có sai phái, các hạng thuyền phải đi tuần ở biển thì phát cho để trông nhòm, thượng tỳ các hạt đều sức cho thuộc biển học tập nhòm trông và cách mở đóng lau chùi, cốt được quen thạo.

Phận biển Khánh-hòa có một chiếc thuyền lớn của [illegible] bên sau đến, mũi trước và 2 mã sắc đỏ, lái phía sau và 2 bên ván giữa vẽ hình đầu rồng, hai lỗ để bắn đều đặt súng lớn) cùng với thuyền đi tuần của suất đội Lê Văn Tế ở kinh phái đi, gặp nhau cùng đánh nhau, từ giờ ngọ đến giờ dậu, bọn giặc nhân ban đêm trốn thoát, việc ấy tâu lên.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Bờ biển xa rộng, quân giặc nhà Thanh thường thường nhân sơ hở cướp bóc, nhưng từ trước tới nay trông thấy chẳng qua thuyền nhỏ mà thôi, nay lại có thuyền to dáng lạ, dám chống nhau với thuyền nhà nước, thực đáng quái lạ. Lê Văn Tế đánh nhau với giặc cũng đã nhiều thì giờ, quản vệ cùng phái đi là Đinh Văn Lân và bọn đóng đồn tỉnh phái đi không biết cũng đến đánh giúp để chúng được thoát, đều giáng 2 cấp, liền cho phái thêm thủy sư quản vệ một người, suất đội 1 người, biền binh 50 người hợp với binh bộ suất đội 1 người, biền binh 30 người, pháo

TIMSACHLUAN

https://tieulun.hopto.org

thả 8 người đi một chiếc thuyền hiệu binh hải, đem theo súng lớn và đồ dùng đánh dưới nước cùng với thuyền binh phái đi trước, cứ từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Bình-thuận đi lại tuần tiễu bắt giặc ». Lại thông dụ cho các bộ biền ở ngoài kinh phải đi, đều ở các hòn đảo, chỗ nào có thể ẩn lánh được thì hết lòng tìm bắt, nếu bắt được chính thức thuyền giặc hạng lớn, thì thưởng tiền 1.000 quan, hạng vừa thì 500 quan.

Chuẩn định từ nay, phàm đoàn thuyền của Nam-kỳ, Bắc-kỳ vận chở đồ vật của công và gạo về kinh, khi tiếp tin báo đến cửa biển Thuận-an thì đề đốc hiệp lý thủy sư ở kinh kỳ liệu phát thuyền binh đi đến cửa biển hộ dẫn (Đoàn thuyền từ 100 chiếc trở lên, phát quản vệ 1 người, binh thuyền 5 chiếc, từ 30 chiếc trở lên, phát quản vệ 1 người, binh thuyền 3 chiếc).

Trong kinh kỳ ít mưa.

Sai thủ [illegible] quan lộ.

Vua bảo bộ Công rằng: « Sửa đắp đường sá cũng là một việc vương chính, thường thấy các chỗ cát đá ở đường quan lộ, mùa hè nắng nóng, người đi rất khổ sở, lòng trẫm rất để tâm đến, tuy đường sá thì dài, công trình sửa sang thực không phải dễ, nhưng triều đình vì dân, mở mang tiện lợi, nếu phải tìm cách để tiện cho dân thì cũng nên lần lượt cử hành, nay chuẩn cho trước hết các quan địa phương ở Thừa-thiên và tả trực hữu trực, xét suốt đường quan lộ trong hạt, đoạn nào có cát dày cát mỏng hoặc cát sỏi lẫn lộn, tháng nắng khó đi thì đều đặt giá đất thuê nhân dân sở tại mang đất bồi đắp, chính giữa đường rộng 1 trượng 5 thước, cao 4, 5 tấc trở lên, cho dễ mọc cỏ, 2 bên đường đắp nhiều đất, trồng các cây dễ sống cho được chóng xanh tốt để rợp đường đi, việc này không phải là việc chốc lát mà xong được, phải dần dần tiếp tục làm, cốt phải lần lượt

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được xong, người đi đường được tiện mà dân ta không kêu khó nhọc mới là việc tốt ».

Trấn-tây tướng quân Trương Minh Giảng tiến đến các xứ Trung-thuỷ, Bình-tiêm, sai phiên mục là chưởng vệ Trà-long, quản cơ Bồn-đột bắt được 7 tên trong bọn giặc, chiêu dụ thổ dân, phần nhiều đã trở về, liền đem ngân bài, ngân tiền thưởng công và quần áo thưởng cho, duy giặc Ý trốn xa trong rừng sâu, chưa bắt được, định tìm bắt, các phiên mục hết sức tìm tòi. Tham tán Dương Văn Phong đem việc tâu lên.

Vua bảo rằng: « Bọn Trà-long, Bồn-đột từ trước đến nay, tùng theo việc bắt giặc, được việc rất nhiều, nên thưởng thêm cho Trà-long gia một cấp và nhẫn vàng khảm pha lê trong suốt, nhẫn vàng khảm pha lê đỏ mỗi thứ 1 chiếc, Bồn-đột thưởng kỷ lục 2 thứ, nhẫn vàng khảm pha lê trong suốt một chiếc. Xét ra trước đây khi bị thua ở Phù-chấn, không dám đến nữa, giặc Ý lực quẫn thế cùng, nay chẳng qua tìm phương ẩn trốn, cầu sống qua ngày. Trương Minh Giảng mình đương chức trọng, chưa nên đóng lâu ở chốn hàng trận, chuẩn cho rút về thành Trấn-tây làm việc. Lại địa đầu Hải-tây gần đây đã được ninh thiếp, thự đề đốc Bùi Công Huyên cũng chuẩn cho về thành nhận chức. Còn Hải-đông, Hải-tây liệu để lại hiến binh ấy cho một lãnh binh theo lệ thường canh giữ, phàm các đồn bảo quan yếu chia bắt thổ mục thổ binh chiếu địa giới tuần tiễu, còn thì rút về cho nghỉ ngơi hết cả ».

Dân hạt Bình-định đào được hơn 30 lạng vàng ở ngoài đồng, tình nguyện đem nộp, đốc thần là Vũ Xuân Cẩn đem việc ấy tâu lên.

Vua khen là sợ phép không tham, chuẩn cho phát tiền kho 1.500 quan cấp cho và thưởng riêng tiền tạ thần 100 quan.

TIMSACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cấp thêm cho thủy sư địa bàn và đồng hồ cát của Tây-dương.

Vua bảo bộ Công rằng: « Việc lớn của thủy sư thuyền bè là quan hệ, trong đó xem kim phân biệt hướng, đo nước, xem giờ rất là sự cần về đi thuyền, trước đã cấp cho 4 cái địa bàn, 6 cái đồng hồ cát, 50 cái thước đo nước của nước Tây để giúp cho việc học tập, thế mà gần đây các biền binh phải đi và người lái thuyền phần nhiều không hiểu rõ, toàn vì bọn thống quản ngày thường không để ý dạy bảo nên mới thế, nay phát thêm cho 6 chiếc địa bàn, 4 chiếc đồng hồ cát phương tây giao cho đề đốc Vũ Văn Từ, hiệp lý Đào Trí Phú chia cấp cho thủy sư, và ngày thường đốc sức chưởng vệ quản vệ đều đem biền binh trong trại bảo ban kỹ càng, như đi đường thuyền đường biển, thế nào là chính đối, tả đối, thế nào là thiên tả, thiên hữu, gặp chiều gió này nên theo hướng nào, gặp chiều gió kia nên chuyển hướng nào, thuyền đi mấy chuyến được mấy dặm kể chòng, mấy chuyến được mấy dặm là chậm? Cùng là các núi ở phận biển nơi gần bờ thì chỗ nào là cát, chỗ nào là bùn? nước nông sâu phỏng độ bao nhiêu, lấy đó suy ra, thời thường giảng luyện, không những chuyên làm ở các hiệu thuyền bọc đồng nhiều dây, tức là các thuyền chữ Bình chữ Định, Hải vận, Hải đạo cho đến thuyền Ô lê, phàm biền binh thủy sư điều khiển cho tai mắt tiêm nhiễm, cốt cho ngày được thông thạo, đến khi có việc sai phái, phải liệu cấp tùy thuyền, để cho được việc, các người từ đề đốc hiệp lý cho đến bọn chưởng vệ quản vệ, nên nhận làm phận sự của mình, ân cần như cha anh dạy bảo con em, để cầu cho thành tài, chớ coi làm lời hão, vẫn cầu thả như trước ».

Chuẩn cho các đội trưởng thực thụ ở các bảo các vệ hùng nhuệ thủy sư, chiếu phẩm chi lương cũng giống như các vệ Thần binh Cấm binh.

https://tieulun.hopto.org

Đặt thêm vệ Chấn võ ở Hà-tĩnh, 2 vệ Thắng võ, Thiện võ ở Nghệ-an, vệ Hùng võ cơ Hữu thủy ở Thanh-hoa. Trước đây bộ Binh tâu nói: « Các vệ giản binh ở Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Nghệ-an (Tỉnh Hà-tĩnh thuộc doanh Thần cơ, 4 vệ: Ủy võ, Dương võ, Toàn võ, Minh võ. Tỉnh Nghệ-an thuộc doanh Tiền phong, 4 vệ: Hoàn võ, Phấn võ, Trung võ, Trang võ; thuộc doanh Long võ, 4 vệ: Nghị võ, Diệu võ, Định võ, Nghiêu võ thuộc doanh Hùng nhuệ, 2 vệ: Cường võ, Tráng võ. Tỉnh Thanh-hoa thuộc doanh Hổ uy, 4 vệ: Tuyên võ, Túc võ, Cung võ, Nghĩa võ; thuộc doanh Hùng nhuệ, 3 vệ: Kiện võ, Quảng võ, Nhuệ võ) từ trước đồn bổ mỗi vệ trên dưới 600 người, mỗi đội hơn 60 người, chưa là phép nhất định, xin nên đổi định mỗi vệ đều 500 người, mỗi đội đều năm mươi người, đem cả các hạng lính mới cũ, chiếu tây xã thôn liền nhau cung cấp cứ nguyên tính thực số đồn binh trong vệ từng đội, còn có thừa ra cũng đồn làm vệ đội, đặt thêm tên hiệu, xin đợi ở kinh phái đến tỉnh kiểm duyệt khi giới của quân, lại cùng các quan tỉnh họp bàn. Đến khi khâm phái là bọn Mai Công Ngôn, Phan Thanh Giản đến hội đồng với 3 tỉnh đồn bổ tỉnh Hà-tĩnh thừa ra 500 người, tỉnh Nghệ-an, tỉnh Thanh-hoa đều thừa ra 1.000 người, đang sở xin đặt thêm tên hiệu vệ cơ. (Tỉnh Hà-tĩnh vệ Chấn võ thuộc doanh thần cơ. Tỉnh Nghệ-an vệ Thắng võ thuộc doanh Tiền phong; vệ Thiện võ thuộc doanh Long võ. Tỉnh Thanh-hoa vệ Hùng võ thuộc doanh Hổ uy. Cơ thủy Thanh-hoa đổi làm cơ Tả thủy, đặt thêm cơ Hữu thủy).

Vua nghe theo, chuẩn cho theo bộ Binh bàn, đổi định cả mới cũ là 25 vệ phẩm trật viên quân suất cũ mới cũng giống như vệ các tỉnh ở ngoài. (Nguyên trước, vệ úy thuộc Cấm binh trật chánh tam phẩm đổi làm tòng tam phẩm, phó vệ úy trật tòng tam phẩm đổi làm chánh tứ phẩm; cai đội trật chánh ngũ phẩm đổi làm tòng ngũ

https://tieulun.hopto.org

phẩm; chánh đội trưởng suất đội trật tòng ngũ phẩm đổi làm chánh lục phẩm; đội trưởng trật chánh thất phẩm đổi làm tòng thất phẩm), rồi cho các cơ thủy sư ở Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, (tỉnh Nghệ-an, 2 cơ tả hữu thủy; tỉnh Thanh-hoa, 2 cơ tả hữu thủy; tỉnh Hà-nội 1 cơ thủy; tỉnh Nam-định 3 cơ Trung, tả, hữu thủy; tỉnh Hải-dương 2 cơ tả hữu thủy), đều thăng làm vệ quản suất, theo y như phẩm trật các thủy vệ từ Quảng-bình trở vào Nam.

Cho nguyên thự phó vệ úy vệ An võ là Hoàng Văn Hóa bổ thụ phó vệ úy vệ Chấn võ, thành thủ úy hiệp quản vệ Nghiêm võ là Tôn thất Hân thăng thự phó vệ úy vệ Thắng võ, thành thủ úy hiệp quản Diệu võ vệ là Nguyễn Đình Phú thăng thự phó vệ úy vệ Thiện võ, cai đội vệ Trang võ là Vũ Văn Thâu thăng thự phó vệ úy vệ Hùng võ. Thành thủ úy hiệp quản Hùng nhuệ tả vệ là Dương Văn Thái bổ thụ phó vệ úy vệ tả thủy thủy sư Thanh-hoa.

TAILIEU.VN

Ba cơ trung, tả, hữu linh mộ ở Sơn-tây, số linh chỉ còn hơn 500 người, cho dồn làm cơ Sơn-tây.

Định cách thức nhà thờ ở lăng và mả các phi tần trở xuống. (Các phi: nhà thờ ở lăng, trong xây, tường gạch cao 4 thước 1 tấc, chiều dài 2 trượng 7 thước, chiều ngang rộng 2 trượng 7 tấc, ngoài xây tường gạch cao 4 thước 5 tấc, dài 5 trượng 4 thước, ngang rộng 4 trượng 5 thước, mặt trước chính giữa xây một cửa, cửa dùng gỗ sơn đỏ, phía trong cửa, trước bình phong dựng bia đá khắc những chữ: « mộ phi mộ thị chi tẩm (1) ». Trước cửa xây thềm sân để lễ 3 cấp, mỗi cấp rộng 6 thước, mặt trước và tả hữu xây lan can cao 1 thước 8 tấc, chung quanh giới hạn cấm đều cách 20 trượng, chỗ giáp giới xây cột gạch để nhớ giới hạn.

---

1. Nhà thờ ở lăng của phi nào, họ là gì.

https://tieulun.hopto.org

Các tần: nhà thờ ở lăng, trong xây tường gạch cao 3 thước 6 tấc, dài 2 trượng 3 thước, rộng 2 trượng 3 tấc, ngoài xây tường gạch cao 4 thước 1 tấc, rộng 4 trượng 5 thước, chiều ngang 3 trượng 6 thước, phía trước bên trong cửa ở trước bình phong, có bia đá, khắc chữ: « mỗ tần mỗ thị chi tẩm », chung quanh giới cấm đều 12 trượng.

Tiệp dư trỷ xuống, các mộ trong xây tường gạch cao 3 thước 2 tấc, dài 2 trượng 1 thước, chiều ngang 1 trượng 8 thước, bên ngoài tường gạch cao 4 thước, dài 3 trượng 6 thước, chiều ngang 3 trượng 2 thước, cửa mặt trước ở trước bình phong có bia đá khắc chữ: « Tiệp trữ hoặc quí nhân, mỹ nhân, tài nhân, mỗ thị chi mộ ». Chung quanh giới hạn đều 8 trượng. Phàm các hạn lệ giới cấm: nếu gặp dân cư và ruộng sâu khe cừ thì cứ chỗ tiếp giáp xây cột gạch không cứ số trượng xanh tốt, các kinh doãn, kinh huyện thời thường tuần tra nghiêm cấm dân sở tại không được chôn trộm phần mộ ở trong giới hạn và thả trâu dê giẫy xéo vào cây có lên hoa, kẻ nào phạm phép thì bắt tội. Lại từ bến đò đến các sở nhà thờ ở lăng và mả cũng đắp đường đi, để tiện việc đi lại xem thăm.

Thi điện (1): Sai đô đốc thự chưởng phủ là Phạm Hữu Tâm sung chức giám thi đại thần, hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế, Công bộ thượng thư Hà Duy Phiên sung chức độc quyển, Lại bộ lang trung Nguyễn Văn Lý, Công bộ lang trung Đỗ Quang sung chức nhận quyển kiểm duyệt quyển. (Lệ trước đọc quyển 4 viên bớt đi 2 viên).

Cho Nguyễn Cửu Trường, Phạm Văn Nghị đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân; Đinh Viết Thận, Phạm Chân,

---

1. Thi trong cung điện nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Tùng, Lê Duy Trung, Trần Tiến Thành, Hoàng Trọng Tứ, Lê Thiện Trị, Doãn Khuê đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân.

Vua hỏi Hà Quyền rằng : Nguyễn Cửa Trường đỗ đầu, thế nào? Thưa rằng văn của Cửu Trường rất có kiến thức.

Vua bảo rằng: Trẫm xem văn, được thể thi đình, còn Phạm Văn Nghị thì thuộc điển cũ mà thôi.

Định lại mũ áo tiến sĩ. (Đệ nhất giáp đệ nhất danh, theo lệ cũ, cấp cho mũ áo lục phẩm, còn từ đệ nhất giáp đệ nhị danh trở xuống, đến đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân đều 1 chiếc mũ sa, trước sau đều có 1 bông hoa bạc, một chiếc áo bào bằng đoạn trơn màu xanh quan lục, có cả bố tử nền đỏ thêu mây ngũ sắc, một cái xiêm bằng sa nam, 2 bên nền đỏ, nẹp cũng thêu mây ngũ sắc, một cái đai bằng sừng đem bịt đồng và khăn bịt đầu, hia, bít tất đủ cả).

Dụ rằng: « Áo mũ tiến sĩ mới, trước đã chuẩn y bổ ban để thi hành, trẫm nghĩ khoa mục là đường phẳng, bước đầu tiến thân của học trò, nếu cấp cho mũ, đai, áo, xiêm cho thân được vẻ vang, nên khoa này thi điện các người trúng cách chuẩn cho chiếu mũ áo định lại theo số đổi cấp, sau dùng làm lệ ».

Quản cơ đóng giữ ở phủ Thiên-trường tỉnh Nam-định là Lê Văn Dũng bắt được đạo trưởng nước tây là Du-minh-cô ở xã Hà-lan (tên xã thuộc huyện Giao-thủy). Lãnh đốc là Lê Văn Dức đem việc tâu lên, vua sai giết đi, thưởng cho người tố cáo 70 lạng bạc, thưởng chung cho biền binh 30 lạng bạc. Lê Văn Dũng trước tuy sơ suất, sau bắt được giặc, gia thưởng kỷ lục một thứ. Đạo trưởng nước tây là Du-thê và đạo trưởng nước ta là Nguyễn Bá Tuân (người xã Ngọc-đường, huyện Kim-động, tỉnh Hưng-yên) sau cũng bị quyền nhiếp huyện vụ huyện Kim-sơn tỉnh Ninh-bình là Nguyễn Liêm bắt

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được, đều phải tội chém, thưởng cho Nguyễn Liêm thực thụ tri huyện, quan tỉnh và Trần Văn Trung, Bùi Mậu Tiền đều gia một cấp, tên tố cáo được thưởng bạc 100 lạng, nha lại ở huyện được thưởng tiền 50 quan.

Lê Văn Đức tâu nói: « Lần lượt bắt được đạo trưởng nước tây là lũ Y-na-xu, Du-minh-cô, Du-thê, tra xét, xưng là trước đây và mươi năm, bọn chúng từ xứ Mã-nê-la nước hãn tử thuyền đến thành Ma-cao hoặc theo thuyền buôn của người Thanh đến cửa biển Liêu-lác tỉnh Nam-định, hoặc theo thuyền nước Anh-cát-lợi đến cửa biển Đà-nẵng tỉnh Quảng-nam, sau khi vào cửa biển, đều có người theo tả đạo cũ tiếp dẫn cho ở, nên được chia nhau đi truyền giáo.

Vua bảo rằng: « Bọn chúng vốn là người tây, không phải nòi giống ta, năm trước đều đáp thuyền buôn lên đến nước ta, nếu biết ngăn chặn từ trước, thì mầm ác biển ở đây không xem xét kỹ, cho nên chúng được trà trộn ở chốn dân gian, cái thói lừa dối, dỗ dành không phải ngày nay mới có, nhưng việc đã lâu rồi, không phải xét kỹ, nên thông dụ cho tất cả các quan địa phương có phận biển, đều nghiêm sức cho các viên coi giữ cửa biển trong hạt, từ nay có thuyền buôn nước ngoài và nước nhà mới đến bỏ neo, tức thì đến tận nơi xét hỏi, nếu có hình dáng mắt xanh mũi lõ, dịch là người tây lập tức bắt giải quan, và người nước tây từ trước đã ở nước ta, nếu có người lẫn trốn ra nước ngoài thì cũng bắt giải cả, nếu dám dung tình nhận của lót, buông tha và sơ suất không chu đáo thì phải tội. Các tỉnh Hà-nội, Bắc-ninh, Hưng-yên, Hải-dương, tiếp tục xét bắt được đạo trưởng, đạo đồ người nước ta cũng nhiều. Vua không nỡ để vào hình pháp cả, phàm người tình nguyện bỏ giáo bước qua chữ thập thì đều được tha, chỉ người một mực ngu dại không hiểu biết thì mới giết.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], tháng 5, trong kinh liền mấy tuần ít mưa, sai thự Binh bộ tham tri Phan Bá Đạt cầu đảo ở miếu Nam-hải long vương, không ứng nghiệm, lại đổi phái Lại bộ thị lang Tôn thất Bạch đến miếu cổ Thành hoàng, Binh bộ tham tri Đào Tri-Phú đến đền Linh-dương cầu đảo, khoa đạo là bọn Võ Danh Thạc, Nguyễn Văn Đạt, Hoàng Thu dâng sớ xin cho ở kinh và tỉnh ngoài, sửa sang các việc hình ngục, để cầu khí hòa của trời.

Vua đương lấy hạn làm lo, phê bảo rằng: « Lời nói rất phải, chính hợp lòng trẫm, tức thì xuống dụ cho ở kinh do bộ Hình ở các tỉnh ngoài do đốc phủ, bố, án, các thượng ty, đều cứ người phạm tội đương bị giam, chiếu án xét xử ngay, có người bị oan khuất thì lập tức tha ngay, cùng cả hợp các tù phạm quân lưu ở các tỉnh đưa đến, bèn sắc cho bộ Hình, lần lượt kê khai từng tội tâu lên, trong đó, người tình tội hơi nhẹ có 18 tên, cho mở bỏ xiềng xích ngay, đổi phát đi làm đồn điền ở tả hữu trạch nguyên. Lại sai bộ Công truyền chỉ cho các sở làm việc đều đình chỉ.

Cho tiến sĩ mới đợi yến ở vườn Thư-quang.

https://tieulun.hopto.org

Dụ rằng: « Xưa nay đỗ tiến sĩ, theo lệ có ban yến, triều nhà Tống ban yến ở vườn Quỳnh-lâm, đến nhà Minh, nhà Thanh ban yến ở bộ Lễ, sự thể như một, nhà nước ta văn vận tốt sáng, từ khi trẫm đặt ra các khoa thi hội, thi điện, vốn muốn chấn hưng văn giáo, từ trước đến nay người dự trúng cách thì chiếu theo điển lệ nhà Minh, nhà Thanh ban yến ở bộ Lễ. Nay nghĩ đã qua đình đối tráng tuyển, tất phải ban yến ở vườn Thượng-uyển cho nhiều ơn hậu, chuẩn cho lấy khoa này làm đầu, cho tiến sĩ mới ăn yến ở vườn Thư-quang, sánh với việc cũ ở vườn Quỳnh-lâm đời xưa, tức gọi là ban yến ở vườn Thư-quang, so với ban yến ở bộ Lễ, ơn vinh biết là nhường nào? Hôm ấy, tiến sĩ mới lãnh yến xong, trước hết đi xem vườn hoa của vua, lại cấp cho mỗi người một con ngựa thượng tứ, bộ Lễ mặc phường chèo đi trước, biền lính che lọng đi theo, người đi xem đứng như bức tường, tiến sĩ cưỡi ngựa xem hoa, bắt đầu từ đấy.

Vua nhân bảo Phan Huy Thực rằng: « Trẫm nay ban yến cho tiến sĩ ở vườn Thư-quang là theo nghĩa phát triển tài năng, mở mang văn trị rực rỡ, tiến sĩ triều cố Lê ăn điền thế nào? Thực thưa rằng: « Khoa tiến sĩ triều cố Lê đời bấy giờ quý lắm, cho nên sĩ phu chưa trúng tiến sĩ, dù đã làm quan to, vẫn vào thi hội ». Vua bảo rằng: « Danh nên mộ, lòng người càng như thế, nhưng đặt khoa thi chọn học trò, chỉ là thu lượm nhân tài để giúp việc nhà nước, nếu đã làm quan, lại thi làm gì? »

Sai bọn tu soạn là Hồ Văn Cáo, tư vụ là Nguyễn Văn Hựu đi thuyền Nam hưng sang công cán ở Quảng-đông.

Ác man ở nguyên Chiên-đàn tỉnh Quảng-nam lẻn xuống giết hại dân ở biên thùy, lại vào rừng sâu rồi đi, việc ấy tâu lên, viên coi giữ nguyên ấy phải cách chức, giáng du cho quan tỉnh ấy tìm cách tra bắt.

https://tieulun.hopto.org

Phát vũ đoạn ở phủ Nội vụ, chia cấp cho các địa phương cất để dùng. (Hà-nội 105 tấm, Thanh-hoa, Nghệ-an đều 75 tấm, Quảng-nam, Bình-định, Vĩnh-long, Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương, Nam-định, Hà-tĩnh đều 42 tấm, Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Quảng-trị, Quảng-bình, Ninh-bình đều 31 tấm).

Sai kinh doãn làm lễ cày ruộng tịch điền.

Đắp đê ngang ở bên tả sông Phổ-lợi, bên tả sông ấy có một nhánh sông cũ chảy ngang vào, đê đóng sông nhân đó lấp nông, cho nên phải đắp đê để ngăn giữ.

Định lại lệ lưỡng liêm cho các phủ huyện, châu ở các địa phương. Theo lệ trước, ngoài lương chính ra còn cấp thêm tiền gạo dưỡng liêm cho đủ số, nay chuẩn cho phàm các phủ, huyện, châu, nơi nào nhiều việc nhất thì tri phủ, đồng tri phủ, tri huyện, tri châu, đều chiếu theo lệ cũ cấp cả, nơi nhiều việc thì chiếu cấp cho 8 phần 10, nơi nhiều việc vừa thì cấp cho 6 phần, nơi ít thì cấp cho 5 phần.

Phó lãnh binh Quảng-yên là Nguyễn Văn Thìn, tự tiện cho linh phạm tội là Xa Văn Chấn về nhà (ở châu Đà-bắc, tỉnh Hưng-hóa), nhân đó gây việc, (thủ giết thổ tri châu là Xa Văn Thang) phải cách chức, cho vệ úy vệ hậu nhật doanh Vũ lâm là Hà Văn Củ làm phó lãnh binh Quảng-yên. (Vệ úy doanh Vũ lâm trật chánh tam phẩm, phó lãnh binh trật tòng tam phẩm).

Trấn-tây tham tán Dương Văn Phong tâu nói: « Quân đi tuần ở đạo Trấn-tây bắt được các thẻ bằng gỗ có chữ Xiêm ở trên cây, dịch ra rằng: tướng Xiêm là Phi-nhã-chất-tri lừa dối dụ dỗ phiên mục ở 3 đồn Trà-lô, Viên-chăn, Sa-đâu gây chuyện ».

Vua bảo rằng: « Việc đó chẳng qua giặc Xiêm làm ra kế ly gián mà thôi, nếu quả có, tất phải bí mật không

TAISACHIEUVN

https://tieulun.hopto.org

nói ra, đâu có lý treo thẻ, khiến cho mọi người đều biết cả, triều đình thấy rõ ở ngoài nghìn dặm, quân giặc đâu có đất được mưu gian xảo, nên đem ý ấy bảo cho quan người phiên đều biết, cho đều yên tâm, chớ đem lòng ngờ sợ. Chưởng vệ đạo Hải-đông là Trà Long, Nhâm Vụ, quản cơ là Nha Suất, phó quản cơ là Na Tiên, bắt được bọn thân của tướng giặc và nhiều tên giặc. Tướng quân Trương Minh Giảng ở quân thứ đã lượng cấp cho ngân tiền; ngân bài, quần áo, lại gia thưởng kỷ lục và tiền có thứ bậc ».

Vua bảo rằng: « Ngày trước bọn tướng giặc ở Hải-đông là Sa Đáp, Đô Y làm phản, thổ quan thổ mục sở tại, gián hoặc có kẻ cam lòng theo giặc, cũng có kẻ lưỡng lự không quyết, đem lòng trông ngóng, trong đó biết vì triều đình ra sức, cùng theo quan quân bắt giặc, chỉ riêng bọn Ân người, may sa bắt giặc, Đô Y trốn xa, còn bè lũ hoặc bị chém, hoặc bị bắt, chốn biên cương dần yên, nên phân biệt người lành người ác, định rõ thưởng phạt, khiến cho sợ phép nhớ ơn, chuẩn cho bọn tướng quân, tham tán, đề đốc nên giữ lòng công xét hỏi, trong đám quan người phiên, ai là người bề ngoài thuận theo, trong lòng làm trái, lần lữa trông ngóng, thân tuy tòng quân, nhưng gặp việc không ra sức lắm, như bọn Ân Bi thì xem xét kỹ càng, nếu đã biết rõ lẽ thuận nghịch, nhất hướng theo quân, tức tâu vào rõ ràng, lượng cho khoan miễn, nếu tính ác khó thuần, giữ lòng phản trắc, cũng nên trị tội rõ ràng, khỏi để lo về sau. Ai là người trước sau theo quân, sai phái đắc lực như bọn Bồn Đột, Sơn Sinh thì cũng chọn lấy tâu lên, lượng cho quan chức, thi kẻ mang 2 lòng biết răn chừa, mà kẻ theo lẽ phải biết khuyến khích, đó cũng là việc cần để thu phục lòng người mới theo về. Bọn Giảng sau đem sự xét hỏi quan

https://tieulun.hopto.org

người phiên làm danh sách tâu vào, đặc cách chuẩn cho bọn chưởng vệ là Trà Long Nhâm Vu, vệ úy là Nhâm Trật, La Kiến, Ốc Tâm đều được thưởng gia một cấp, quản cơ là bọn Nha Suất, Sa Tây, My Hồng, Ma Mịch đều được kỷ lục 2 lượt, quản cơ Bồn Đột được gia phó vệ úy hàm tòng tam phẩm, cai đội Sơn Sinh, An Mao đều được thưởng thụ quản cơ, còn từ Bồn Lục đến Sa Tiệp 43 người, thưởng thụ chánh phó quản cơ, cai đội, chánh đội trưởng, đội trưởng có thứ bậc, phó quản cơ là Ân Bi phải cách chức cho làm việc chuộc tội.

Dựng đền thờ Long thần ở núi Phu-đ.

Vua nghĩ trời lâu không mưa, thường cầu đảo ở các linh từ, chưa được ứng lập tức, nhân nghĩ tháng trước, chỗ có tiếng sấm phát ra ở núi Ô-phụ, núi đó tất có rồng, mà rồng hay làm ra mưa, sắc cho kinh doãn truyền sức cho viên huyện Hương-trà đến núi ấy lập đàn cầu đảo, tức thì mưa ngay, xa gần thấm khắp.

Vua mừng lắm tức thì phát hương lụa ở kho trong, sai Lại bộ thị lang Tôn thất Bạch đem đi lễ tạ. Lại sai quan có trách nhiệm làm đền ở phận núi ấy, sắc phong thần núi ấy là chiêu linh phổ trạch ở Sơn long thần, hằng năm cuối mùa xuân đến tế một lần. (Cứ sau ngày tế Nam-hải long vương một ngày thì làm lễ), đặt phu giữ đền 5 người.

Vua tới chầu, hỏi kinh doãn Vương Hữu Quang việc làm ruộng có muộn không? Quang thưa: mưa cũng chưa muộn.

Vua bảo rằng: « Thóc là gốc đời sống của dân, gần đây trải mấy tuần hạn hán, ngoài đồng chính mong mưa lắm, trẫm ở trong cung, từng sai một nơi cấy lúa, tuy hằng ngày phải tưới, cũng không lớn thêm, lòng trẫm càng lấy làm lo lắm, nhân đó phải cảm phong hàn, nay được mưa xuống, từ đó lúa khô có thể cứu

https://tieulun.hopto.org

được mà bệnh xoàng của trẫm cũng khỏi ». Lại hỏi bộ Công Hà Duy Phiên rằng: « Kỳ tiểu mãn (1) nước sông ở Bắc-kỳ thế nào? » Thưa rằng: « Các tỉnh tư báo có hơn lúc thường 5, 6 thước không nhất định ».

Vua bảo rằng: « Như thế thì kỳ nước lên này tất lớn to, chưa hết lo hạn, lại sẽ lo lụt ». Các địa phương Quảng-ngãi, Bình-định, Quảng-trị, Quảng-bình, Nghệ-an, Hà-tĩnh, trước báo về hạn, đến nay cũng đều được mưa.

Vua nghe tin, vui vẻ lắm.

Khoa đạo là bọn Đặng Quốc Lang, Lưu Quỹ, Lê Tập dâng sớ xin sắc xuống cho các nha xét việc hình đều theo luật của nước nhà mà xét xử, không được thêm bớt một chút nào.

Vua bảo rằng: « Lời tâu ấy là muốn thận trọng các việc hình ngục, nhưng so với sự lý, thì là cố chấp cùng. phải nên châm chước cân nhắc cho rất thỏa đáng. Như tội của kẻ phạm, nên chiếu theo luật ấy, nhưng việc ấy thuộc tội nặng, tự phải nghĩ định ngặt hơn, để tỏ răn bảo rõ ràng, trong luật nguyên có câu: gia đẳng trị tội, thế thì chém để khỏi chém, bắt tội để không có tội, về lý không phải là không nên, huống chi án nặng theo lệ do viện Đô sát xét lại, nếu thấy rõ nha nào nghĩ xử nặng hơn, và so sánh điều luật có chỗ không đúng thì đem ra hặc tội tâu lên không ngại, nay nhất khái xin ngoài luật của nước nhà không được tăng thêm, thì gặp việc tội nặng hơn luật, sẽ kết nghĩ ra sao. Chả hầu như cố chấp không biết biến thông ư? Duy việc hình ngục là tính mạng của người mà pháp luật là công bằng của cả nước, người giữ pháp luật

1. Một thời tiết theo nông lịch thuộc về cuối tháng 4 hay đầu tháng 5.

https://tieulun.hopto.org

chỉ nên đem lòng khoáng nên thẳng lòng thẩm xét nghĩ, cốt được công bằng, trong đó pháp luật nên xử nặng hơn, cần phải xét ở tình lý, không được làm liều tự ý xử phạt nhẹ nặng thì mới được. Nên thông dụ cho các nhà môn xét việc hình ở trong kinh và tỉnh ngoài, đều nên định rõ tội danh, chiếu luật xét xử, nếu có việc tình tội quan trọng phải nặng hơn, thì phải trong bản án nói rõ điều luật này đáng phải tội gì, nhưng việc ấy thuộc tội nặng phải gia mấy bậc, chớ nên có chút hàm hỗn, như thế thì đã thích hợp về « nguyên tình định tội » mà lại không mất ý cẩn thận hình phạt pháp luật ».

Tuần phủ Thuận—Khánh là Tôn thất Lương hặc tâu Trấn-tây tham tán Dương Văn Phong trước ở Bình-thuận, có dân trong hạt cầu tha thuyền lậu, nhận tiền hối lộ đến 100 lạng bạc, bị người tố cáo, có chỉ sai Phong tâu về, Phong không chịu nhận.

Vua cho là tang vật tuy chưa rõ, nhưng làm việc có tiếng tăm, tội cũng khó từ chối, giao bộ Hình nghị xử, phải cách đời khỏi chức. Khoa đạo là Vũ Danh Thục, Lê Chân giữ lời tâu, cho là làm quan thường phải nhục lụy, không gì hơn tư tình nhận của lót, nay Phong nhận của lót, có người nói việc xưng ra mà vợ lẽ của Phong chưa từng đối chất, nếu không xét rõ, chỉ phải tội cách ly, thì phép luật triều đình có bị khuất, nếu việc thuộc về nói vu không đâu mà Phong phải tội, thì không khỏi nhục suốt đời, xin cho phái viên tra xét, để cho thực xét xử công bằng.

Vua bèn sai binh khoa chưởng ấn cấp sự trung là Nguyễn Tự đi tra xét thì việc ấy đều tự vợ lẽ Phong và người nhà riêng nhận của lót, đến khi việc phát hiện, đã đem bạc ấy trả lại người chủ, Phong không dự biết. An xử vợ lẽ và người nhà viên ấy phải phân biệt phạt trượng, còn như tội đáng phải chịu của Phong, vì

TIMSACHCOVIET.VN

https://tieulun.hopto.org

là quan to một địa phương, không dám khinh thường nghĩ xử, xin chỉ định đoạt.

Vua bảo rằng: « Phong thân làm quan to, không biết trị nhà cho nghiêm, để cho đứa ở gái, nàng hầu được đội nhờn, tội đến người gia trưởng, vốn nên xử tội bỏ mất chức, nhưng nghĩ gần đây làm việc, vẫn biết cố gắng, tạm chuẩn cho cách lưu. Khoa đạo là Đặng Quốc Lương, Trần Trứ, Vũ Phạm Khải dâng sớ nói thẳng, làm quan không có đức, là hối lộ rõ ràng, cho nàng hầu nhận hối lộ, tỏ rõ còn gì hơn? Dương Văn Phong thực không nên để ở chức vị quan to, Nguyễn Tự theo chức quan mà làm, sợ gì người mạnh, 2 chữ « mạc cản » là chức khâm sai, cớ nên như thế không? Sớ dâng vào. Vua đặc cách cho Phong vẫn cách lưu, Tự phải giáng 2 cấp.

Sai ở kinh và [illegible] ngoài đóng thêm thuyền hải vận. (Ở kinh 5 chiếc, Nghệ-an 6 chiếc, Bình-định, Bình-thuận, Vĩnh-long đều 5 chiếc, Thanh-hoa, Gia-định, Định-tường đều 4 chiếc, Quảng-bình 3 chiếc, Quảng-nam, Phú-an, Khánh-hòa, Biên-hòa đều 2 chiếc, Quảng-ngãi 1 chiếc).

Vua bảo rằng: « Thuyền hiệu hải vận đi nhanh, vận chở rất là đắc lực, gần đây ở kinh sư, lần lượt đóng được 49 chiếc, vẫn lo hàng năm vận chở số gạo ở 2 kỳ rất nhiều, mà thuyền chuyên chở trong nam ngoài bắc sai phái không đủ, nay chuẩn cho lại đóng 51 chiếc nữa để đủ số 100 chiếc ở kinh thì do bộ Công, ở các tỉnh ngoài thì do đốc phủ, bố, án, lãnh binh đều trù liệu trước, hạn đến thượng tuần tháng 12 năm nay bắt đầu làm, đến trung tuần tháng 3 năm thứ 20 phải xong tất cả ».

Con Trương Phúc Giáo trấn thủ Hà-tiên trước là Trương Phúc Ân tiến dâng 1 tập phụng biên việc cũ

https://tieulun.hopto.org

của nhà, sai đưa đến sở thực lục chọn xét chép vào. Thưởng cho Trương Phúc Ân áo the tay rộng và tay hẹp mỗi thứ 1 cặp, quần nhiễu trơn 1 chiếc, phi long ngân tiền hạng lớn 10 đồng.

Đặt thêm phủ Quảng-trạch thuộc tỉnh Quảng-bình, chia huyện Bình-chính làm 2 huyện Bình-chính và Minh-chính, huyện Phong-lộc làm 2 huyện Phong-lộc, Phong-đăng, chuẩn cho quan tỉnh ấy chiếu theo địa thế liên lạc mà chia lệ thuộc. (Huyện Bình-chính 3 tổng 49 xã thôn; huyện Minh-chính 3 tổng 46 xã thôn, huyện Phong-lộc 4 tổng 56 xã thôn, huyện Phong-đăng 4 tổng 49 xã thôn), phủ Quảng-ninh vẫn kiêm lý huyện Phong-lộc, thống hạt huyện Phong-đăng, phủ Lệ-thủy, Quảng-trạch kiêm lý huyện Bình-chính, thống hạt huyện Minh-chính, huyện Bố-trạch.

Tỉnh Sơn-tây tâu bảo cây ghi dấu nước ở sông hơn ngày thường lên 12 thước.

Vua cho rằng cấp lời kỳ nước to, nước sông ngày dâu lên to, sai truyền chỉ cho các tỉnh có sông, đều sức cho trong hạt dự bị chứa nhiều vật liệu sang hộ ở mặt đê, các đốc, phủ, bố, án, lãnh binh lần lượt đến các phần đê tuần phòng xem xét.

Chuẩn định từ nay phàm các địa phương, hạt nào đốc, phủ thiếu người, bố, án, lãnh binh, hội đồng quyền giữ ấn quan phòng, thì nếu việc thuộc việc quân và suy cử quan võ, cho lãnh binh và phó lãnh binh cùng ký tên tâu vào, còn như việc thường, bố, án đều theo chức vụ làm việc, lãnh binh đều không được dự.

Cấp thêm cho đồng hồ cát, định giờ cho ở kinh và các tỉnh ngoài.

(Phàm trước đã cấp phát đủ dùng thì thôi, còn 5 bộ Lại, Hộ, Lễ, Binh, Hình trước cấp đã bị vỡ mất, đều cấp cho 1 chiếc; thủy sư kinh kỳ trước cấp 10 chiếc, thêm 10 chiếc; Quảng-nam, Gia-định, Hà-nội trước cấp

LUẬN VĂN SẠCH

https://tieulun.hopto.org

1 chiếc, thêm 2 chiếc; Nghệ-an, Thanh-hoa, Bắc-ninh, Nam-định, Sơn-tây, Hải-dương, Hà-tiên trước cấp 2 chiếc, thêm 2 chiếc; Thừa-thiên, Quảng-trị, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long, trước cấp 1 chiếc, thêm 2 chiếc; Ninh-bình, Lạng-sơn, Cao-bằng, Thái-nguyên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Quảng-yên, trước cấp 1 chiếc, thêm 1 chiếc; còn các nha chưa từng được cấp phát như Tôn nhân phủ, Thừa biện ty, Đô sát viện, Hàn lâm viện, Thông chính ty, Đại lý tự, Thái thường tự, Quang lộc tự, Tào chính, Bưu chính, đều cấp 1 chiếc; Trấn-tây thành 5 chiếc; An-giang, Hà-tĩnh, Hưng-yên đều 2 chiếc).

Sắc cho thủy sư kinh kỳ, phàm các hiệu thuyền lớn phải đi việc công và các hiệu thuyền tuần biển đều được mang theo cho biết thì giờ. Thượng ty các hạt đều sức cho các viên chiêm hộu gia tâm sửa sang suy xét, lời cho được phù hợp (1 ngày đêm 12 giờ, mỗi giờ 4 chuyển, như giờ ngọ hôm nay bắt đầu tính đến giờ ngọ ngày mai cộng là 48 chuyển) và được cấp cho một chiếc để ở tỉnh, còn thì chiếu theo thuộc hạt sở nào quan yếu, như Thừa-thiên, Thuận-an, Quảng-nam, Đà-nẵng, Thanh-hoa, Biện-sơn chẳng hạn thì chia cấp cho đủ dùng, hoặc thuyền công phái đi tuần biển và sai phái đi bắt giặc, cũng được mang theo, để bảo quản sĩ chia canh phòng giữ.

Thị vệ Lê Nguyên học được cách làm máy, lấy máy của nước tây dùng để hút nước tưới ruộng rất tiện, chế ra đem dâng, gặp khi trời nóng lắm, nước ruộng khô cạn, vua sai bộ Công đốc thúc ngay chế tạo máy ấy có 3 cái, đưa cho phủ Thừa-thiên chia tưới đồng ruộng, bảo nếu có thành hiệu, nên cho dán đó theo cách thức mà làm.

Bộ Hộ tâu nói: « Số vàng bạc ngày càng giảm ít, giá trị càng cao, do dân gian phần nhiều đem chôn giấu

https://tieulun.hopto.org

và ngầm cùng người buôn nước ngoài đổi chác, xin cấm đi ».

Vua bảo rằng vì con cháu dựng sản nghiệp, cũng là thường tình của người ta, không thể nào khỏi, nhưng tiền của người ta, không thể nào khỏi, nhưng tiền nên ứ đọng, người mưu tính cho con cháu, để cho tiền của khó tụ dễ tan, không bằng để cho phúc có của không hết, người xưa nói: « Để cho con vàng đỏ đầy hòm, sao bằng để cho con một pho sách, nếu chưa thể như thế được, muốn lấy tiền của để cho người sau thì bỏ vàng bạc ra, mua nhiều ruộng đất, cũng không ngại, vẫn có thể làm của cho con cháu ngày sau, việc gì phải chứa nhiều vàng chôn, chỉ là tiền của ứ đọng, khi có con cháu không hiền, cũng không giữ được, há chẳng phải chỉ giữ tiền cho nhọc, rút cục vẫn không có, chẳng là ngu quá ư? » Đó thực là kiến thức người thường không nghĩ đến được, phải một phen dạy bảo, cho tỉnh giấc mê, cho truyền chỉ cho quan quản đàn chúng cấm không được vẫn đem vàng bạc chôn cất xuống đất, duy có bộ bàn cấm, đổi chác với người buôn nước ngoài, thế thì trở ngại khó làm, nên định lại phàm vàng bạc thông thương trong các tỉnh ở nước ta thì không kể là người buôn nước Thanh hay nước Tây, đều cho trao đổi với nhau, không ở lệ cấm, duy người buôn nước ngoài trao đổi xong, giương buồm về; trừ bạc phiên in thành tiền như các loại bạc đầu quĩ, bạc hoa biên, bạc mã kiểm thì cho được đem theo xuất khẩu, còn vàng bạc thành khối, hoặc hốt hoặc đĩnh, hoặc phiến không cứ nhiều ít, đều cấm không cho, người trái lệnh đều xử theo tội trái phép, phạt 100 trượng, tài sản sung vào nhà nước, nhưng trích ra một nửa để sung thưởng cho người tố cáo, lấy mồng một tháng giêng sang năm bắt đầu thi hành.

Phận biên Nê-dữ, cửa Y-bích thuộc tỉnh Thanh-hoa lại có giặc Thanh ngầm nổi, cướp tài vật của thuyền

https://tieulun.hopto.org

buôn, chủ thuyền phải dậu vào cửa biển Liêu, Lác tỉnh Nam-định để báo, việc đến tai vua, lãnh binh tuần biển ở Thanh-hoa là Nguyễn Lương Nhân, các viên coi giữ các cửa biển Y-bích, Liêu, Lác đều phải giáng 2 cấp.

Vua nhân bảo bộ Binh rằng: « Hạt tỉnh Quảng-yên, đất ở bờ biển, giáp với nước Thanh, có nhiều hòn đảo, để làm thung lũng trộm cướp, gần đây giặc biển ngầm nổi, tả kỳ, hữu kỳ, đều lấy đó làm nơi ẩn nấp, trước đã giáng dụ cho Hải — An tổng đốc Nguyễn Công Trứ phái đi đó bắt xếp đặt thế nào, chưa thấy tâu báo, nên truyền chỉ sức phải tâu về, tức thì phái cần viên đắc lực đem theo binh thuyền đến hội họp ở Quảng-yên ngày đêm tuần bắt, phàm các thuyền của người Thanh làm nghề đánh cá đuổi hết ra ngoài biển, nếu xét trong thuyền có đạn đá, súng gươm và đồ dùng để ăn cướp, lập tức bắt [illegible] không cho bọn chúng nói thác là đánh cá, tạm thời bỏ neo, cho không có chỗ đặt chân, thì đường biển tự nhiên yên lặng ».

Nguyễn Công Trứ tâu về nói: « Tự trước đến nay, từ tháng 8, 9 đến tháng 3, 4, thuyền người nhà Thanh có 500, 600 chiếc, tụ họp thành đoàn ở ngoài phận biển Quảng-yên đánh cá, phái thuyền quân ra, liền lại đi xa, mùa xuân năm nay đã phái người được việc ở địa phương lấy đi đến núi Chàng-sơn tra xét, có người phường Khai-vĩ là Lương Bình Tổ nói: « Phường của hắn, nhân khẩu kể có hàng nghìn người, vốn là lương thiện, nếu được đánh cá ở ngoài biển, xin tự ra sức bắt giải bọn ác ở phường đánh lưới tóm », xét ra một dãi Chàng-sơn, vòng quanh suốt vài dặm, có đất cấy trồng được, có suối uống được, có vụng đậu thuyền được, người nước Thanh, nhiều người làm nhà ở trên núi, cấy trồng lấy hoa lợi, phàm các thuyền bè đều đỗ ở đây, nếu một phen bắt bỏ đốt phá, chúng tất tan đi, khi quan quân đã về, thế ắt trở lại, nếu muốn vĩnh viễn cấm tuyệt, thực khó xếp

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đặt, nghĩ nên theo lòng mong muốn của Bình Tổ, cho tự trông coi, thì chúng được lợi, tự nhiên càng ngăn cấm nhau, tướng quan quân không đến tốn sức, mà giặc biển yên được ».

Vua bảo rằng giặc ấy đóng ở biển quấy rối, thường làm lo cho dân ta, Nguyễn Công Trứ đã dò xét được Chàng-sơn là địch nơi giặc ẩn tụ, sao không lập tức phái quân đánh bắt, lại bị lời nói ngọt của Lương Bình Tổ lừa dối được, yêu cầu ở lại tụ họp như trước, há chẳng khiến cho kẻ gian được thỏa lòng lừa dối ư? Tâu đối hàm hồ, khó chối được lỗi, chuẩn giao cho bộ Binh nghị xử, các công việc nên xếp đặt cũng bàn tâu một thể. Đến khi nghị dâng lên, xin trước giáng Công Trứ 2 cấp.

Lại nói từ trước đến nay thuyền nước Thanh thường đậu ở các hòn đảo thuộc tỉnh Quảng-yên, tụ họp thành đoàn, thế tất tụ họp những giặc trốn cùng là quân lêu lổng, nhóm lại nhau làm gian, trước tuy làm dám nhỏ, sau thành bọn to, thực không thể để lớn dần lên được, vả Chàng-sơn là biên giới của ta, địa lợi có thể nhân theo được, chúng đã chiếm tiện nghi, lại theo mà ăn cướp làm giặc, thế mà quan tỉnh không trông coi đến, nếu bảo ở ngoài biển xa cách, thế không thể ở được, thì người nước khác còn có thể từ xa đến ở, há lại nhân dân ta đối với đất cát của ta lại có lý không thể ở được ư? Xin sai Công Trứ thân đến nơi ấy xem xét hình thế, chỗ nào có thể đóng giữ được, liệu đặt đồn ải pháo đài, phái quân đóng giữ để làm kế lâu dài. Chiêu mộ dân đến ở, lập thành ấp làng, tùy tiện sinh nhai, cốt cho tin tức càng thông, cho dễ xem xét đối phó, nhưng do Quảng-yên bất kỳ phái binh thuyền đi tuần tiễu, hiểu bảo bờ cõi rõ ràng. Nếu thuyền nhà Thanh chúng dám có vượt qua địa phận chạy sang, thì không cứ trong thuyền có đồ đánh cá hay đồ ăn cướp hay không? Lập tức đem người và thuyền bắt giải, giết hết không tha, không

https://tieulun.hopto.org

được nương nấu tạm dung, lại để bị mua chuộc được. Ngoài ra có tình hình gì khác, cũng cho tỉnh kỹ tâu vào. Và xưa nay thuyền buôn mất cướp, phần nhiều là cau khô tiền kẽm, đều không phải vật chi dụng thông hành của người nhà Thanh, chắc là bọn chúng đem những vật cướp được lấy trao đổi với dân thổ Quảng-yên, nhân đó mà mua trộm gạo, thổ dân cũng có lợi, cho họ đậu ở ngoài biển, im không báo cáo, từ đấy thành thói quen, xin cho Công Trừ chuyển sức cho tỉnh Quảng-yên, nghiêm răn các tổng lý sở tại, phàm thấy thổ dân còn dám giao thông, bán trộm gạo cho người Thanh, thì lập tức bắt giải quan, chiếu luật trị tội nặng, tổng lý dụng tình dung ẩn, cũng bắt tội như người có tội ấy, như thế thì sào huyệt trộm cướp dã trừ, tức là mưu gian xảo của thuyền nhà Thanh không thể thi thố được, mà việc biển có thể được yên hẳn.

Vua theo lời bàn ấy, lại sai giám thành sát cai Lê Đức Hảo đi, cứ tỉnh ấy phái người hướng dẫn đến dải núi Chàng-sơn và hết thảy những hòn đảo ở hải phận, đi hết xem đo trên núi dưới núi, nơi nào có thể lập được pháo đài và đồn ải; vụng nước chỗ nào có thể đậu được binh thuyền; nơi nào có đất có thể trồng được, có suối có thể uống được, có dân ta và người nhà Thanh đến ở hay không? Trong đó từ hòn đảo nào đi vào bờ phải theo phương hướng nào, trượng, thước và số dặm bao nhiêu? Đường biển vòng quanh chỗ nào sâu chỗ nào nông, đường núi công hay thẳng? Chỗ nào dễ chỗ nào khó? Giặc nhà Thanh thường tụ họp ở nơi nào? Quan quân nên đi đường nào đến đánh, phàm hình núi thế nước chỗ ấy, hết thảy vẽ thành đồ bản ký càng đem về trình tiến lên.

Duyệt tuyển binh đinh ở các tỉnh từ Bình-định trở vào Nam đến Hà-tiên. Sai Hộ bộ thị lang Phan Thanh Giản, Khánh-hòa bố chính Vũ Đình, Quảng-bình bố

https://tieulun.hopto.org

chinh Nguyễn Đăng Uẩn, Công bộ lang trung biện lý bộ vụ Nguyễn Trung Nghĩa, thự Quảng-trị bố chinh Trần Hiển Doãn, Thuận — Khánh tuần phủ Tôn thất Lương, Quảng-ngãi bố chinh Đặng Đức Thiệm, Bình-định bố chinh Nguyễn Hợp, Biên-hòa bố chinh Phạm Duy Trinh chia nhau đi làm việc.

(Bình-định, Gia-định, nhân số đều hơn 44.000 người, đều lấy 25 ngày làm hạn; Vĩnh-long nhân số hơn 36.000 người, lấy 20 ngày làm hạn; Định-tường nhân số hơn 23.000; An-giang, Hà-tiên hợp tuyển nhân số hơn 23.000 đều lấy 15 ngày làm hạn; Phú-yên nhân số hơn 7.000; Khánh-hòa nhân số hơn 8.000; Bình-thuận, Biên-hòa nhân số đều hơn 15.000, đều lấy 10 ngày làm hạn, Bình-thuận khóa này nguyên có thổ dân ở Thuận-thành phải tuyển cùng với dân kinh một thể).

Vua bảo rằng: tỉnh Gia-định từ sau khi bị binh biến, thói dân kiện bậy, [illegible] không được như trước, nay duyệt tuyển là phép lớn, chỉ cần nhiều thêm lợi, đều được vừa phải, không phải cốt tăng cho nhiều, ngươi đi lần này nên tìm ra gian giảo, đừng để bọn điêu hoạt dối được. Lại phải hết sức giữ sự công chính, không kiêng oán, không mua ơn; mới xứng chức ủy thác cho.

Đặt vệ phòng hải ở Thuận-an, sai phủ Thừa-thiên chọn lấy dân khỏe mạnh ở ven biển thuộc hạt hơn 190 người.

(Từ Cự-lại đến Trung-đồng 28 xã, thôn, ấp, giáp, đinh số hơn 1.200 người, trích lấy 1 phần 6), dồn làm 4 đội tứ, ngũ, lục, thất, mỗi đội đặt một chánh đội trưởng, suất đội, 2 đội trưởng, 2 ngoại ủy đội trưởng cùng với 3 đội nhất nhị tam đặt trước (là dân toàn trừ), tất cả là 7 đội, gọi là vệ phòng hải, đặt một phó vệ úy trông coi, phẩm trật, chiếu theo lệ thuộc tỉnh các hạt, binh đinh thi thân dung đều được miễn, hàng năm đến kỳ tháng giêng lượng phát đi tuần ngoài biển, sang mùa thu rút

https://tieulun.hopto.org

về, vẫn để 3 đội ngạch cũ ở cửa biển, để phòng sai phái, còn 4 đội mới đặt thêm cho về nghỉ ngơi, để cho nửa năm đi làm việc, nửa năm làm ăn sinh sống. Định lại chương trình tuần biển và cách thức thuyền đi tuần.

Dụ rằng : « Nhà nước ta trong ngoài yên ổn, trộm giặc im hơi, duy một dải bờ biển dài suốt gần đây bọn giặc biển ngầm nổi lên, cướp bóc người đi buôn, không phải một lần, toán bởi các người tuần tiễu sợ hãi sóng gió, tất chờ lúc sóng lặng gió êm, mới dám đi ra ngoài biển xa, thì lúc đó còn có giặc đâu để đi bắt. Mỗi khi có sóng gió, bèn đậu thuyền ẩn lánh ở biển trong và các hòn đảo, giặc bèn nhân đó nhòm lúc sơ hở, đón cướp no chán rồi chạy xa, thế là tuy có tiếng đi tuần bắt, mà rốt cục không có sự thực. Và thuyền nhà nước phải đi, như thuyền học đông nhiều dây, thì bọn giặc trông thấy sợ hãi tất trốn trước, như các hiệu thuyền chữ nhanh mà bắt được, thuyền Ô lé lại thấp nhỏ quá, ở biển sóng nhỏ, gặp giặc không tiện đuổi đến cùng, giặc biển chưa yên cũng vì duyên cớ đó.

Nay chuẩn cho bộ Binh châm chước bàn định các tỉnh có phận biển nối liền nhau, việc tuần tiễu nên thế nào, định rõ chương trình, cốt được 10 phần chu đáo, khiến cho biết để tuân theo, không chắt dồn dây, bàn định thỏa đáng kỳ càng tâu lên, theo thế mà làm. Lại chuẩn cho bộ Công châm chước bàn tính, đóng thuyền đi tuần, cách thức không phải như hiệu thuyền quá to, cũng không nên bé như thuyền Ô lé, trong hai thuyền ấy đóng cho vừa phải và được nhẹ nhàng nhanh chóng thuận tiện, thì đem kiểu mẫu trình lên để xem, chớ chỉ theo thế mà làm. Hai việc ấy bắt hai bộ phải làm cho xong, nếu chương trình bàn định, gián hoặc có chỗ không chu đáo, để cho quan quân đi bắt giặc, còn có thể viện lời dồn dây, không chịu đem hết sức để bắt giặc,

https://tieulun.hopto.org

thì cứ hỏi tội ở bộ Binh. Nếu đóng thuyền đi tuần, xem thử không được nhanh, tiện, thì cứ hỏi tội ở bộ Công. Nếu như chương trình đã rõ, kiểu thuyền đã tiện, mà các tỉnh không biết sửa sang quân thuyền, khí giới, đốc thúc quan quân phải đi, để đánh bắt, không được việc, thì cứ hỏi tội ở quan địa phương. Đã sửa sang quân thuyền và đã đánh giặc đầy đủ cả, mà quân giặc vẫn lại sợ nhọc sợ khó, gặp giặc vẫn không bắt được, thì rõ là hèn nhát, dẫu có trăm miệng cũng không cãi được, đến lúc ấy, trẫm chỉ có đem pháp luật làm việc, quyết không khoan giảm một chút nào. Bộ Binh sau bàn tâu, cho là phận biển ở Nam-kỳ từ trước không có giặc nhà Thanh đâu ở ngoài biển, vẫn theo như trước làm việc, còn: từ Bình-thuận trở ra bắc đến Quảng-yên, các cửa biển ven biển có người canh giữ, thì đều theo phận biển tuần phòng, phàm những nơi phận biển hai cửa biển tiếp giáp nhau, do quan tỉnh sở tại đều dựng nêu ở trên bờ biển, biển rõ phía nam thuộc cửa biển này, phía bắc thuộc cửa biển kia, và phận biển 2 tỉnh tiếp giáp nhau, cũng cùng dựng nêu, hàng năm từ tháng xuân trọng đến tháng thu trọng, chính gặp tiết hậu thuyền công vận chở, thuyền buôn đi lại, thuyền đi tuần ở kinh phải đi và tỉnh phải đi, đều trước hết phải đủ súng, đạn, khí giới, đạn đá, tất cả đồ dùng đánh trận dưới nước, và ống nhòm, lương thực theo thuyền, còn thuyền đi tuần ở các cửa biển thì cứ theo phận cửa biển tuần tiễu, thường đến chỗ tiếp giáp dựng nêu mới được trở về; thuyền đi tuần của tỉnh phải đi thì theo mặt biển phận tỉnh tuần tiễu, còn đi thuyền cần phải đến chỗ dựng nêu, phía nam đến địa phận tỉnh nào, phía bắc đến địa phận tỉnh nào, lần lượt đi lại ở khoảng thuyền đi tuần các cửa biển mà đốc thúc, cửa biển nào sơ khoáng, bẩm tỉnh nghiêm hặc, thuyền đi tuần kinh phải đi thì có 2 đoàn nam bắc,

https://tieulun.hopto.org

mỗi đoàn 4, 5 chiếc, chia làm 2 đợt, cách 3 ngày hay 5 ngày làm một đợt, đại khái đợt đi trước đến giữa giới phận, đợt sau mới từ đầu giới phận ra đi, đợt sau đến giữa giới phận, đợt trước lại từ cuối giới phận mà về, lần lượt đi lại ở khoảng các thuyền đi tuần ở phận tỉnh, cũng lập tức báo tỉnh tham hặc. Thuyền đi tuần ở kinh phái đi, tỉnh phái đi, ngày nào đi qua giới phận cửa biển nào, đều lấy đủ chữ biên nhận của viên coi giữ cửa biển để phòng tra xét. Trừ ngày có sóng gió, không thể đi được, còn thì đều phải đi chóng về chóng và không được tự tiện đậu ở chỗ nào, để cho ở mặt biển liên lạc với nhau, nếu gặp thuyền giặc, tức thì tiến đến đánh bắt; ban ngày thì bắn 3 phát súng lớn, ban đêm thì đốt 5 quả pháo thăng thiên để làm hiệu, cho xa gần nghe thấy, đến ngày để cứu viện, nếu thuyền giặc nhân gió để chạy, thì đem thuyền kiểu mới để đuổi, nếu sóng lặng gió yên, thuyền kiểu mới sức gió không tiến được. thì đem thuyền Ô lê hay thuyền nhanh nhẹ để đuổi, lại là đắc lực, thì các quân đi bắt giặc không được vin cớ nói là vì sóng gió và sức thuyền không tiện đuổi đến cùng. Lại kỳ đi tuần biển hàng năm, các địa phương ven biển đều chiếu các hòn đảo xa vắng ở trong hạt, xưa nay giặc nước Thanh thường vẫn ngầm đậu, liệu cho thuyền quân đi đến để đóng, hoặc bắt thuyền đại dịch giả làm thuyền buôn, tùy chỗ đậu yên, thấy có thuyền giặc đem đến bỏ neo hoặc nhận nhằm mà đón cướp, thì lập tức xông ra áp bắt, tự khắc bắt được.

Vua theo lời tâu ấy, lại chuẩn cho theo lời bàn của bộ Công, ở kinh đóng thuyền học đồng đi tuần biển (dài 4 trượng 4 thước 1 tấc, chiều ngang 1 trượng 4 tấc, trên làm một cái tràn đánh nhau giả). Các tỉnh ven biển cho theo kiểu thuyền đại dịch mà đóng, mỗi tỉnh

https://tieulun.hopto.org

2 chiếc, tỉnh nào phận biển rộng lớn thì 3, 4 chiếc, đều thì gọi là thuyền tuần dương.

Tỉnh Quảng-bình bắt được đạo trưởng gia-tô là Bố-đi-đu-mô-linh, đạo trưởng người nước ta là Vũ Đăng Khoa, Nguyễn Điểm đều giết cả, người bắt được kể phạm được thưởng 400 quan tiền, tài sản của tên phạm, bạc 18 lạng, tiền 15 quan, đều để sung làm phần thưởng. Sai truyền dụ cho các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa đều nghiêm sức cho trong hạt tra xét, không cứ người nước Tây hay người nước ta, phàm là đạo trưởng thì đều bắt để trị tội, còn các đạo đồ đều không phải tội, không được mượn cớ nhiễu dân.

Xây kho muối ở kho trong kinh. (Ở mặt sau sở thu chi kho tiền, trong lòng dài 7 trượng, ngang 4 trượng 5 thước, cao 4 thước 5 tấc, chứa được 38.000 phương muối).

Hà-Ninh tổng đốc là Đặng Văn Thiêm tâu nói : « Ba huyện Phú-xuyên, Duy-tiên, Nam-xang thuộc hạt tỉnh ấy, đều là đồng chiêm, dân hạt ấy đều xin thóc tô nộp cả về vụ hạ, tiền thuế nộp cả về vụ đông, đã cho chính cung năm nay và tiền thóc tô thuế để thiếu năm trước, chiều dấy thu nộp, xin làm một năm, quả là tiện, sẽ theo thế thi hành mãi. Vua theo lời tâu ấy.

Vệ úy đạo Khai-biên tỉnh Hà-tiên là bọn La Kiên, Nhâm Trật, ủy cho thổ mục là Ốc Tri, Liêm Mộc, bắt được tướng giặc là Ân Ôn và vợ con hắn 7 người, quan thành Trấn-tây được tin báo đem việc tâu lên. Vua khen ngợi, thưởng cho La Kiên, Nhâm Trật đều kỷ lục 1 thứ, Ốc Tri được thực thu đội trưởng, trật tòng thất phẩm, Liêm Mộc được thực thụ đội trưởng, trật chánh bát phẩm, và ngân tiền, ngân bài, quần áo. Lại chuẩn định cách thưởng, phàm bắt được tên đầu sỏ giặc ở Hải-đông là Đỏ Y thì thưởng tiền 500 quan, thưởng công ngân bài 1 chiếc, phi long ngân tiền hạng lớn 10 đồng,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quần áo đều 4 chiếc và trao cho chức hàm cai đội; bắt được tên đầu sỏ giặc ở Khai-biên là tên Di, tên Châu thì thưởng tiền 300 quan, thưởng công ngân bài 1 chiếc, phi long ngân tiền hạng lớn 8 đồng, quần áo đều 3 chiếc và trao cho chức hàm chánh đội trưởng; bắt được tên An-phủ là tên Hồng, nguyên Hải-đông phó An-phủ là Trai biện đều thưởng tiền 200 quan, thưởng công ngân bài một chiếc, phi long ngân tiền hạng lớn 6 đồng, quần áo đều 2 chiếc, lại trao cho chức hàm đội trưởng; bắt được nguyên ca thi an phu là tên Sâm, nguyên Sơn-phủ An-phủ là tên Mẫn, đều sở giặc ở Khai-biên là tên Kim, đều thưởng tiền 100 quan, phi long ngân tiền hạng lớn 3 đồng, quần áo đều 1 chiếc, còn thì chiếu theo chức giặc to nhỏ, hoặc 10 quan, hoặc 30 hay 50 quan, chước biện bắt được tiền theo cách thưởng cấp cho.

Vua nghĩ lãnh binh tỉnh Hà-tiên là Hoàng Quang Thông, 5, 6 tháng nay khó nhọc lâu ở ngoài, chuẩn cho đem ngay biền binh phái đi trước về tỉnh nghỉ ngơi, trách ủy cho án phủ Khai Quảng là Lê Quang, nguyên phòng thủ ủy là Nguyễn Văn Sĩ, đốc thúc thổ mục thổ dân sở tại rình bắt giặc trốn.

Tháng 6, bộ Binh hặc tâu quyền lãnh Định — An tổng đốc là Lê Văn Đức trước ở Sơn — Hưng — Tuyên có chỉ sai bắt giặc trốn là Nguyễn Quảng Khải, đã gia hạn ủy cho phòng thủ ủy là Nguyễn Văn Biểu đi bắt, lâu mãi chưa được, nay dẫu điều bổ nơi khác, cũng khó chối lỗi.

Vua bảo rằng: « Nguyễn Quảng Khải nguyên là thổ mục Tuyên-quang a dua theo giặc Văn, tội không tha được, đến khi thế cùng, ra thú, Lê Văn Đức không biết quản thúc, phải đưa về kinh, để cho đem lòng ngờ đi trốn, tuy chúng tạm sống hơi tàn, không đáng cho làm

https://tieulun.hopto.org

khinh trọng, nhưng việc bắt giặc không được việc, trách nhiệm không thể đỡ được, tạm cho xử nhẹ, phải giáng 2 cấp. Còn Nguyễn Văn Biểu lại giả hạn cho 6 tháng, nếu vẫn yên nhiên không được việc, trị tội chưa muộn ».

Lê Văn Đức mật tâu nói : « Quảng Khải đi trốn, đi chuyển không nhất định, mà thổ mục sở tại phần nhiều che giấu cho: Nguyễn Văn Biểu đã về trách hỏi, bọn chúng hơn 30 người đã cùng lời cam kết bắt, nhưng chưa chịu thực lòng báo chí, xin sắc xuống cho tỉnh Tuyên-quang bắt phải đến bắt, tất bắt được ngay. Vua bèn một dụ cho bố án Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm, Nguyễn Văn Liễn chọn bắt bọn thổ mục là cường hào, lấy 5, 7 người giam giữ ở tỉnh, sai ủy người nhà chỉ dẫn đích chỗ Nguyễn Quảng Khải ẩn trốn, Trần Ngọc Lâm hoặc Nguyễn Văn Liễn một người thân đem biền binh đến bắt. Cho phó vệ úy vệ hữu nhất hữu dực doanh Vệ làm là Phạm Văn Hòa đổi, bổ làm phó vệ úy vệ hậu nhất.

Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng tâu nói : « Hạt phủ Hải-đông, trước nhân giặc thổ không yên, nhân dân sợ phải chạy tan, gần đây, chia phái đi đánh, bắt chém giết rất nhiều, còn đều trốn chạy cả, thổ binh thổ dân sở tại đều đã trở về 8, 9 phần 10, xin triệu tập ngay binh các cơ, một nửa làm việc quan, một nửa ở lại cày cấy, đợi tháng 10 gặt xong, gọi ra sung làm canh giữ, khiến cho vừa cày cấy vừa canh giữ, nhọc rồi đều nhau, mà việc lâm ruộng, phần làm quân được tiện cả hai ». Vua y cho. Bảo, phàm công việc xếp đặt về sau, làm thế nào có thể lòng người được thỏa thiếp, biên giới được vững mạnh, thì cho lần lượt trù nghĩ tâu lên.

Phận biên Lân-đà tỉnh Hà-tiên (thuộc huyện Kiên-giang) có giặc biển Đồ-bà ngầm nổi lên, cướp người, quan đi bắt giặc là quản cơ Nguyễn Văn Do đem thuyền

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quân đuổi bắt, chém được 8 đầu giặc, bắt được một đứa, còn thì rơi xuống nước chết, thu được thuyền bè, súng và khí giới. Việc ấy tâu lên, vua khen ngợi, thưởng cho Do được gia một cấp, một đồng cát tường bát bảo tiền kim tiền và một chiếc áo nhung bông, suất đội đi chuyến ấy đều được thưởng kỷ lục 2 lần, phi long ngân tiền hạng lớn 3 đồng, biền binh thưởng chung cho 300 quan tiền, quản tinh ấy là Lê Quang Huyên, Hoàng Quang Thông đều được thưởng gia một cấp, tên giặc bắt được lập tức lăng trì xử tử, phanh thây treo ở các nơi ven biển.

Cho linh ốm ở đội ngũ ở kinh về quê quán.

Vua bảo Nội các rằng: « Từ trước tới nay, linh ốm ở đội ngũ ở kinh đều do bộ Binh xét thực, cho nghỉ về quê điều trị. Gần đây cứ tỉnh Bình-định đăng tập tâu, binh lính phần nhiều thác bệnh trốn tránh, nên đòi bắt thì ốm được ở binh xá để điều dưỡng, ta sẽ đề đòi tệ ấy. Nhưng nay khi nắng chưa lui, cảm nhiễm còn nhiều, nếu vẫn cho ở binh xá thì thuốc thang cơm nước không có người trông nom cho, có thể nhẹ chuyển thành nặng, nặng chuyển thành nguy, sao bằng cho về quê nhà, để có vợ con bảo dưỡng, cho được chóng khỏi chả là tốt ư? Nên sai bộ Binh, chiếu binh lính tại ngũ, phàm người có ốm đau, xét ra là thực, đều tha cho về.

Cho Kiến-an công Đài 1.000 quan tiền.

Thuyền Bắc tào đi qua phận biển cửa Nhượng tỉnh Hà-tĩnh, bị giặc biển cướp, việc ấy tâu lên, quan tỉnh và viên coi giữ cửa biển đều phải giáng chức, giáng du cho 2 tỉnh Nghệ-an, Quảng-bình, phái thêm binh thuyền công bắt, lại sai bộ Binh phi tư cho quản vệ thủy sư ở kinh phái đi là Phan Công Quý hợp sức đuổi bắt.

Cho lại bộ tả tham tri quyền biện các vụ là Hà Quyền về bộ nhận chức, kiêm sung làm cơ mật viện đại thần.

https://tieulun.hopto.org

Cho Biện lý Công bộ là Nguyễn Trung Nghĩa làm bố chính Hà-tiên. Lễ khoa chưởng ấn cấp sự trung là Lê Văn Thực thăng thự ấn sát Hà-tiên, hội đồng hộ lý ấn tuần phủ quản phòng, quyền hộ tuần phủ là Lê Quang Huyên, lại về nhận chức bố chính An-giang.

Tuyển thêm ngạch lính ở bốn tỉnh là Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Ninh-bình. Bộ Binh tâu nói: « 4 tỉnh nhờ ơn dạy nuôi cùng nhau yên ổn, đã lâu đến hơn 30 năm, sinh sản tụ họp ngày càng nhiều, số hộ khẩu ngày càng thịnh, xin nên chiếu lệ tuyển thêm, dồn thành đội ngũ ». Vua theo lời, sai đình thần ban văn đem ngay sổ lính sổ hộ và sổ tuyển của 4 tỉnh tính suốt đồ đồng theo lệ 7 đinh lấy 1, chiếu số tuyển thêm.

(Tỉnh Thanh-hoa, các châu huyện Thạch-thành, Quảng-địa, Cẩm-y, Lương-chính, Thường-xuân, Quan-hóa. Tỉnh Nghệ-an các châu huyện Tương-dương, Kỳ-sơn, Hội-nguyên, Vĩnh-hoa, đều là man thổ. Tỉnh Ninh-bình, huyện Kim-sơn là nơi mới đặt, đều cho hoãn lại thợ bạc, thợ ngõa, thợ nề ở 4 tỉnh, và thợ cưa, thợ đóng thuyền ở Nghệ-an, thợ mộc, thợ làm dây kéo thuyền, thợ đóng thuyền ở Hà-tĩnh đều để lại ngạch, miễn tuyển thợ rèn ở Hà-tĩnh. Hộ lấy đá ở Thanh-hoa, số ngạch quá nhiều, chia làm 2 thành, 1 thành lưu ngạch, 1 thành phải tuyển, thợ nung vôi ở Nghệ-an, thợ nhuộm, thợ thuộc da ở Thanh-hoa, thợ đóng thuyền ở Ninh-bình, đều phải tuyển).

Đình thần bàn tâu, một huyện Tống-sơn, về quê ngoại Gia-miêu, xin theo lệ trước, chuẩn miễn cho binh phần và thuế lệ tô dung, còn các xã thôn khác đều chiếu theo các huyện, tuyển điểm tất cả.

Vua bảo rằng: « Triều đình lập pháp, công cả thiên hạ, nguyên không có chỗ này chỗ kia khác nhau, từ trước tới nay dân các xã huyện Tống-sơn, ngạch-thuế đều được tha miễn, hình như được nhẹ riêng, phần

https://tieulun.hopto.org

quản ba đinh lấy một, lại là phải nặng riêng, huống chi quý hương đã có quê ngoại gia miêu, chuẩn cho miễn binh thuế, đã tỏ là nơi quê vua, các dân xã khác, đâu được nhất khái cùng theo như thế, đình nghị đã thỏa đáng. Nhưng nghĩ binh đinh tuyển trước, ngạch sổ đã thành, lâu nay quen theo điển, nếu theo lệ 7 đinh lấy 1 mà tuyển điểm thì thừa ra phải rút về, đã không giúp được việc, mà người luyện tập đã quen phải bỏ, lại là đáng tiếc, chuẩn cho cứ số quân hiện tại, vẫn thể ở ngạch cũ, từ nay có trốn hay chết, chiếu lệ 7 đinh lấy 1, có khuyết ngạch thì phải điền vào, chưa đến lệ ấy thì miễn, còn như dân huyện ấy 100 người đóng giữ ở đồn Trấn-nam, cũng vẫn để lại không phải tuyển. Và binh đinh các xã, nay đã lưu lại ngạch, phàm thuế lệ về tô ruộng thuế thân, tiền đầu lõi, gạo cước cho đến hết thảy sưu dịch gia ấn theo như trước miễn tha cho 3 năm, lấy năm [illegible] bắt đầu đặt hạn [illegible] như lệ.

Cơ Thiện thủy tỉnh Nghệ-an có trốn thiếu nhiều, luật quân không am hiểu, bộ Binh xin giao cả cho đình thần tuyển điểm. Vua y cho, đến khi sổ tuyển dâng lên, thưởng từ đình thần cho đến các người tùy biện 200 lạng bạc, nhưng chuẩn cho chiếu theo xã thôn liên nhau đổn thành vệ đội, tỉnh Nghệ-an binh số 5.605 người (trước tuyển 5.166 người, tuyển thêm 439 người) đổn làm 5 vệ Trang võ, Trung võ, Phấn võ, Hoàn võ, Thắng võ doanh Tiền phong; 5 vệ Nghiêm võ, Diệu võ, Nghị võ, Thiện võ, Định võ, doanh Long võ (2 vệ Nghị võ Thiện võ và từ đội 8 đến đội 13, vệ Định võ quê thuộc về Hà-tĩnh) 4 vệ trung thủy, tiền thủy, tả thủy, hữu thủy thủy sư về Nghệ-an, (vệ tả thủy và từ đội 4 đến đội 17, vệ hữu thủy quê thuộc về Hà-tĩnh) 2 đội : pháo thủ nhất, pháo thủ nhị cơ An-tượng (14 người quê thuộc Hà-tĩnh) Hà-tĩnh binh số 5.585 người (trước tuyển 4.414 người, tuyển thêm

https://tieulun.hopto.org

1141 người) dồn làm 5 vệ Uy võ, Dương võ, Toàn võ, Minh võ, Chấn võ, doanh Thần cơ, 2 vệ Hà-tĩnh tả hữu cơ tĩnh tương (2 người). Thanh-hoa binh số 6.485 người (trước tuyển 4.743 người, tuyển thêm 1.742 người) dồn làm 5 vệ Hùng võ, Tuyên võ, Tác võ, Thiện võ, Nghĩa võ doanh Hồ oai; 5 vệ: Kiện võ, Quảng võ, Nhuệ võ, Cường võ, Tráng võ doanh Hùng nhuệ, 2 vệ tả hữu thủy thủy sư ba đội thuộc tĩnh nhất nhị tam, hai đội pháo thủ nhất nhị cơ hoa tượng (2 người); Ninh-bình binh số 2.708 người (trước tuyển 1.870 người, tuyển thêm 838 người) dồn làm 4 cơ Ninh-bình tiền tả hữu hậu, cơ Ninh tráng (3 đội) cơ Ninh hùng (thổ binh).

Nghệ-an có lý dịch xã Đông-tháp, thuộc huyện Đông-thành, nói dối lời quan truyền, bắt dân dỡ nhà, giả làm phiêu lưu để mong khỏi phải tuyển lính, việc ấy phát ra, giao xuống bộ Hình nghị xử án ấy đáng lên.

Vua bảo rằng xứ này dân ở Hà-tĩnh trở ra bắc, thường thường quen làm giả dối, tinh thực đáng ghét, nay có việc ấy vỡ ra, nếu không nghiêm trị, thì sao răn được kẻ khác, nên lý trưởng y nghị xử chém, phó lý xử tội lưu, quan tỉnh đều phải giáng.

Án sát Quảng-trị Nguyễn Huy Chuẩn tâu nói: « Thổ dõng ở dồn Tĩnh-man cùng với thổ dân ở 4 châu Thượng-kế, Ba-lan, Tầm-bòn Mường-bổng cũng đều trốn ẩn, xin phái quan quân thuộc tỉnh đi chiêu tập ».

Vua sai Hình bộ thị lang là Bùi Quỹ quyền làm bố chánh Quảng-trị, hộ lý ấn tuần phủ quan phòng, và kiêm chưởng ấn triện án sát, sai Chuẩn thân lĩnh biền binh đem theo cùng với tri phủ Cam-lộ là Nguyễn Văn Sấn đi đến các châu tuyên bảo đức ý nhà vua để chiêu phủ. Khi Chuẩn tới nơi, bọn thổ ty thổ mục sợ tội, đến hết binh thứ, Chuẩn hỏi duyên cớ, hoặc có kẻ nói: đinh số ít mà biên vào sổ nhiều, thuế lệ không lấy gì nộp

https://tieulun.hopto.org

được, hoặc có kẻ nói : từ khi làm đồn Tĩnh-nam, thổ dõng phải canh thêm khó nhọc, hoặc có kẻ nói : vì bị man liêu quấy cướp, nên sợ trốn đi, đều xin hết sức, chiêu dụ dân trở về, sau vì mưa lụt, lam chướng quá lắm, biền binh nhiều người bị ốm, Chuẩn đem tình hình tâu vào, cho lập tức rút về.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Các châu thuộc phủ Cam-lộ, làm tôi tớ triều đình đã lâu, ơn dạy nuôi so với thổ dân các hạt là hậu hơn cả, năm trước làm sổ nộp thuế là do bọn chúng tự xin, có ai bắt ức mà khai hão lên nhiều đâu ? Hàng năm nộp thuế, lệ mỗi người đều 2 đồng cân bạc, số ấy không bao nhiêu, đâu đến không cung nộp được, đồn Tĩnh-man đặt ra, phải quân đóng giữ, nguyên vì bọn chúng làm đồn, bắt thổ dõng phụ canh đồn, chỉ 100 người, thời thường thay đổi, đâu đến nhọc mệt, [illegible] từng tâu bảo, nay mới nói đến việc đó, tình hình ấy chưa chắc đã thực cả, tạm nghĩ hạt ấy ở nơi xa lánh, sinh lý chưa được dồi dào, nay đã biết sợ tội ra thú, cũng nên chước lượng cứu cho, nên 4 châu ấy thuế lệ năm nay phải nộp và năm trước để thiếu, gia ơn tha cho. Và ngạch thuế bọn chúng không cứ đinh tráng già trẻ, cũng nộp như nhau so với lệ dân đinh hạng lão người kinh được bớt một nửa không hợp, chuẩn cho từ nay về sau thuế lệ 4 châu ấy và các châu trong phủ hạt, đinh tráng vẫn theo như cũ nộp 2 đồng cân bạc, già trẻ thì nộp một nửa, nếu muốn chiết nộp bằng tiền hoặc thóc gạo sản vật thì cũng được (Tiền thì định là đinh tráng 1 quan, già trẻ 5 tiền ; thóc gạo sản vật thì tùy giá chiêu thu). Còn như lính thổ ở đồn Tĩnh-man, đã từng trốn bỏ, quân đóng đồn cũng không phải để lại, cho rút ngay về đội ngũ ở tỉnh, còn đồn vẫn giao cho các châu đóng giữ, hàng năm đến mùa đông mùa hạ giáp nhau,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tháng nào làm chưởng rất ít, thì phái người đi tuần tiễu, xem xét một lần.

Phái viên là thị giảng học sĩ Lê Khánh Trinh, ngự sử Nguyễn Văn Thịnh từ Nam-kỳ về.

Vua nghĩ đến trèo non lội suối khó nhọc, tra xét việc án cũng chóng xong, bèn cho Khánh Trinh thăng thự Lễ bộ hữu thị lang, nhưng sung làm việc ở Các. Thịnh thăng thự Công bộ lang trung và đều thưởng gia một cấp.

Trả lại nguyên hàm tuần phủ Hưng-yên cho Hà Thúc Lương. Triệu Hình bộ thị lang quyền hộ tuần phủ quan phòng là Doãn Uẩn về kinh nhận chức. Trước đây tỉnh Nam-định phát ra cái việc đạo trưởng gia-tô là Đặng Đình Viên người tỉnh Hưng-yên gửi thư riêng cho nhau. Thúc Lương phải giáng làm tứ phẩm đạo viên, cho hạn ngặt bắt phải bắt kẻ phạm tội, đến nay Thúc Lương thân đem biền binh đến huyện hạt Yên-dũng tỉnh Bắc-ninh bắt được Đình Viên đem về. Việc ấy tâu lên, Vua khen ngợi, nên có lệnh ấy, lại thưởng chung cho biền binh đi chuyến ấy và người do thám tiền 400 quan. Đặng Đình Viên phải giết. Lại nghĩ 2 tỉnh Định—An không có việc gì, rút biền binh Thanh—Nghệ phải đi trấn áp trước trở về hàng ngũ.

Lại định điều lệ xét công cho phủ huyện các địa phương. Trước đây khoa đạo là bọn Ngô Văn Định, Nguyễn Văn Đạt và Vũ Danh Thọc dâng sớ trình bày nói : « Việc trị dân không lấy nghe kiện làm tài mà lấy không có kiện làm quý, xưa nay phủ huyện hỏi việc hình xét công, chỉ lấy cái án nhiều ít làm thăng giáng, còn như không có án và chỉ có 1, 2 án thì không ở nghị khen, xin sắc xuống nghị định, phàm trong khóa ấy mà không có án, và không có án kêu lên tỉnh, kêu về kinh thì là hơn nhất, ít thì là bậc kém, phân biệt nghị thưởng. còn án nhiều thì công nhiều, án dẫu nhiều, cũng không nên nghị ».

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo Nội các rằng: « Việc hình danh, lấy nhiều ít làm thăng giáng, đó là định lệ về xét thành tích, nhưng trị dân quý ở ngăn kiện, nếu biết vỗ nuôi khéo, khiến cho yên đồ làm ăn, biết nhường nhau, không tranh nhau, đã không có thói kiện tụng, thì tự không có án đáng kết, há chẳng phải là chính tích tuần lương (1) nếu thưởng phải trước tiên, thế mà lệ trước chưa dự khen thưởng, vẫn là có thiên lệch. Nên sai bộ Lại đem chương trình xét công nghị định cho thỏa đáng, đến nay nghị dâng lên, cho là lời khoa đạo nói ra, cố nhiên là lời bàn cốt cách, nhưng có hình án mà biết xử xong, cũng là lại trị lượng giỏi, nếu án giỏi nhiều mà không dự thưởng, thì người xét việc hình không được khuyến khích, có tài hay không có tài, sao phân biệt được. Vả năm trước đình thần lần lượt bàn các điều hình danh kê, đem cả 3 việc trung trong, thời bình, vẫn hình trong khóa đồn cả lại xét công, phép xét thành tích, không ngoài các việc ấy, nên theo lệ cũ, duy có việc không có án và án ít thì chưa được bàn đến, nay xin tùy địa hạt to nhỏ và công việc nhiều ít, châm chước bàn khen thưởng, ngõ hầu là thỏa đáng. Vua nghe theo. (Phàm các phủ huyện trong khóa không có án thì nơi rất nhiều việc đều gia 2 cấp kỷ, nơi nhiều việc gia 2 cấp kỷ, nơi nhiều việc vừa gia một cấp, kỷ lục 2 thứ, nơi ít việc gia 1 cấp. Chỉ có một, hai án, lại không can kêu về kinh, kêu lên tỉnh và can việc kêu, nhưng xét ra không có tình khác thì nơi nhiều việc lắm gia một cấp, kỷ lục 2 thứ, nơi nhiều việc gia một cấp, nơi nhiều việc vừa gia kỷ lục 3 thứ, nơi ít việc 2 thứ. Các phủ huyện châu thổ hiện đặt quan kinh, trong khóa không có án thì nơi nhiều việc lắm gia một cấp, kỷ lục

1. Tuần lương, theo phép trước mà có lòng lương thiện.

https://tieulun.hopto.org

2 thứ, nơi nhiều việc gia một cấp, nơi nhiều việc vừa gia kỷ lục 3 thứ, nơi ít việc 2 thứ. Chỉ có 1, 2 án lại không can việc kêu thì nơi nhiều việc lắm gia một cấp, nơi nhiều việc gia kỷ lục 3 thứ, nhiều việc vừa 2 thứ, nơi ít việc 1 thứ, trong đó nơi nào chỉ có 1, 2 án mà toàn ở hạng giỏi, và giỏi kém ngang nhau, mới chiếu theo lệ ấy, giỏi không bù được kém và toàn ở hạng kém thì chiếu lệ đáng được thưởng, tới khi đó chước giảm. Và viên phủ xét việc hình ở huyện thống hạt vẫn không được dự, chỉ cứ huyện kiêm lý là được).

Lãnh binh Thanh-hoa là Nguyễn Lương Nhân vì đi tuần biển bất lực, giáng bổ làm phó vệ úy vệ Kỳ võ nhất, cho lãnh binh Hưng-yên là Ngô Văn Giai thăng thự lãnh binh Thanh-hoa, phó vệ úy vệ hậu bảo nhất là Trần Ngọc Cẩn thăng thự lãnh binh Hưng-yên. Lại cho là số binh tỉnh Thanh-hoa rất nhiều, đặt thêm một quan phó lãnh binh, kiêm quản thủy sư, cho phó vệ úy vệ tả doanh Hùng nhuệ là Phan Tùng thăng thự phó lãnh binh Thanh-hoa.

Lãnh binh Vĩnh-long Nguyễn Văn Vân làm việc tầm thường, liền phải giáng nhiều cấp, giáng bổ làm quản cơ cơ Hà-tĩnh, cho vệ úy hàm chánh tam phẩm làm phó lãnh binh Quảng-yên là Hà Văn Cù làm lãnh binh Vĩnh-long, phó vệ úy vệ hữu bảo nhất là Đinh Văn An làm phó lãnh binh Quảng-yên.

Bỏ bớt chức phó lãnh binh quan thủy sư Hà-nội, vì thủy sư thuộc tỉnh ấy chỉ có một vệ, nên bớt đi, còn vệ binh giao cả cho phó lãnh binh kiêm quản.

Khởi phục cho viên phải cách là Phạm Phú Quảng làm thị vệ trưởng. Nguyễn Văn Tình (nguyên lãnh binh Trấn-tây can án bị cách) làm ngũ đẳng thị vệ.

Tỉnh Gia-định đệ nộp các thuốc nhà nước mua, phủ Nội vụ xin giao cho Thừa-thiên bán hạ giá. Vua không cho, sai đem cất vào kho, chuẩn cho phàm có

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quan viên ốm đau do viện Thái y chữa thuốc thì văn từ bát cửu phẩm, võ từ thị vệ suất đội trở lên đều chỉ ra để chữa.

Vua lại bảo Nội các rằng: « Từ trước tới nay, các chim muông đem từ nước ngoài đến, như các loại kim thủy điểu cầm kê, đại vĩ dương chưa đưa các vè chăn nuôi, cũng là việc để biết các loài vật, nguyên không phải lấy lạ làm quý, giản hoặc có lăn ra chết, hết thảy bắt đền, thế là vì loài vật làm lụy đến người, lòng trẫm không nỡ thế, nên tha cho ».

Quảng-yên hộ phủ là Lê Đức Đức có tội phải miễn chức, Đức đem thuyền quân đi tuần bắt giặc biển, vừa đến phận biển Hà-lũ (tên đất thuộc huyện Hoành-bồ) nghe tin quân bắt giặc dẫn đi trước là bọn Trần Ích, gặp giặc đánh nhau ở đảo Đũa, chậm trễ không đến tiếp viện, lỡng gặp gió mạnh, quân lính bị giặc thừa cơ đánh chìm mất chuyến, bị chết rất nhiều, Đức bỏ trốn đến quân về.

Vua nghe tin liền giáng du sai tổng đốc Nguyễn Công Trứ thân đem thuyền quân kịp đi đuổi đánh và nhân tiện xem xét hình thế núi Chàng-sơn, tính kỹ công việc giữ đánh, bàn định thỏa đáng, tiếp tục tâu lên. Lê Đức Đức phải cách chức trói giải về kinh giao cho bộ Hình nghị xử, sau phải tội trảm giam hậu.

Cho tứ hoàng tử Công đến các quan viên văn ngũ phẩm, võ tứ phẩm, hàng năm chi bổng lệ gạo lương, được đổi cấp gạo trắng có thứ bậc, lấy ngày mồng 1 tháng 7 năm nay là bắt đầu.

Định lệ trừ hao nấu đúc thỏi đồng và chì đúc đạn.

(Khối đồng đỏ Tụ long 100 cân, nấu đúc thành đồng đỏ Trang liệt thành khí là 86 cân hơn 13 lạng, lấy ra chì được 1 cân 1 lạng, trừ hao 12 cân hơn 1 lạng, đồng đỏ Trang liệt 100 cân đúc thành thỏi được 97 cân 5 lạng 4 đồng cân; hao 2 cân hơn 10 lạng, đồng Tụ-long 100 cân,

https://tieulun.hopto.org

nấu thành đồng đỏ Trang liệt, phải dùng than gỗ hơn 358 cân, đồng Trang liệt 100 cân nấu thành thỏi, phải dùng các thứ chế vào, than 83 cân 5 lạng, dầu lạc 7 lạng 5 đồng cân, rơm 5 cân, chì cũ đúc đạn súng điểu thương hạng tốt mỗi 100 cân thu thành khí 97 cân 6 lạng, trừ hao 2 cân 10 lạng, hạng xấu mỗi 100 cân thành khí 95 cân 9 lạng, trừ hao 4 cân 7 lạng, đều dùng than gỗ 30 cân).

Sai Binh bộ viên ngoại lang Phan Hiển Đạt đến 9 châu phủ Cam-lộ hỏi mua voi trận, phủ Cam-lộ phần nhiều sẵn voi, lệ cũ hàng năm tỉnh Quảng-trị mua nộp 10 con, ủy cho quan tỉnh, chưa khỏi nhiễu dân, cho nên sai bộ Binh chọn người sung làm phái viên, khi Đạt đã đến, mua được hơn 10 con, bỗng nhân lam chướng bị bệnh, triệu về, thưởng cho 10 lạng bạc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], mùa thu, tháng 7, ngày mồng một, làm lễ thu hưởng, sai hoàng tử là Trương-khánh Công tế thay.

Lễ thu hưởng, các văn khấn trẫm thân tự viết điền vào, nay sắp tới ngày làm lễ thu hưởng, trẫm bỗng nhiên tay đau phải dán cao, chưa tiện hun rửa cầm bút, bộ Lễ ngày thường tới hầu, đâu có không biết, thế mà không tâu xin trước, đợi chỉ chọn người cho kính điền, đến lúc việc đến nơi mới đem văn khấn đệ tiến, việc liên quan đến điển lễ, đâu được khinh suất như thế, Phan Huy Thực, Vũ Thành Phong nên đều giáng 1 cấp.

Vua ngự điện Quang-minh, triệu đình thần vào chầu, có viên ngự sử cũng đi vào hầu dâng tờ nói việc; khi đã bãi triều, sắc cho từ nay trở đi, có triệu đình thần vào chầu ở điện Quang-minh thì đó là nơi cung cấm nghiêm mật, ngôn quan không được theo ban.

Định khuyết hạng (1) các phủ huyện châu đặt lại hay mới đặt ở các địa phương trong kinh và tỉnh ngoài.

---

1. Khuyết hạng, nơi lỵ sở của quan chức.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lại tâu nói: « Năm trước nghị định phủ huyện châu các hạt, phàm nơi xung yếu phiền kịch, bí khốn, khó làm việc, có cả 4 điều đó là nơi nhiều việc nhất, có 3 điều là nhiều việc, có 2 điều là nhiều việc vừa, có một điều và không điều nào là ít việc. Gần đây các phủ huyện châu đã được chia đặt, trong đó có nơi đặt lại, cũng có nơi mới đặt, cùng với khuyết hạng nguyên nghĩ năm trước, danh và thực rất là không hợp, xin tư cho các địa phương đều chiếu phủ huyện châu thuộc hạt, lỵ sở nào không đặt lại thì vẫn theo như cũ, còn thì phàm có đặt lại hay mới đặt, lại chước nghĩ khuyết hạng, kỳ càng làm sổ tâu lên, chờ chỉ quyết định, để cho thống nhất. Đến nay sổ dâng lên, chuẩn cho Bộ bàn lại thi hành. (Phủ Thừa-thiên: huyện Hương-trà là nơi nhiều việc, Quảng-điền, Phú-vinh, Hương-thủy, Phong-điền, Phú-lộc, 5 huyện ấy đều là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Quảng-trị: phủ Triệu-phong là nơi ít việc, Hải-lăng, Địa-linh, Minh-linh 3 huyện ấy đều là nơi ít việc. Tỉnh Quảng-bình: phủ Quảng-ninh là nơi ít việc, huyện Phong-đăng là nơi ít việc, phủ Quảng-trạch là nơi nhiều việc vừa, huyện Minh-chính là nơi ít việc. Tỉnh Quảng-nam: huyện Quế-sơn, huyện Duy-xuyên đều là nơi ít việc. Tỉnh Bình-định: phủ An-nhân là nơi ít việc, huyện Tuy-phúc là nơi ít việc, phủ Hoài-nhân là nơi nhiều việc vừa, huyện Phù-mỹ là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Bình-thuận: phủ Hàm-thuận là nơi nhiều việc, huyện Hòa-đa là nơi nhiều việc vừa, phủ Ninh-thuận là nơi nhiều việc, huyện Tuy-phong là nơi ít việc. Tỉnh Gia-định: phủ Tây-ninh là nơi nhiều việc, huyện Quang-hóa là nơi ít việc. Tỉnh Biên-hòa: 2 huyện Nghĩa-an, Long-khánh đều là nơi ít việc. Tỉnh Vĩnh-long: phủ Hoằng-an là nơi ít việc, huyện Duy-minh là nơi ít việc, phủ Hoằng-đạo là nơi ít việc, huyện Bảo-an là nơi ít việc. Tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Định-tường: phủ Kiến-tường là nơi nhiều việc vừa, Kiến-đăng, Kiến-hòa 2 huyện ấy đều là nơi ít việc. Tỉnh Hà-tĩnh: phủ Hà-hoa là nơi ít việc, huyện Hoa-xuyên là nơi ít việc. Tỉnh Nghệ-an: phủ Diễn-châu là nơi nhiều việc, huyện An-thành là nơi nhiều việc vừa, phủ Tương-dương là nơi ít việc, huyện Kỳ-sơn là nơi ít việc, phủ Quỳ-châu là nơi ít việc, huyện Quế-phong là nơi ít việc. Tỉnh Thanh-hoa: phủ Thiệu-hóa là nơi nhiều việc vừa, huyện Đông-sơn là nơi nhiều việc vừa, huyện An-định là nơi ít việc, phủ Quảng-hóa là nơi nhiều việc vừa, Cẩm-thủy, Thạch-thành, Quảng-địa, 3 huyện ấy đều là nơi ít việc, phủ Thọ-xuân là nơi nhiều việc vừa, Lương-chính, Quan-hóa, Thường-xuân, 3 châu ấy đều là nơi ít việc. Tỉnh Ninh-bình: phủ Thiên-quan là nơi nhiều việc, Lạc-[illegible] Yên-hóa, 2 huyện ấy đều là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Hà-nội: phủ Hoài-đức là nơi nhiều việc nhất, huyện Thọ-xương là nơi nhiều việc vừa, phủ Lý-nhân và phân phủ là nơi nhiều việc, Ứng-hòa phân phủ là nơi nhiều việc. Tỉnh Nam-định: huyện Chân-ninh là nơi nhiều việc, huyện Nam-chân là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Hưng-yên: huyện Tiên-lữ là nơi nhiều việc. Tỉnh Hải-dương: phủ Ninh-giang và phân phủ đều là nơi nhiều việc, huyện Vĩnh-bảo là nơi nhiều việc vừa, huyện Tứ-kỳ là nơi nhiều việc, phủ Bình-giang và phân phủ đều là nơi nhiều việc, Đường-hào, Thanh-miện, hai huyện ấy đều là nơi nhiều việc vừa, phủ Kinh-môn là nơi nhiều việc, Đông-triều, Thủy-đường, 2 huyện ấy đều là nơi nhiều việc vừa, phủ Kiến-thụy và phân phủ đều là nơi nhiều việc, hai huyện An-lão, An-dương đều là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Sơn-tây: Vĩnh-tường phân phủ đều là nơi nhiều việc nhất, phủ Quốc-oai là nơi nhiều việc, phân phủ là nơi nhiều việc vừa, phủ Quảng-oai là nơi nhiều việc vừa, phân phủ là nơi ít việc. Tỉnh Tuyên-quang:

https://tieulun.hopto.org

phủ An-ninh là nơi nhiều việc vừa, Đề-định, Vị-xuyên, 2 huyện ấy đều là nơi nhiều việc vừa, hai huyện Vĩnh-tuy, Hàm-an và châu Triêm-hóa đều là nơi ít việc. Tỉnh Thái-nguyên: phủ Phú-bình là nơi nhiều việc vừa, phủ Tòng-hóa là nơi ít việc. Tỉnh Hưng-hóa: hai huyện Thanh-sơn, Thanh-thủy đều là nơi ít việc. Tỉnh Quảng-yên: phủ Hải-ninh là nơi nhiều việc vừa, phủ Sơn-định là nơi ít việc. Tỉnh Lạng-sơn: phủ Trường-khánh là nơi ít việc, phủ Trường-định là nơi nhiều việc vừa. Tỉnh Cao-bằng: phủ Hòa-an là nơi nhiều việc, huyện Thạch-an là nơi ít việc. Còn như các phủ huyện ở Trấn-tây và Hà-tiên đợi sau tính dần).

Khởi phục cho viên phải cách là nguyên phủ thừa Nguyễn Xuân Cảnh làm tư vụ; nguyên án sát Trần Thế Nho làm cửu phẩm thư lại do bộ Lại xét bổ, nguyên án sát Đinh Doãn Trung, nguyên lang trung Ngô Thế Vinh, nguyên tư nghiệp Phạm Đình Thuân đều cho theo bộ gắng sức làm việc. (Thế Vinh, Đình Thuân đều vì ốm xin từ).

Vua nghĩ kho chứa trữu vải đầy cả, chuẩn cho các địa phương thuế thổ sản năm nay chiếu giá nộp thay bằng tiền.

Bãi bỏ các sở ký lâu từ kinh thành đến cửa biển Thuận-an. Vua bảo bộ Binh rằng: « Cửa biển Thuận-an xưa nay việc quan báo theo lệ do bạn tấn thủ thủ ngự báo bằng giấy tờ, trước đây làm ra ký lâu là muốn cho nhanh chóng, những hiệu cờ các lầu báo lên, so với báo bằng giấy tờ không nhanh hơn mấy, mà thủ hộ lại mất nhiều người, huống chi nhòm trông sắc cờ thường thường sai nhầm, thường phải đi lại nhận rõ, càng là phức tạp, lại không bằng đi từ cửa Thuận-an đến báo là hơn, nên bãi đi ».

Lại sai thành Trấn-tây khuyên bảo quân dân khai khẩn ruộng đất.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Thành Trấn-tây nhiều đất bỏ hoang, năm trước đã sai sức bắt biền binh, chiêu mộ nhân dân ra sức khẩn trị thế mà từ trước tới nay chưa nghe được có thành hiệu, xét ra trước vì thổ dân quấy rối, trong khi đánh bắt, chưa có thì giờ rỗi để làm ruộng, cũng là thế phải như vậy, hiện nay việc yên, quân dân sở tại chắc đã cùng yên ổn vô sự, chia đặt quan lại để vỗ về cai trị, cũng đã có người, nên truyền dụ cho tướng quân Trương Minh Giảng nhân lúc nhàn rỗi này đốc thúc khai khẩn, cốt cho đồng ruộng ngày càng mở rộng, thóc lúa thêm nhiều, để làm việc cần thiết cho dân biên giới được đầy đủ. Lại nghe hạt ấy đất nhiều màu mỡ, mà chất đất xốp nhẹ, không rắn mịn lắm, thường đến tháng 3, tháng 4 là mùa cày cấy, nếu không có mưa thì lúa mạ dễ bị khô héo, tháng 7 tháng 8 [illegible] thì có cấy mà không có gặt, há chẳng chỉ nhọc mà không công ư? Nay nên trù tính, hoặc tùy phương chứa nước để tưới, hoặc chọn thứ lúa sớm, có thể trong 3 tháng vừa cấy vừa gặt, để làm thóc giống cho mùa hạ mùa thu, nắng lụt cũng không thể làm hại được, thế mới tốt.

Sai tỉnh Hà-tiên phát giải viên phạm tội là Lê Văn Trung, Phạm Ngọc Quang về kinh giam cấm. Vua bảo bộ Hình rằng: « Triều đình lập pháp, giữ việc chí công, phàm người có tội, pháp luật tất thi hành, cố nhiên không được tư khuất chút nào, nhưng vì quan ở địa phương, dân đều trông vào, một khi có lỗi, lại bắt giam ở địa phương phạm tội, thì quân dân trông nghe thấy cả, không nhã, có khi coi khinh quan trưởng, chuẩn cho từ sau trở đi, phàm các đốc, phủ, bố, án, lãnh binh can án, tội phải đồ lưu trở lên, sau khi án

https://tieulun.hopto.org

định, phải trói đưa về kinh, theo án trừng trị, không nên giam cầm ở tỉnh, ghi làm lệ mãi.

Đặt thêm huyện Mỹ-hóa ở tỉnh Thanh-hoa, huyện Hoằng-hóa, hạt tỉnh ấy địa thế rộng xa, công việc bận nhiều, quan tỉnh xin lượng chia làm hai, bèn chuẩn cho lấy 5 tổng là Tứ-minh, Hàng-vĩ, Bắt-sơn, Bái cầu, Kim chuyết (100 xã thôn) vẫn để làm huyện Hoằng-hóa, 3 tổng Dương-sơn, Dương-thủy, Lỗ-hương cùng với 1 tổng Đại-lý huyện Hậu-lộc (79 xã) đặt làm huyện Mỹ-hóa thuộc phủ Hà-trung thống hạt. Lại sai trích tổng Thần-phù (8 xã thôn ấp trại) huyện Nga-sơn đổi thuộc về huyện An-mô tỉnh Ninh-bình.

Đặt đội hương binh các cơ Tĩnh-man ở Quảng-ngãi, sau quan tỉnh triệu mộ dân ở các thôn ấp ở gần đồn ải, tùy theo liên lạc đồn bổ làm đội hương binh các cơ Tĩnh man.

(Cơ nhất Tĩnh man 1 đội 46 người, cơ nhị 2 đội nhất nhị 89 người, cơ tam 3 đội nhất nhị tam cộng 127 người, cơ ngũ 1 đội 37 người), mỗi đội đặt 1 người bách hộ để trông coi, gặp khi có giặc man thì hợp theo quan quân đánh bắt, không có việc thì cày cấy nộp thuế, thuế thân đều được miễn.

Cho tam đẳng thị vệ là Nguyễn Tiến Song thăng thự phó vệ úy vệ Hùng nhuệ tả, phó vệ úy vệ Uy võ Đào Quang Minh thăng thự vệ úy vệ hữu bảo nhất hữu quân, phó vệ úy vệ Trang võ Phạm Văn Lợi thăng thự vệ úy vệ hậu bảo nhất hậu quân. Phó vệ úy vệ tam đoanh trung thủy sư là Đoàn Khắc điệu bổ làm phó vệ úy vệ ngũ đoanh tả, nhưng kiêm quản vệ Long thuyền, vệ úy vệ Bình-thuận Tôn thất Mậu thăng thự vệ úy vệ phi kỵ, kiêm lãnh viện thượng tứ.

Sai thống quản đại viên các quân doanh ở kinh, cứ người có thể làm được quản vệ, mỗi quân doanh một người.

LUUSAT.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thổ mục cũ ở phủ Trấn-ninh tỉnh Nghệ-an là bọn Thiệu Xá Ly vì bất đắc chí ngầm đem lòng oán vọng, họp bè lũ giết chết thổ huyện thừa huyện Liên là Lĩnh Xi đóng ở Lạc-điền nổi lên làm giặc, đồng tri phủ là Đỗ Kim Tuấn đem phủ thuộc biền binh thổ dõng chia đường đánh bắt, chém được Xá Ly và bọn giặc hơn 10 đứa, thu được khí giới rất nhiều.

Vua nghe tin khen ngợi, thưởng cho Đỗ Kim Tuấn thăng thụ tri phủ và 1 đồng phi long kim tiền hạng nhỏ. Các thổ huyện thừa được thưởng kim tiền, ngân tiền, quần áo có thứ bậc, binh dõng đi trận ấy được thưởng chung 300 quan tiền. Lĩnh Xi không chịu theo giặc, nên bị giết, thưởng cho vải lụa đều 3 tấm, cấp cho tận nhà.

Lãnh tổng đốc Định — An là Lê Văn Đức, vì có 2 ty phiên niết ở tỉnh Bình-định và phủ huyện tra xét việc án phần nhiều chưa xong, đem sự việc bẩm tâu.

Vua bảo Nội các rằng: « Cần thận, xót thương việc hình ngục là chính sách lớn của triều đình, xưa nay phàm án lớn nhỏ có trình hạn, nhiều ít có thưởng phạt, là muốn việc hình ngục được thanh thỏa, mà người không phải đà luỵ. gần đây lại sai ở kinh và tỉnh ngoài, đều đem tội phạm bị giam xét ngay, chớ để dong lại, ban dụ ân cần biết nhường nào? thế mà bọn phán niết phủ huyện tỉnh ấy không lấy xét việc hình làm lo, tự ý để chậm trễ, đều giao cho bộ Lại nghị xử, còn các án chưa xét xong, chuẩn cho Lê Văn Đức sức cho phải xét xong ngay, cho hết án đọng, xét ra Lê Văn Đức từ khi đến tỉnh đến nay, lần lượt bắt được giáo trưởng gian tà, tra xét xong ngay. Nay lại xét ra những viên trẻ nải trong hạt, cứ thực tâu bậc, không tư vị chút nào, nên thưởng gia một cấp để khuyến khích quan lại địa phương có lòng công trung. Đến khi nghị bộ Lại dâng lên. Phiên niết và phủ huyện phải giáng phạt có thứ bậc.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Công bộ viên ngoại lang Đỗ Mậu Thưởng vâng lệnh phải đi công cán Hoàng-sa về, đem bản đồ dâng lên, vua cho là trải qua nhiều nơi, xem đo tường tất so với phái viên mọi lần thì hơi hơn. Đỗ Mậu Thưởng và các người cùng đi đều được gia thưởng áo quần và tiền.

Tổng đốc Hải-dương Nguyễn Công Trứ thân đem thuyền quân đến phận biển Quảng-yên bắt giặc, dâng sớ tâu lên.

Vua bảo rằng: « Ngươi nên đem nhiều mưu kế cho xứng với ủy nhiệm ».

Vua se mình mới khỏi, ngự ở điện Cần-chính, Hoàng tử công, thân công, các quan tới sân lạy mừng. Sai ban cho thức ăn quan văn từ ngũ phẩm, quan võ từ tứ phẩm trở lên và thưởng cho kim tiền, ngân tiền có thứ bậc.

Vua bảo hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế rằng: « Nay 4 phương vô sự, duy còn giặc biển chưa yên, trước đây sai Nguyễn Công Trứ đi bắt giặc biển Quảng-yên, xứ ấy nơi khe xa hiểm, sóng gió khôn lường, quân ta không quen mà bọn giặc thì quen, lại thêm đường biển mông mênh dễ bề trốn tránh, chi nên dùng kế thì hơn, nếu chỉ lấy tiếng là tuần tiễu, khi gặp thuyền giặc, đánh trống giương cờ thì chúng bèn đi xa, thế là cũng chỉ khó nhọc mà thôi.

Lại nói rằng dân ở Nam-định, trước đây Phan Vành nổi loạn, nhiều người đi theo, lại tà đạo gia-tô làm mê hoặc đã lâu, trẫm rất lấy làm lo, gần đây trộm giặc im hơi, nhân dân yên ổn mà người theo đạo gia-tô đều biết đổi ác theo-lương, không ngờ dân thuần thói tốt được như thế, còn chừng nào bằng. Nay địa phương ấy may giữ được vô sự, Trịnh Quang Khanh nên lại ủy cho trách nhiệm tổng đốc. Lại như tổng đốc Sơn-tây khuyết, phàm việc ủy cho bố, án, mà cũng có thể dẹp giặc yên dân, đề điều giữ vững, xem đó không phải đốc phủ mà có thể yên định được, nhưng quan ở địa phương, trách

LUẬN SỬ VIỆT NAM

https://tieulun.hopto.org

nhiệm nặng không thể không có đốc phủ, đại viên, vì như dùng thuốc, khỏi bệnh tuy không chuyên ở sức sâm linh, nhưng dùng thuốc không thể không có sâm linh.

Vua triệu bọn Lê Bá Tá, Nguyễn Tri Phương, Đoàn Khiêm Quang ở phủ Nội vụ bảo rằng: Lũ ngươi ngày trước có lỗi, nay đã biết hối chưa? 3 người đều lạy tạ.

Vua bảo rằng: « Trẫm đối với các quan to nhỏ, nhiều cách khuyên bảo, chẳng khác nào dạy bảo con, chỉ nghe và không nghe mà thôi, phàm người tài trí, không hơn nhau lắm, cốt ở sự cố gắng mà thôi, trẫm vốn không phải tư chất thánh trí, nhưng biết tự cố gắng sửa mình, cho nên gặp việc không việc gì là không làm xong, bọn ngươi nếu biết cố gắng vì nước hết sức khó nhọc, há chẳng khéo giữ công danh mà được thương yêu lâu dài ư?

Cho Hộ bộ hữu thị lang Phan Thanh Giản rút khỏi viện Cơ mật, chuyên làm việc bộ.

Mới đặt quan người kinh các thổ châu tỉnh Hưng-hóa (Phù-hoa, Thủy vũ, Quỳnh-nhai, Ninh-biên, Mai-sơn, Mộc-châu, Luân-châu, Lai-châu, tất cả 8 châu, các lỵ sở tùy tiện dựng lên, đều đặt 4 người thông lại, 20 lính lệ, mỗi năm cấp cho 20 quan tiền công nhu, còn Sơn-la, Chiêu-tấn, Tuần-giáo, Văn-bàn, Đà-bắc, Thuận-châu, Mai-châu, An-châu, các châu ấy sau có đổi đặt quan người thì chiếu theo lệ ấy thi hành).

Định lại từ nay phàm 3 năm, xét tất cả quan ngoài, ở tỉnh ngoài lãnh binh tự tàu bảy, do bộ Binh chiếu lệ xem xét công quả, phân hạng làm danh sách tâu lên chờ chỉ. Lệ trước kỳ ở trong kinh xét, ở tỉnh ngoài, đốc, phủ, đề đốc, bố, án và quan lãnh binh đều đem sự trạng trong 3 năm làm thành bản tự tâu bảy, chờ định thăng giáng, đến nay vua cho rằng lãnh binh vẫn thuộc tỉnh này, so với bố, án đều có ty riêng thì có khán, cho nên định lại.

https://tieulun.hopto.org

Định lại điều lệ ở phủ Tôn nhân. Năm trước bộ Lễ châm chước nghị định chức vụ và công việc ở phủ Tôn nhân, trong đó tiết mục còn có chưa đủ, đến nay hoàng trưởng tử kiêm quyền chức tả tôn chính phủ Tôn nhân là Trương Khánh công tâu xin xét cả điển lệ các triều, đặt rõ chương trình để lâu dài về sau.

Vua bèn sai phủ Tôn nhân hội đồng với bộ Lễ tiếp tục bàn, chuẩn định thi hành.

1 — Về việc vào sổ, đặt tên :

— Hoàng tử công, hoàng tử, thân công, sinh con trai hay con gái, ngay ngày đó đóng ấn tước của mình tư cho phủ, người chưa được phong tước thì sức cho thuộc viên bẩm báo, đều nói rõ năm tháng ngày giờ, vợ cả hay nàng hầu họ gì, sinh ra con cả hay con thứ, con trai thứ mấy hay con gái thứ mấy, và lấy cả họ tên người đàn bà đẻ ấy, do phủ phái ổn bà ra xét nghiệm, lấy cung, đầy tháng làm tập tâu, xin đặt tên, kính chờ ban cho, nội các lục tống đến phủ, chiếu lệ tư cho bộ Hộ, Quang lộc tự, Nội vụ phủ, Thanh thận ty và công sinh ra người con ấy tuân theo, về sinh con gái thì cho tự đặt tên theo như trước tư cho phủ để biên vào sổ đỏ để lưu chiểu, đến kỳ làm tôn phả, lại tư đến đối chiếu, chiểu hệ làm phả.

— Con của hoàng tử công, hoàng tử, thân công sinh ra con trai, con gái ; người hiện được trao cho tước công tước hầu, thì do phủ phái nghiệm như trước, còn thì do viên hệ trưởng, người con sinh ra ấy được một tháng, chiểu trong đó cháu của hoàng tử công và hoàng tử, tức là hoàng tằng tôn, thuộc hạng bộ chữ kỷ, cháu tằng tôn của hoàng tử công và hoàng tử tức là hoàng huyền tôn, thuộc hạng bộ chữ Sơn, do hoàng tử công và hoàng tử xin tên, người có tước phong thì đóng ấn tước của mình, người chưa có tước phong thì để tên theo như lệ hoàng tôn thuộc hạng bộ chữ nhân. Cháu

https://tieulun.hopto.org

của thân công tư phủ, nhưng chiếu theo chữ phiên hệ ở các lục sao, tùy theo thứ bậc phiên hệ dưới một chữ, theo hạng bộ chữ thổ, kim, thủy, mộc, hỏa, phúc bảo đặt tên đến cuối tháng làm bản tâu lên, còn sinh con gái thì cũng cho tự đặt, biên vào sổ đỏ, đợi kỳ làm phả.

— Tôn thất hiện trao quan chức, sinh ra con trai con gái, người phẩm cao thì cũng báo phủ phái nghiệm, người phẩm thấp và nhân viên nhân tản đều do hệ trưởng lấy cung đưa sang phủ, đầy tháng do viên tư giáo đặt tên, đầy năm do phủ kê khai vào sổ xanh, lên 3 tuổi viết rõ vào phả, còn hệ trưởng và tư giáo sinh ra con trai hay con gái, đều tự bẩm rõ đến phủ, theo như trước mà làm.

— Quan Tôn thất ở ngoài sinh ra con trai con gái, từ tam phẩm trở lên, tư cho bố chính tỉnh ấy phái nghiệm cũng do bố chính, đầy tháng đều do tỉnh tư lộ chuyển tư đến phủ kê khai vào sổ xanh, chuyển sức cho tư giáo đặt tên đưa đi. Ba tuổi lại tư lại do phủ viết rõ vào phả.

2 — Về chương trình giáo dưỡng:

— Từ Hoàng tử công trở xuống đến phẩm quan tôn thất như có chức nuôi dân ngoại tịch, nhờ cậy cửa quyền, làm điều phi pháp, và dân có tên trong sổ xin nhờ mạo nhận là thuộc viên trong phủ, riêng đặt chức mục, lạm cấp văn bằng, dặn cầu quan lại địa phương, dọa nạt làng xóm, cầu miễn thuế và dao dịch, gây ra rắc rối, thì cho tra xét viên khoa đạo ở phủ, nghiêm hặc trừng trị.

— Hoàng tử, hoàng tôn vào học, từ 15 tuổi trở lên, văn lý hơi thông thì khi giảng đọc rồi rãi, hoặc 10 ngày một lần, khiến cho diễn tập cỡi ngựa bắn súng, các sư bảo, tán thiện, chọn người am hiểu, theo đi chỉ bảo, không được vô cớ viện là diễn tập, tự tiện đi ra khỏi cửa đô thành, và chứa nuôi bọn nhỏ, đến nhờ dưới cửa,

TIMSACHLUAN

https://tieulun.hopto.org

hoặc nịnh hót bày ra chọi gà, chó săn diễn kịch âm nhạc, xui làm điều trái, nếu có tội ấy, thì bọn trưởng tử, tân thiện, giảng tập quản gia phải trị tội nặng, hoàng tử hoàng tôn phải nghĩ tới.

— Trong Tôn thất như có người hiếu thuận tiết nghĩa và người có bần tàn tật, thì hệ trưởng, tư giáo bẩm phủ tâu, chờ ban ơn cho, các người say rượu hay đánh nhau, xa phí thì ngăn ngừa đi, người già kiến cho yên sở. Người trẻ đón thầy dạy học; nếu có kẻ bỏ côi sớm không nhờ vào đâu được, cho bẩm phủ để đưa vào quốc tử giám, và đến tuổi, phải dẫn bảo phủ khiêu bổ, không được kiêng giấu, thường để quá lệ, tất có phạm lỗi.

— Nhân viên tứ tế, thủ hộ, xem xét đồ thờ, sân thềm sạch sẽ nghiêm trang, không được ngày đêm ồn ào và đem nấu thức ăn bày đồ vật ở nhà hai bên tả hữu và 2 nhà thờ phụ, và không những người ngoài, dẫu người trong tôn thất cũng không được vô cớ dẫn dụ đi lại tự tiện vào, các quan tứ tế thủ hộ, thường phải kiểm xét, phân phái cắt lượt châu chực, không được dung tùng thuộc viên về thăm nhà, mượn người canh giữ thay, trái lệnh thì bị tội nặng.

— Tôn sinh học ở Giám, từ xấp xỉ 13 tuổi, phải học thuộc lòng giảng tập, lấy chuyên cần làm hạn định, 20 tuổi trở lên, hoặc làm bài một kinh một truyện và văn thể khoa trường, văn sách hỏi về việc đời hoặc về điều luật, do quan ở Giám hội đồng với quan học chính, sớm hôm hun đúc, không nên theo như trước chuyên do học chính làm một mình, mỗi khi đến kỳ khảo khóa, bộ Lễ ủy người có khoa mục cùng sát hạch, người nào ở vào hạng kém thì người ấy và tư giáo phải tội theo như lệ làm việc, giám thần, học chính và cha anh ngày thường không biết bảo thêm cũng phải tội như tư giáo, trong một năm và trong một hệ đuổi về tôn tịch đến 3 người, thì giám thần, học chính và tư giáo phải thêm bậc trừng

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trị. Và tôn sinh như có sự việc, tư giáo chuyển trình giám thần, học chính, gia hạn cho về thăm nhà, hết hạn không đến thì phải răn phạt, mỗi ngày thêm một bộc, tội chỉ đến 50 roi, nếu vô cớ mà bỏ thiếu, giám thần, học chính và cha anh người ấy phải đem trừng trị, dung tòng thì giao bộ nghiêm nghị. Còn tư chất chậm dốt đã lâu năm sức học không tiến, bẩm phủ rút về, xét kỹ hạnh kiểm chưa bỏ, để răn kẻ khác.

— Nhân viên tôn thất ở kinh ứng trực, tự tiện trốn đi, thì tội người trốn ấy đều sai bắt nã về, theo bộ nghị năm thứ 17 mà làm, trong đó hai tỵ từ tế tả hữu được do bản tỵ bẩm phủ nói rõ cũng theo lệ ấy, còn quản viên không biết quản thúc, cha anh không biết cấm đoán, giao bộ phân biệt nghị xử, người trốn hết hạn không bắt được, tư giáo cũng giao nghị xử.

3 — Về bổng lệ và cưới gả:

— Tôn thất con trai, con gái trước công, phàm đến tuổi được chỉ lương, thì đầu năm công sinh ra ấy đóng ấn trước của mình tư cho phủ, người chưa phong trước thì sức cho thuộc viên bẩm báo, do phủ làm sổ để tâu, sau khi được chỉ, chiếu lệ lục tống cho các nha tuân theo.

— Tư giáo các hộ và các hộ vệ, từ tế, thu lĩnh, phàm đến kỳ kinh lãnh lương bổng, chiếu lệ phân cấp, không được ủy cho lại tư cầm bản nguyên đơn, giới kẻ cô ấu, không đem chia cấp và tích lại để sung vào đưa biếu hằng năm hoặc nói dối là sung làm việc công ở trong tỵ, người trái lệnh thì lại tỵ phải trị tội nặng, tư giáo thủ lãnh sơ suất cũng phải nghị xử.

— Tôn thất bổ làm quan chức tỉnh ngoài, hoặc có mang con, em, cháu đi theo thì bẩm phủ để tâu chờ chỉ, các con, em, cháu không được chỉ bổng, đợi khi về kinh lại chiếu lệ cấp cho, nếu thăng đổi hạt khác mà tình nguyện mang thân nhân theo đi trước cùng đi thì cũng

https://tieulun.hopto.org

cho hầm phủ, nếu hoặc thăng bổ làm quan trong kinh hay cách tôn tịch, thì con, em, cháu phải đem về tất cả, nếu lần lữa kéo dài, tư giáo không biết xét cử thì cũng nghị xử cả.

Việc cưới gả phải do mệnh lệnh cha mẹ, nếu bỏ cối sớm, thì chú bác anh em bàn định việc hôn, nếu không có người họ gần thì do tư giáo, hệ trưởng xét liệu, các phiên hệ, đồ trang sức, khi gả chồng vâng theo dụ riêng, còn tôn thất chi xa từ hệ thứ nhất, cho đến hệ thứ 7, phàm coi trai lấy vợ, tiền cưới 15 quan, con gái lấy chồng tiền 10 quan, quan có phẩm và nhân tản cũng giống nhau.

4 — Về lệnh cấm và ưu tuất:

— Kinh gặp chính ngày kỵ ở các miếu, từ hoàng tử đến các nhân viên nhân tản, tôn thất, phàm cưới gả, yến vui, ca xướng, mặc áo màu đỏ, màu tía và mổ giết đều cấm.

— Từ hoàng tử thân công đến tôn thất công hầu phẩm quan trở xuống, phàm các người nhà tranh kiện không tố, hoặc đánh nhau với người đều do sở ty xét xử, không được riêng tự đòi hỏi.

— Phủ đệ vườn tược nhà riêng và nghi trượng, phục sức, đồ dùng đều không được, làm lâu đài nhà 3 nóc, tô điểm rồng phượng các thứ xa hoa.

— Thuật sĩ xem sao mệnh tướng số, nói bậy, họa phúc, dẫn dụ làm điều không phải, từ hoàng tử công cho đến nhân viên nhân tản, nếu có nuôi chứa ở nhà, hoặc đi lại giao tiếp thì đều cấm.

— Nhân viên lớn nhỏ trong tôn thất sinh được con trai con gái, đã báo ở phủ mà bị chết, thì cứ thực khai nộp, người bỏ ra tinh ngoài cũng chiếu lệ chuyển tư do tư giáo đưa vào phủ viết bằng mực, dụng tinh không báo thì gia đẳng trị tội, nếu nhân viên nào đã mất mà

https://tieulun.hopto.org

vợ còn đương chửa, thì người vợ ấy phải đem cả mang mấy tháng, báo lên rõ ràng, hoặc vợ cả vợ lẽ có con mà lại đi lấy chồng, thì khi cải giá phải báo rõ cùng với chồng trước hiện sinh được trai gái mấy người do từ giáo lấy đủ thân thuộc kết nhận, bẩm phủ để lưu chiểu.

— Về lệ cấp tiền phúng. Các phiên hệ, đến khi ấy chờ chỉ, còn phàm tôn thất chi xa, người có quan phẩm thì từ tứ phẩm trở lên, chiếu phẩm cấp tuất, ngũ phẩm trở xuống, tiền tuất đủ 25 quan, theo lệ tuất cấp cho, không đến số đó và chưa có quan phẩm, cũng đều cấp cho tiền phúng 25 quan. Người chết trận thì 4 phẩm trở lên, đến khi ấy tâu xin chờ chỉ, ngũ phẩm trở xuống cấp thêm cho gấp đôi, người phải đi việc công đi đường bị chết thì cấp thêm một nửa, con gái tôn thất chưa đi lấy chồng, thì cấp cho tiền phúng 15 quan, người đã đi lấy chồng thì cấp cho 10 quan, chồng chết không có con, gia một bậc cấp cho 20 quan, người nghèo thiếu, thì không cứ trai gái đều chiếu lệ tiền phúng bản thân chia làm 5 thành, cấp thêm một thành).

Cho nguyên Thanh-hoa thủy sư phó lãnh binh là Đặng Công Thập ấn bổ làm phó vệ úy vệ nhất doanh tả thủy sư kinh kỳ, thự phó vệ úy vệ nhất doanh tả là Lê Văn Sức thăng thu phó vệ úy vệ tứ, quản cơ cơ hữu Hà-nội là Dương Văn Khải bổ thụ phó vệ úy vệ Quảng-bình.

Bộ binh tâu nói : « Thủy binh có đội Long thuyền, bộ binh có vệ Cẩm y, cùng là thân binh theo hầu cả, nhưng đội Long thuyền đặt ra, ngày thường chỉ chuyên giữ việc cung ứng nước cho vua dùng và giữ gìn thuyền vua, khi có đi tuần chơi ở đường sông thì sung vào theo hầu chèo chở mà thôi, còn việc sai phái vặt thì cũng ít. Không như vệ Cẩm y ngày thường túc trực, lại còn canh giữ các sở, sai phái rất nhiều, nếu để lại cả thường xuyên ứng trực, số người nhiều mà không có việc gì,

https://tieulun.hopto.org

trưởng chưa thích hợp với nhiều việc ít việc, nay xin trong 6 đội Long thuyền chọn người quê thuộc phủ Thừa-thiên mà thao diễn đã quen, lấy 180 người dồn làm 3 đội nhất nhị tam, vẫn để làm thực ngạch quân đội Long thuyền. Còn 150 người rút về các vệ thủy sư cùng với biền binh các vệ, phỏng theo lệ vệ Kim ngô đổi bổ, hàng năm từ tháng giêng đến tháng 6, công việc hơi nhiều, do thủy sư đề đốc cùng làm chọn lấy người thân thể khỏe mạnh mà diễn tập hơi quen lấy 150 người, bổ làm ba đội tả ngũ lục đội Long thuyền để sung việc theo hầu, hai tháng 1 lần đổi, từ tháng 7 trở đi, công việc hơi ít lại đem về vệ cũ, nếu gặp bất kỳ đi tuần chơi, lại chọn lấy sung vào, việc xong thì thôi.

Và phàm người được dự tuyển, thì quân vệ phải trong khi nhàn rỗi, gia tâm thao diễn, khiến cho mới cũ cùng giúp nhau, am hiểu tất cả, như thế thì quân vệ Long thuyền đều có việc mà quân các vệ thủy sư cũng được lần lượt chọn bổ, giúp cho luyện tập, chẳng có thể đều được thực dụng. Vua theo lời tâu ấy.

Lãnh tổng đốc Nam-định, Hưng-yên là Lê Văn Đức đang tập thỉnh an nói: « Huyện nào ở tỉnh hạt nguyên có người theo đạo gia-tô, xin tạm đặt chức tổng giáo để giúp việc dạy bảo ».

Vua cho là phải, bảo bộ Lại rằng: « Dạy bảo thói chính, phép trị dân cần phải làm trước, tỉnh Nam-định gần đây, hàng năm được mùa, dân được yên ổn, đã nhiều người, đã giàu của, tất phải dạy bảo thêm, huống chi trước đây gián hoặc có bọng bị tả đạo mê hoặc, nay biết cải hối, đã có cơ hội tâm hướng đạo, nhưng buổi bắt đầu mới bỏ tà giáo, chưa khỏi mờ mịt, chẳng biết theo vào đâu, nên phải dạy học thêm, khiến cho đều lấy chính đạo làm chỗ dựa theo, thì tôn sùng đạo chính bèn bỏ được đạo tà, tất không bị mê đi theo đường khác nữa. Nay chuẩn cho Lê Văn Đức chiếu ngay trong hạt

https://tieulun.hopto.org

huyện nào nên đặt tổng giáo, thì chọn đặt mỗi huyện một hai người hay ba bốn người, không phải câu nệ có học rộng, lời văn giỏi, chỉ cần người có học hạnh hiểu biết văn lý thì cho làm, hàng tháng cấp cho tiền một quan, gạo một phương, cũng không phải làm ra nhà học, tức là cho tùy tiện trú ngụ, dạy bảo các con em nhà dân tổng ấy và tổng lân cận, trước hết dạy mười điều huấn dụ, sau đến những câu cách ngôn trong kinh truyện và chính học của thánh hiền, cho biết noi theo đạo nghĩa, để được đổi thói bạc, theo lòng trung, nuôi thành tục tốt.

(Đến khi sổ dâng lên, tỉnh hạt ấy có 4 phủ, 18 huyện, chỉ có huyện Tiền-hải mới đặt, không theo gia-tô tả đạo, còn 17 huyện 257 xã thôn, tỉnh đặt tổng giáo 39 người).

Hộ phủ Quảng-nam, Quảng-ngãi là Hồ Hựu dâng tập thỉnh an nói: « Con cháu nhà Lê, sắp xếp cho ở tỉnh hạt xin lấy đối-tô thường, đeo vòng ở vành tai bên tả, nếu có lần trốn, tìm bắt cho dễ ».

Vua khiển trách rằng: « Triều đình ban ơn cho nước bị diệt, được thờ tự lâu dài, cái nghĩa dòng dõi dứt được nối, mất được còn, nghe biết khắp cả, không ngờ con cháu họ Lê như bọn Lê Duy Hoán, Duy Lương, Duy Hiển cùng theo nhau quên ơn oán lại, cũng chỉ giết đến thân hãn, không nỡ bắt tội lây đến họ hàng, gần đây lại chuẩn ý đình nghị, liệu chỗ xếp đặt cho ở, khiến cho yên phận giữ phép đều được bảo toàn, và lại chiếu phát tiền lộ phí, lương cấp, ruộng quan điền, về nuôi nấng chu toàn cho thực không gì là không chu đáo, chúng nếu còn có nhân tâm, tự phải biết cảm, nếu không biết cảm mà trốn, thì trị tội tự có phép thường, trốn mà dám làm việc trái phép, thì giết đi tự có hình luật thường, chúng trốn hay không, vốn không thèm kể, đâu có lo trước sự trốn, bèn vô cớ làm nhục bằng hình phạt phi lý, làm việc phi thường, như thế còn thành chính thể

https://tieulun.hopto.org

gì nữa. Ngươi trước đã có tội phải truất cách, đã được khởi phục, cất đến chức hàm ngày nay, thế mà gần đây chỉ làm ra lời bàn suông, toàn không có thực hiện, và thân làm quan to một tỉnh, há không có phương pháp khác có thể xét được kẻ ác, răn được kẻ gian, lại đem thiển kiến quê mùa cần bảy tâu nhảm ở trước vua cha, rất là đáng khinh ».

Cho quản vệ các bảo thủy sư tức trực đi chầu cùng giống với quan quân thân binh cấm binh.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Lệ trước các vệ Cẩm y Vũ lâm đều được lên điện đứng hầu, đêm thì túc trực ở nhà 2 bên tả hữu điện Cần chính, khi vua có đi chơi, đeo gươm 2 bên tả hữu, còn như quản vệ các bảo thủy sư, ngày chỉ ứng trực ở nhà 2 bên tả hữu, đêm thì túc trực ở viện đãi lậu 2 bên tả hữu ngoài cửa cung, không được dự vào hàng đi hầu. Nay các bảo thủy sư phẩm trật đã cùng như cẩm sinh, trừ ra đãi ngộ thân lại cũng thân nhau, há nên có chỗ phân biệt. Từ nay phàm quản vệ các bảo thủy sư đều chuẩn cho được dự lên điện đứng hầu, đêm cũng túc trực ở nhà 2 bên tả hữu, duy gặp khi vua đi chơi, quản vệ thủy sư có chức sự riêng, còn quản vệ các bảo cũng cùng quan quân thân binh, cấm binh thay nhau đeo gươm theo hầu ».

Cho thự vệ úy vệ nhị doanh trung thủy sư là Nguyễn Văn Cúc đổi thự vệ úy vệ tứ doanh hữu, phó vệ úy vệ Kiện võ doanh Hùng nhuệ là Trần Văn Vĩnh điệu bổ làm phó vệ úy vệ Túc võ doanh Hổ uy, phó vệ úy vệ Túc võ là Lê Văn Chấn điệu bổ làm phó vệ úy vệ Kiện võ.

Bắc cầu Hàm tế. (Ở thành ngoài phía tả kinh thành, chỗ ấy có cửa sông, cống nước chảy của Đông-thành, bắc cầu để thông đi lại).

Vợ trung hưng công thần Ninh-hòa quận công Ngô Tòng Chu là Vũ thị, từ sau khi Ngô Tòng Chu chết vì

https://tieulun.hopto.org

nạn nước, tàn khổ giữ tiết, đến nay tuổi ngoại tám tuần, bị bệnh chết, quan tỉnh Bình-định đem việc ấy tâu lên. Vua thương lắm, cho tiền tuất 100 quan.

Ấm thụ cho Nguyễn Cửu Khánh là cháu trưng tiết công thần Dũ quận công Nguyễn Cửu Dật, làm thứ đội trưởng (hàm tòng bát phẩm). Tô Văn Trung là cháu Vọng các công thần, chưởng cơ Tô Văn Doãi làm phi kỵ úy (hàm tòng ngũ phẩm) đều coi giữ việc thờ cúng ông hầu.

Tổng đốc Vĩnh-long Định-tường là Doãn Văn Phú tâu nói: « Trước đây kinh lược sứ thần bàn xin chuẩn cho thuế lệ thuyền sông ở Nam-kỳ, phàm buôn bán hàng hóa thì tùy hạng thu thuế, duy mang chở thóc gạo thì miễn thuế, thế mà gần đây các sở thuế quan có buôn chở thóc gạo cũng chiếu lệ đánh thuế, có khi không kể là làm ruộng mà người buôn xảo trá trăm vành, như mang chở hóa vật, khi đi thì vòng đường trốn thuế, đến khi về mượn có mang chở thóc gạo mới đi qua sở thuế quan, cùng là giấy thông hành, có nói dối là đi thăm họ hàng, hoặc mượn thể xin giấy mua thóc gạo để dùng, mong được miễn thuế, thế ấy không thể không được. Xin từ nay phàm viên biền tổng lý người được cấp giấy cho giấy thông hành, hoặc làm ruộng, hoặc đi buôn, hoặc thăm họ hàng, nhân đó mà buôn bán thì đều ở trong giấy nói rõ, như nhà làm ruộng chở thóc gạo đi bán, mua đồ vật chở về, và chỉ đi thăm họ hàng mà không buôn bán thì đều miễn thuế, không thì theo lệ đánh thuế, người cấp giấy nếu cho đi buôn là làm ruộng và nói dối là đi thăm và thuyền buôn đi vòng đường trốn thuế, việc phát giác ra, đều trị tội nặng thêm, sở thuế quan dám tự ức chế lạm thu, cũng chiếu luật định tội ».

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua sai bộ Hộ bàn, cho là sáu tỉnh Nam-kỳ là nơi đất cát màu mỡ, sản xuất ra thóc gạo, từ Bình-thuận trở ra Bắc, dân phần nhiều nhờ có thóc gạo ấy để ăn, nghị trước của quan kinh lược sứ là lấy việc buôn bán thóc gạo, có quan hệ tới ăn dùng, đời sống của dân so với buôn bán thứ khác chuyên làm nghề buôn có khác, cho nên thu thuế, miễn thuế khác nhau, nay nếu nhất khái đánh thuế, thì buôn bán thóc gạo, thế tất ngày một ít, đó là muốn nặng về việc cấm buôn bán, mà hầu như lại làm khổ dân, xin phàm thuyền ở sông mang chở thóc gạo thì không cứ nhà nông chuyên chở, dù buôn bán cũng được miễn thuế, nhưng thuyền ấy tuy chở thóc gạo mà xét ra có nhiều hàng hóa để buôn, thì chiếu lệ thu thuế, còn thì theo như lời xin của quan tỉnh. Vua theo lời bàn ấy.

Tỉnh Gia-định lấy đô võ nghệ 5 người, sai Phạm Hữu Tâm, Trương Đăng Quế sát hạch lại rồi lên, chuẩn cho bổ vào vệ Cẩm y sai phái.

Vua nhân bảo thị thần rằng: « Khoảng năm Gia-long có người ở Trung-quốc sang, võ nghệ rất giỏi, trẫm thường hỏi đến, hắn nói : cốn quyền chỉ địch 1 người chứ không có mưu kế địch được vạn người, xét ra nhà binh từ khi có súng đạn đến giờ, bắn ra không đâu là không bể gãy, người anh hùng mất cả tài nghệ, giả sử võ nghệ tuy tinh rất cục cũng vô ích, lời nói ấy thực là có lý, nhưng phép đâm đánh, vội vàng đối phó với địch, không phải là không giúp ích, quan quân không nên không biết ».

Làm hầm cất chứa đồng, gang sắt ở Vũ khố (kho giáp nhị 1 hầm dài 10 trượng 6 thước 2 tấc, sâu rộng đều 5 thước, trong hầm xây gạch làm 3 ngăn, chứa riêng, đồng hạng nhất 40.000 cân, đồng đỏ hạng nhì 50.000 cân, đồng hạng ba 30.000 cân. Kho giáp tam một hầm dài 10 trượng 7 thước 1 tấc, sâu rộng cũng đều 5 thước,

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trong hầm xây làm 2 ngăn chứa riêng các hạng gang: 450.000 cân, sắt sống và sắt đã luyện 800.000 cân, trên mặt dưới đáy và 4 bề hầm ấy đều xây gạch, trên mặt trát bằng vôi trộn mật). Sắc cho từ nay phàm tuần tra, lấy vôi trát ở mặt hầm làm tin nghiệm, như có sứt mẻ và dấu vết sửa chữa, hơi có lỗ hổng nghi ngờ thì phải xem xét.

Chuẩn định từ nay phàm quan trong triều sai đi việc công, bỗng tự nhiên ốm đau, thì do địa phương sở tại xét nghiệm, nếu giả dối để ở lại thì hặc tâu, nếu bệnh tình là thực, phải nên gia tâm chiếu cố, rồi dâng sớ tâu lên.

Định lại lệ quan văn dẫn vào yết kiến, bộ Lại tâu nói: « Từ trước đến nay các văn niên dẫn kiến, đem cả lý lịch sự trạng làm bản viết ra, đến khi vào yết kiến theo trước nhà Tông thì có sắp từ, nhà Minh thì có thủ bản, tuy cách thức không giống nhau, đại khái muốn cho thần hạ được giãi tỏ lòng thành, mà tài phẩm kiến thức cũng có thể nhân đó biết được qua. Xin từ nay phàm các người thăng thụ, thực thụ và theo lệ được dẫn vào yết kiến, đều phải viết sẵn bằng bản giấy hồng đào, trước hết đem từ lúc ở nhà xuất thân, sau đến lý lịch, trong đó dự được khen thưởng hoặc do tự ân cách, hoặc theo công trạng mà được; phải giáng phạt là do việc công hay việc tư, cứ thực bày tỏ, không phải câu nệ, toàn dùng thể văn biền ngẫu, cũng không phải hạn định số chữ, nhưng cần phải sự trạng rõ ràng, văn lý thông sướng, không được dẫn dùng những lời phù phiếm không thiết thực, lại phải thân tự viết lấy không được mượn người, nếu trình bày công quá, hoặc có ẩn điều xấu nêu điều tốt, phô bày không thực, xét ra thì có tội. Còn thanh đơn dẫn kiến do bộ theo lệ cho làm, không quá 100 chữ, đến ngày dẫn kiến, viên được dẫn kiến ở

https://tieulun.hopto.org

dưới thềm điện bưng hộp thủ bản giơ ngang trán dâng lên (do Nội các tiếp nhận), rồi chiểu theo thanh đơn tuyên đọc, việc xong, thủ bản ấy tiến vào trong cung để vua xem ». Vua theo lời tâu ấy.

Sai các tỉnh biên giới Bắc-kỳ đều cử dân tuấn tú trong hạt.

Dụ rằng : « Các tỉnh Tuyên-quang, Cao-bằng, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Hưng-hóa, Quảng-yên ở Bắc-kỳ đời cố Lê trở về trước, hễ thấy ủy cho thổ mục cai quản, có ý trị bằng ràng buộc, coi như man rợ, không được như dân ở trung châu. Kia như chúng tuy ở nơi xa lánh, nhưng cũng là đất nhà vua, tôi nhà vua, thế mà nhất khái cho là quê mùa xa cách, nên nay hơn mấy trăm năm vẫn còn thói hủ, trong đó tuy có người có chí, học hành đáng khen thi cũng suốt đời không được thấy văn vật phồn thịnh vĩnh viễn, không được tiến dụng, dân người sao hẹp hòi thế ? Bản triều thương dân như một, không phân biệt trong ngoài, gần đây các thổ huyện châu ở các tỉnh đều đặt quan người kinh để cai trị, vốn muốn hun đúc thấm nhuần, trông thấy thành hiệu, để được cùng hay, khiến cho có đường tiến thân, đổi quan người thổ, bổ quan người kinh, đã không phải một ngày, tức là ra khỏi hang tối dời lên cây cao, lòng người cũng muốn. Gần đây phần nhiều đã mộ phong hóa người kinh, tiến lên ngùn ngụt, thi vui theo nước nhà vua để xem lễ nghi, nghĩ vì triều đình mà gắng sức, tưởng cũng phải là không có người, nay chuẩn cho tuần phủ, bố án thượng ty các tỉnh đều xét con em của thổ quan hoặc nhà dân trong hạt, không cứ học đủ văn thể ba kỳ, ai là tuấn tú thông thái thì chọn lấy đưa về kinh cho học ở Quốc tử giám, ai là người có thể đem quân làm việc thì cũng đưa về kinh, do bộ phân phái làm hành tẩu ở các doanh vệ tùy tài bổ dụng, mỗi tỉnh 3, 4 người hoặc 1, 2 người cũng được. Đó là lòng chí »

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

nhân bác ái của trẫm muốn cho dân tuẫn tú ở nơi biên giới xa xôi cũng dự vào hàng làm quan, quan địa phương các ngươi nên đem ý lớn dụ này, tuyên bảo rõ ràng, khiến cho vui lòng, tự gắng sức làm việc, để thỏa lòng tác thành, nếu có người chỉ muốn ở yên không muốn dời đi xa thì cũng không cưỡng, và không phải hạn định một lần, từ nay có người có chỉ theo lễ nghi, sẵn lòng ra làm việc thì cũng chuẩn cho làm danh sách tâu lên ». Tỉnh Lạng-sơn sau cho người thổ là Nông Đăng Tuyền theo lệnh ra đi, khi đã đến kinh, cho đưa đến Quốc tử giám học tập và cấp lương cho. (Tháng cấp tiền 2 quan, gạo 1 phương).

Phát vải trắng ở phủ Nội vụ chia cấp cho các trực tỉnh cốt để dùng (Quảng-nam 1.000 tấm, Quảng-ngãi, Quảng-trị, Quảng-bình, 3 tỉnh ấy đều 700 tấm, Vĩnh-long, An-giang, Nghệ-an, Thanh-hoa, 4 tỉnh ấy đều 800 tấm, Định-tường, Biên-hòa, Ninh-bình, Bình-yên, 3 tỉnh và thành Trấn-tây đều 500 tấm, Khánh-hòa, Phú-yên, 2 tỉnh ấy đều 400 tấm).

Tỉnh Ninh-bình, gió bão mưa to, nhà cửa dân gian phần nhiều bị đổ nát, ruộng lúa ngập mất, huyện Kim-sơn lại có nước biển dâng lên, người và súc vật trôi chết rất nhiều, quan tỉnh phải đem gạo muối để chẩn cấp, liền đem việc ấy tâu lên.

Vua nghĩ hạt Kim-sơn bị tai nạn, so với các huyện lại nặng hơn, thương lắm, giáng dụ sai phát tiền kho cấp cho người chết mỗi người 3 quan, và dân hạng tráng người nội tịch thì phát chẩn mỗi người tiền 1 quan, gạo 1 phương, dân ngoại tịch thì một nửa, nam phụ lão ấu đều một phần ba. Có cai tổng ở huyện Yên-mô là Trần Văn Phấn tự xuất thóc nhà 100 hộc để chẩn cấp cho dân đói.

Vua nghe biết mà khen ngợi, chuẩn cho quan tỉnh khoản đãi, thưởng cho đế rượu, chỉ thóc kho cấp trả

https://tieulun.hopto.org

đủ số. Thanh-hoa, Nam-định kế tiếp báo có tai nạn cũng đều sai chẩn cấp cho.

Thuyền đi tuần của quản vệ Phan Công Quý ở kinh phải đi và thuyền giải đồ vật ở kinh phải đi, cũng gặp gió làm hỏng mất 10 chiếc, biền binh chết đuối đến hơn 300 người.

Vua vì thế thương xót lắm, sắc cho quan có trách nhiệm chọn chỗ làm đàn ở bãi biển Thuận-an, sắm lễ phẩm tam sinh, cỗ, cơm, vàng bạc và tiền giấy, phái phủ thừa Thừa-thiên là Nguyễn Trọng Tân đi đến chiêu hồn cho tế một tuần, các biền binh ở kinh phải đi, người quê nhà gần thì do quân quan chuyển báo cho vợ con thân quyến, người ấy đều đến đàn sở khóc lễ và chuẩn cho chiếu lệ cấp tuất trận vong cấp cho người nhà. Lại sai tỉnh Thanh-hoa ban tế 1 tuần ở bãi biển.

Vua bảo thị thần rằng: « Khoảng năm Thiệu-long, kinh thành gió bão một ngày đêm, ngói trên nóc nhà đều tan nát, trẫm suốt đêm không ngủ, đến sáng nhìn thấy trên chỗ ngồi có tấm ván sắp rơi mà không rơi, đó cũng là trời thương, nay tỉnh Ninh-bình, tỉnh Thanh-hoa có gió dữ như thế, so với trước cũng không kém. Trẫm nhớ năm trước ở Thanh-hoa, Ninh-bình có con xích lân đi qua, nước biển dâng lên dữ, người và súc vật, nhà cửa phần nhiều bị trôi mất, như nay có lẽ cũng gặp con xích lân ấy đi qua chăng? Người ta nói con xích lân, sừng vảy nó đều có lửa sáng, đi đến đâu gió mưa theo đến đấy, không biết vật ấy là vật gì?» Gặp ngay tin ở Hà-nội nước sông xuống bớt tâu vào.

Vua mừng nói : « Cùng một ngày ấy, ở Ninh-bình thì có gió dữ mà ở Hà-nội thì không, nước sông đại hà lại rút xuống, thực là trời giúp, há chẳng phải sự may ở trong sự không may ư? »

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua bèn làm một bài thơ đầu đề là « Hà-nội nước xuống », nhân bảo Nội các rằng: « Trẫm gần đây nhân lúc nhàn rỗi, ngẫu nhiên làm 2 bài thơ đầu đề là: Hà giu bất tương yểm (1) và Trọc thủy cầu châu (2), đến nay bài ấy chuẩn cho chép ra, đưa cho tổng đốc Đặng Văn Thiêm, Lê Văn Đức điều họa nguyên vận, nhân tiện phát trạm đệ đi, để bắt chước việc phong nhã của vua tôi nhà Nga xưởng họa nối hát với nhau, bọn Thiêm liền họa tiến lên, đều thưởng cho một đồng phi long kim tiền hạng lớn.

Sai thị vệ Hoàng Bá Bằng đi đến Thanh-hoa, Ninh-bình xét hỏi về tình hình dân bị tai nạn, đến khi về tâu nói nhân dân thuộc các huyện Hậu-lộc, Tống-sơn, Nga-sơn tỉnh Thanh-hoa bị chết đuối hơn 500 người; dân thuộc huyện Kim-sơn, tỉnh Ninh-bình cũng chết hơn 300 người. Vua thương lắm, tức thì sai quan 2 tỉnh đến nơi mà khám, quan tỉnh Thanh-hoa lại tâu xin cứu chữa, chuẩn cho các xã bị tai binh đao tạp vụ năm ấy đều được hoãn lại một năm.

Tháng 8, ngày mồng một, vua ngự điện Cần-chính coi chầu, khi xong, sai Nội các đem dụ vua phê về đại kế tuyên đọc ở cửa đại cung, các quan văn võ đại thần đều quỳ để nghe.

Dụ rằng: « Năm nay chính gặp kỳ ở kinh xét, cứ 2 bộ Lại, Binh đem tờ tâu của các đại thần trong ngoài tâu lên, trẫm xét thực kỹ càng, trong đó có người vì nước tỏ mưu, người không có tài, ngồi không ăn lương cũng có, không thể không làm cho xong một phen để tỏ thẳng giáng. Hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế, thượng thư Hà Duy Phiên gặp việc cố gắng.

---

1. Hà giu bất tương yểm, nghĩa là ngọc có vết và ngọc trong sáng không che cho nhau được, ý nói đức tốt và lỗi không che cho nhau được.

2. Trọc thủy cầu châu, nghĩa là tìm ngọc ở nước đục.

https://tieulun.hopto.org

hằng ngày hết sức chăm chỉ khó nhọc lâu mà không lười biếng, đều thưởng gia 1 cấp; thự chư quân đô thống phủ là Phạm Hữu Tâm, Phạm Văn Điển, Tạ Quang Cự, Nguyễn Văn Trọng đều có quân công rực rỡ, siêng giữ chức phận, chuẩn cho đều được thực thụ; Lại bộ thượng thư Hoàng Văn Diễn già yếu không làm được việc, chậm bỏ lỡ việc, giáng một cấp, cho về hưu trí; thự Hộ bộ thượng thư Nguyễn Trung Mậu, tài mưu chưa được phát triển, không thể làm được chức chính khanh, đổi bổ làm thị lang bộ Công; hộ lý Nam-Ngãi tuần phủ là Hồ-Hựu nói suông không bổ ích, làm việc kiệt quệ, đâu có thể làm được một chức quan đứng đầu một địa phương, chuẩn cho về Kinh do bộ chiếu ngay cấp phải giáng bổ dụng, còn thì đều theo như cũ làm việc, bộ Lại sau tâu nói: Hoàng Văn Diễn trước sau phải giáng tinh suốt đến 6 cấp, nên giáng bổ hàm chánh ngũ phẩm cho về hưu trí.

Vua nghĩ Diễn làm quan thanh bạch, tiết tháo ấy đáng khen, đặc ân giáng làm Lại bộ hữu thị lang, sung làm sư phó bảo các hoàng tử còn nhỏ. Lại cho là Nguyễn Trung Mậu từng làm chức Á khanh, tài cũng đáng tiếc, chuẩn cho bổ thụ Công bộ hữu tham tri, Hồ Hựu đã đến kinh, chiếu nguyên giáng 4 cấp, điệu bổ Nội vụ phủ viên ngoại lang.

Bộ Binh đem lại sự trạng tự trình bày công quả 3 năm của các lãnh binh, chưởng vệ ở kinh và tỉnh ngoài, chia hạng tâu lên, chuẩn cho hạng ưu thưởng gia một cấp, hạng bình gia kỷ lục 2 lần, hạng thứ theo như cũ làm việc, hạng liệt giáng 1 cấp, đình thăng 3 năm.

Cho Công bộ thượng thư Hà Duy Phiên đổi bổ Hộ bộ thượng thư, nhưng kiêm quản tào chính; tả phó đô ngự sử Lê Đăng Doanh kiêm biện Lại bộ nhưng kiêm quản ty thông chính; Nội vụ phủ thị lang Lê Bá Tú đổi bổ Binh bộ hữu thị lang; Nội vụ phủ lang trung

LUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Tri Phương thăng thu Lễ bộ tả thị lang, sung làm việc Nội các; nguyên Lễ bộ tả thị lang quyền biện Hình bộ Phạm Thế Trung đổi bổ Hình bộ tả thị lang; Nội vụ phủ viên ngoại lang Đoàn Khiêm Quang thăng thu Hộ bộ lang trung, làm công việc bộ; Nội các thị giảng học sĩ Nguyễn Đức Hoạt đổi bổ Nội vụ phủ lang trung hộ lý ấn quan phòng; Thừa-thiên phủ doãn Vương Hữu Quang đổi bổ làm Quảng-nam bố chính, hộ lý ấn Nam-Ngãi tuần phủ quan phòng; Thừa-thiên phủ thừa Nguyễn Trọng Tân thăng thự phủ doãn; thự Công bộ lang trung Nguyễn Thịnh đổi bổ thự phủ thừa; Tuyên-quang án sát Nguyễn Văn Liễn thăng thự bố chính Quảng-yên, hội đồng với thự án sát Nguyễn Đồng Khoa hộ lý ấn tuần phủ quan phòng; Hộ bộ lang trung Vũ Đức Dụng đổi bổ làm án sát Tuyên-quang. Liễn sau vì giặc trốn là Nguyễn Quảng Khải chưa bắt được, tại đó sung đồ đi bắt giặc.

Bổ Nguyễn Đăng Uẩn làm bố chính Quảng-bình; Nguyễn Nhược Sơn làm bố chính Thanh-hoa; Trần Ngọc Dao làm bố chính Lạng-sơn; Đỗ Huy Cảnh làm án sát Phú-yên; Trần Văn Thông làm án sát Khánh-hòa; Nguyễn Văn làm án sát Gia-định; Lê Hữu Bản làm án sát Định-tường; Võ Danh Thạc làm Công khoa chưởng ấn cấp sự trung.

Cho Lễ bộ viên ngoại lang Trần Danh Bưu thăng thự Hộ bộ lang trung, hàm tòng tứ phẩm, làm việc theo bộ Công là Nguyễn Văn Điển bổ thự lang trung.

Vua cho rằng thượng thư hai bộ Lại, Công còn phải chọn bổ, chuẩn cho ấn triện bộ Lại thì giao cho Lê Đăng Doanh, Hà Quyền, Tôn thất Bạch tạm giữ, ấn triện bộ Công giao cho Nguyễn Trung Mậu, Lý Văn Phức tạm giữ làm việc, từ nay có việc giống như thế, chiếu đấy làm lệ.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Bình-thuận gạo đắt, thiếu lương thực, thổ dân lại quá lắm, tuần phủ Tôn thất Lương đem việc ấy tâu lên, sai phát thóc kho để cho vay, còn ngạch thuế phải nộp năm nay, người không đủ sức nộp thì cho hoãn đến sang năm.

Vua dụ rằng: « Việc tích trữ là sinh mệnh của dân, đời xưa, 3 năm cày cấy, tất có lương chứa đủ ăn một năm, 9 năm cày cấy tất có lương chứa đủ ăn 3 năm, là để phòng bị trước, nay hạt ngươi gạo đắt, dân kinh nguyên có tích trữ, thì còn có thể tự túc được, dân thổ toàn không có của thì thường phải đói khốn, xem đó đã biết được đại khái, cần phải bảo ban bọn dân thổ, đều nên chăm việc gốc, gắng sức làm ruộng, chăm chỉ cày cấy cho đến tất cả các thứ khoai đậu ngô sắn cũng trồng cấy cho nhiều, nếu ăn dùng có thừa thì cất chứa làm có kém hay mất mùa lại thành ra thiếu thốn, nên phải răn kỹ ».

Chuẩn định từ nay, phàm con cháu các quan, người theo thứ bậc được tập ấm thì nếu có chết đợi khi hết tang, do Bộ Binh xét xem con cháu người ấy đã đến tuổi, có thể nối được nghiệp cha, thì một người được tâu xin tập tước, nếu viên được tập ấm không có con, và con cháu đều không thể nối nghiệp, cũng đem lý do tâu rõ đợi chỉ ghi làm lệ mãi.

Khởi phục viên bị cách là Trương Phúc Cương (nguyên thự bố chính An-giang) làm tư vụ.

Vua hỏi bộ Hình rằng: « Xét việc hình án mùa thu năm nay người phạm tội so với năm ngoái thì năm nào nhiều? » Nguyễn Công Hoán thưa rằng: hơn một chút, 5, 3 tên mà thôi.

Vua bảo rằng hằng năm xét việc hình án về mùa thu thường tới 500 người, trẫm xét kỹ 2, 3 lần, đêm lại nối

https://tieulun.hopto.org

ngày, rất là khó nhọc, còn như nước Thanh, mỗi lần xét ấn, nhiều đến vạn người, xem xét sao có thể khắp được, ý hẳn chia cho bộ Hình, nội các, khoa đạo xét duyệt mà thôi. Đến khi đình thần đem bản hội thẩm dâng lên, đặc cách chuẩn cho giảm tội chết phát làm quân, làm binh hơn 30 tên. Khi ấy có tỉnh Sơn-tây xét nghĩ 2 tên phạm, nói vừa được giảm xuống giáo giam hậu, hình như là được hoãn.

Vua bảo rằng: phàm người can án giam hậu, để đợi đến mùa thu quyết định, đâu có lẽ giam hậu thì không thể quyết được, quan tỉnh xét xử như thế, đặt ra luật làm gì, giao bộ Lại nghị xử đều phải phạt.

Sai phát phi long kim tiền hạng lớn hạng nhỏ ở phủ Nội vụ cho các trực tỉnh cất đi để dùng. (Quảng-nam, Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, An-giang, Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương 13 tỉnh và Thành Tổng trấn đều phi long ngân tiền hạng lớn 5 đồng, kim tiền hạng nhỏ 10 đồng, cát tường bát bảo ngũ bảo kim tiền 15 đồng; Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Quảng-yên, Lạng-sơn, Cao-bằng 17 tỉnh, đều phi long kim tiền hạng lớn 3 đồng, kim tiền hạng nhỏ 5 đồng, cát tường bát bảo, ngũ bảo kim tiền 10 đồng).

Sai chế áo nhung phục tượng binh cấp cho các địa phương. (Lấy số voi làm chuẩn định, một thớt voi phải 2 người chăn, cấp cho 2 cái áo mở ở giữa bằng vũ đoạn, 10 năm một lần đổi).

Chuẩn định từ nay phàm các hạt tổng đốc xuất thân là quan võ, cho đến đề đốc, như có việc phải mật tâu, không cứ hạn ở 4 tháng mạnh, người có chữ nghĩa, thì tay mình tự viết, hoặc bảo ý mình, sai người thân tín hoặc bố án viết giúp, nhưng bất kỳ một tâu phát đệ,

https://tieulun.hopto.org

còn không có việc phải tâu thì thôi, không phải theo kỳ đệ tập thỉnh an, các bố án thỉnh an, nguyên trước định là mùa xuân mùa thu 2 tháng trọng, đổi làm 2 tháng mạnh, cùng với tập của đốc phủ bản tỉnh cùng đệ, cho đỡ chạy trạm.

Cho các hạt từ Quảng-nam trở vào nam, đều đặt cục thợ máy đã thuộc tỉnh, chuẩn cho chiếu theo số súng nhà nước cấp cho nhiều ít, nhiều thì mỗi tỉnh 6, 7 người, ít thì mỗi tỉnh 3, 4 người, duy chỉ Gia-định đã có ngạch thợ thì thôi.

Tỉnh Quảng-nam có một án mạng, án ở phủ nghĩ xử phải thắt cổ chết, án sát Nguyễn Trọng Nguyên xử lại lấy dao cắt ở họng (án ấy người chồng lấy dao cắt cổ họng vợ). Án ấy dâng lên, vua bảo rằng: « Tội thắt cổ treo đầu lên, trong luật cổ chép rõ. Nguyễn Trọng Nguyên có trách nhiệm xét hỏi việc hình, lại theo ý kiến mình làm ra hình phạt ngoài pháp luật, thế là luật nào? sai phạt 6 tháng lương ».

Cho án sát Biên-hòa là Nguyễn Đức Trinh thăng thự bố chính Phú-yên; Binh bộ lang trung là Ngô Văn Thể đổi bổ án sát Biên-hòa.

Cho chủ sự bộ Binh là Phạm Bá Siêu thăng thự đốc học Sơn-tây.

Cho vệ úy vệ ngũ doanh trung thủy sư là Nguyễn Văn Kỷ đổi bổ vệ úy, vệ nhị.

Thự bố chính Quảng-trị Trần Hiển Doãn đi duyệt tuyển từ Gia-định về phục mệnh. Vua triệu vào yết kiến để hỏi, Doãn nhân nói nhà có mẹ già tuổi ngoại 7 tuần, không có người thăm nuôi, đặc cách cho 3 chi sâm Cao-ly, 3 thanh quế Thanh-hoa, chuẩn cho em viên ấy đem về nuôi thay.

Sổ tuyển Định-tường đã xong, số đinh tăng lên, so với các tỉnh rất kém, bộ Hộ xét hặc.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: « Các tỉnh từ Bình-định trở vào Nam, số duyệt tuyển được tăng hơn, nhiều thì 12 thành trở lên, ít thì không kém 10 thành, chỉ có Gia-định sau khi bị binh biến, điêu háo, trong đó số tăng hơn còn được 8 thành, huống chi tỉnh Định-tường, đất tốt dân đông, từ trước tới nay không có việc gì, mà số tăng hơn chỉ được 6 thành, sao ít ỏi đến như thế, đó là quan tỉnh và phủ huyện có lòng che chở, chỉ nghe bọn tổng lý giấm bớt đi, tuyển quan cũng không xét đến, một chiều dựa theo, nên bố chính Trần Tuyên phải giáng 3 cấp, tuyển quan Đặng Đức Thiệm phải giáng 2 cấp, phủ huyện đều giáng 1 cấp, rồi phái lang trung bộ Hộ là Trần Danh Bưu đi cùng với tổng đốc Long — Tường là Doãn Văn Phú hết lòng xem xét, dân nào không điêu háo mà số đinh ít ỏi thì xét ra tăng thêm, phải tăng từ 10 thành không cần bắt phải tăng vào số tất cả. Dân chính là việc quan trọng, cốt ở quân bình nhau mà thôi ». Khoa đạo là bọn Hoàng Thu, Vũ Phạm Khải đàng sở nói: « Thánh nhân đối với muôn dân, cũng như trời đất đối với muôn vật, không đâu là không bao bọc, cho nên lập chính quý ở đại thể, mà ngoài pháp luật còn có sự gian, cũng là thế không thể hết được. Việc duyệt tuyển đặt ra, nguyên ý chính việc lập pháp là muốn khiến cho quân bình mà không bắt tất phải tăng, từ trước đến giờ số tuyển các tỉnh 100 thành mà tăng 5, 6 thành thì có, hay 3, 4 thành cũng có, nay tỉnh Định-tường sổ tuyển đã xong, nhân dân sở tại mới về yên nghiệp, nếu ở dân nhiều người lại xét lại, ngoài số 3 thành, giả sử tăng đến 4 thành trở lên, số ấy không nhiều, thuế khóa binh đinh cố nhiên không lấy đó làm hơn kém, huống chi là số phải tăng 10 thành, ngoài ra há lại hẳn không còn dân ẩn lậu đâu? Pháp lệnh có hạn, tưởng không thể hết được thói gian vô cùng, và một phen cử động chỉ thêm

https://tieulun.hopto.org

bận phiền, về việc phái người đi cũng làm việc xin nên đình chỉ. »

Vua phê bảo rằng : Nói quá cẩn bậy, hầu cản trở việc nước ư? Giao xuống bộ Hình nghị xử. Đến khi Trần Danh Bưu về, đem số đinh đăng lên tăng được hơn 10 thành. Vua rất khen ngợi, thưởng cho Bưu được gia 2 cấp, phi long kim tiền hạng lớn 2 đồng, Đoàn Văn Phú dưới tên đeo giáng 4 cấp, chuẩn cho khai phục 2 cấp, và thưởng cho phi long kim tiền hạng lớn 3 đồng. Khi đó có xét ra bị điêu hao 18 thôn, thì binh, thuế để thiếu, đều cho hoãn lại, bọn Hoàng Thu bộ bàn xử theo tội « vi chế », vua đặc cách gia ơn đều phạt 6 tháng lương.

Quan thành Trấn-tây tâu nói : « Thành hạt ấy lần lượt khẩn ruộng, cộng được hơn 3.000 mẫu, phần nhiều vì nước lụt và hạn, nên thu gặt không được bao nhiêu, nay xin ở phía Tiêu thành đắp một con đê để giữ nước lụt và làm một cống để dẫn nước ». Vua nghe theo.

Vua bảo viện Cơ mật rằng : « Thành Trấn-tây gần đây việc bắt giặc đã xong, việc biên phòng dần bỏ, nay lại gặp mưa lụt tràn ngập, cày cấy không thể làm được, quân lính đóng giữ đã không bận về canh phòng, lại không bận việc cày cấy, để lại nhiều có ích gì, nên truyền dụ cho bọn tướng quân, tham tán, cứ theo lính thú tỉnh Gia-định, Vĩnh-long và Định-tường liệu rút 2, 3 cơ cho về đội ngũ, một mặt thì binh sĩ nhờ được nghỉ ngơi, một mặt thì vận chở lương thực đỡ phải nhọc tốn, thực là tiện cả hai, đến ngày mồng 1 tháng 11 là kỳ khô cạn, lại gọi ra đi đóng theo như số, để phòng canh giữ mùa đông, sang năm tháng 8, tháng 11 cũng chiếu theo đó mà thi hành ».

Tỉnh Hưng-yên có ngôi đền cũ (ở xã Diên-an, huyện Kim-động, bia khắc làm từ ngày tháng 5 năm Chính-hòa thứ 12) làm tượng đá vị tiên sư và tứ phối để thờ, dân sở tại cho là trong xã không yên, đem bỏ vào trong đầm

https://tieulun.hopto.org

nước, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên, vua sai chọn nơi đất sạch để chôn, kẻ thủ xướng phải tội lưu, kẻ tòng phạm phải tội đồ.

Bố chính Gia-định là Hoàng Quỳnh dâng tập thỉnh an nói: ở miếu thành hoàng tỉnh ấy nguyên trước làm thần tượng, xin đổi làm bài vị.

Vua dụ rằng: « Làm tượng để thờ là đạo tự đạo phật, không phải lễ đời xưa, từ trước đến giờ, đền miếu ở kinh và tỉnh ngoài đều làm thần bài, sao miếu thành hoàng tỉnh ấy riêng làm tượng gỗ, đó là do quan đầu tỉnh lần trước tự ý làm càn, lâu ngày noi theo, không người nói đến, không cứ hình tượng có giống không, chỉ đem mũ vàng, áo hoàng bào là mũ áo của đế vương, mà dùng làm đồ phục sức của thành hoàng, đã là tiếm vượt, rất trái với ý của lễ, chuẩn cho đem tượng trước chôn cất đi, đổi làm thần bài cho hợp điển lệ ».

Thự bố chính Khánh-hòa là Vũ Đình dâng tập thỉnh an nói: « Tỉnh hạt ấy nhiều đất bỏ hoang, xin sắc cho các tỉnh lớn ở Bắc-kỳ chiêu mộ các dân cùng tùng, dời đến đó, để cày cấy khai khẩn ».

Vua dụ rằng: « Phép trị dân cốt thuận lòng người, hạt người đất bỏ không tuy nhiều, nhưng cỏ cây rậm rạp, phải tốn trước một phen chặt đốn, rồi sau cày cấy mới có thể được; nếu dời dân nơi khác đến đấy thì trước mắt chỉ thấy mệt nhọc mà chưa thấy có lợi được nhờ, dân mới đến ấy, giữ sao cho được dần ở yên mà không trốn tránh, thực có chỗ làm không được, trước đã chuẩn y lời bàn của quan tỉnh trước, phải quân làm đồn điền, gần đây khẩn ruộng được thóc, làm có thành hiệu, nay nên gia tâm khuyên bảo giúp đỡ, mong cho khẩn trị ngày càng thêm, và hằng năm lúc mùa đông mùa xuân giáp nhau, đã là việc làm ruộng được rồi, lại không mưa lụt, nên nhân kỳ binh biền tập hợp cả, sai đến những nơi bỏ hoang gần ngay tỉnh thành, tùy tiện

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cắt bỏ cỏ cây, khai phá thành ruộng, rồi trồng cấy hoa cốc để lấy lời, hoặc mộ cùng dân mà cấp cho, thì tụ họp mở mang ngày thêm, sẽ thấy những khu rừng núi rậm rạp, có thể biến làm nơi đất tốt đậu thóc đầy dẫy».

Bố chính Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm dâng tập thỉnh an nói: 2 phủ An-bình An-ninh thuộc hạt đã đặt quan người kinh kiêm làm chức dạy học, duy chức làm việc quan không thể kiêm chức dạy học được. Xin nên đặt chức giáo thụ để dạy bảo thổ dân học tập biết văn tự.

Vua bảo viện Cơ mật rằng: «Dân thổ đã đổi quan người thổ bổ quan người kinh, tất phải dạy khiến cho biết chữ hán, mới có thể tiêm nhiễm phong hóa người kinh, nhưng chúng mới học văn tự, dạy bảo từng câu từng chữ, một thầy dạy học cũng thừa, chưa nên vội chỉ cho tuần phủ, bố, án các tỉnh ở biên giới từ Tuyên-quang cho đến Hưng-hóa, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, Hưng-hóa, các thượng ty đều chiếu theo lệ gần đây ở Nam-định tạm đặt chức tổng giáo, liệu đặt mỗi phủ một người hoặc hai ba người, không phải câu nệ người có học rộng, chỉ nên chọn học trò người kinh hơi có học hạnh, cấp bằng đặt làm tổng giáo, hằng tháng cấp cho tiền một quan, gạo một phương, cũng không phải làm nhà học, tức cho tùy tiện trú ngụ để dạy bảo, không cứ con em của thổ mục hay thổ dân, đều bằng ngày phải dạy học, khiến cho biết chữ biết đọc sách, đợi sau văn học ngày được nhiều, lại đặt chức dạy học ở phủ huyện cũng chưa muộn».

Cho vệ úy vệ hữu nhất doanh Vũ làm là Tôn thất Bằng làm chưởng vệ; thự thống chế doanh Long võ là Lương Văn Liễu chuẩn cho giải chức thự Long võ thống chế, vẫn theo làm chưởng vệ thự để đốc kinh thành kiêm làm việc phủ Thừa-thiên.

https://tieulun.hopto.org

Hộ đốc Bắc-ninh Tôn thất Bình tâu nói: « Kho thóc ở tỉnh chứa đầy mà thóc tô phải nộp mùa đông năm nay hầu đến 60 vạn hộc, xin phát ra 3 vạn hộc giảm giá để bán ».

Vua cho hỏi bộ Hộ. Hà Duy Phiên thưa rằng: không có việc mà bán ra, không ích lợi cho dân, huống chi trong khi xuất nhập, tệ gian sinh ra, sợ có chưa tiện.

Vua bảo rằng: « Đại thần mưu việc nước, như thế rất xứng lòng trẫm », bèn giáng dụ chuẩn cho chiếu số thóc phải nộp mùa đông năm nay, cho dân theo giá chợ chiết nộp tiền một nửa, còn thực thóc phải nộp, kho tỉnh không thể chứa được, thì nên cho xay ra gạo vận chuyển ngay đến Hà-nội, đợi kỳ tải sang năm nộp về kinh.

[illegible] chuẩn cho bỏ bớt đồn ở cửa biển ấy đồn cả về cửa biển Đại-áp, chia phái tuần phòng, nhưng chiếu lệ nơi nhiều việc, đặt một viên bát phẩm thư lại, theo viên thủ ngự làm việc.

Quan tỉnh Ninh-bình tâu nói: « Trại Bình-sa ấp An-lâm thuộc tỉnh hạt ấy, đất giáp bãi biển, nguyên có một con đê riêng để chống nước mặn (An-lâm, tên ấp, Bình-sa, tên trại, trước thuộc huyện Kim-sơn đời thuộc về Yên-mô, đê dài hơn 3.460 trượng, mặt rộng 5 thước, chân rộng 1 trượng, thân cao 4 thước), hôm trước vì nước biển dâng lên to, nhiều chỗ bị sạt lở, nay nước đã xuống bớt, tự nên sửa đắp để giúp việc làm ruộng, nhưng công trình to lớn, mà dân vừa bị nạn bão xong, không đủ sức làm, xin cho chi tiền công để thuê làm ». Vua bảo bộ Công rằng: đó cũng là lấy công việc thay cho phát chẩn. Vua y cho.

Làm thêm sách bằng lụa cho các bậc trong cung. Vua dụ rằng: « Trước đây chuẩn y lời bàn của bộ, phàm

https://tieulun.hopto.org

9 bậc ở trong cung mới phong hay tấn phong đều có ban cấp sách bạc và sách mạ vàng có từng bậc. Nay nghĩ trong cung tần nhà vua, nếu biết kính vâng lời dạy bảo trong cung, khuya sớm siêng năng cẩn thận, thì bậc và hàm được thăng còn nhiều. Vả lại theo lệ tấn phong, có ban sách, nếu lần lượt giữ lại thì sau này sách được phong trước, tất phải chồng chất, chuẩn định từ nay, phàm cung tần nhà vua nhờ được tấn phong bậc khác, thì nên cấp cho sách bạc hoặc sách mạ vàng, do quan có trách nhiệm chiếu lệ làm việc, lại chiếu theo kiểu mẫu tấn phong lần trước, làm riêng một bản sách lụa điền đủ các chữ bậc hàm được phong trước, nhưng ở chỗ niên hiệu đóng ấn « ngự tiền chi bảo », chuyển giao cho giữ, còn sách phong trước đưa cho thái giám cất đi, bắt chước làm lệnh ».

Đắp bờ đê 2 đầm La-bích, Tô-đà ở phủ Thừa-thiên. (Đầm La-bích thuộc huyện Phu-lộc, đê dài hơn 130 trượng, chân rộng 2 trượng, mặt rộng 1 trượng, thân cao 5 thước; đầm Tô-đà thuộc huyện Hương-thủy, đê dài hơn 70 trượng, cao rộng cũng như đê La-bích, đều ở giữa đê cửa cống rộng 1 trượng). 2 đầm ấy cùng thông với sông Lợi-nông, quan kinh doãn tâu xin đắp ngang một cái đê nhỏ để ngăn nước sông, sau này thành ruộng, có thể được hơn 400 mẫu, bèn cho thuê dân để làm.

Cho bố chính Hà-tĩnh là Cao Hữu Dực làm Binh bộ thị lang, hiệp tán Trấn-tây thành cơ vụ, trước đây đặt quan lại ở thành Trấn-tây, đã có chức hiệp tán, nhưng chưa từng tuyển bổ. Đến nay vua bảo thị thần rằng: chức hiệp tán thực khó có người, Trần Hiển Doãn thì chưa quen việc, Đoàn Khiêm Quang, Hoàng Quỳnh thì gặp việc hay sơ suất, Nguyễn Đăng Giai thì hay nói khoác, gặp việc rụt rè, Nguyễn Hợp thì tuổi trẻ, Đặng Đức Thiệm thì chậm chạp, duy có Cao Hữu Dực từng làm quan ở ngoài, làm việc hơi quen, có thể đương

https://tieulun.hopto.org

được, bèn có lệnh ấy, ra dụ phàm có việc lớn phải họp bàn thì chuẩn cho cùng với tướng quân tham tán, đề đốc cùng ký tên đề tâu, ký tên ở sau.đề đốc, nếu việc thường thì không dự, còn hộp tờ tâu cấp cho hiệp tán trước, gặp khi có việc quan trọng khẩn yếu, thì cho viết đề tâu, như theo lệ đăng tập thỉnh an, chiếu theo lệ bổ án các tỉnh, lại sai quan có trách nhiệm chế cấp cho ấn đồng « hiệp tán cơ vụ quan phòng » và kiểm ngà mỗi thứ một cái.

Cho Hộ bộ lang trung phàm việc ở bộ là Đoàn Khiêm Quang thăng thự Hà-tĩnh bố chính, hộ lý ấn tuần phủ quan phòng.

Lại lấy Trịnh Quang Khanh làm Định—An tổng đốc, triệu Định—An lãnh đốc là Lê Văn Đức về kinh bổ dụng. Vua dụ rằng: « Trịnh Quang Khanh trước vì tỉnh Nghệ-an đã xuất ra việc ấy được [illegible] phải giáng hàm làm tuần phủ, lại gia hạn ngặt bắt phải đi bắt, nay các tên đạo trưởng đã bắt đến trị tội, duy còn Dê-du-ni-mô vẫn chưa bắt được, tưởng không bao lâu cũng bắt được, còn như nhân dân trong hạt đều được yên ổn làm ăn, nhân nghĩ Trịnh Quang Khanh tuy không có tài năng gì khác, nhưng từ trước đến nay chăn nuôi cai trị dân một phương, giữ không lỗi lớn, bấy lâu giáng bổ cũng đủ để răn, gia ơn cho khỏi phục nguyên hàm, nhưng phải tìm cách dò bắt tên Dê-du-ni-mô cho kỳ được, cho hết mầm mống ác. Lại treo thưởng hậu các hạt từ Hà-tĩnh đến Bắc-kỳ, không kỳ quan, quân, dân chúng có ai bắt được tên phạm ấy đưa nộp đến quan thì thưởng tiền 1.000 quan hoặc tố cáo bắt, hiện bắt được thì cũng hậu thưởng, kẻ nào dám chứa và ẩn giấu thì cũng tội như kẻ phạm ». Quang Khanh tâu nói: « Biền binh các cơ thuộc tỉnh ấy phần nhiều theo đạo Gia-tô, đã sức cho bước qua chữ thập, trong đó có bọn Phạm Viết Huy, Đinh Đạt, Bùi Đức Thể

https://tieulun.hopto.org

2, 3 lần dụ bảo, đều xin chết theo thiên chúa, vẫn không chịu bước qua, xin nên xử tội chém ».

Vua bảo rằng: « Bọn chúng chỉ ngu xuẩn chấp mê nhất thời, so với người cưỡng hiếp phạm tội nặng, tình tội có khác, gươm búa đã chém, muốn hối sao được, lòng trẫm thương xót hiếu sinh, không nỡ thế, chuẩn cho đem đến bãi biển, sai bước qua giá chữ thập, bảo cho bọn chúng tính mệnh ở giây phút, nếu không bước qua, tức thì chém đầu quăng xuống biển, rất không có lý lại thấy giáo chủ Gia-tô, chúng nếu bước qua ngay thì là còn biết sợ, còn có một điểm lòng người cảm hối, tức cứ thực tâu lên, không thế thì chém cũng chưa muộn ». Quang Khanh bèn đem bọn Viết Huy bảo cho họa phúc, chúng đều bước qua hơn 10 lần, sai thả cho và thưởng cho mỗi người 10 quan tiền để khuyến khích người trốt theo tà đạo nên biết hối.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], mùa thu, tháng 9, xây dựng nhà thờ ở lăng Nguyên phối thần phi họ Hồ... (tức là Nhân hoàng hậu) (ở bờ phía tây ở bờ phía đông sông Hộ thành, thờ chung với Gia phi họ Phạm.

Vua thấy thể chế chưa hợp, cho nên tôn dựng nhà thờ riêng, sai bộ Lễ đổi định phép thờ, chọn 20 người dân 8 xã sung làm phu coi đền thờ, đặt 1 tỳ vu coi giữ để xướng suất. (Gia phi họ Phạm cũng dựng nhà thờ riêng ở bờ phía tây, còn nhà thờ cũ ở bờ phía đông chuẩn cho cứ để thờ, các ấn thẻo thứ tự bày thờ, đổi làm đền Ỷ thục. Sau lại dời về vườn Thư thanh phía tây thành). Dựng đền thờ Vĩnh-tường quận vương (cũng ở bờ phía tây sông Hộ thành).

Cho thượng thư bộ Hình Nguyễn Công Hoán làm tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên. Hoán vào bệ kiến từ biệt.

Vua bảo ngay trước mặt: « Ngươi ở trong kinh lâu ngày, nay bổ ra tỉnh ngoài để hiểu biết tình trạng địa phương. Kẻ thì muôn việc trên thế giới đều do ở làm việc, chọn gì trong ngoài, ngươi biết giữ lòng lo sợ, tuy

https://tieulun.hopto.org

có tội lỗi cũng là lầm lỡ mà thôi, đi đâu mà chẳng được ». Lại hỏi năm nay người bao nhiêu tuổi? Thưa rằng: « Thần 15 tuổi ». Vua bảo rằng: « Còn kém trẫm 3 tuổi, — răng đã gần lung lay và rụng chưa? Trước hoàng khảo ta khỏe mạnh gấp 10 trẫm, tuổi ngoài 30, đã thấy rụng răng, vì hằng ngày giữ gìn cẩn thận thì khỏe mạnh như thường, vẫn không liên quan đến răng bền hay rụng ».

Cho tả phó đô ngự sử Lê Đăng Doanh kiêm quyền làm công việc bộ Hình, thượng thư bộ Hộ Hà Duy Phiên kiêm làm công việc bộ Lại, tả thị lang bộ Lại Tôn thất Bạch kiêm giữ ấn và công việc ty thông chính sứ.

Phó « Minh-mệnh chính yếu » biên tập gần xong. Thưởng trước cho từ viên đồng lý đến các người dự làm việc 100 lạng bạc.

Vua dụ rằng: « Chính yếu là việc trọng yếu của chính thể, Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta lúc mới khai sáng, chưa có thì giờ làm ra, nay được yên đã lâu, lễ nhạc, điển chương đều đầy đủ cả, trăm quan tuân theo, truyền đề muôn đời, không có tệ gì, cứ thực chép thẳng, chính yếu là ở đấy, không cần phải nhiều lời khen ngợi, phàm việc lớn thì nên chép rõ, việc nhỏ thì chép qua, nối liền với nhau, làm ra cần ân biên thêm ở sau. Và lại làm sách phải theo phép viết sử, chưa riêng viết chung, tùy thế chuyển bút, không thế thì trùng điệp ».

Mới đặt huyện Phúc-bình tỉnh Biên-hòa. Dân man 3 đồn Bình-lợi, Định-quan, Phúc-vĩnh thuộc tỉnh hạt ấy, tình nguyện chia lập thành tổng, làng lệ thuộc biên vào sổ hộ khẩu, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên, vua chuẩn cho đặt làm 1 huyện để thống trị. Lại đem dân kinh 1 tổng ở gần huyện Phúc-chính lệ thuộc vào, gọi là huyện Phúc-bình (Người man 4 tổng, 48 xã thôn, số người 519 người, dân kinh 1 tổng 16 xã thôn, số người 635 người) về thuế thân của dân man cho sang năm bắt đầu thu,

https://tieulun.hopto.org

còn như đạc điền tuyển binh, hoãn hạn năm lại, công việc huyện nha phải đặt lại, lệ, phải cấp công nhu, đều theo như lệ huyện Long-khánh mới đặt năm trước. (Huyện lỵ đặt tại phân xã Chính-hưng).

Vua dụ rằng: « Dân man hạt ấy vào bản đồ, sổ sách đã lâu, thế mà lần trước, quan tỉnh không biết trù tính dựng đặt, để đổi quan người thổ bỏ quan người kinh. Nay bố chính Phạm Duy Trinh bèn biết đề nghị chia đặt tổng, làng, lập lên huyện lỵ, cho ngày càng tiêm nhiễm phong hóa người kinh, bộ Lại nên bàn khen thưởng. Và các phủ huyện châu như Bình-an, Long-khánh thuộc hạt ấy; cùng là Tây-ninh thuộc Gia-định; Hà-châu, Kiên-giang, Long-xuyên thuộc Hà-tiên; Hướng-hóa thuộc Quảng-trị, phần nhiều là dân man, mới thấm nhuần thanh giáo, lần lượt đặt dựng tổng làng, giống như dân kinh. Nay dân ở biên giới thuộc hạt-hiện vào sổ bộ khám, xét các viên đương thứ tỉnh phủ, huyện dũng phân biệt, nghị thưởng để khuyến khích. Sau chuẩn cho theo lời bộ bàn, Phạm Duy Trinh thưởng gia 1 cấp, các người dự làm việc và các người theo làm việc ở các tỉnh Gia-định, Hà-tiên Quảng-trị thưởng kỷ lục, tiền lương có thứ bậc ».

Chuẩn định từ nay suất đội vệ Cẩm y có cha hoặc mẹ chết, chuẩn cho về quê quán lo việc tang 1 tháng, hết hạn, đến nhận chức, không cần chọn viên khác sung bổ. Ghi lấy làm lệ (Lệ trước hạn cho 2 tháng, giống như suất đội các vệ cơ ở ngoài kinh và tỉnh ngoài, đến nay cho là vệ ấy ngày thường phải đến hầu, cho nên đổi).

Thăng chức cho Chu Phúc Năng, Nguyễn Ân làm phụng nghi thái giám, Trần Khoa làm hộ thẳng thái giám, sai quan có trách nhiệm chế cấp ấn ngà cho thái giám (Khắc 6 chữ « thái giám thần đẳng đồ ký », lối chữ chân phương) để dùng công đồng.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Hà—Ninh Đặng Văn Thiêm tâu nói : « Ninh-bình là kiêm hạt. Từ trước đến nay phàm việc tất phải xét hỏi, còn như tình hình dân sinh, lợi hay hại, tỉnh ấy vốn không tư cho biết, nên chưa kịp cùng bàn trù tính. Có chỉ sai quan tỉnh là bọn Trần Văn Trung tâu lên ». Bọn Trung tâu nói : « Trước kia giặc thổ Sơn-âm là việc quan trọng, đã từng mật trình mấy lần, quan tổng đốc cũng chưa thể làm thỏa đáng được, đến khi phái đại thần đi kinh lý, việc bắt giặc đã xong. Gần đây trong hạt yên ổn, không có việc gì quan trọng phải báo, duy có hôm trước, huyện Kim-sơn bỗng bị tai họa bất ngờ, đã tư trình ngay, không phải đợi hỏi mới báo ».

Vua bảo rằng : « Xem tờ tâu, tình ý và lời nói không hợp nhau, Đặng Văn Thiêm trách nhiệm kiêm 2 tỉnh, chức vụ rất to, hạt kiêm nếu có việc quan trọng, tất phải thi thố trù tính giúp cho hạ ty, thì mới phục tình, thế mà trước đây tỉnh Ninh-bình có việc, công việc xếp đặt, không giúp cho được thỏa đáng, nên hạ ty không khỏi có lòng coi thường, thì cũng tự có chỗ thiếu sót. Còn như nơi bọn Trần Văn Trung làm việc thuộc kiêm hạt của Đặng Văn Thiêm, việc lớn tất phải trình rõ, lẽ phải như thế, nếu thượng ty trong lòng coi như chỗ ngứa ngoài da, không chịu quan tâm, thì cứ thực hặc tâu không ngại, đâu được có việc phải tư cho biết, lại tự ý bỏ qua, hình như coi khinh thượng ty, thì lại càng không đúng lắm. Nay tạm đều miễn xét kỹ, từ nay về sau nên cùng lòng dựng nước, để mong cùng giúp công việc, không được théo như trước chia rẽ chống cự này khác, muốn một hoặc có lầm lỗ tất liên can bộ Lại nghị tội không nhỏ ».

Bốn trại thuộc động Phong-thu, châu Chiêu-tấn, tỉnh Hưng-hóa (Man-lăng, Tân-na-công, Diêm-đường, Hắc-ba-y) năm trước bị họ Điêu riêng chiếm bâu đợ cho người nước Thanh mà lấy bạc thuế. Đến nay việc phát

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

giác, vua sai quan tỉnh xét thực làm sổ, động mục là Điền Quốc Trinh, Điêu Doãn Long đều phải cách chức phát làm lính, tri châu Điêu Quốc Quân phải giáng 1 cấp.

Thự phủ doãn Thừa-thiên Nguyễn Trọng Tân chết. Vua nghĩ chọn người sung chức thiếu, bộ Lại đem sổ biên chức quan tiến lên vua xem, thấy bộ Hình phần nhiều là người ngoài Bắc, bảo các quan rằng: « Gần đây ở Nam-kỳ thăng chuyển toàn dùng người Nam, cho nên ở bộ ít người Nam, kể thì Nam Bắc một nhà, sao lại chia khác. Nhưng nên khiến cho xen lẫn, như nhà Thanh có người Mãn, người Hán thế mới được, bèn cho tả thị lang bộ Hình Phạm Thế Trung đổi bổ làm phủ doãn Thừa-thiên ».

Lập trường diễn tập ở phía trong dải Đông-ba. Sai quan quản đội Kim sang, doanh Thần cơ dự bị súng việc xong về, thưởng cho. Chuẩn cho dùng quen lệ lên có muốn diễn tập cũng cho, thuốc đạn chi ra do bộ Binh hằng ngày ghi sổ, đến cuối năm để vào sổ tiêu, đợi sau viên nào thuộc thạo, tâu lên đặc cách ban thưởng.

Mới đúc ấn « tề gia chi bảo » làm bằng chất vàng, vuông mỗi bề 1 tấc 3 phân, dày 2 phân 5 ly, cao 1 tấc 3 phân, núm hình con rồng.

Vua dụ rằng: « Từ trước đến nay trong cung gặp có việc thưởng, phạt, ban hành dụ chỉ, mượn ấn « Minh-mệnh thần bảo » để dùng, xét ra trị quốc trước hết phải tề gia, cổ nhân đã liệt vào 8 điều mục, nên sai quan có trách nhiệm đúc 1 quả ấn « tề gia chi bảo » để dùng ở trong cung ».

Tiết trùng dương. Vua đi chơi núi Ngự-bình. Trước đây, vua bảo bộ Lễ rằng: « Trùng dương nhai tiết, từ xưa đã có. Nước ta tục dân thuần phác, phàm các tiết Thất tịch, Trùng dương, phần nhiều không thưởng

https://tieulun.hopto.org

ngoạn, nay trong nước được yên, chính là gặp thời vui chơi, nên lấy năm nay làm bắt đầu, mồng 9 tháng 9 trẫm đi chơi núi Ngự-bình, cho các quan theo hầu dự yến, nhân dân được du thưởng để tỏ cùng vui. Đến nay quan có trách nhiệm chăng mãn vàng ở trên núi, kiệu vua lên đến nơi, trăm quan đều mặc áo đẹp lạy đón ở bên tả núi.

Vua quay bảo các quan theo hầu rằng: « Lên cao trông xuống, lâu nhà đều thấp, cho nên nói « lên núi Thái-sơn mà thấy thiên hạ nhỏ » ». Trăm quan làm lễ khánh thọ, lễ xong, vào hầu yến. Vua thân rót rượu của vua dùng ban cho hoàng tử, thân công, đại thần văn võ, mỗi người 1 chén, và nói: rượu này rất tốt, trẫm uống 1 chén, 2 lần mới hết. Phan Huy Thực cũng chính là người biết uống rượu, dã phải cau mày chưa? lại ban cho bánh khảo và búa đào trứ tà, mà bảo rằng: trẫm cầu cho bọn khanh tiêu hết tai nạn để được sống lâu. Các quan đều lạy tạ, bèn sai Nội các đàng bút giấy, vua làm bài thơ (ngũ ngôn, 10 vần) để ghi nhớ việc ấy, rồi về cung thưởng chung cho các người theo hầu văn từ lang trung, võ từ quản vệ trở xuống đến lại dịch binh đinh và thợ làm việc 2.000 quan tiền.

Tổng đốc Hải — An Nguyễn Công Trứ đem đại đội binh thuyền chia đường thẳng đến Chàng-sơn vây bắt giặc biển, chém tại trận được 1 đầu giặc, giặc bỏ thuyền lên bờ chạy, quan quân đuổi theo bắt, chém được nhiều, thu được cả thuyền mành khí giới, xét thấy nhà cửa có hơn 50 nhà, đều có tang vật cướp được, khoảng núi ấy, cấy lúa được hơn 500 mẫu, đều đốt phá hết. Việc ấy tâu lên, thưởng cho quản vệ, quản cơ đi trận ấy đều kỷ lục 2 thứ, suất đội đều 1 thứ, binh, dõng thưởng chung cho 300 quan tiền. Trứ bèn cùng với suất đội giám thành Lê Đức Hảo ở kinh phải đi cùng xem hình thể núi Chàng-sơn vẽ thành đồ bản đệ lên dâng. Sớ

https://tieulun.hopto.org

nói: hai bên tả, hữu Chàng-sơn lại có Dông-chàng, Tây-chàng, Nam-chàng, Đàm-chàng giúp đỡ lẫn nhau, một dãi phía đông núi cao, cây rậm, giữa có dòng sông gọi là sông Thông-đồng, một dãi tây nam núi non thấp phẳng, phía dưới rộng và phẳng, đất cát màu mỡ, người đến nay, Quảng-yên cho là nơi không thể đến được, mới thành sào huyệt của giặc cướp. Nhưng chúng đón cướp tất ở các cửa biển lớn nhỏ Vạn-ninh (thuộc xã Vĩnh thực); đánh cá thì tất ở các phân biển Vậng-thôn ở Vân-đồn (thuộc xã Quan-lạn) và U-nang ở Hoa-phong. (tên đất, thuộc các xã Chân-châu, Xuân-áng), chặn được đường đi đến, thì không dám vượt biển, canh giữ cho nghiêm, thì không đón cướp được. Nghĩ định ở Chàng-sơn, vụng Đàm-úc ở phía đông, vụng Thẳng-úc ở phía tây đều làm 1 đồn lớn, mỗi đồn đặt 1 quản cơ, 500 binh, 20 chiếc thuyền. Bên tả Thẳng-úc, bên hữu Đàm-úc làm 1 pháo đài, những nơi cao đều đặt lầu canh, chỗ đốt lửa, phía trước là bãi cát thì lập xưởng đóng thuyền, duy ở ngoài biển tin tức khó thông, hai bên tả, hữu hộ ứng, mới giữ được không ngại. Còn vụng Cai-úc ở cửa biển lớn, Vậng-thôn ở Vân-đồn, đều làm 1 đồn. Đồn Cai-úc bên tả làm pháo đài, bên hữu làm chỗ đốt lửa 200 biền binh, 6 chiếc thuyền; đồn Vậng-thôn chỉ làm 1 chỗ đốt lửa, 150 biền binh, 4 chiếc thuyền Chàng-sơn nếu có hoãn cấp, lập tức đốt lửa làm hiệu, 2 đồn ấy cũng đốt lửa làm hiệu, một mặt đem binh thuyền ở đồn, 1 mặt phi tư cho các châu huyện Vạn-ninh, Hoa-phong, Vân-đồn, cho đến tỉnh thành đều đến sách ứng, như thế thì tin tức càng thông, chiếu cố được nhanh chóng, bờ biển có thể yên hẳn.

Và ở Chàng-sơn thành điền đã được hơn 500 mẫu. Các lính ở đồng đồn cấp cho điền khi để khai khẩn

https://tieulun.hopto.org

trồng cấy, không ngoài 1 năm, chi tiêu thừa thãi, cũng không phải cấp gạo thêm lương. Còn như thổ mục và thủ hạ hãn ở Vạn-ninh, Hoa-phong, Vân-đồn, đều là quen chịu sóng gió, có thể chiến đấu được, xin mộ người địa phương ấy 1 cơ 10 đội, mỗi đội 50 người để giúp việc sai phái. Và lại nay vào tiết cuối thu, gió mưa không lường, tạm trở về Hoa-phong, đợi hướng gió thuận tiện, lại đến Chàng-sơn liệu việc. Lại chỗ tiếp giáp với Vạn-ninh là núi Trúc-sơn động La-phù (tên động) thuộc châu Vĩnh-an, vốn là địa giới nước ta, nay cũng nên tính lấy lại.

Sớ tâu vào. Vua bảo rằng: « Từ trước đến nay giặc biển trộm nổi dậy cướp người buôn bán. Trẫm đã liệu biết tất lấy các đảo gần biển làm sào huyệt ẩn nấp. Nay cứ lời tâu, Chàng-sơn quả nhiên có 1 hòn đảo quanh co, thuyền có thể đậu lên lút, đất cát phì nhiêu có thể mưu sống được, hiện nay người Thanh tụ ở đấy đến hơn mấy trăm nhà, trồng cấy đến hơn 500 mẫu, xét chẳng xét thấy có tang vật trộm cướp, sự trọng rõ ràng, nếu không sớm tính đánh đuổi, hãng năm thuyền đánh cá hãng trăm hãng nghìn, tụ họp thành đoàn. Thực là 1 chỗ ẩm ực lớn của kẻ trốn tránh, lừa đom đóm, muỗi thành sấm, thế tất ngày càng lớn, hơi độc ở biển bao giờ yên được, đó là trách nhiệm của người chưa xong, tất phải đi nữa làm cho thỏa đáng để cho xong việc. Còn nghĩ định chọn đất làm đồn lũy, pháo đài và mộ dân thổ trước sung làm lính đóng đồn, rất là hợp lý, nhưng 1 phen xếp đặt nên phải 10 phần chu đáo, đợi sau đi khắp xem xét trù tính kỹ càng, tâu lên, lại giáng chỉ cho thi hành. Còn như địa giới Trúc-sơn động La-phù, châu Vĩnh-an, là bãi biển xa xôi, việc đã lâu rồi, bản đồ sổ sách khó xét, nay nếu tư đến Quảng-đông, ta lấy được đất làm vinh, thì chúng tất lấy mất đất làm nhục, việc liên quan đến cương giới, tất không khỏi tốn nhiều lời

https://tieulun.hopto.org

biện chiết, lại thành ra không khéo. Duy dân ở biên giới chỗ ở phần nhiều không căn cứ địch xác, hoặc do tỉnh Quảng-yên phái người đến tận nơi viên đồn Trúc-sơn, nói rõ đất ấy nguyên trước thuộc về cương giới triều ta, tự phải giao trả, để đưa tin lịnh lẽ ở lời nói, không động đến thanh sắc, mà chúng tự nhiên phải nghe, thế là tốt.

Trong tập thỉnh an của án sát Nghệ-an là Phùng Đắc Ninh nói: « Đồn Qui-hợp thuộc tỉnh ấy là cõ họng của Trấn-man, Trấn-tĩnh, địa thế rộng mênh mông, xin đặt tri châu để cai trị, phàm việc bắt linh thu thuế, tuần phòng, phải chuyên trách cả ».

Vua bảo rằng: « Qui-hợp địa thế tuy rộng, nhưng thuộc về đồn ấy chỉ có 7 động sách, số dân không đầy 100 người, từ trước đến nay đã đặt 1 thủ ngự, 1 thư lại, cũng đủ làm việc, việc gì phải lại đặt viên thêm, rồi đổi định lại thuế lệ (Lệ trước: sách Trà-cầm 12 người, hằng năm nộp tiền thuế 28 quan, sáp ong, mật ong mỗi thứ 6 cân. Sách Vu-quang 6 người, hằng năm nộp thuế tiền 14 quan, 8 tiền, sáp ong, mật ong mỗi thứ 4 cân, 8 lạng. Sách Chúc-a 6 người, tiền thuế mỗi năm nộp 12 quan, sáp ong, mật ong mỗi thứ 3 cân. Động Động-dịch 10 người, hằng năm nộp 4 cân sáp, 1 tấm vải hoa mán, nộp thay bằng tiền 2 quan 5 tiền. Sách Trà-lũ 3 người, hằng năm nộp 6 cân sáp ong. Sách Phủ-lưu trước bị phiêu tán không có người, lệ nộp tiền thuế 4 quan, sáp ong, mật ong mỗi thứ 1 cân 8 lạng. Sách Minh-mông 38 người, sung làm linh thổ ở đồn, không phải thuế lệ, đổi định làm hạng tráng, mỗi người hằng năm nộp tiền thuế thân, tiền đại dịch (1) 2 quan 5 tiền, sáp ong, mật ong mỗi thứ 1 cân. Minh-mông đổi làm Trùng-thanh,

1. Đại dịch: Thay cho việc phu dịch.

https://tieulun.hopto.org

đem về chịu thuế, chọn dân các xã 20 người sung làm lính thổ ở đồn, mỗi tháng 1 lần thay đổi. Xã Phù-lưu do viên đồn chiêu hồi theo lệ nộp thuế).

Lại nghĩ đồn ấy từ trước không thuộc phủ, huyện nào, cho lệ thuộc ngay vào huyện Hương-sơn (thuộc tỉnh Hà-tĩnh), 7 xã thuộc đồn ấy đặt làm tổng Qui-hợp, đặt 1 cai tổng, theo viên đồn sai phái (cấp cho đồn sở 10 ngọn giáo dài, 5 con dao quầm, 5 khẩu súng điểu thương).

Án sát Quảng-yên Nguyễn Đồng Khoa dâng tập thỉnh an nói: « Các viên thổ huyện, châu Yên-hưng, Vạn-ninh, Hoành-bồ thuộc tỉnh ấy đều là thổ mục, sợ không thể làm nổi chức, xin đều rút về theo tỉnh sai phái, và các châu Vạn-ninh, Tiên-yên, Vân-đồn đường biển dài và cách trở. Các thóc tô đã chuẩn cho chiết nạp bằng tiền, nhưng xét giá trước đều có khi cao hạ không giống nhau, xin chước lượng vừa phải, cho có tiêu chuẩn nhất định ».

Vụ bảo rằng: « Thổ huyện, thổ châu gần đây đặt bổ quan người kinh là muốn để làm cho giáo hóa, các thổ quan cũng chuẩn cho cùng làm việc, sai khiến cùng giúp nhau, triều đình coi như một, nguyên không chia rẽ kẻ nọ người kia, huống chi chức việc làm được hay không, chỉ quan hệ ở người giỏi hay không giỏi, quan người kinh chưa hẳn đều hèn kém cả, đâu có thể giữ ý kiến riêng của mình mà nhất khái ấn định được? Bọn chúng nếu quả không thể làm được, hoặc tỏ ra dấu vết hèn kém, thì lấy phép công bắt tội cũng được, bãi đi cũng được, đâu có vội cứ triệt bỏ chức vụ, thì sao tỏ là chí công mà thỏa lòng mong của bầy tôi xa được. Duy có thuế khóa cho chiết nạp, vốn để tiện cho dân, lượng tình phải nên vừa phải, nên sai bộ Hộ bàn. Đến khi tâu lên, chuẩn định cho thi hành. (Thuế lệ hằng năm không cứ thu mùa hạ hay thu mùa đông, mỗi 1 hộc thóc định tiền đại nạp là 1 quan 8 tiền. Ở tỉnh phải chi lương bổng cũng theo giá ấy chiết cấp) ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Án sát Bình-thuận Nguyễn Quốc Cẩm dâng tập thỉnh an nói: « Nguyên thổ dân thuận thành, sang năm chính đến hạn tuyển lính. Xin theo lệ dân kinh lượng giảm 6 đinh lấy 1 ».

Vua bảo rằng: « Thổ dân hạt ngươi bắt đầu chia lập tỉnh ấp, đổi quan người thổ, bỏ quan người kinh, không biết đã dồn bỏ thói hủ chưa? Huống chi sau khi bị biến loạn giặc cướp, phiêu tán mới về, chưa được 10 phần tụ đủ. Nếu vội vàng tuyển lính, không tránh khỏi tình binh quẫn bách. Chuẩn cho đến kỳ tháng 2 sang năm, thử đòi bọn chúng 1, 2 trăm người đến tỉnh sai phái, đủ 1 tháng cho về, xem chúng đã tập quen tiếng kinh, dần nhiễm phong hóa người kinh chưa? Cứ thực tâu lên đợi chỉ; còn tuyển lính đợi sau sẽ làm cũng được ».

Án sát Hưng-hóa Nguyễn Thế Đạo dâng tập thỉnh an nói: « Trong hạt ấy giáo dạp hết, dân được yên, duy có tệ lính trốn vẫn chưa đổi hết được, vì dân gian có đặt khoán ước, niên khóa đã đủ, đổi điền tên khác. Có người muốn ở lại ngũ thì lại sợ bị trong làng chê khinh, cũng không dám ở, xin nên định rõ điều cấm, răn tổng lý, trách phủ huyện, để cho dân không coi thường pháp luật, lính không thường trốn ».

Vua bảo rằng: « Binh dân là chính sách lớn của nhà nước, từ trước đến nay phán xử lính trốn cho đến việc cấm chứa lính trốn, nhiều lần đã định rõ chương trình, chẳng đã chu tất. Quan địa phương nếu biết thực lực vâng làm, có nhân theo khoán ước trong làng, chứa giấu lính trốn, việc phát giác ra, lập tức xét rõ trừng trị, lo gì thói tệ không đổi, ngạch binh không đủ. Nếu vâng làm bất lực mà muốn thêm điều ngặt để cấm, xét ra cũng chỉ nói suông, có ích gì, còn như nói rằng làm lính đã mãn khóa ở làng, có người muốn ở lại, sợ bị trong làng chê khinh cũng không dám ở lại, nói thế lại không sát tình lý, kia như một tên lính trốn, cả làng chịu lụy phải

TIMSACHLOVE.VN

https://tieulun.hopto.org

bắt người điền vào, hẫn nếu ở lại, thì người làng đâu có chỗ không vui, mà chê là trái thói nên không dám ở, dù thấy ghen ghét rất nhiều mà không tự biết là nói quá mà thôi. Nay dân địa phương đã được yên ổn, không làm thói quen trộm cướp, đều có lòng mong được trị an, làm chức chăn nuôi dân, chỉ nên theo giữ phép cũ, trị bằng cách không nhiễu dân, cho dân được cùng yên, không nên đem việc nhỏ trong dân gian muốn thay đổi nhiều làm gì ».

Án sát Phú-yên Đỗ Huy Cảnh đáng tập thỉnh an nói: « Ở tỉnh ấy trước làm việc, phàm dân xã có cung người trốn vào sổ thêm, thì người trốn cho chua bên cạnh « thu đền thuế thân » mà họ tên vẫn cùng với người mới vào sổ thêm cũng biên vào sổ, đến năm sau mới đem vào hạng tráng, chưa khỏi chi thêm số hão. Xin phải định rõ điều lệ để cho người ở, người trốn có phân biệt ».

Vua chuẩn cho theo bộ Hộ bàn, từ nay phàm dân xã các địa phương có đem đinh tráng ở sở cung là trốn, mà lấy dân bổ sót ghi thêm vào, thì cho đem người trốn để riêng làm 1 hạng, ở vai chua các chữ ngày tháng năm nào trốn, kê khai ở sau hạng dân thực nạp, như kê số đăng bạ, không được đem tên ấy khấu trừ đi, còn thuế thân năm ấy của dân trốn chiếu lệ phải thu. Nếu có trở về, lý dịch sở tại bẩm tỉnh ngay và biên vào hạng dân thực nạp, nếu trốn biệt, từ năm sau trở đi được miễn phải thu, nhưng để riêng ở sau sổ, đợi đến kỳ tuyển thì bỏ đi.

Án sát Vĩnh-long Hà Thúc Giao đáng tập thỉnh an nói: « Ruộng đất trong hạt rộng và nhiều, dân trong thôn nhiều người trưng chiếm. Kẻ giàu lợi dụng sức của kẻ nghèo, không hỏi giấy phái lai, dung chứa tất cả, tổng lý cũng không tra xét, việc đã vỡ lở, cũng chưa đòi hết. Xin phàm có việc ấy, thì dân lậu và hương dịch chiếu luật gia đẳng trị tội, tổng lý và phủ huyện cũng đều phải nghị xử ».

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: « Ẩn lậu số đinh, điều luật có nói rõ, chương trình xem xét dân ngụ lậu ở các tỉnh Nam-kỳ nhiều lần đã chuẩn y lời bàn của đình thần và kinh lược đại thần, đã được chu đáo, thực biết thời thường răn bảo, tự có thể bỏ thói tệ, còn người nghèo bỏ sức, người giàu bỏ ruộng, giúp nhau để sống, cũng là thường tình của dân gian, hầu xem xét vào đâu mà bắt tội, há chẳng lại thêm nhọc thêm nhiều ư? Duy có dân Nam-kỳ lười biếng thành thói quen, có nhiều kẻ du thủ, du thực, hoặc vì quyền thế phải chứa giấu, hoặc mượn nhà giàu làm chỗ trốn tránh, thường thường mỏ mắm cắp trộm, ngày quen làm trái phép, cũng là thế không tránh khỏi, không riêng điền chủ thuê người làm mướn mà thôi, các mối tệ ấy không thể không cấm, nên thông dụ cho đốc phủ, bố án 6 tỉnh đều sức rõ trong hạt, không cứ điền chủ, ngay phàm quan viên, hào mục đều không ai phạm vào điều cấm, thì phải tội, phủ huyện chuyển sức cho tổng lý thường phải xem xét, nếu thấy người không có tên ở sổ đến ngụ, thì cho vào sổ ngay, chia cấp cho ruộng bỏ không để cày cấy, cho có chỗ ở, nếu chủ ruộng, nhà giàu cố ý chứa giữ người lậu tên trong sổ, việc phát giác ra, sẽ trị tội nặng. tổng lý và phủ huyện sơ suất, cũng phân biệt nghị xử ».

Hộ phủ Lạng-sơn Cao-bằng Trần Ngọc Dao dâng tập thỉnh an nói: « Tỉnh hạt ấy tiếp giáp địa giới nhà Thanh, hằng năm có nhiều người Thanh sang buôn bán mưu sinh, không kém vài trăm người, phải có người cai quản để cùng thống thuộc. Xin đến kỳ đấu giá thuế quan, mùa đông năm nay yết thị cho các hộ phố có người xin lãnh quản thì cho đầu đơn, nhận nộp thuế lệ năm nay ».

Vua chuẩn cho theo bộ Hộ bàn, chọn trong hộ ngạch Minh-hương lấy 1 người có thể làm được việc, cho

TAISACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

trông coi việc ấy, phàm người Thanh xin đến tỉnh hạt, xét quả là lương thiện có mang theo bài chỉ của châu nước ấy, thì dẫn đến lãnh giấy tỉnh cấp cho, tùy tiện làm ăn. Nếu dám tự tiện đi buôn, làm mướn làm thuê thì bắt giải trừng trị. Các người từ tháng 2, tháng 3 tới ở đến tháng 6, tháng 7 về, thì mỗi người nộp 3 quan tiền thuế; ở đến tháng 8, tháng 9, hoặc cuối năm mới về thì mỗi người đều 5 quan, cuối năm chiếu số thu được làm sổ kinh dệ lên, không phải đấu giá. Sau lại chuẩn cho tỉnh Cao-bằng theo lệ ấy mà làm, đổi định lại tiền thuế mỗi người 5 quan, không cứ hạn tháng.

Các tỉnh Bắc-kỳ tâu báo đòng sông yên sóng.

Vua sai phát lương lụa kho trong kinh đưa cho Sơn-tây sửa lễ tạ miếu Hà thần, các quan tỉnh đến viên biền lại dịch, được thưởng kỷ lục tiền lương có từng bậc. Lại chuẩn cho lấy mùa nước lớn mùa thu năm ấy làm bắt đầu, hạt nào có đòi bắt binh dân đến chỗ đê canh giữ và nhân dân tự biện gỗ đá vật liệu, phải tổn bao nhiêu làm danh sách tâu lên đợi chỉ thưởng cấp. Hằng năm theo lệ ấy mà làm. Lại cho là đê bối sông Cửu-an cùng với sông Cái không khác gì, thì về tỉnh Hải-dương sau có tâu báo yên sóng, chuẩn cho cùng với 5 tỉnh Sơn-tây, Bắc-ninh, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, cùng ký tên tâu lên, không phải làm tập tâu riêng.

Chia đặt phủ Phúc-long tỉnh Biên-hòa làm 2 phủ Phúc-long, Phúc-tuy. Tỉnh Biên-hòa trước có 1 thống phủ (Phúc-long), 4 huyện (Phúc-chính, Phúc-yên, Long-thành, Bình-yên). Gần đây đất cát ngày mở mang, hộ khẩu thêm nhiều, đặt thêm 3 huyện (Nghĩa-an, Long-khánh, Phúc-bình), địa hạt rộng mà công việc nhiều, 1 phủ, thế không thể trông khắp, bèn chuẩn cho theo bộ Lại bàn chiếu theo địa thế gần nhau, lấy 4 huyện thuộc phủ Phúc-long, kiêm lý Phúc-chính, thống hạt Bình-an, Nghĩa-an, Phúc-bình, còn 3 huyện đặt làm phủ Phúc-

https://tieulun.hopto.org

tuy, kiêm lý Phúc-an, thống hạt Long-thành, Long-khánh.

Cho tả phó đô ngự sử Lê Đăng Doanh thăng thự thượng thư bộ Hình nhưng kiêm việc viện Đô sát, lang trung biện lý bộ Lễ Vũ Thành Phong thăng thự tả thị lang bộ Hình.

Chuẩn định từ sau phàm trong kinh và tỉnh ngoài, các viên văn, võ phải cách mới được khôi phục, chờ bổ ở bộ, đều theo lệ viên thừa, hằng tháng cấp cho tiền 1 quan, gạo 1 phương, chờ ngày bổ làm quan, chiếu phẩm chi lương.

Tỉnh Quảng-nam gạo đắt, quan tỉnh là Vương Hữu Quang, Nguyễn Trọng Nguyên dâng sớ xin chiếu số đường, quế phải mua năm nay, phát trước thóc công để giúp lương ăn cho dân.

Vua thấy trong tờ [illegible] hợp ý trẫm, bèn sai tăng gấp [illegible] cho, thưởng cho bọn Quang đều được kỷ lục 1 thứ.

Cho vệ úy vệ tả Bắc-ninh là Tôn thất Đường thăng làm thự vệ úy vệ Tiền doanh Hổ uy.

Định lệ hao về đường cát nhà nước mua ở kho Đà-nẵng.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Đường cát tinh vốn ẩm ướt, tích trữ lâu ngày dễ sinh hao hụt, là thế không tránh khỏi được, kia như viên chủ thủ để không đúng phép, và dụng tinh bớt xén, cố nhiên phải tội, còn để lâu mà không cho trừ hao, cũng chưa đủ tỏ công bằng. Bèn sai quan tỉnh tùy theo lâu chóng chước nghị lệ hao, tâu lên chuẩn cho thi hành. (Hằng năm lưu trữ, tính từ ngày, tháng bắt đầu thu, như tháng 3 năm nay đến tháng 3 sang năm tính đủ 1 năm làm hạn, đủ 2 năm thì mỗi 100 phần cho trừ hao 1 phần; 2 năm rưỡi lại thêm 1 phần; 3 năm trở lên đến 3 năm rưỡi lại thêm 1 phần, 4 năm trở lên đến 4 năm rưỡi lại thêm 1 phần. Ngoài ra cứ lần lượt theo lệ ấy mà thêm. Người coi giữ, phơi phóng không

https://tieulun.hopto.org

siêng, đến nỗi trong vòng 2 năm, sắc dưỡng ẩm đen, hao thiếu thì bắt phải nấu lại, nếu thiếu thì cứ số dưỡng phải đền tất cả ; lại chiếu tội đáng phải xét xử tội nặng. Duy chỉ 3 năm trở lên là đã lâu ngày, phơi phóng không khô, nếu có nấu lại, trừ lệ được trừ hao, còn thiếu thì bắt đền cho đủ số nhưng được miễn xử phân) ».

Đổi vệ Dực bảo làm vệ Dực bảo nhất. Chuẩn cho mộ thêm 5 đội đặt làm vệ Dực bảo nhị, lệ thuộc theo các hoàng tử còn nhỏ sai phái.

Hoàng trưởng tử là Trường-khánh công tâu nói : « Năm trước mua được 2 súng sắt cũ, dùng để bắn voi rừng, trâu rừng, nay nghĩ súng ấy có liên quan đến việc binh. Xin nộp vào kho ».

Mua bán súng [illegible] từ trước đến nay, súng [illegible] có người được nhà nước cấp, có người mua riêng, đến kỳ diễn tập vẫn không cấm, nhưng chưa định có hạn lệ, bộ người nên bàn cho thỏa đáng ».

Quan ở bộ bàn xin từ nay phàm hoàng tử công, hoàng tử, các thân công, mỗi người đều cho được dùng riêng 1 khẩu súng thần công, 6 khẩu súng điểu thương, văn võ quan chức trong ngoài nhất nhị phẩm mỗi người đều được 3 khẩu súng điểu thương, tam, tứ phẩm 2 khẩu, suất đội 1 khẩu. Hoàng tôn, công tử tuổi 16 trở lên chưa được phong tước, thì nếu có học tập việc võ cũng mỗi người được 1 khẩu súng điểu thương. Không cứ nhà nước cấp hay mua riêng đều theo hạn định để dùng, còn thừa thì đem nộp, còn như mã thương ngắn và đại bác đều cấm không được giấu riêng. Và nhà ai hoặc có đời trước để lại, hoặc nhặt được ở nơi khác, không cứ súng ống hạng nào lập tức đem nộp quan. Về nộp súng riêng, ở kinh do bộ Hộ, ở ngoài do quan địa phương, liệu tính giá trả tiền. Ai trái thì chiếu luật hỏi xét.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe theo. Chuẩn cho ở kinh lấy cuối tháng 10, ở ngoài cuối tháng 11, phải nộp xong. Nếu chậm trễ quá hạn, phải xử theo luật cố ý trái phép, tự phá hủy và chôn giấu, đem vứt bỏ, sẽ trị tội nặng.

Sai thự lang trung bộ Công Đỗ Khắc Thư, ngự sử đạo Định—Biên Tô Trân đi khắp phủ hạt Thừa-thiên xem xét đất bỏ không có thể trồng được gai, chọn được trên 70 mẫu (ở chân rừng các xã Trúc-lâm, Hải-cát, Thạc-lại, Diễn-phái, Thạch-hạn). Chuẩn cho bộ Binh chia phái quan quản các vệ đi khai khẩn để trồng. (Mỗi trượng thưởng 1 quan tiền).

Cho thự đề đốc Hà — Ninh quyền hộ ấn Ninh — Thái tổng đốc quan phòng là Tôn thất Bật làm Thống chế tổng đốc Ninh—Thái, thị lang bộ Binh tuần phủ Hưng-yên là Hà Thúc Lương làm tham tri tuần phủ Hưng-yên.

Định 3 điều lệ bổng mãn (1). Phàm thuộc viên các nha ở kinh và tỉnh ngoài, được dự hạng bổng mãn thì công, tội, thưởng, phạt, xét việc nhiều ít để làm thứ bậc, còn giữ chức hơi nhiều, vẫn theo nghị định Minh-mệnh năm thứ 16 (hạng ưu thưởng gia 1 cấp, hạng bình gia kỷ lục 2 thứ, hạng thứ theo như cũ nhận chức, hạng kém đình thăng 3 năm). Còn thì công việc ít như ở trong kinh 2 ty Tư tế tả, hữu ty viện, phụng trực lăng Thiên-thu, thuộc viên các phủ hoàng tử công, hoàng tử thân công, Hàn lâm viện, Khâm thiên giám, Quốc tử giám, Giám thừa, Tào chính, Hộ thành, thuộc viên các nha, thân binh, cẩm bãnh tri hạ; các tỉnh ở ngoài: chiêm hậu ty, lĩnh đội lăng, ty viên phụng trực ở Nguyên miếu, các loại ấy hạng ưu gia kỷ lục 2 thứ, hạng bình gia kỷ lục 1 thứ, hạng thứ cho lưu chức làm việc, hạng kém đình thăng 6 năm. Lại ở ngoài, như đốc học, giáo thụ, huấn đạo tại chức người đủ 3 năm, đã có chương trình

1. Bổng mãn: Làm quan đủ kỳ hạn nhất định, quan ở kinh thì 2 năm là đủ hạn, quan ở ngoài thì 3 năm là đủ hạn.

TIEULUN.HOPTO.ORG

https://tieulun.hopto.org

sát hạch, phân biệt thăng giáng. còn 3 năm có kỳ đại kế, không phải kê vào danh sách.

Bộ Lễ tâu nói : « Năm trước nghị định chuẩn cho con cháu công thần được tập phong thế tước. Người phong tước công thì được tập phong 5 đời, người phong tước hầu thì được tập phong 4 đời, từ trước đến nay các công thần quá cố được phong, trong đó có nguyên phong Vĩnh-thuận hầu Tống Phước Lương, vì đánh giặc không có công, lại nhiều dấu vết kém : việc tập phong của con viên ấy đã có minh chỉ tạm để lại đấy, nay xin không phải bàn nữa. Duy có nguyên phong Lương-tài hầu, truy phong Tân-thành quận công là Trần Văn Năng, trước đây theo tước hầu nguyên phong khi còn sống bàn tập phong cho con viên ấy làm Lương-tài bá được tập phong 4 đời, thực thấy quá cẩu thả, nay xin nghị con cháu Trần Văn Năng, nếu chiếu công mới được phong cho thế tập 5 đời, mới là công bằng ».

Vua bảo rằng : « Báo đáp công lao là phép lớn của nhà nước, chính nên phân biệt, đáng hay không đáng, đâu được cầu may quá lạm. Vĩnh-thuận hầu Tống Phước Lương, trước vì việc biến ở Phan-an giao cho việc quân lữ, chức vụ long trọng đến bậc nào, mà đóng quân lâu ngày chút mưu không thi thố, sau nhân giặc Xiêm xâm lấn bờ cõi, sai đem quân đi đánh dẹp, lại một mực hèn nhát không có tài, trận đánh ở cửa Thuận-an, vô cớ muốn tự rút quân. Nếu không có bọn tham tán Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng ngăn lại, chẳng gần hỏng việc ư? Đến khi rút về quân thứ Gia-định, lại điều khiển trái phép 2 lần đánh thành, phần nhiều có hao quân tổn tướng. Có tội, không công như thế, đáng phải lấy lại tước, trẫm nghĩ năm trước nương nhờ dự có chút công, cho nên được cho là Vĩnh-thuận hầu trọn đời đã là may lắm, đâu có lý tập phong. Vậy con cháu Tống Phước Lương theo nghị không chuẩn cho tập phong,

https://tieulun.hopto.org

còn như Lương-tài hầu Trần Văn Năng đã là tướng cũ của tiên triều, thường có công lao, thờ trẫm lâu năm, hết lòng về việc nhà vua. Trước kia ủy đi đánh giặc cũng biết đốc lòng trung dũng, nhưng ở trong quân không khỏi có người tham bỉ phao tiếng bừa bãi. Vả lại việc đánh ở Phan-an chưa được thành công, chỉ nghĩ là người mệt nhọc nhiều, mắc bệnh chết ở quân ngũ, bèn truy phong tước công, đấy là đặc cách gia ân so với người có công được ban tước có khác, lần trước, bộ nghị chiếu tước hầu được phong trước, con cháu theo thứ tự giáng phong, thực đã thỏa hợp. Nay lại đem tước công, ân phong tấu xin cho lập tước, sao toàn không có định kiến. Vậy con cháu Trần Văn Năng đáng được tập phong, vẫn theo nghị trước mà làm ».

Đổi định thuế đao dịch của người Thanh ở các tỉnh Nam.

Các bang người Thanh người có vật lực thì hằng năm nộp tiền thuế mỗi người 6 quan 5 tiền, người không có vật lực thì 1 nửa, đến nay chuẩn cho theo bộ Hộ bàn, phàm người có vật lực thì chiếu theo dân tráng Minh-hương biệt nạp hằng năm mỗi người nộp 2 lạng bạc, dân đinh 1 lạng, người không có vật lực gì giảm cho 1 nửa. Mãn hạn 3 năm toàn thu tất cả, các người Minh-hương và người Thanh nếu có tình nguyện nộp thay bằng tiền cũng được.

Hiệp biện đại học sĩ lãnh tổng đốc Định—An Lê Văn Đức từ Nam-định về vào yết kiến. Vua chuẩn cho vẫn giữ chức hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Công kiêm làm công việc bộ Lại.

Mới đặt đại thần kiêm lãnh công việc Quốc tử giám.

Vua dụ rằng : « Trẫm từ khi lên ngôi đến nay, lấy việc dạy nuôi nhân tài làm việc cần. Xây dựng học xá, cấp lương sinh viên gia ơn cho học trò, ban bố sách vở,

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

chẳng qua khiến cho có nhiều người thành tựu, để giúp việc nhà nước, nhưng các học quan chỉ lấy việc dạy và sát hạch làm trọn chức vụ. Ngoài ra, qui trình giảng dạy, công việc học tập, không được nghe chút nào, thì học trò sao cố gắng mà phấn khởi được, học trò vẫn chưa thành tài, là bởi cớ ấy. Xét ra Quốc tử giám là nơi đại học gương mẫu phép tắc, xem phong hóa phải do đấy trước, mà gần đây người giữ chức dạy, cầu thả tắc trách, không làm được gì, huống chi người khác, nên sai bộ Lễ bàn để cho hăng hái làm việc ».

Quan ở bộ bèn nghị xin chọn phái 1 viên đại thần ban văn, kiêm lãnh công việc Quốc tử giám, để cho học trò kính theo khuôn phép, không được gần nhờm như quan ở Giám, phàm học trò 4 phương đều cho được đến Giám học tập, hằng tháng 4 khóa tập văn, quyền chấm duyệt chịu thứ bậc cao thấp, rồi chuyển đệ lên đại thần kiêm lãnh xét kỹ, đại thần kiêm lãnh lại thân đến nhà Quốc học đốc sức các quan tế tửu tư nghiệp ra đầu đề cho tập làm văn, nếu có người văn học giỏi giang, lượng thưởng bút, giấy, mực để khuyến khích, (tư lấy ở Vũ khố phủ Nội vụ chiếu cấp. Giám sinh ở Giám nhiều kỳ khảo tập mà văn lý tầm thường không tiến ích, thì chỉ rõ bậc tâu đình cấp lương hoặc đình chọn bổ, người kém quá thì cách cho về. Khóa lệ 4 tháng trong và phúc hạch học sinh tuế cống, cũng hằng năm 2 khóa phê chuẩn binh dao, đều đem theo 2 viên khoa đạo đến hội với quan ở Giám theo lệ mà làm. Lại xin hằng tháng phái khoa đạo tuần tra 2 lần, nếu có sinh viên tự tiện bỏ phòng nhà, và mất trật tự, thiếu hạnh kiểm, thì bậc tâu để đuổi. Học đường các trực tỉnh ở ngoài, đốc phủ, bố án cũng hằng tháng lần lượt đến cùng với học chính hội cả học trò trong hạt thi tập làm văn, người văn lý giỏi, thì thưởng cho bút, giấy,

https://tieulun.hopto.org

mực (chi tiền công chiếu biện). Hằng năm 2 khóa và khoa thi hương khảo hạch học trò đi thi, đều thân đến học đường đốc sức, còn lấy, bỏ cốt cho tinh tường, xứng đáng, để thỏa lòng mong của học trò. Lại xin từ Minh-mệnh năm thứ 20 trở về sau, học sinh tuế cống các hạt, không kỳ là tú tài hay học trò, đều hạn 40 tuổi trở lên mới được sung cử để khỏi cạnh tranh.

Vua bảo rằng: « Đại thần kiêm lãnh tự có chức vụ, nếu tháng 1 lần đến hội bàn ra đầu đề và khoa tập làm văn hằng tháng đều trình duyệt cả, há chẳng là phiền phức khó làm ư? Nên đổi làm đại thần kiêm lãnh, chỉ nên đốc sức bất kỳ, người chuyên cần thì thưởng, người lười nhác thì răn, nếu quan ở Giám gương mẫu người thấy không đoan trang, giám sinh học nghiệp không tiến, cứ thực vạch ra hặc tâu trừng trị. Học đường các [illegible] tháng 1 lần đến hội tập làm văn làm gì, còn như sĩ tử 4 phương đều cho đến Giám học tập kể thì đến nhà đại học để xem văn vật của nước, cố nhiên là lòng người vẫn thích, duy hằng năm 2 khóa, nếu trở về nơi sở tại sát hạch, thì đường sá đi lại đã phí tổn nhiều, bỏ cả học hành. Chuẩn cho phàm người đến Giám học tập thì mỗi khi đến kỳ thi mùa hạ, mùa đông, cho cùng thi với học trò Thừa-thiên, người đỗ trúng thì do đại thần kiêm lãnh và quan ở Giám tư cho sở tại trừ miễn binh dao, để cho học trò đi học ở kinh phấn khởi, được lũ lượt rất nhiều. Ngoài ra theo như nghị mà làm ».

Cho hiệp biện đại học sĩ Lê Văn Đức, Trương Đăng Quế kiêm lãnh công việc Quốc tử giám, chuẩn cho lấy mồng 1 tháng 10 năm ấy bắt đầu, tháng chẵn do Lê Văn Đức, tháng lẻ do Trương Đăng Quế tuần theo đủ trước trông coi làm việc.

https://tieulun.hopto.org

Lãnh binh An-giang Trần Bá Vinh tuổi già về hưu. Cho vệ úy vệ Hữu bảo nhị là Nguyễn Văn Gia làm lãnh binh An-giang.

Bộ Lại hặc tâu hậu bổ tri phủ Đỗ Huy Lâm xuất thân hèn mọn (làm đầy tớ người) dẫn dà thỉnh thác từ huấn đạo rồi tri huyện, rồi tri phủ, trải 15 năm bị công luận cùng khinh bỉ, nay xét học, hạnh, cử chỉ, không có gì đáng kể.

Vua bảo rằng: « Triều đình đặt quan chia chức, cốt ở được người, bọn hèn kém đâu được lạm dự, sai ngay Cơ mật, Nội các xét thực tâu lên, bèn cất mất chức, phát đi làm đồn điền ở đầu nguồn ».

Cho hoàng tử công, hoàng tử thân công và quan văn võ nhất, nhị phẩm 1 áo chống rét, 1 nệm ngồi. Văn từ khoa đạo, võ từ quản vệ trở lên mỗi người 1 chăn bông (áo cấp theo lệ). Theo lệ trước, thường cấp áo vào đông, viên ngoại lang không được dự. Năm nay cũng chuẩn cho được dự, các quan trong triều có người năm trước chưa được ban cấp mũ 5, 6 cái và dây tất thì cũng sai làm cấp cho.

Bộ Binh tâu nói: « Năm trước theo dụ chỉ giảm bớt giấy tờ, trong đó có nhiều việc chưa thể làm hết. Nay lại xét việc bộ cũng có việc nên bớt, chước nghĩ điều lệ, xin chỉ thi hành. (Hằng năm các tỉnh phái biền binh đi đóng hạt khác đã có tập tâu, quan địa phương nơi đóng chỉ phải điểm rõ số mục, đến khi cho về chỗ đóng cũ, chỉ tư bộ để lưu chiểu, không phải đệ tập tâu như trước. Các tỉnh phái binh thuyền ra tuần ngoài biển, vẫn theo lệ trước làm tập tâu, đến khi rút về, cũng chỉ tư bộ, voi ngựa các tỉnh có chết, cứ mồng 1 tháng 2 năm ấy đến cuối tháng 2 sang năm vừa đủ 1 năm, phân biệt xét xử để tâu lên; còn 2 tháng: tháng 2, tháng 8, cũng chỉ tư bộ lưu chiểu. Các đốc phủ bố án, chánh phó lãnh binh mộ lập thuộc binh, đã có định ngạch, không phải

https://tieulun.hopto.org

làm tập tâu. nhưng chiếu số tư bộ, đến kỳ biên vào ngạch, đem cả giấy phê ở tỉnh đưa về bộ xét lại. Các tỉnh giản binh kỳ tháng 2 điểm duyệt đã có tờ tâu, đến tháng 3 chia ban, tư bộ để xét, không phải tâu lại — các tỉnh kỳ tháng 4, vẫn theo lệ trước kinh làm sổ tỉnh, không phải làm sớ khác—theo lệ trước, 6 tỉnh ở Nam-kỳ mỗi năm 2 lần đều đem ngạch binh trong hạt quả đã điền đủ chưa, thao diễn đã tinh thục chưa? Thuyền mành, súng, khí giới, quả đã chỉnh tề vững sắc không? làm tập tâu vào. Nay binh đinh đủ hay thiếu đã xét xử ở cuối năm, làm tập đệ tâu. Lại lệ định 3 năm một lần chọn phái đại thần đi kiểm duyệt khí giới của quân, còn hằng năm 2 lần, làm tập tâu đều bỏ đi, các tỉnh đúc súng ống làm khí giới, vẫn đem việc ấy tâu xin rồi theo mà làm, còn đồ vật theo với súng và khí [illegible] hoặc phải sửa chữa, xin đúc không nên. nòng súng phải đúc lại, thì làm xong, làm sổ để tiện, không phải tâu xin trước) ». Vua y lời tâu ấy.

Tỉnh Quảng-trị có sâu làm hại lúa.

Sai Bình-thuận đi khám ruộng đất thổ dân. Vua bảo bộ Hộ rằng : « Thổ dân tỉnh Bình-thuận trước đã đổi quan người thổ, bỏ quan người kinh, thuộc vào sổ hộ, các ruộng đất từng đã phái quan ở kinh khám đo, chước định thuế lệ cũng như dân kinh. Nhân nghĩ bọn chúng từ trước nơi theo phong tục thổ, ruộng đất chỉ gọi là khoanh thửa, mà không có mẫu, sào, thửa, hạng, khám đạc lần đầu, hoặc cho ruộng hoang làm ruộng thuộc, ruộng thuộc làm ruộng hoang, tuồng thế không tránh khỏi được. Nếu nhất khái cho là ngạch sổ đã thành, không phải một phen xét lại, thì ngạch thuế nhẹ, nặng, sợ chưa thích hợp công bằng, nên sai tuần phủ Tôn thất Lương thân đi khám xét cứ hiện số ruộng hoang, ruộng thuộc làm sổ tâu lên. Đến khi sổ đóng

https://tieulun.hopto.org

lên, số ruộng bỏ hoang tất cả hơn 2.150 mẫu, đặc cách chuẩn cho làm lại sổ mà được miễn tô ».

Cấm thành Trấn-tây mở đặt cục bắt thuốc phiện, đánh bạc.

Khi trước vua nghe quận chúa Ngọc Vân cho người buôn nhà Thanh, các bãi ở phố hàn bán thuốc phiện để kiếm lời, và thổ dân thuộc thành ấy có nhiều người mở sòng chứa đánh bạc, giảng dụ, cho tướng quân Trương Minh Giảng, tham tán Dương Văn Phong xét thực tâu lên. Bọn Giảng tâu nói phong tục người phiên xưa nay lấy 2 việc ấy làm lợi, phàm chi cấp lương lính và chế tạo khí giới thuyền mành đều lấy ở đấy để chi cấp, nên noi theo thói cũ, chưa đổi.

Vua bảo rằng: « Thuốc phiện là thuốc độc, và trò chơi, đánh bạc đều có thể mê đắm lòng người, khiến cho hết của phá nghiệp, khi sa vào chốn ấy, thường mê mà không biết, vì thế cho nên triều đình lập ra pháp luật 2 việc ấy điều cấm rất ngặt, thành Trấn-tây đã lệ thuộc đồ bản sổ sách tự phải kính theo pháp luật, không được vượt qua chút nào, thế mà chúng chỉ thấy lợi nhỏ mà không biết là hại trái phong tục, hại ấy rất lớn. Huống chi biên binh đóng giữ ở thành đều là dân kinh, đi lại buôn bán kể có hàng nghìn, hàng vạn, nếu không nghiêm cấm, thì không những người thổ đắm đuối ngày càng sâu, lại khiến cho quân dân tiêm nhiễm thói xấu, phạm vào hiến pháp, làm hại càng nhiều, nên phải lang trung bộ Lại Lê Khiêm Quang, viên ngoại lang bộ Hộ Nguyễn Hữu Trí sung làm khâm sứ mang sắc dụ đi đường trạm đến ngay lấy tiền ở kho Trấn-tây 1 vạn quan, tuyên dụ thưởng cấp cho quận chúa Ngọc Vân và thuộc biền chưởng vệ Trà Long, Nhâm Vu đến cả bọn đầu mục người phiên, nhưng phải ân cần bảo ban bọn tướng quân, tham tán cũng phải hết lòng bảo rõ, các

https://tieulun.hopto.org

cục hút thuốc phiện, đánh bạc đặt trước đều cấm. Còn như thổ dân ở xa xôi, chưa thể đổi hết được, thì chuẩn cho 1, 2 lần mở bảo khiến cho chúng thay đổi dần. Nếu còn cố ý phạm pháp cũng chiếu luật trị-tội nặng không tha ».

Sai tỉnh Vĩnh-long phát tiền ở kho 3 vạn quan chở đến thành Trấn-tây.

Định lệ các địa phương thăm hỏi cha mẹ già của các quan viên.

Dụ rằng: « Từ xưa người làm tôi vâng theo chức vụ, đem hiếu làm trung, mà bậc vương giả khuyên lòng trung, trước hết phải rõ đạo hiếu. Trẫm từ khi lên ngôi đến nay, trong lòng cần nghĩ đến lấy đạo hiếu để trị, mỗi khi nghe các quan hoặc làm quan ở xa, mà ở nhà còn cha mẹ già, tức phải cấp cho bạc, lụa, thuốc men để [illegible] chiếu thông-thường, duy quan địa phương thăm hỏi, chưa từng có định lệ, nay chuẩn định phàm các địa phương ở kinh và tỉnh ngoài, trong hạt nếu có quan chức làm quan xa văn từ tứ phẩm, võ từ tam phẩm trở lên, ở nhà còn có cha mẹ già, thì thượng ty trên trong hạt phải thời thường cho người thăm hỏi, nếu có tình trạng ốm đau bệnh nặng, phải phái thầy thuốc điều trị, để cho người con được yên lòng làm việc, đó là trẫm suy rộng lòng hiếu đến cả bậc già của người, vậy thông dụ cho mọi người đều biết ».

Chuẩn định từ nay phàm con cháu công thần nhờ ơn được ân tập chức hàm được vào triều thỉnh, thì nếu có bị bệnh chết, đều chiếu phẩm cấp cho nửa lệ tiền tuất.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838]. Mùa đông, tháng 10, mồng 1. Tế đông hưởng.

Vua nhân hơi mệt, sai hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định kính đến tế thay ở Thế miếu. Chuẩn định từ nay về sau, kính gặp các lễ hưởng ở Thái miếu, Thế miếu, phái hoàng tử công, ở Triệu miếu, Hưng miếu phái thân công; ở điện Phụng-tiên, từ hoàng tử thứ 30 là Miên Mật trở xuống lần lượt phái đi tế thay. Nếu vua thân đến Thái miếu làm lễ, các ấn thừa tế lấy hoàng tử công, hoàng tử thân công sung phái, nếu có đặc cách sai hoàng tử công kính làm lễ thay, thì thừa tế lại ở hoàng tử công và hoàng tử sung phái, không phải lại phái thân công, cho hợp tình, hợp lễ. Ngày hôm sau, vua ngự điện Cần-chính, hoàng tử, thân công, văn võ trăm quan làm lễ lạy mừng, ban cho phẩm tiền hạng lớn có từng bậc, lại sai bày tiệc cho ăn.

Vua bảo phủ doãn Phạm Thế Trung rằng: « Nay mưa lụt không đến nỗi quá mức thường, nhưng hạn nhiều mà mưa thì mưa hẳn lâu, tưởng dân ta thu hoạch chưa xong, huống chi chính lại là mùa gieo mạ, gặp lần lụt này, có giữ được không hại chăng? Trẫm lo đến lương ăn của dân lắm, chưa từng quên phút nào ».

https://tieulun.hopto.org

Cho vệ úy vệ Cẩm y Lê Văn Phú kiêm quản đội thị vệ ; thị vệ trưởng Lê Mậu Hạnh, Trần Văn Kiểm, Phạm Phú Quảng cũng chuẩn cho cùng với các quản thị vệ cắt lượt ứng trực ở nhà Duyệt thị.

Cho thị lang bộ Lễ sung làm việc nội các là Nguyễn Tri Phương ăn lương tòng nhị phẩm.

Đốc học Nghệ-an Nguyễn Đình Lập can án phải giáng đổi đi nơi khác, cho tri phủ Thăng hoa Nguyễn Trị làm đốc học Nghệ-an.

Trả lại nguyên tước Phúc-long hầu cho Tôn thất Vĩnh. Vĩnh trước có tội phải giáng xuống tước tử, sau biết hối cải, được tiến lên tước bá và cho chức hàm quản cơ, đến nay cho trả lại tước cũ.

Khôi phục viên phải cách là nguyên tham hiệp Vũ Hành làm ty vụ thành Trấn-tây; nguyên lang trung bộ Lại Phan Huy Thực làm giáo thụ phủ Trấn-tây; nguyên tế tửu Nguyễn Huy Hựu ; nguyên thự ngự sử Nguyễn Văn Lượng làm chánh bát phẩm thư lại ở Trấn-tây. Lại vì cần người sai phái ở các phủ, huyện thuộc thành hạt. Chuẩn cho các nha ở kinh và các trực tỉnh từ Quảng-bình trở về Nam, phàm người nguyên bổ bát, cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại, trước nhân can án cách mất chức việc về quê, thì đều điểm tra thực số ngay làm danh sách tâu lên, lượng cho phân bổ.

Thống chế doanh Tiền phong Bình-khánh tử Trần Văn Trí chết, cho 300 quan tiền, 2 cây gấm Tống, cho đô thống hữu quản kiêm quản doanh Hồ uy Nguyễn Tăng Minh quyền lãnh ấn và việc doanh Tiền phong.

Cho tả thị lang bộ Lại Tôn thất Bạch thăng thự hữu tham tri bộ Lễ, kiêm làm công việc bộ Lại, vẫn kiêm quyền chức tả tôn khanh phủ tôn nhân.

Đặt thêm phân phủ phủ Hà-trung tỉnh Thanh-hoa, phủ Hà-trung nguyên cai quản 4 huyện (Tống-sơn, Hậu-lộc,

https://tieulun.hopto.org

Hoằng-hóa, Nga-sơn, gần đây lại đặt thêm 1 huyện (Mỹ-hóa), bộ Lại bàn xin đặt thêm đồng tri phủ để chia trị, bèn chuẩn cho tri phủ kiêm lý Tống-sơn, thống hạt Nga-sơn, Hậu lộc ; phân phủ kiêm lý Hoằng-hóa, thống hạt Mỹ-hóa.

Định lại phủ thuộc các hoàng tử xuất các (1) : số người lấy 4 người làm định ngạch (mỗi phủ 1 tư vụ hoặc chánh bát phẩm thư lại, tòng bát phẩm, 1 chánh cửu phẩm, 1 tòng cửu phẩm), số người thừa do bộ Lại chọn bổ, chờ có được phong tước công thì mới chiếu theo lệ trước (Minh-mệnh năm thứ 8, lệ định mỗi phủ tư vụ và chánh bát phẩm thư lại mỗi chức 1 người ; tòng bát phẩm, chánh cửu phẩm, tòng cửu phẩm mỗi chức 1 người).

Dân cư các huyện ở Hưng-yên thuộc hữu ngạn sông Cửu-an, ruộng màu bỗng nhiên nước lụt tràn ngập, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên, vua chuẩn cho tô thuế mùa đông năm nay lui hạn đến mùa hạ sang năm mới thu.

Bộ Hộ tâu nói : « Tiền rất quan trọng đến nhu cầu hằng ngày trong dân gian, từ trước đến nay ở kinh có cục Bảo hóa, ở Hà-nội có cục Bảo tuyền, đúc kẽm làm tiền, là muốn cho tiền của lưu thông, để tiện cho dân chúng, nhưng tiền này đem dùng lâu ngày, trong đó không khỏi gãy nát. Vả lại cấm đúc trộm tiền, luật có điều ngặt thì trong dân gian nếu có tiền gãy nát, không khỏi coi như vật bỏ đi, trải qua nhiều ngày tháng, số ấy tưởng cũng không ít, cũng là bỏ làm vô dụng, sao bằng nộp vào kho công lĩnh giá, nhà nước lại đem tiền ấy đúc lại, thì vật vô dụng chuyển thành hữu dụng, há chẳng công tư đều tiện ư? Nay xin do thượng ty các địa phương sức khắp cho dân trong hạt, phàm có tiền

---

1. Xuất các : Hoàng tử ra khỏi các đến chỗ phong phiên.

https://tieulun.hopto.org

kẽm gãy nát thì cho nộp vào kho công cấp tiền cho (mỗi cân cấp 1 tiền 20 đồng, không đủ số cân thì cứ theo đấy tính rát); ở Thừa-thiên nộp vào Vũ Khố: trở vào Nam đến Hà-tiên, trở ra Bắc đến Thanh-hoa đều đến kỳ tải đem nộp, duy các tỉnh ở Bắc-kỳ nộp ở kho tỉnh Hà-nội ».

Vua y lời tâu ấy.

Bộ Hình tâu nói: « Từ trước đến nay làm quan phạm tội từ cách chức trở lên, thu mất bằng sắc, đã từng tuân theo làm qua, nhưng chưa có giấy tờ rõ ràng. Và lại các nha môn hỏi việc hình án, đối với kẻ phạm can án đã quá cố, án kết nghĩ là « không kết tội, thôi không kết tội », trong đó hoặc còn thiếu, không nói những chữ « bằng sắc tra thu phụng nộp », đến khi làm việc không tránh khỏi nhầm lẫn, thế là kẻ phải tội lại nay còn chức xong mà thân mình đã chết cũng là đã được về quê quán hưu trí, hưu dưỡng, nuôi cha mẹ, dưỡng bệnh, đều đã chết, mà án bị can từ phải cách trở lên, thì ngày kết nghĩ, phải tra thu sắc bằng ngay, rồi chiếu phải tội gì, đáng theo luật lệ nào, trong án nói rõ các chữ ấy, xin theo luật này xét xử. Nhưng đã chết không kết tội hoặc đã bị giết thì thôi, còn sắc bằng đã được tra thu để nộp, đã được hưu trí, hưu dưỡng, về nuôi cha mẹ, dưỡng bệnh, thì sắc bằng vẫn do bộ Hình theo lệ tra thu, cốt phải 10 phần rõ ràng, không nên bảo là đã quá cố đã chết, mà lại đem bỏ ra ngoài không có xét xử, ngõ hầu không thiếu sót ». Vua nghe theo.

Phó lãnh binh thủy sư Nam-định Tôn thất Tự chết. Cho vệ úy vệ tả doanh Tả thủy sư Kinh kỳ là Nguyễn Bá Tinh làm phó lãnh binh thủy sư Nam-định.

Cho nguyên phó mã đô úy ấm phong Hoài bá là Vũ Mỹ làm phó vệ úy vệ trung doanh Hồ uy.

https://tieulun.hopto.org

Định lệ sai phái thuyền hải vận mới đóng ở kinh và tỉnh ngoài (Hằng năm đến kỳ vận tải mỗi thuyền được mang suất đội, 30 biền binh, 2 người lái, từ 3 thuyền trở lên thành 1 đoàn, mỗi đoàn phải 1 quản giải, lấy quản vệ, quản cơ hoặc lãnh binh làm chức ấy, mỗi thuyền đem theo 6 cỗ súng quá sơn, 2 cỗ súng thần công, súng điểu thương, giáo dài mỗi thứ 10 ngọn, 20 pháo thăng thiên, 30 ống phun lửa, 1 thanh la đồng, thuốc đạn hỏa khí, móc sắt, hòn đá, đem theo 1 cờ vàng lớn. Khi thuyền ra đi và lúc vào cửa biển, phía sau lái treo 5 lá cờ ngũ hành vuông và dài. Khi ra, vào cửa biển, ở phía sau lái dựng 1 cờ long phan, như gặp các ngày khánh tiết và mồng 1, ngày rằm, treo ở cột buồm lớn 1 cờ đỏ vuông nhỏ, khi đi đường gặp thuyền công hiệu khác và các việc vui mừng và vào cửa biển, báo tin mừng, đều treo thêm trên cờ vàng lớn 1 lá cờ đỏ vuông, khi đậu, ở cột lái trước treo 2 thùng chứa nước, 2 hòn đo nước, 2 mỏ neo, 4 dây neo, thuyền của quản giải, thêm 1 trống trận hạng vừa, trung. Trình hạn giải vật hạng đến kinh: Quảng-nam, Quảng-ngãi, Quảng-bình vào hạ tuần tháng 2; Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Nghệ-an, Thanh-hoa vào trung tuần tháng 3; các tỉnh ở Nam-kỳ, Bắc-kỳ vào thượng tuần tháng 4).

Sai Hà-nội rút lính cơ phải đi đóng ở Cao-bằng về ngũ (Theo lệ trước: 200 lính tỉnh Hà-nội phải đi đóng ở Cao-bằng. Trước đây, vì tỉnh hạt ấy đã yên ổn, lượng để lại 1 nửa, đến nay rút hết về).

Bộ Hộ tâu nói: «Gần đây các địa phương báo có thuyền buôn người Thanh nhân gặp gió đậu vào, cầu xin bỏ neo chờ cho thuận gió, còn thuế lệ phải nộp, hoặc miễn cả, hoặc giảm 1 nửa, thực là để thương người buôn xa, nhưng người buôn nước Thanh xảo trá trăm đường, chưa đủ tin cả. Trong đó hoặc giả làm tình hình gặp gió, đi đến các phận cửa biển nói dối là bỏ

https://tieulun.hopto.org

neo, chờ thuận gió, đậu lâu đến 5, 6 tháng, lúc đó có lên lút đem hàng hóa bán ngầm, tưởng cũng thế không thể không, nên châm chước định chương trình để phòng chỗ tệ. Xin phàm thuyền buôn có nhân gặp gió đến các phận cửa biển, thì quan sở tại xét xem quả là cột buồm, cột lái có hỏng gẫy, buồm và dây đứt rách, đích xác có thực trạng nạn gió, mà trong thuyền hàng hóa đều không, cùng là tuy có hàng hóa, mà chỉ là đồ tạm để mua củi nước, trong 10 ngày đi ngay, thì mới được tâu xin miễn thuế. Ngoài ra, như trong thuyền còn có hàng hóa, mà đỗ lại đến 1 tháng trở lên, thì không kể có buôn bán hay không, phải chiếu ngạch thuế phải nộp theo lệ trung thu, không được tâu xin khoan giảm ». Vua y lời tâu ấy.

Chuẩn định lệ đấu giá bến đò thủy lợi các địa phương (Nơi nào phát mại vào kỳ tháng giêng năm sau thì phải đấu giá trước từ tuần tháng mười tháng 11 năm trước. Nơi nào phát mại vào kỳ tháng 3 thì phải đấu giá trước từ thượng tuần tháng giêng; nơi nào phát mại vào kỳ tháng 6 thì phải đấu giá trước từ thượng tuần tháng 4, đều nội trong tháng đấu giá, làm tập tâu nộp bộ duyệt tâu lên, chờ được chỉ sao đến, rồi sau chiếu giá cấp giấy. Nếu để chậm trễ ngoài hạn và chưa tâu vào đã cấp giấy trước thì do bộ tâu hặc trừng trị).

Sai từ Quảng-bình trở về Nam đến Bình-thuận có người thông văn tự biết viết, biết tính, muốn đi làm việc, thì đem tên tâu lên.

Vua bảo Nội các rằng: « Hiện nay thiên hạ thái bình, học trò theo khoa cử đường chính, cố nhiên được tuyển, ngoài ra lại có học sinh hằng năm cống cử để bổ giám sinh tú tài để sung chức dạy học, thu nuôi tất cả, chưa từng không lấy nhân tài làm cần trước, học trò sinh mà gặp thời, dù có 1 nghề, 1 tài, ai không nghĩ cố gắng ra làm việc, cho vẻ vang với đời, nhàn nghỉ ở nơi cửa nhà

https://tieulun.hopto.org

thấp bé, gian hoặc vốn theo học nghiệp muốn do khoa mục tiến thân, thì bị lề lối bó buộc không khỏi lăn lóc chốn trường thi, cũng có kẻ học tập biết viết biết tính toán, muốn đến các nha làm việc, thì bị ngạch bậc, sổ sách hạn chế, thành ra chìm đắm ở chốn thôn dã, các người như thế chắc cũng không ít, nếu không thu thập rộng rãi, dù có tinh nguyện đi làm việc, rút cục cũng không có đường lối. Kẻ thì phép dùng người không nên theo cách thức, câu nệ. Nay địa hạt Trấn-tây mới đặt ra, việc sai phái cần người, nên truyền dụ cho Quảng-bình trở về Nam đến Bình-thuận, ai là người hơi biết chữ, biết viết, biết tính toán, nếu có tinh nguyện đến Trấn-tây làm việc, không kể nội tịch, ngoại tịch, ở kinh nộp đơn ở bộ Lại, ở tứ trực và tả kỳ đều nộp đơn ở quan địa phương, chuyển tư đến bộ làm tờ tâu lên đợi chỉ, lượng cấp cho tiền gạo phái đi, hoặc sung chức dạy học, hoặc sung làm lại điển, tùy tài lực dụng. Nếu biết cố gắng hơn nữa, tài năng ngày càng phát triển, thì do đấy dần dần tiến lên, cũng có thể đến quan to, lập công danh lớn, bước đường sắp tới chưa thể lường được. Đấy là trẫm nghĩ bọn chúng đường làm quan lật đật, cho nên mở ra đặc cách ấy để làm bậc tiến thân, các quan địa phương nên bảo ban rõ ràng, để cho người hơi biết tự lập, đều phấn khởi đem lòng chờ đợi mới được ».

Sau rồi, học trò xin đi làm việc tất cả, được trên 50 người, vua đều sai đi.

Bộ Binh tâu nói: « Dịch trạm các tỉnh ở Nam-kỳ (Biên-thịnh, Biên-long, Biên-phúc, Biên-lễ, Gia-cẩm, Gia-nhân, Gia-tân, Gia-lộc, Định-tân, Định-hòa, Định-an, Vĩnh-phúc, Vĩnh-giai, Giang-đông, Giang-mỹ, Giang-tư, Giang-phúc, Giang-nông, Tiên-an, tất cả 19 trạm), từ trước đều do thuyền đệ đi. Nay đã có đường quan báo, xin nên cấp cho ngựa công, mỗi trạm đều 2 con,

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phàm gặp việc chiến trận, tin tức việc quân và các việc quan trọng, khẩn yếu, tức phải phi ngựa đệ đi cho nhanh, còn như việc thuộc tối khẩn, mà gió, nước thuận tiện thì đi thuyền ; nếu bị nước ngược thì đi ngựa, còn khẩn vừa, đi thường, đều vẫn đó thuyền đệ đi ».

Vua nghe theo.

Tỉnh Định-tường sau vì trạm Định-tân thuộc tỉnh nguyên ở phận hạt Gia-định, xin đổi đặt ở quãng giữa tỉnh hạt (thuộc thôn Lang-hội huyện Kiến-hòa), mà dời trạm Định-hòa đến Cù-úc (thuộc thôn Nhân-nhượng huyện Kiến-hưng), trạm Định-an đến Sầm-giang (thuộc thôn Kim-sơn huyện Kiến-đăng) để cho đường sá đều nhau đi thuyền, đi ngựa đều tiện. Tỉnh Gia-định cũng cho là trạm Gia-lộc thuộc tỉnh, đến trạm Định-hòa tỉnh Định-tường đường đi cách 1 ngày đường, xin ở quãng Cửu-an). Vua đều y cho.

Lại nghĩ các trạm Gia-tú, Gia-cẩm, Gia-nhàn thuộc tỉnh Gia-định ; Biên-phúc, Biên-lẻ thuộc tỉnh Biên-hòa cũng không tiện đi ngựa, đều chuẩn cho dùng thuyền.

Định lệ quan báo ở cửa biển Cần-giờ tỉnh Gia-định, cửa biển Phúc-thắng tỉnh Biên-hòa (Từ nay phàm gặp có kiểu thuyền các nước Tây dương vào đến phận cửa biển, nếu cửa Cần-giờ trông thấy trước, thì viên coi cửa biển ấy phải xét rõ thuyền ấy là thuyền buôn hay là thuyền binh, đem ngay tình hình chuyển báo cho cửa Phúc-thắng làm tập tâu, cho ngựa trạm đi thẳng đến trạm Biên-thịnh tiếp đệ tâu vào. Nếu cửa Phúc-thắng trông thấy trước thì viên coi cửa Phúc-thắng một mặt làm tờ tâu cho phi ngựa đệ tâu vào, một mặt tư báo cho cửa Cần-giờ theo lệ xét hỏi. Nếu là thuyền binh, hoặc có việc quan ngại gì khác và việc cấp báo thì viên coi cửa Cần-giờ lập tức báo tình lượng phái binh thuyền canh giữ ngặt hơn, làm lại tập tâu chuyển giao

https://tieulun.hopto.org

cho cửa Phúc-thắng phi ngựa tiếp tục tâu vào để biết tình trạng. Nếu dịch là đi đến thông thương không có việc gì khác, chỉ theo lệ tối khẩn đệ tâu. Lại như thuyền công nước ta phái đi nước ngoài, về đến phận cửa biển, cửa Cần-giờ, cửa Phúc-thắng, cửa nào trông thấy trước thì cũng đến ngay nơi ấy hỏi rõ, rồi làm tập tâu đem tin tức ngày thuyền công đi đến và nhân vật trong thuyền yên lành phi ngựa đệ tâu vào. Nếu cửa Phúc-thắng đã làm tập đệ tâu, cửa Cần-giờ không phải đệ nữa, cửa Cần-giờ đệ trước, cửa Phúc-thắng cũng thế. Lại chuẩn cho quan cấp cho cửa Phúc-thắng 2 con ngựa).

Đem phủ Nội vụ làm ở vườn hoa (ở bên tả ngoài cung thành) các kho nội vụ và sở nội tạo ở gần nơi cung cấm, người làm việc đi lại ồn ào, cho nên dời đi. Sai thự Thông chế Mai Công Ngôn, Nguyễn Tiến Lâm đem 2.000 biền binh đi làm việc. Lại nghĩ đồ vật của kho đem đến có nhiều, ra dụ cho các đại thần Phạm Hữu Tâm, Nguyễn Tăng Minh, Trương Đăng Quế, Hà Duy Phiên, cắt lượt nhau đến trông coi.

Có người lấy trộm đinh sắng ở xưởng thợ, quan tiền quản Phạm Hữu Tâm xin đem chém.

Vua bảo rằng : Hình phạt là việc lớn của nước. Kẻ phạm pháp phải giao cho quan có trách nhiệm xét nghĩ mới rõ công bằng. Nay đời thái bình, quân đội cũng nên đọc sách biết lẽ. Mạng người rất quan trọng, há nên coi như cỏ rác, bèn sai đem kẻ ăn trộm giao cho bộ Hình tra trị.

Phân phái 5 chiếc thuyền công đi làm việc công ở nước ngoài. (Thuyền Thụy-long cho tham tri Đào Trí Phú sung làm chánh biện, thị vệ trưởng là Phạm Phú Quảng làm phó; thuyền Phấn-bằng cho thị lang Nguyễn Tri Phương sung làm chánh biện, viên ngoại lang Nguyễn Văn Tố làm phó, đều đi đến Giang-lưu-ba; thuyền

https://tieulun.hopto.org

An-dương cho thị lang Lê Bá Tú sung làm chánh biện, viên ngoại lang Lê Viết Trị làm phó ; thuyền Linh-phượng cho thị lang Lý Văn Phức sung làm chánh biện, viên ngoại lang Phan Tĩnh làm phó ; thuyền Tiện-lý cho vệ úy Lê Văn Phú sung làm chánh biện, lang trung Trần Đại Bản làm phó, đều đi đến Hạ-châu, rồi chuẩn cho bộ Hộ bàn định, điều lệ đi đường biển. Về nhân viên phải đi làm việc, như phải đến Giang-lưu-ba 1 lần và đến Hạ-châu 2 lần, chánh biện, quan nhị tam phẩm thưởng cho mỗi người 30 đồng bạc phiên, đều lĩnh tiền lương trước 60 quan ; phó biện quan tứ ngũ phẩm 20 đồng bạc phiên, 30 quan tiền ; tùy biện quan tứ, ngũ phẩm trở xuống, 10 đồng bạc phiên, tứ ngũ lục phẩm 12 quan tiền, thất phẩm 10 quan, bát cửu phẩm 7 quan ; người làm việc chuộc tội được 4 đồng bạc phiên, người lái thuyền 6 đồng, phụ lái 5 đồng, thông ngôn 10 đồng, thái y 3 đồng, thợ giữa ngọc 2 đồng, mỗi người đều 4 quan tiền ; quản vệ thủy sư 10 đồng bạc phiên, 40 quan tiền, suất đội 5 đồng bạc phiên, 15 quan tiền, đội trưởng 3 đồng bạc phiên, 7 quan tiền, đội trưởng cấp bằng và ngoại ủy đội trưởng 2 đồng bạc phiên, 4 quan tiền, binh đinh 2 đồng bạc phiên, hạng ưu 7 quan tiền ; hạng nhất 6 quan, hạng nhì 5 quan, hạng ba và người chưa dự hạng 4 quan. Phải đi Hạ-châu 1 lần, chánh biện, quan tam phẩm được 25 đồng bạc phiên, lĩnh tiền trước 30 quan ; phó biện quan tứ ngũ phẩm được 12 đồng bạc phiên, tứ phẩm 15 quan tiền, ngũ phẩm 10 quan ; tùy biện, quan ngũ phẩm trở xuống, 6 đồng bạc phiên, ngũ phẩm 8 quan tiền, lục phẩm 7 quan, thất phẩm 6 quan, bát cửu phẩm 4 quan, người làm việc chuộc tội 2 đồng bạc phiên, người lái thuyền 5 đồng, phụ lái 4 đồng, thông ngôn 7 đồng, thái y 2 đồng, thợ giữa ngọc 1 đồng, mỗi người 2 quan tiền ; quản vệ thủy sư, 6 đồng bạc phiên, 20 quan tiền, suất đội 3 đồng bạc phiên, 8 quan

TIỂU LUẬN HỌC TỔNG HỢP

https://tieulun.hopto.org

Th 219
Sách
Viện Đại

tiền, đội trưởng 2 đồng bạc phiên, 4 quan tiền, đội trưởng cấp bằng và ngoại ủy đội trưởng 1 đồng bạc phiên, 2 quan tiền, binh đinh 1 đồng bạc phiên, hạng ưu 4 quan tiền, hạng nhất 3 quan, hạng nhì 2 quan 5 tiền, hạng ba và người chưa dự hạng 2 quan. Về định giá bán ở Giang-lưu-ba, đường cát mỗi 100 cân giá 5 đồng rưỡi đến 6 đồng bạc. Thoi đồng thang liệt, mỗi 100 cân giá 40 đồng đến 41 đồng bạc, thoi đồng Thu-lai mỗi 100 cân 37 đến 39 đồng, ngà voi mỗi 100 cân từ 115 đồng đến 120 đồng, cánh kiến mỗi 100 cân từ 23 đến 25 đồng. Ở Tân-gia-ba, đường cát mỗi 100 cân từ 5 đồng đến 5 đồng rưỡi, tiền đồng hạng lớn mỗi 25 quan giá 18 đồng đến 19 đồng rưỡi.

— Về định giá thu mua: kẽm mỗi 100 cân, giá bạc từ 5 đến 7 đồng rưỡi, chì mỗi 100 cân giá 5 đồng rưỡi đến 6 đồng rưỡi, diêm hạng mới mỗi gói giá nửa đồng; súng điểu thương máy đá hạng nhất mỗi khẩu giá 2 đồng rưỡi đến 3 đồng; vũ đoạn mới làm hạng nhất giá 9 đồng bạc, hạng nhì 8 đồng 2 hào rưỡi, hạng ba 7 đồng 2 hào rưỡi, hạng tư 7 đồng, hạng năm 5 đồng rưỡi. Vải trắng nước Tây, mỗi tấm dài 55 thước, rộng trên dưới 1 thước 4 tấc, hạng ba giá 5 đồng, hạng tư giá 4 đồng, hạng năm giá 3 đồng 7 hào rưỡi, hạng 6 mỗi tấm dài 33 thước, rộng trên dưới 1 thước 2 tấc giá 2 đồng, hạng bảy dài 34 thước, rộng trên dưới 1 thước 4 tấc giá 2 đồng; vải trắng nước Tây hạng xấu dài 53 thước, rộng trên dưới 1 thước 5 tấc giá 3 đồng rưỡi, về giá cả hoặc có cao hạ xê xích nhưng tinh đồ đồng không ngoài giá đã định ấy. Về khi về, do bộ Hộ xét xem giá bán có tăng không giảm, giá mua có giảm không tăng, tâu rõ đợi thưởng, nếu xét thấy có tình tiết bớt xén và giá bán có giảm không tăng, và giá mua có tăng không giảm, vạch ra hặc tội trừng trị, gian hoặc, giá hàng bán mua cùng có tăng giảm, châm chước định liệu công, tội,

https://tieulun.hopto.org

thưởng phạt. Về biền binh thủy sư, chuyên coi thuyền mành buồm dây và công việc đi đứng, việc đi về: được ổn thỏa, thì do bộ Công tâu lên đợi thưởng, nếu trong thuyền hoặc có thám rỉ nước ít nhiều và cho thuyền đi trái phép, sẽ phân biệt hặc tâu lên, còn như hàng hóa thừa hay thiếu, không phải trách nhiệm của mình, thưởng phạt đều không kể đến, duy phái viên có tệ riêng xâm phạm xé xích, cho được tố cáo, việc thực thì thưởng 100 quan tiền, vu cáo thì phải tội phản tọa. Về thông ngôn, chuyên trách phiên dịch tiếng nói địa phương nước ngoài. Nếu phiên dịch phân minh, thì do phái viên chiếu theo bậc bản nhiều ít, thưởng trước 5 đồng hoặc 10 đồng bạc phiên, đến khi về lại tâu xin gia thưởng, nếu xét thấy qui quyệt, trong khi bàn giá thì ngầm thông với người buôn làm giá cao hạ, trong khi nói chuyện thì theo ý mình nói thêm bớt lời, cho được tùy việc trách phạt, khi về hặc tâu trừng trị. Về viên nhân được phái khi đi không được đem theo vật bán để lấy lợi riêng, xét ra thì có tội, khi trở về, thuyền công còn nhẹ, nếu có mua riêng áo quần, thức ăn đồ đạc, không phải vật cấm thì cũng cho, nhưng vật được mua ấy tất cả người trong thuyền không được nặng quá 5.000 cân).

Vua bảo thị thần rằng: «Việc thông dịch tiếng Tây dương, trẫm nghĩ rất khó, nay chọn 1 người đi sang nước ấy học tập, nếu người ấy thuần cẩn, thì thấy phong cảnh nước ngoài, không ngăn được lòng nhớ đất nước, mà việc học không được chăm chỉ, còn người hoang đãng, thì đi về tốn kém cũng chỉ phí mất công phu, rút cục chẳng có ích gì. Vả lại phong tục nước ấy, giả dối nham hiểm bất thường, đạo giáo Gia-tô, ngày thường trẫm càng ghét lắm, bọn khanh há không nhớ việc thái tử Anh Duệ ư? Hoàng khảo ta lúc mới mở nước, bị nước Xiêm khống chế, gửi thái tử Anh Duệ cho

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thưởng phạt. Về biền binh thủy sư, chuyên coi thuyền mành buồm dây và công việc đi đứng, việc đi về: được ổn thỏa, thì do bộ Công tâu lên đợi thưởng, nếu trong thuyền hoặc có thấm rỉ nước ít nhiều và cho thuyền đi trái phép, sẽ phân biệt hặc tâu lên, còn như hàng hóa thừa hay thiếu, không phải trách nhiệm của mình, thưởng phạt đều không kể đến, duy phái viên có tệ riêng xâm phạm xé xích, cho được tố cáo, việc thực thì thưởng 100 quan tiền, vu cáo thì phải tội phản tọa. Về thông ngôn, chuyên trách phiên dịch tiếng nói địa phương nước ngoài. Nếu phiên dịch phân minh, thì do phái viên chiếu theo bạc bán nhiều ít, thưởng trước 5 đồng hoặc 10 đồng bạc phiên, đến khi về lại tâu xin gia thưởng, nếu xét thấy qui quyệt, trong khi bán giá thì ngầm thông với người buôn làm giá cao hạ, trong khi nói chuyện thì lấy ý mình nói thêm bớt lời, cho được tùy việc trách phạt, khi về hặc tâu trừng trị. Về viên nhân được phái khi đi không được đem theo vật bán để lấy lợi riêng, xét ra thì có tội, khi trở về, thuyền công còn nhẹ, nếu có mua riêng áo quần, thức ăn đồ đạc, không phải vật cấm thì cũng cho, nhưng vật được mua ấy tất cả người trong thuyền không được nặng quá 5.000 cân).

Vua bảo thị thần rằng: «Việc thông dịch tiếng Tây dương, trẫm nghĩ rất khó, nay chọn 1 người đi sang nước ấy học tập, nếu người ấy thuần cẩn, thì thấy phong cảnh nước ngoài, không ngăn được lòng nhớ đất nước, mà việc học không được chăm chỉ, còn người hoang đãng, thì đi về tốn kém cũng chỉ phí mất công phu, rút cục chẳng có ích gì. Vả lại phong tục nước ấy, giả dối nhau hiểm bất thường, đạo giáo Gia-tô, ngày thường trẫm càng ghét lắm, bọn khanh há không nhớ việc thái tử Anh Duệ ư? Hoàng khảo ta lúc mới mở nước, bị nước Xiêm khống chế, gửi thái tử Anh Duệ cho

https://tieulun.hopto.org

người Tây đem về nuôi dạy, để mưu tính giữ gìn. Đến khi lấy lại được Gia-định, nước ấy trả về, thái tử không chịu bái yết Tôn miếu, nói rằng áo quần theo cách thức nước ấy. Hoàng khảo ta đến bấy giờ mới hối, may có Cao hoàng hậu khéo dạy dỗ, vài tháng sau thái tử mới thay lòng, đổi dạ. không thế, hầu làm người Tây rồi, lấy đấy suy ra, phong tục nước ấy dễ làm mê đắm lòng người, thực là đáng ghét ».

Tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên Nguyễn Công Hoán dâng tập thỉnh an nói: « Địa thế tỉnh Hưng-hóa rộng rãi, xin đặt thêm 1 tỉnh cùng với tỉnh Tuyên-quang, đổi đặt chức tuần phủ để cai trị, theo như phép đã định ở Lạng — Bình ».

Vua bảo rằng: « Lời của người tâu thực muốn sửa sang bờ cõi, nhưng tỉnh Hưng-hóa ở nơi biên giới, đất cát tuy rộng mà dân còn ít, nếu vội vàng đặt thêm tỉnh, thì binh lương thêm lấy không khỏi một phen kinh doanh tốn nhiều, mà trước mắt cũng chưa thấy lợi, để sau vài chục năm dân cư tụ họp ngày nhiều, bàn cử hành dần, không hại gì mà cũng chưa muộn ».

Bố chính Biên-hòa Phạm Duy Trinh dâng tập thỉnh an nói: « Cửa biển Xích-lam, huyện Phúc-an thuộc hạt ấy một dải thượng nguyên liền tiếp với huyện Long-khánh, nguyên có 300 mẫu ruộng hoang, và chỗ đất màu mỡ có thể khai khẩn thành ruộng thì cũng không kém 300 mẫu, nhưng lâu nay đất cát bồi lấp, nước lụt mùa thu tràn ngập, không thể cày cấy được. Xin cho thuê bắt dân phu 500 người tùy thế khai đào, 1 tháng có thể xong, thì đất hoang cày cấy được, mà ruộng ngày mở mang ra ».

Vua y cho, đến khi dòng nước đã thông, dân xin khai khẩn nộp thuế được hơn 170 mẫu. Duy Trinh lại xin đến mùa làm ruộng sang năm phái 1 quản vệ, 1 quản cơ đem lính hạ ban 150 người cấp cho thóc giống, trâu cày, đồ làm ruộng khai khẩn, cho hết nguồn lợi đất cát.

https://tieulun.hopto.org

Vua khen là hết lòng với việc dân, thưởng cho kỷ lục 2 thứ.

Bố chính Định-tường Trần Tuyên làm việc kém và tầm thường, giáng bổ làm án sát Vĩnh-long, cho án sát Định-tường Lê Hữu Bân thăng thự bố chính Vĩnh-long, án sát Vĩnh-long Hà Thúc Giao đổi bổ làm án sát Định-tường.

Tấn phong tiền quân đô thống chưởng phủ sự Tân-phúc bá Phạm Hữu Tâm làm Tân-phúc hầu, Ninh—Thái tổng đốc Vũ-khê nam Tôn thất Bật làm Vũ-khê tử.

Vua dụ rằng: « Phép cũ của bản triều, các chưởng phủ phần nhiều phong tước quận công, đấy là hư hàm, nguyên không phải là ấp ăn lộc, vốn không được vin để làm lệ, duy Phạm Hữu Tâm, Tôn thất Bật trước kia đều có chiến công, đã được phong tước, nay đặc cách chuẩn cho gia ân, để tỏ chí ý ưu đãi công thần [illegible] mãi không thôi.

Tấn phong phó vệ úy vệ Trung doanh Hồ uy Hoài bá Vũ Mỹ làm Hoài hầu.

Vua dụ rằng: « Hoài quốc công Vũ Tinh (Võ Tánh), khi nghiệp vua mới nổi lên từng đi đánh dẹp, kinh theo chẳng chỉ khó nhọc; lại biết trọn tiết với thánh hị thế cô, trung thành rõ rệt, trước kia phép lớn truy phong ban tước quốc công, nếu theo thứ tự giáng phong, thì con viên ấy được tập phong tước hầu, cháu được tập phong tước bá, nhưng công liệt của ông ghi khắc vào chung, con viên ấy là Vũ Khánh chết sớm, tuy đã truy cho chức hàm, chưa được tập tước. Trẫm nghĩ đến công lao trung thần, phải trọng báo hậu, cháu viên ấy Vũ Mỹ, nên tấn phong tước hầu, để được nhiều ơn đặc biệt.

Sai Vũ khố đóng thuyền máy hơi nước (theo kiểu thuyền Tây dương mà làm), thưởng cho đốc công, thợ làm việc 100 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Sai viện Hàn lâm làm sách Khâm định tập vận trích yếu, đến khi sách làm xong đem tiến (vần bằng 4 quyển vần trắc 6 quyển) dâng, biểu nói: âm vận là then chốt của thơ, tập vận để tỏ điểm cho thơ, có liên quan đến học làm thơ lắm, tìm ngược lên từ tiên nho nhà Hán, sách Thuyết văn của họ Hứa, chia ra từng bộ, chua cả âm, nghĩa, mà làm gốc học vần cho đời sau, tiên nho nhà Nguyên sách Vận phủ, quần ngọc của họ Âm mới thêm linh động mà làm cho người làm thơ dùng vần được bất chước. Đến niên hiệu Khang hy nhà Thanh sách Bội văn vận phủ, đại yếu, gốc ở sách Thuyết văn mà tham khảo cả Quảng vận, Tập vận, cho đến các sách Ngũ xã, Quần ngọc, rộng thì có rộng nhưng chứng dẫn quá nhiều, quyển, pho rất lắm, không tiện việc xem, mà chỗ sơ sài thiếu sót cũng vẫn có. Người đời ấy bỏ bớt để cho tiện như các sách Hàm anh, Tập thành, thì việc lựa chọn, chú giải lại sơ lược quá, làm sách thực là khó. Được hoàng thượng ta có nhã ý dạy làm thơ, ban ơn cho học trò, sắc cho viện tôi châm chước trong Bội văn vận phủ, bỏ bớt chỗ rườm rà, tóm lấy cốt yếu, để tiện cho người mới học, gọi là sách « Khâm định tập vận trích yếu ». Đã được hội đồng biên chép, trong đó lựa chọn lấy chữ thiết yếu, các người tầm thường cũng biết được, cho đến những vần xa xôi ít dùng, liệu bỏ bớt thêm, còn như âm nghĩa và xuất xứ ở đâu, và một chữ mà có âm khác, nghĩa khác thì đều lần lượt biên chép, để cho xem một lần biết ngay. Lại tham khảo các tự điển, phàm vận phủ có lầm thì chữa lại, sót thì thêm vào, tất cả cương lĩnh tuyển tập, đều được dạy sửa chuẩn y. Nay hội lại làm thành sách, xin sắc xuống cho khắc in ban hành, để làm kim châm giúp cho người học làm thơ, làm gương sáng nêu ở trong rừng văn nghệ, thực là rất may cho sĩ tử trong nước.

Vua y cho, sai khắc in để ban hành.

https://tieulun.hopto.org

Làm các hạng sắc cờ cấp cho doanh vệ các quân (cờ vuông, cờ đuôi nheo, cờ vuông dài, tất cả 1.296 lá).

Tháng 11, bố chính Quảng-trị Trần Hiển Doãn phải miễn chức. Doãn trước kia được sung làm quan ở tuyền trường Gia-định, ở chậm lại, cưới vợ, mà trong sớ nói là ở lại nuôi mẹ ốm, lại để cờ bài khâm sai ở nhà riêng, và khoe khoang với người nhiều việc đáng khinh, bị quan tỉnh là bọn Hoàng Quỳnh hặc tâu mới phải cách chức.

Vua nhân bảo thị thần rằng: « Từ trước đến nay dùng người hoặc cất nhắc làm việc ở phủ huyện ủy cho chức viên ngoại lang và chủ sự dần dần lên đến quan to, thường khi có tội lỗi như Trần Hiển Doãn, trẫm trước tưởng cũng là người tốt, sau vì nhầm bậy phải cách đuổi. Và lại trẫm đối với thần tử khi được trẫm yêu hèn cũng vẫn để ý đề phòng, để tránh không [illegible] Nếu thần trẫm yêu cũng vì có tài, làm việc có ích cho nước nhà, không phải có tình riêng, hễn cậy được yêu mà kiêu, đó là khí độ nhỏ nhen, dễ tự mãn mà thôi, nhân tài trong nước không ít, há vì một Hiển Doãn mà giống tất cả ư? »

Cho thự bố chính Bình-định Nguyễn Hợp đổi bổ làm thự bố chính Quảng-trị, cùng với án sát Nguyễn Huy Chuẩn bộ lý ấn Trị — Bình tuần phủ quan phòng. Triệu tả thị lang bộ Hình quyền lãnh bố chính Quảng-trị là Bùi Quỹ về Kinh nhận chức. Hợp vì quê vợ phải tránh, bèn đổi làm thự bố chính Quảng-bình. Cho bố chính Quảng-bình Nguyễn Đăng Uẩn chuyển bổ làm bố chính Quảng-trị. Lang trung bộ Binh trông coi 2 kho súng và thuốc đạn là Phạm Huy Diệu đổi bổ làm lang trung bộ Hộ thăng thự bố chính Bình-định.

Cho viên ngoại lang bộ Công Lê Văn Thu thăng thự lang trung bộ Công; viên ngoại lang bộ binh Lê Giáp

https://tieulun.hopto.org

thăng thự lang trung bộ Binh chuyên coi công việc 2 kho súng và thuốc đạn.

Cho hữu tham tri bộ Lại Hà Quyền rút khỏi viện Cơ mật, kiêm giữ ấn vụ viện Hàn lâm, thự hữu tham tri bộ Binh Phan Bá Đạt đổi bổ làm hữu tham tri bộ Hình, hữu thị lang bộ Hình là Doãn Uẩn đổi bổ thị lang bộ Hộ; tả thị lang bộ Hộ Vũ Đức Khuê đổi bổ tả thị lang bộ Binh, thự tả thị lang bộ Hình Vũ Thành Phong đổi làm thự hữu thị lang bộ Hình; lang trung bộ Hộ Trần Bưu (nguyên là Danh Bưu, được bỏ bớt chữ Danh) đổi bổ lang trung bộ Binh, biện lý bộ vụ.

Thự bố chính Phú-yên Nguyễn Hữu Trinh chết, cho án sát Đỗ Huy Cảnh thăng thự bố chính; lang trung bộ Công Lương Quốc Quang đổi bổ làm án sát Phú-yên, chuẩn cho cùng nhau giữ ấn tuần phủ quan phòng.

Hiệp lĩnh thị vệ Vũ Huy Dụng, Vũ Văn Trí, vì được phái đi đường biển, cùng với đồng sự là viên ngoại lang phủ nội vụ Nguyễn Long ăn bớt tiền công đến trên 300 lạng bạc, bộ Hình nghị xử tội đồ. Vua đặc ân chuẩn cho cách chức phát ra nơi công trình làm việc chuộc tội.

Định rõ lệ linh ở kinh thao diễn bắn súng (Hằng năm kỳ tháng 7 chia ban, làm chỗ bắn bia ở đồng rộng phía nam, các biền binh cầm súng điểu thương mỗi người được cấp thuốc súng 6 phát, đạn chì 6 viên, suất đội mỗi người được cấp thuốc súng 24 phát, đạn chì 12 viên, thay đổi nhau tập bắn. Lại mang đến 2 thứ súng quá sơn, thần công mỗi vệ mỗi thứ 2 cỗ, mỗi cỗ cấp cho 3 phát thuốc, quản vệ lần lượt nhau mỗi thứ 2 cỗ, mỗi cỗ cấp cho 3 phát thuốc, quản vệ lần lượt xem diễn, phái bộ ty đi đến ghi chép, viên thống quản cũng bất kỳ chợt thân đến xem xét. Người nào kỹ nghệ tinh thạo thì tâu xin khen thưởng, người không thạo thì phạt đánh bằng roi).

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lễ tâu nói: « Nguyên chiêu thảo sử Đinh Đạt Biểu (người Thanh-hoa), đầu thời trung hưng, bỏ mình ở hàng trận, được cấp ruộng thờ cúng 20 mẫu, đến nay đã trên 30 năm, ơn cách đã thấy hậu lắm. Nếu để đời đời giữ mãi, thì so với các công thần được thưởng mãi đến đời sau, thực không phân biệt, ruộng ấy xin giao cho dân sở tại cày cấy nộp thuế. Còn cháu viên ấy là Đinh Đạt Huấn vẫn miễn cho binh dao suốt đời mà thôi ! » Vua cho là phải.

Các tỉnh ở Nam-kỳ đem số ruộng đất khẩn thêm trong hạt làm sổ tâu vào. Vua chuẩn cho bộ lộ xét, số nhiều ít nghị thưởng, rồi lại ra dụ rằng: Trước vì ruộng đất ở Nam-kỳ còn bỏ không nhiều, đã giáng dụ sai quan địa phương gia tâm khuyến bảo, cốt cho dân đều chăm chỉ làm ruộng. Nay cứ tờ tâu, chỉ đem việc khai khẩn ruộng hoang tâu lên, còn như ruộng đất thực trưng có bỏ hoang hay không, không thấy nói đến, xét ra ruộng đất đều có ruộng hoang, ruộng thuộc, nếu ruộng thuộc đã biết cố gắng cày cấy, mà ruộng hoang lại biết ngày một mở mang, mới đáng nói đến công. Nếu ruộng hoang dẫu có khai khẩn thêm, mà ruộng thuộc lại bỏ hoang nhiều, thì chỗ được không bù chỗ mất, xét có ích gì? Nên truyền dụ cho đốc phủ, bố chính các tỉnh, xét hỏi ruộng đất thực trưng ghi ở sổ trong hạt, quả đều cày cấy tất cả, hay trong đó hoặc có bỏ hoang, phải đem nguyên số ruộng thực trưng ở các huyện chia làm trăm phần, trong đó bao nhiêu phần thực canh, bao nhiêu phần bỏ hoang, ước tính đại khái tâu lên, để biết tình trạng.

Mới chế đồ bác cổ (Đỉnh Sách mệnh nhà Thương, đỉnh Phủ kỷ nhà Thương, đỉnh Phủ ất nhà Thương, đỉnh Văn vương nhà Chu, đỉnh Vương bá nhà Chu, đỉnh Ung công Giam nhà Chu, đỉnh Tử Phủ Cử nhà Chu, chén sừng tê cái nhà Thương, chén Phủ Tân nhà Thương, bc Tổ Mậu nhà Thương, bc tượng nhà Chu,

https://tieulun.hopto.org

be hồ nhà Chu, chén Hợp Tôn Tổ Đinh nhà Thương, chén qui long nhà Thương, chén hình núi sấm nhà Chu, đỉnh hình chớp, có thú thao thiết nhà Thương, đỉnh Miệt Ngao nhà Chu, đỉnh Bá nhà Chu, đỉnh hình thao thiết nhà Chu, môi canh của Phụ Phũ Đinh nhà Thương, môi canh Giao Ly nhà Chu, liễn Trọng Câu Phủ nhà Chu, liễn Ngao nhà Chu, chén vuông Kỷ dậu nhà Chu, chén chỉ dọc bàn qui nhà Chu, liễn tròn Thúc Bang Phủ nhà Chu, liễn vuông Thái sư Vọng nhà Chu, chén tròn Tử Ất nhà Chu, bình vuông đầu ly nhà Chu, bình có tai cầm đầu ly vẽ sấm nhà Chu, bình nông vẽ rồng núi nhà Hán, chén khắc hình đầu trâu nhà Hán, xe chim cưu nhà Hán. Tất cả 33 loại, mỗi loại đều 30 chiếc, tổng số 990 chiếc).

Vua rộng xem sách cổ, thấy chép loại đồ không giống nhau, giản hoặc có một vài bài minh, chữ nghĩa thiếu sót, không thể xét được, mới đem tất cả đỉnh Sách mệnh nhà Thương đến xe cưu nhà Hán 33 loại, giao cho quan có trách nhiệm chiếu theo hình dáng khắc đúc, đúc xong tự làm 33 bài minh, sai theo từng loại khắc vào.

Vua bảo bộ Công rằng: « Trẫm làm ra đồ bác cổ, là muốn để lại, về sau truyền cho lâu dài, xét ra đồ vật đời Tam đại để lại, đến nay coi là cổ, thì biết đâu nghìn, muôn năm sau không coi ngày nay là cổ, cũng như ngày nay coi ở Tam đại? ».

Vua lại nói: Chữ nghĩa đời xưa, nhiều chữ không thể hiểu được, như một chữ tất phải giải nhiều nghĩa mới có thể hiểu được, bài minh ngự chế này trẫm dùng thể văn ngày nay, cốt cho giản tiện dễ biết mà thôi, rồi đem bài minh phỏng theo đỉnh của Văn vương nhà Chu cho xem. Văn rằng: « Làm theo vật, bắt chước người, nước dẫu cũ, mệnh đổi mới, trăm đời con cháu, muôn năm noi theo ». Lại đưa ra một bài minh văn cổ cho

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

xem, để biết văn cổ lời văn phần nhiều mờ tối, không thể noi theo được.

Tuần phủ Thuận—Khánh Tôn thất Lương dâng tập thỉnh an nói: « Nguyên 7 tổng thổ dân thuận thành (1) đã từng đổi quan người thổ, bổ quan người kinh, nên kịp thời dạy bảo để dần dần thay đổi. Xin chọn học trò trong hạt người có chút học hạnh, chước miễn cho binh dao, đặt làm tổng giáo, mỗi tổng 1 người, để dạy dỗ con em thổ dân học biết tiếng kinh, chữ kinh ». Vua y cho.

Tuần phủ An-giang sung tham tán Trấn-tây Dương Văn Phong dâng tập thỉnh an nói: « Số đinh trong tỉnh hạt nhiều hơn năm trước tất cả 4.600 có lẻ, xin nên gộp cả nguyên ngạch binh dân để đồng chọn lấy ».

Vua không y cho, dụ rằng: « Hạt ấy đã được tụ tập [illegible] Hiện nay [illegible] binh, chịu nên cho dân nghỉ ngơi, để cho cày cấy yên vui, ngày thêm phồn thịnh, tức là lợi cho nhà nước rất nhiều, sao phải tuyển thêm làm gì? »

Lãnh tổng đốc Bình—Phú Vũ xuân Cẩn dâng tập thỉnh an nói: « Một hạt Bình-định ruộng công chỉ có trên 5 nghìn mẫu mà ruộng tư nhiều đến trên 1 vạn 7 nghìn mẫu, các ruộng tư thường bị bọn hào phú chiếm cả, người nghèo không nhờ cậy gì. Xin lượng xét định ra qui chế, phàm ruộng tư định hạn cho 5 mẫu, ngoài ra lấm ruộng công cả chia cấp cho binh dân để làm ruộng lương, ruộng khẩu phần giúp cho sinh sống ».

Vua dụ rằng: « Đời xưa chia ruộng cho dân làm ăn sinh sống khiến cho có của thường có lòng thường, thực là ý tốt, nhưng ngày nay ngày xưa công việc có khác, từ phép tỉnh điền bỏ ở đời Tần, trải qua Hán, Đường,

(1) Thuận thành: Việc không bó buộc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tổng về sau, vẫn không làm lại được, tóm lại là vì đời khác, việc khác, có làm cũng không được, huống chi ruộng đất riêng là sản nghiệp đời đời, năm tháng đã lâu, sổ sách đã thành, nay vô cớ cất lấy của riêng, vốn liếng làm ăn khó nhọc của người, chắc không phải lòng người được yên, mà một phen làm ra thay đổi, sợ chưa thấy lợi, mà đã nhiều không thể nói xiết. Việc ấy thực không thể làm được ».

Tổng đốc Long — Tường Đoàn Văn Phú dâng tập thỉnh an nói: « Hai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường, tiền thóc đầy thừa, hằng năm thường chở đến An-giang chuyển giao cho Trấn-tây để dùng, xét ra 4 tổng (Phong-phú, Phong-thịnh, Phong-hòa, Phong-nẫm) huyện Kiến-phong, tỉnh Định-tường ở gần tỉnh An-giang, thì tiền thóc đinh điền chính cung, xin nộp vào kho tỉnh An-giang, về nhà nước đã bớt được khó nhọc phải chở, về dân cũng được tiện việc đem nộp ».

Vua nghe theo.

Bố chính Gia-định Hoàng Quỳnh thấy thuế lệ trong tỉnh hạt bỏ thiếu nhiều, mới phân phái thuộc biền ở tỉnh hợp quản cơ, suất đội, hội đồng với phủ huyện đốc thu. Bộ Hộ đem việc hặc tâu lên.

Vua bảo thị thần rằng: « Hoàng Quỳnh là người văn học hơi khá, khiến cho làm việc trị dân, cũng có đáng khen, nhưng ở chỗ bận làm việc nhiều thì không thể làm được mà thôi, kia như việc dân thì có dân quan, việc binh thì có binh quan. Việc bắt linh thu thuế là việc chức phận của phủ huyện. Việc trong, nếu bảo là không làm được mà lại mượn tay quan võ, thì còn dùng phủ, huyện làm gì? Vả lại quan võ không biết văn lý, biết đâu việc dân, nay lại ủy cho thu thuế, hẳn muốn cho đeo gươm để dọa dân ư? Làm việc như thế, muốn lòng người thiếp phục khó lắm, bèn sai chọn người có thể thay được, sau vì chọn dùng thiếu người mới thôi ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tuyên phủ Hải-đông Nguyễn Văn Hy, án phủ Ba-xuyên Mai Hữu Điển có tội, phải miễn chức. Trước đấy án sát An-giang Đoàn Nguyên Thống, lãnh binh Nguyễn Đăng Huyên chết. Ở tỉnh phái bắt thuyền người Thanh là Trần Tất Đồng chở quan tài về gia quyến 10 người về quê, trong khi đi đường Tất Đồng đem quăng tất cả xuống biển, cướp lấy vợ lẽ và của cải Đăng Huyên mà chạy về Quảng-đông, đến khi người nước Thanh đi cùng thuyền là bọn Hoàng Linh về phủ Ba-xuyên, Hy nguyên làm bổ chính cùng với Mai Hữu Điển biết tình hình việc ấy, nhận của lót tha cho chạy xa, đến nay việc phát giác, đều phải cách chức, bắt xích lại giao cho Trương Minh Giảng, Dương Văn Phong tra xét. Đến khi án đáng lên, Hy phải tội thất cổ giam hậu, Điển phát đi sung quân ở biên giới xa.

Vua bảo bộ Hộ rằng: Bờ cõi [illegible] cắt nhau mà đi. Số người Thanh đến sinh sống có nhiều, triều đình cứu mang người phương xa cũng không cấm, nhưng bọn chúng gian dối trăm đường, có nhiều kẻ riêng đem gạo, ngầm sang nước Thanh và lên lút đến Hạ-châu, lại mua thuốc phiện là vật cấm mang về để bán, mối tệ ấy thường đã vỡ lở. Trước đã chuẩn y cho theo tập tâu bàn của kinh lược đại thần, cấm người Thanh không được ra biển thông thương, thực là lệ đặt ra để ngăn tệ, phòng gian. Nay ở An-giang phát giác ra việc người Thanh là Trần Tất Đồng, tình hình thâm độc, không ngờ làm cho người ta phải sởn tóc, nhưng xét nguyên nhân cũng tại quan địa phương khinh thường phái ủy, nên kẻ hung hãn được thỏa lòng độc ác, nên truyền dụ các tỉnh Nam-kỳ cho đến bọn đốc phủ bố án các địa phương, đều phải tuân theo các điều cấm, phàm người Thanh đến làm ăn sinh sống chỉ cho đi lại đường sông buôn bán, không được ra biển đi buôn. Và

https://tieulun.hopto.org

tất cả thuyền buôn trong hạt vượt biển buôn bán thì cũng không được mượn người Thanh làm lái thuyền hay thủy thủ, người trái lệnh thì bắt tội. Lại nghiêm sức cho viên coi giữ các cửa biển hết lòng tra xét. Nếu có người Thanh nhờ thuyền ra biển buôn bán và ngầm đáp thuyền buôn của dân trong hạt thì lập tức bắt giải để nghiêm trị, nếu hoặc xem xét không chu đáo và biết tình hình cố ý tha, không những người coi giữ cửa biển phải tội nặng, quan địa phương cũng giao cho bộ nghiêm nghị ».

Cho án sát Khánh-hòa Trần Văn Thông thăng thự tuyên phủ Hải-đông; đại lý viên ngoại lang Lê Quốc Trinh đổi bổ viên ngoại lang bộ Binh, điệu bổ quyền án phủ Ba-xuyên.

Mới chế lỗ bộ ở hành cung các địa phương.

Từ trước đến nay hành cung ở tỉnh ngoài, các lễ tiết triều bái chỉ bày cắm cờ, giáo, gươm dài ở trước sân, đến nay chuẩn cho bộ Lễ tư cho các trực tỉnh và thành Trấn-tây đều chế lỗ bộ (4 tán vàng, 2 quạt vàng, 2 quạt hồng, 4 móng đứng, 4 móng nằm, 4 riu vàng, 4 búa vàng, 6 gậy bát giác màu hồng, 6 gậy tròn màu hồng) phàm hễ năm kinh gặp 3 tiết lớn, cùng bất kỳ tiếp được ân dụ, làm lễ tạ ơn, và gặp khi có thuộc quốc cống man triều cống ở địa phương thì đều bày [lỗ bộ] ở sân trước hành cung, còn nhã nhạc sang kiếm, biền binh ở sau.

Vua nghĩ mùa đông rét lạnh, sai kinh doãn chiểu theo dân thực tại và các người phát vãng ở tả hữu trạch nguyên không cứ trai gái, cấp cho mỗi người vải đen, vải trắng mỗi thứ 10 thước, mỗi người một quan tiền.

Chuẩn định từ nay phàm viên phải cách lưu, không có lương để phạt được, nếu có can án phải phạt thì đều cho miễn nghị.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Thanh-hoa Phạm Văn Điển tâu nói: « Lúa chiêm thuộc hạt ấy đã bị nạn gió, đến lúa mùa lại nhân mưa lụt, sâu làm hại, hạt gạo phần nhiều không chắc, về thóc tô phải nộp mùa đông năm nay, xin cho dân chiết nộp bằng tiền ». Vua y cho.

Bổ bớt vệ Hà-tĩnh linh mộ ở Hà-tĩnh, các vệ binh trước chuẩn cho cùng với binh cơ Hà-tĩnh đổn làm 8 đội cơ Hà-tĩnh (3 đội lính Nam không chia ban, 5 đội lính Bắc chiếu theo lệ giãn binh chia làm 2 ban, người đương ban thì mỗi tháng được cấp 1 phương gạo).

Quan thành Trấn-tây là bọn Trương Minh Giảng nói: « Biền binh 3 cơ An-man thuộc thành ấy, trước khi bọn giặc nghịch Hải-đông gây sự, chỉ biết hướng mộ triều đình, ra sức bắt giặc, trước sau sai phái, không khác lính kinh ».

Vua khen ngợi đặc cách chuẩn cho cai đội cơ Nhất sung quản cơ là Tôn Ly, đều thưởng thụ phó quản cơ, thí sai quản cơ, chánh đội trưởng cơ Tam sung phó quản cơ là Đào Kim, thưởng thụ cai đội, thí sai phó quản cơ. Ngoài ra bọn suất đội đều được thực thụ. Sau lại gia ơn cho các quản suất Tịch-biên, Khai-biên, Quảng-biên, An-man và cơ lương mục, thuộc thành Trấn-tây hằng tháng được cấp tiền lương, bắt đầu từ tháng giêng sang năm (thực thụ chánh phó quản cơ đều mỗi tháng 3 quan tiền. Cai đội, chánh đội trưởng, thí sai suất cơ và sung suất cơ đều 2 quan). Vua bảo hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế rằng: « 3 cơ An-man ở thành Trấn-tây nguyên là người Chàm Đồ-bà ở nhờ đất ấy, mà khi có việc phần nhiều ra sức giúp triều đình, trẫm muốn cấp áo quần và tiền, để cho càng biết cảm khích phấn khởi, sợ thổ binh các cơ cho là có chỗ phân biệt, sinh ra ghen ghét ». Trương Đăng Quế tâu nói: « Đấy là ân cách của triều đình, ai dám nói xen vào, nhân nói đến

https://tieulun.hopto.org

Trấn-tây là đất mới phụ thuộc, việc phải sửa sang còn nhiều ».

Vua bảo rằng: « Nay hãy dần dần xếp đặt, chuyển vận lặng ngầm, để cho nhân dân ấy có lòng thành thực, hướng theo giáo hóa, quan quân có lòng hết sức làm việc, trẻ thì lớn lên, lớn thì già đi, đều nhiễm phong hóa người kinh, rồi sau mới xử trí tất cả chỉ theo sai khiến, đó là then chốt lớn để mở đóng chế ngự ».

Vua lại mật dụ bọn Trương Minh Giảng rằng: « Trẫm nghe 3 cơ An-man, từ sau khi theo quan quân đi đánh dẹp, phần nhiều bị người thổ ghét, dẫn không cho ở, cho nên không có chỗ nương nhờ làm ăn, thường phải quẫn bách, việc ấy, có lẽ nào ở thành không biết. Vả lại 3 cơ ấy có lòng theo ta, chính nên vỗ về mà dùng, sao được để cho mất chỗ nhờ cậy, nay toán hạt Trấn-tây đã thuộc bản đồ sổ sách của triều đình, không kể là dân kinh, dân thổ, hễ người đến được khai khẩn làm ăn, cùng nhau vui lợi, người thổ kia sao được chiếm làm của mình, mà không cho người khác cùng làm được, huống chi hạt ấy địa thế đất tốt, nhân dân sở tại chưa chắc khai khẩn hết, lại cho 3 cơ ấy là ở nhờ, đuổi đi không cho làm, có được không? Bọn khanh nên xếp đặt cho thỏa đáng, phàm biền binh 3 cơ ấy từ trước làm nhà ở nơi nào, làm ăn ở chỗ nào, đều cho nhận lấy để ở và cấy làm sinh nghiệp ở yên mãi, nếu hoặc, nơi ở chưa ổn định, cũng phải chọn đất chia cấp, không để cho người thổ được lấn áp xua đuổi, sinh ra lỗi thôi thế mới được ».

Lại từ trước đến nay, ở thành tấu cử chức an phủ các phủ huyện, chỉ theo quan phiên chọn phái, đó là theo trước mà làm, vẫn là tạm thời, từ nay trở đi phàm có khuyết chức an phủ, nên chọn người theo việc quân sai phái được việc mà cử, không để cho quan phiên được làm ơn, gây bè đảng cố kết kéo dài, sau này xử

TIMSACHLOMVN

https://tieulun.hopto.org

trí thêm phiền. Các thổ quan lãnh các phủ, huyện thổ nơi nào đã đặt quan người kinh hoặc đổi làm phủ ấy, huyện ấy, đều cho theo quan người kinh làm việc, không nên để tên cũ an phủ. Lại như đặt quan người kinh ở phủ huyện, theo nghị trước: trước hết ở các hạt Hải-đông, Hải-tây, Sơn-định, Quảng-biên lần lượt cử hành thì các phủ huyện bên trong tự khắc đem nhau hướng theo giáo hóa. Nhưng xét các địa phương ấy phần nhiều là biên giới, dân kinh ít người đi lại, quan quân không tiện đóng giữ, nếu chỉ đặt một viên huyện, thì người man nhiều, người kinh ít, xếp đặt cũng khó. Nay nên bàn tính hoặc ở các phủ bên trong như loại Chân-thành, Ba-xuyên, Kim-trường tiếp giáp với An-giang thì chia lập phủ, huyện, tổng, làng, đặt quan người kinh đến ngay sửa sang, thì các địa đầu đã có [illegible] sẽ không dám hành động, trước gần rồi sau đến xa, làm dần dần cũng là kế hơn cả, nhưng sự thế tình xa có khó các người cần phải trù tính kỹ lưỡng, thế nào cho ổn thỏa cả thì cho một mặt tâu lên, một mặt thi hành. Bọn Giảng tâu nói: «3 cơ An-man tuy nói là ở ngụ, từ trước đến nay cũng tùy chỗ bỏ không, dựng nhà để ở, người địa phương sở tại không đến đuổi đi, duy gần đây thấy có ghen ghét, từng đã răn bảo trước, cũng không dám tỏ ra lấn áp, nhưng đất cày cấy được, 3 cơ ấy phải lĩnh canh nộp thuế ở thổ quan, không được tự do, nên sự làm ăn sinh nhai của bọn chúng so với người thổ trước lợi lạc có không giống nhau. Xin nên xử trí dần dần. Còn việc đặt quan người kinh ở các phủ huyện, gần đây đã ở các huyện Chân-tài, Bình-tiêm thuộc Hải-đông, Ngọc-bi thuộc Hải-tây, và My-tài thuộc Sơn-định, Hóa-dị ở hơi gần thành sở, Lư-an ở quanh thành, tạm đặt mỗi huyện 1 trị huyện. Xét ra nhân tình đã thiếp phục. Nay theo mình đu, bàn tính

https://tieulun.hopto.org

hai ba lần, phàm các hạt thuộc về thượng du, địa thế xa cách như Sơn-phủ, thuộc Sơn-định. Khai-biên thuộc Quảng-biên, tạm hãy làm dần; ngoài ra như các phủ huyện Lô-việt, Tầm-vu, Thin-tô, Lô-viên, Tầm-đôn, Tuy-lạp, Ba-man, Long-tôn, Bát-ca thuộc thành, và Ngọc-luật, Chân-thành, Ba-xuyên, Kim-trường, Ô-môn ở gần ngay An-giang, định nên lần lượt chia đặt quan người kinh, còn như đặt ra tổng làng, tất cả công việc phải làm, chờ sau lại bàn. Lại như chức an phủ đặt trước; nên đổi làm phủ úy, huyện úy, cũng là chọn lấy người theo việc quân được việc để sung cử, xin đến lúc ấy theo dụ làm việc. (Tuy-lạp nguyên là Lôi-lạp đổi ra, Ba-nam nguyên là Ba-cầu-nam đổi ra, Bát-ca nguyên là Lợi-ý-bát đổi ra, Ngọc-luật nguyên là Mật-luật đổi ra, Châu thành nguyên là Châu-thiêm đổi ra). Vua cho là phải.

Cho hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Công Lê Văn Đức sung đại thần viện Cơ mật; hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh Trương Đăng Quế kiêm lãnh hiệp lý sự vụ thủy sư ở kinh kỳ.

Mộ lính ở Hưng-yên. Hiện số quân vệ Hưng-yên là trên 230 người, chuẩn cho dồn làm 5 đội. Lại sai mộ lập 1 đội thủy binh để phòng sai phái, tuần tiễu phận sông.

Quan tỉnh Bắc-ninh tâu nói: « Dân xã các phủ, huyện trong tỉnh hạt năm trước có xã không đủ lệ tuyển, có xã tuyển trước còn có thừa đinh, lâu nay được vỗ yên, sinh sản dần nhiều, đều ở lệ phải tuyển, nhưng trong đó nhiều người ít người lại không giống nhau, thì xã ít người tạm hãy đinh tuyển, xã đông người chiếu số thừa, tuyển được trên 500 người, xin đặt làm 1 cơ 10 đội. Lại như lính mộ thuộc tỉnh: 2 vệ Bắc-ninh tả, hữu, chỉ

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

còn hơn 500 người; 3 cơ trung, tả, hữu chỉ còn trên 1.000 người, rất là hư số linh tinh, xin dồn 2 vệ làm 1 vệ, 3 cơ làm 2 cơ tả, hữu, rồi đem cơ mới tuyển bổ làm cơ trung, còn chia ban chi lương, cũng theo như các cơ Hậu quân ».

Vua y cho, bảo bộ Binh rằng: « Binh dân là việc lớn, bọn Tôn thất Bật, Nguyễn Đăng Giai, biết gia tâm xét hỏi, phân biệt nơi đông, nơi thưa, thực đáng khen thưởng, chuẩn cho đều thưởng gia 1 cấp, còn các xã dân điêu hao, gia ơn cho xã nào quá lắm thì hoãn bắt lính 4 năm, vừa thì 3 năm, vừa nữa thì 2 năm ».

Định lại lệ chi phát của công ở Nội vụ, Vũ khố.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Nội vụ, Vũ khố là nơi tụ hội cả tiền của, số chi phát rất nhiều, từ trước đến nay các thuyền công phái đi ngoại quốc, được lĩnh các vật hàng cho 4 nơi hội đồng xem xét, phần có chi lĩnh thì chỉ do 2 nha ấy chiếu phát, xét ra bọn chủ thủ quen thói gian xảo, trong đó không khỏi đem nhẹ làm nặng, đem ít làm nhiều, hạng xấu bảo là tốt đẹp, hạng có dấu vết bảo là hoàn toàn, để phòng làm việc bớt xén gian dối. Còn các nha ở kinh được lĩnh, thì quan có trách nhiệm và lại điển cùng nhau xét nhận, chúng vẫn không thể giở được trò ấy. Còn như thủy sư và các địa phương ở ngoài ủy người đi lĩnh phần nhiều là vũ biền chất phác chậm chạp, một vài lại dịch theo đi làm việc lại thấp kém, dẫu muốn xét nhận kỹ càng cũng không làm thế nào được, chỉ kết nhận hàm hồ mà thôi, đến khi giải về đến địa phương, bọn quan lại, người coi kho thu nhận lại bới lông tìm vết, bài bác quá đáng, nên gần đây việc phát giao của công phần nhiều là chiểu với số lĩnh trước không hợp. Các mối tệ ấy đã biết suốt cả, tự phải một phen chước định chương trình để trừ tệ cũ. Từ sau, phàm biền binh thủy sư nhận lĩnh vật hạng chở giao các địa phương ở ngoài, và các địa phương phái

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ủy người và thuyền đến lĩnh vật hạng chở về, thì khi đến kỳ, Vũ khố, phủ Nội vụ, chỉ vật hạng chiếu phát đều do 4 nha hội đồng xem xét, các vật hạng cân nặng bao nhiêu cân lạng cùng cả thước tấc dài rộng cho đến cả có vết tích lấm dất rách nát hay không, ghi chép rõ ràng tất cả rồi đều ghi tên xét thực vào đơn lĩnh vật hạng để làm hồ sơ lưu chiểu. Lại biên riêng 1 bản đóng dấu kiểm của 4 nha hội đồng giao cho người nguyên lĩnh giữ để lưu chiểu, về đến địa phương tức chiểu theo biên bản xét từng khoản nhận thu, quan địa phương tự mình xem xét, không được chuyển ủy lại dịch người coi kho, để được sinh tệ. Nếu giám lâm chủ thủ ở Vũ khố, phủ Nội vụ dám đổi thay hàm hỗn, do các nha hội đồng cứ thực hặc tâu, nếu đã biên giấy xác thực, mà bọn lĩnh đem về còn dám dung tình bớt xén và để không cẩn thận, đến nỗi hư hỏng thì do quan địa phương hặc tâu lên, lập tức đều tra rõ trừng trị nghiêm ngặt ».

Thuyền binh đi tuần bắt giặc của tổng đốc Hải — Yên Nguyễn Công Trứ ở phận biển Chân-châu (tên xã) thuộc Hoa-phong gặp thuyền giặc người Thanh trên 60 chiếc, đánh nhau, quản vệ bọn Nguyễn Văn Ngữ thu được 3 chiếc thuyền sam bản nhỏ và khí giới, bỗng gió đông lại thổi mạnh, lại chạy đến Vân-đồn, chờ gió thuận, đem việc ấy tâu lên và nói bọn giặc lảng vảng ngoài biển, khi tụ khi tan, binh thuyền không tiện ở lâu, xin đến chỗ giặc từ trước đến nay thường đậu, thiết lập đồn lũy, phòng đài, phòng ngự nghiêm hơn, cần đến vôi rất nhiều phải do tỉnh Hải-dương thuê bắt binh dân mong để làm.

Vua bảo rằng : « Người thân lĩnh đại đội biền binh ra biển đánh bắt cần phải đến thẳng Chàng-sơn đánh phá sào huyệt lũ giặc, tuy đến tiết mùa đông thường nổi gió sóng, nhưng không có ngày nào hơi được yên lặng, có thể nhân tiện cho thuyền đi ư ? Lại nói thác là gió sóng để hoãn lại. Lại khư khư về việc nung vôi, việc

https://tieulun.hopto.org

ấy có liên quan gì đến việc khẩn cấp, việc làm thực trái với nên khoan nên gấp. Nay nên làm thế nào đốc suất thuyền binh tiến đi mau chóng, cốt đem các nơi giặc vẫn tụ tập đậu lại ở dải Chàng-sơn tìm bắt khắp cả, bắt chém không để sót, đấy là việc cần trước, liền phải trải xem hình thế, trù tính công việc xếp đặt về sau, mới là không phụ việc ủy thác. Còn như quan quân đi bắt giặc, đánh nhau với giặc, tuy không công trạng rõ ràng chém được đầu giặc, nhưng ngay lúc ấy thu được thuyền bè khí giới, cũng là đáng khen. bọn Nguyễn Văn Ngữ chuẩn cho đều thưởng kỷ lục 1 thứ, biền binh thưởng chung 100 quan tiền ».

Định lại thuế lệ hộ làm gỗ ở Gia-định, Biên-hòa (tấm ván gỗ táu dày 1 tấc 2 phân, dài 3 trượng hoặc 2 trượng, mặt rộng 7,8 tấc; gỗ thuận chu vi 4 thước, dài 1 trượng 5 thước, hoặc 2 trượng, đều được).

Định lại lệ nuôi ngựa công (Theo lệ trước, cứ 10 con ngựa, thuê 4 phu chăn. Chuẩn cho số ngựa nuôi ấy như đẻ được 5 con thì được thuê thêm 2 người, đẻ được 10 con thì thuê thêm 4 người, theo lệ hằng tháng cấp cho tiền gạo, chước miễn cho tạp phái. Nếu nuôi không cẩn thận hoặc đẻ chết thì cứ theo giá tiền bắt đền, các ngựa sinh đẻ, hằng năm tháng 2, tháng 8 báo lên bộ, nếu giấu bớt, có tội).

Chuẩn định từ nay về sau phàm quan trong kinh bổ chức tỉnh ngoài, hoặc quan tỉnh ngoài bổ chức trong kinh và thăng đổi đi hạt khác, thì triều phục lĩnh trước đều do nha cũ, tỉnh cũ, chuyển cấp cho quan mới mặc, không được mang theo.

Đắp đê mới Phúc-thọ tỉnh Sơn-tây. Đê Phúc-thọ ở các xã Phù-nhi, Phù-sa, thế nước xói thẳng vào, bờ sông ngày càng sạt lở, cách tỉnh thành chỉ trên 6 trượng, tổng đốc Nguyễn Công Hoán cho là đắp cao đê chống giữ, công việc dã khó, nếu được tạm xong, cũng vẫn khó

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mong giữ vững, bèn đắp riêng một con đê mới, (từ xã Mông-phụ qua các xã Phú-nhi, Phù-sa, đến Thiều-xuân, dài trên 550 trượng) tâu xin theo cách đê thượng lưu sông lớn (mặt rộng 2 trượng, chân rộng 7 trượng, thân đê cao 1 trượng 2 thước) thuê dân các huyện bị thế nước chỗ ấy đến được, khởi công làm, một tháng thì xong, xin phái quan khám lại.

Vua bảo rằng : « Người là quan địa phương ; phàm việc binh dân tiền tài thuế khóa trong hạt đều ủy cho cả, há không có việc khác to hơn việc ấy ư ? Chuẩn cho ngươi thân tự kiểm xét, không phải phái người khác ».

Thự hữu thị lang bộ Lễ sung biện các vụ Lê Khánh Trinh có tang. Lấy tả tham tri bộ Lại là Hà Quyền sung làm việc các.

Hoàng trưởng tử kiêm quyền chức tả tôn chánh phủ Tôn nhân là Tường-khánh công tâu nói : « Con cháu công thần đã được tập phong thế tước, mà các bầy tôi thân huân như bọn Nghĩa-hưng quận vương Tôn thất Khê, Quốc-uy công Tôn thất Hiệp, An-tây công Tôn thất Huy, Lạng-giang quận công Tôn thất Hội, con cháu có được tập tước hay không vẫn chưa bàn đến, xin nên giao cho quan bộ Lễ tra rõ điển lệ, nghị định thế tước, để khuyến khích tôn thân ».

Vua bèn sai bộ Lễ bàn tâu, quan bộ Lễ tham chước điển lệ nhà Minh, nhà Thanh, xin phàm thân huân người trước được phong quận vương, thì con được tập phong quận công ; (theo lệ làm quan, trật chánh nhị phẩm) cháu được tập phong phụng quốc tướng quân ; (trật chánh tam phẩm) tằng tôn (1) tập phong phụng ân tướng quân (trật chánh tứ phẩm) ; huyền tôn (2) được tập phong phụng quốc trung úy ; (trật chánh ngũ phẩm) lai tôn (3)

---

1. Tằng tôn : Cháu 4 đời. 2. Huyền tôn : Cháu 5 đời. 3. Lai tôn : Cháu 6 đời.

https://tieulun.hopto.org

được tập phong phụng ân trung úy; (trật chánh lục phẩm), từ sau đời đời vẫn tập phong phụng ân trung úy.

Người nguyên trước được phong tước công và quận công thì con được tập phong phụng quốc tướng quân, tôn tằng trở xuống theo thứ bậc được tập phong đến phụng ân trung úy, cũng vẫn được tập phong không bao giờ hết, chỉ cho mỗi đời 1 người được tập phong.

Lại xét luật có chép: các quan viên văn võ được tập ấm thì đều cho con cháu trưởng của vợ con cả tập ấm, nếu con cháu trưởng của vợ cả chết đi, con cháu thứ của vợ cả được tập ấm, nếu không có con cháu thứ của vợ cả, mới cho con trưởng của vợ thứ tập ấm, nếu không có con cháu trưởng của vợ thứ, cho em hay cháu người được thừa kế được tập ấm, nay lệ thế tước của thân huân cũng theo đấy thi hành, người nào không có con cháu vợ cả, vợ thứ, xin ở trong phái gần chọn một người theo ấy được thừa sự được tập phong lượng giảm 1 bậc để rõ hơn kém. Nhưng xét, cháu huyền tôn của Nghĩa-hưng quận vương Tôn thất Khê là Tôn thất Quỹ, hiện bổ chức trưởng sử kiêm lãnh tư giáo sung tộc trưởng, xin tập phong là phụng quốc trung úy; cháu lại tôn của Quốc-uy công Tôn thất Hiệp là Tôn thất Khoáng xin tập phong là phụng ân trung úy; cháu của Lạng-giang quận công Tôn thất Hội là Tôn thất Cật hiện bổ chánh đội trưởng suất đội thủ hộ trung vệ, xin tập phong phụng ân tướng quân; An-tây công Tôn thất Huy nguyên không con nối, có cháu họ gần là Tôn thất Quỹ hiện bổ phó vệ úy vệ Dương võ, xin phải kém con viên ấy một bậc, tập phong làm phụng ân tướng quân, còn Tôn thất Quỹ, Tôn thất Cật, Tôn thất Quỹ đều cho vẫn lãnh chức của mình, mang tước hầu tập phong.

Vua bảo rằng: « Chính điển của triều đình, nên có thứ tự. Nay tôn phái người thân gần chưa được chuẩn định, thì tước phẩm người thân xa chưa nên vội bàn thi hành,

https://tieulun.hopto.org

lại nghĩ các bầy tôi thân huân công lao rực rỡ, con cháu viễn ấy không nên hoặc có bỏ rơi. Tôn thất Quỳ, Tôn Thất Cật, Tôn Thất Quỳ dã dự bổ quan chức thì thôi, duy có cháu lại tôn của Quốc-uy công Tôn thất Hiệp là Tôn thất Khoáng chưa được bổ chức gì, gia ơn thưởng thụ chánh đội trưởng thân binh, để báo đáp công lao ».

Tiết Thánh thọ, tỉnh Hải-dương tiến cam đường, trong sọt cam có con rắn cuộn khúc, Bộ Lễ và Khoa đạo cho là bất kinh, cùng dâng sớ hặc tội, giao xuống bộ Hình nghị định, thuộc lại ở tỉnh phải tội chém, quan tỉnh phải tội đồ.

Vua bảo rằng: « Phẩm vật đệ lên, việc liên quan đến cung quan trọng, tiến Từ cung thận trọng đến thế nào, lại có việc bất cần như thế, tội ấy không nhẹ, quan bộ Hình giữ phép nghị định, thực đã thỏa đáng, duy việc ấy mới phát ra, trẫm kinh vâng Từ du, pháp luật nên xử nặng, tình nên xử nhẹ, nên lượng cho giảm nhẹ, thuộc lại ở tỉnh cho đồi làm phát lâm quân, bố án Nguyễn Hữu Khuê, Hoàng Tế Mỹ đều đồi làm giáng 4 cấp ».

Định lệ điển viết quan hàm vào chương sớ và tờ tư. (Phàm chương sớ tấu báo chỉ viết rõ chức quan, gián hoặc có được gia hàm như thái bảo, thiếu bảo, cùng dưới tên có chua gia bị giáng cấp kỷ, không phải điền vào, duy phải cách lưu, không cứ chương sớ hay tờ tư, cứ thực ghi rõ. Còn giấy tờ tư báo được đem gia hàm viết lên trên mà hiện chức viết tiếp theo. Còn như các hàm cáo thụ đại phu, tướng quân, không được viết cả, duy thiếp báo danh, mừng thọ, không phải việc công, đều cho viết điền, nhưng ở dưới chữ cáo hàm viết luôn hiện chức.

Bộ Hộ tâu nói: « Phủ Nội vụ, sang năm đến khoa thanh tra, xin nhân đấy dời làm kho mới, sai quan tra

https://tieulun.hopto.org

xét, khởi công làm ngay trong tháng này để tiện chủ thủ mới cũ giao thay ».

Vua y cho, bèn sai tả thị lang bộ Hình Bùi Quỹ sung chức đồng lý, thự Lễ khoa chưởng ấn cấp sự trung Hoàng Thu làm phó.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Thi điện khoa này các tên trúng cách đã đổi cấp cho mũ, đai, áo, xiêm, để được vinh thấn, nay đều đã bổ làm quan, phàm gặp các tiết lễ triều mừng, chuẩn cho mặc các thứ ấy theo ban làm lễ. Còn thể chế, tô điểm hoa ở áo, xiêm, đợi đến khoa sau do bộ bàn lại đợi chỉ tuân hành biến thành điển lệ ».

Sai quan có trách nhiệm chế cấp 10 loại dấu ngà cho thái giám (1 dấu khắc quản vụ thái giám đồ ký, 1 dấu khắc điển sự thái giám đồ ký, 1 dấu khắc kiểm sự thái giám đồ ký, 1 dấu khắc phụng nghi thái giám đồ ký, 1 dấu khắc thừa vụ thái giám đồ ký, 1 dấu khắc điển thẳng thái giám đồ ký, 1 dấu khắc cung sự thái giám đồ ký, 1 dấu khắc hộ thẳng thái giám đồ ký, 1 dấu khắc cung phụng thái giám đồ ký, 1 dấu khắc thừa biện thái giám đồ ký).

TVMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXCVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Mậu tuất, Minh-mệnh năm thứ 19 [1838], mùa đông, tháng 12, chuẩn định từ nay hằng năm lịch làm xong, nhân viên làm việc ở Khâm thiên giám, do bộ Lại phân biệt nghị khen thưởng. Nếu suy tính có sai lầm, cũng phải biệt nghị xử.

Vua bảo Nội các rằng: « Xưa nay phàm vua ngự đại điện coi triều, theo lệ có thái giám theo hầu, ở liền ngay bên cạnh, để sửa sang áo vua, vì khi vua lên kiệu, lên ngai, áo long bào ngọc đeo hoặc có treo sấp dính vào nhau thì người theo hầu không dám tiến đến ngay để mở ra, cho nên không dùng bọn này không được. Vả lại như đời Dưỡng thường sai chức chiêu dong đối dẫn bên vua, đến làm thành thơ, lại là đáng khinh, bản triều phàm việc chính đại quang minh, đâu thèm bắt chước như thế, huống chi bọn quan hoạn không nên gần ngay bên cạnh nơi vua ngự, đã là trông xem không nhã, sợ mở ra mối hoạn quan làm việc gần nơi tôn quí, đặt phép không tốt, việc ấy quan hệ không nhỏ. Chuẩn cho từ sau phàm gặp các việc điển lễ, trước hết phủ tôn nhân dự phái hoàng tử tuổi từ 14, 15 trở lên 1 hay 2 người theo hầu để sửa sang áo vua, cho hợp lễ nghi, dùng làm phép hay để lại về sau ».

https://tieulun.hopto.org

Định lại biền binh 6 tỉnh Nam-kỳ : hằng năm lấy ngày 15 tháng giêng họp cả để thao diễn, đến 15 tháng hai chia ban, ghi làm lệ mãi (Lệ trước lấy kỳ tháng hai họp cả).

Định lại lệ xử phân tuần biển.

(Phàm phận biển hạt nào có giặc phát ra, lần thứ nhất viên coi giữ, viên đồn sở cửa biển chỗ ấy và quân bắt giặc tỉnh phải đi, nếu sơ suất không biết hoặc tra bắt không chăm để bọn giặc đi thoát, thì viên coi giữ cửa biển phải giáng 4 cấp, quân đi bắt giặc, quản vệ, quản cơ đều giáng 2 cấp, suất đội giáng 1 cấp, ở chuyến đi ấy, nếu không có quản vệ, quản cơ, mà suất đội là chuyến phải, cũng phải giáng 2 cấp. Binh thuyền ở kinh phái đi ở hạt ấy mà không chịu đánh bắt, quản vệ giáng 2 cấp, suất đội giáng 1 cấp, nếu đến hạt khác mà chỗ phát ra việc cướp, đường sá xa cách, không thể trông nom cả được thì miễn nghị, xét ra có chậm trễ, thì xử theo tội chậm trễ. Đề đốc đoàn thừa ở Thừa-thiên, đốc phủ, bố án, lãnh binh ở các tỉnh, viên nào ra biển đi tuần bắt, mà có giặc phát ra, đều phải giáng 2 cấp ; còn các viên ở lỵ sở đều giáng 1 cấp, trong đó lãnh binh ai là chuyên trách phòng giữ phận nào như lãnh binh tỉnh Quảng-ngãi thì được miễn nghị. Giặc phát ở phận biển hai cửa biển tiếp giáp, 2 viên coi giữ cửa biển đều giáng 2 cấp ; quân đi bắt giặc của 2 tỉnh phải đi đều giáng 1 cấp, quan tỉnh được xét xử giảm 1 bậc. Phàm nhân viên bị giáng cấp, đều được ở lại chức, nếu lại có giặc phát ra, nhiều tới 2 lần, hoặc 3, 4 lần, thì mỗi lần cũng đều theo như thế xử phân, người có cấp kỷ cho được xét trừ, tuy tính suốt số phải giáng nhiều như thủ ngự lần trước phải giáng 4 cấp, lần sau lại giáng 4 cấp, tất cả là 8 cấp ; quản vệ lần trước giáng 2 cấp, lần sau lại giáng 2 cấp tất cả là 4 cấp, ngoài ra theo lệ suy tính, tạm hãy chuẩn cho đeo giáng lưu để xem làm việc sau này, đợi việc tuần bắt xong, có thực trạng cố gắng hay không, lại tâu

https://tieulun.hopto.org

xin xét xử, giản hoặc có giặc phát ra mà lập tức ra sức đuổi đánh, tuy không bắt được bọn giặc, nhưng cứu được thuyền buôn vẫn không mất gì, cũng được miễn nghị. Còn như thấy giặc mà không chịu đuổi đến cùng, lại tìm phương đậu yên và có ý rụt rè, cũng là hỏng lỡ việc quân, trong đó tình tiết còn nhiều, cho đến khi ấy xét ra sự trạng, chiếu luật định tội).

Tổng đốc Hải—Yên Nguyễn Công Trứ ở Vân-thôn, châu Vân-đồn nghe tin ngoài núi Ỷ-cẩm có trên 50 chiếc thuyền giặc Thanh, lập tức phái binh thuyền hiện đem đi chia làm 5 toán, đi đêm tiến đi ngay, gặp gió đông thổi mạnh, sóng đánh trôi giạt, gần sáng thuyền giặc đều giương buồm chạy thoát, có một chiếc chưa kịp nhổ neo, suất đội toán trước bọn Nguyễn Công Khuyến đi thuyền nhẹ nhanh sấn đến chém được một đầu giặc, còn thì nhảy xuống biển chết cả. Trở đem việc ấy tâu lên và xin tạm về Quảng-yên, chờ thuận gió lại đến Chàng-sơn đánh dẹp.

Vua bảo rằng: « Ngươi đi lần này rất lâu, nhọc quân, tốn lương, giặc biển vẫn còn kết thành bọn lớn, xử theo luật quân, còn chối sao được, nhưng gặp phải sự thế hơi khó, chưa nỡ bắt tội ngay, tạm xử nhẹ giáng 1 cấp. Vả lại giặc ấy đóng ở biển, rất là ngăn trở việc buôn bán đường biển. Nay đã biết rõ địch chỗ giặc lên lút, thì việc đánh bắt không thể hoãn được, có thể trong tháng này lại đi làm xong cố nhiên là không thể, cũng chuẩn cho đến tháng giêng sang năm lại đi, cốt đem giặc ấy giết hết tất cả cho đến công việc xếp đặt về sau, phải hết lòng sửa sang, không được mượn cớ để chậm trễ ».

Quan tỉnh Ninh-bình tâu nói: « Các làng ấp huyện hạt Kim-sơn, trước đây nhân bị nạn gió hơi nặng, các tiền thóc thu về mùa đông và còn thiếu trước, xin nên cho hoãn lại và con đê chống nước mặn (dài trên

https://tieulun.hopto.org

3.400 trượng) từng bị nước biển ngập nhiều, nhiều chỗ vỡ lở, xin phát tiền gạo thuế dân sửa đắp ».

Vua đều y cho.

Hai châu Mường-vang, Làng-thin, phủ Cam-lộ, tỉnh Quảng-trị, có người nộp lại súng điểu thương, quan tỉnh ấy tự bộ để tâu lên.

Vua bảo rằng: « Trước kia sức nộp súng ống, là chỉ chuyên nói quan quân, dân chúng không được cất riêng, còn như 9 châu Cam-lộ ở biên giới xa xôi, thường có người Lào lấn cướp, chính nên cho sửa sang khí giới để được tự cường một chút, nếu có làm được súng ống cũng không nhiều, bắt phải bảo nộp lại làm gì, trả lại cho chúng.

Quan tỉnh Thanh-hoa dâng sớ nói: « Cân thiên bình mới cấp cho hạng lớn hạng vừa mỗi hạng một chiếc, mỗi chiếc quả cân đều 12 quả đã theo từng hạng xét lại, giản hoặc có sai. Bộ Hộ nhân đấy tâu rằng ở tỉnh mỗi hạng cân đã lấy 1 quả cân để cân, lại đọ với 6, 7 quả hoặc 4, 5 quả, theo từng hạng thay đổi, cầu cho đủ nguyên số 1 quả, thì trong đó xê xích tí chút, khó khiến cho đồ vật bằng nhau. Xin phàm dùng 2 hạng cân ấy, vật 100 cân thì lấy quả cân 100 cân mà cân, 50 cân thì lấy quả cân 50 cân mà cân, 10 cân tự có quả 10 cân, 10 lạng tự có quả 10 lạng, cốt phải ở chỗ mỏm nhọn ngang nhau, không phải đem hợp lại. Giao cho đình thần bàn, cho là cân nặng hay nhẹ cố nhiên ở cân, mà để cho nặng nhẹ đều nhau thực quan hệ ở mỏm nhọn, ở cái cần sắt mà thôi, mỏm nhọn ngang nhau thì nhẹ nặng không trái phép được. Xin phàm các nha trong kinh và tỉnh ngoài, từ nay về sau có thu chi vật hạng, các người giám thú hội đồng với người lĩnh, người nộp, trước hết đem cân lấy để cho bằng bặn ngay ngắn. Nếu vật nặng 100 cân, cân bằng quả cân 100 cân, hoặc lấy các quả 50 cân, 10 cân và 10 cân mà cân; vật nặng 50 cân, cân

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bằng quả cân 50 cân, hoặc lấy các quả 30 cân, 20 cân mà cân cũng được, còn thì theo đấy suy ra, cố nhiên không nên theo như bộ bàn gắn chặt nhất định, cũng không phải như tỉnh Thanh-hoa phải hợp cả lại, cốt ở trong khi mất cũng xem xét, mỏn nhọn ngang nhau, tơ tóc không sai, phải lấy cân ấy làm tiêu chuẩn nhất định ».

Vua bảo rằng: « Đình thần bàn phải lắm, vả lại lập pháp tuy hay nhưng làm có hay hay không thì cốt ở người, nếu nệ về xê xích tí chút thành sinh nghi ngờ, thì là làm nhà bên đường, không bao giờ xong, chuẩn cho theo nghị mà làm, và thông dụ cho các nha trong ngoài, phàm thu, chi phải dùng hai hạng cân ấy, thu xem mỏm nhọn ngang nhau, cần phải một mực công bằng, không để cho thuộc lại và người giữ kho được cân hơn kém chút nào, thế mới tốt ».

Bố chính Sơn-tây là Đặc Tiệm có tội phải miễn chức. Tiệm cho người thân khoán thu nộp thuế tự đó lấy tiền bạc, tham tang đến trên 700 lạng, bị bọn lại dịch, chủ thủ tố cáo, tổng đốc Nguyễn Công Hoán hặc tội tâu lên, có chỉ sai cách chức, xét rõ. Tiệm không chịu phục, hết to ầm cả công đường, Hoán lại đem việc ấy hặc tâu tiếp, xin phái quan ở kinh ra tra xét. Tiệm cũng làm tập riêng để theo, nói: Hoán khi mới đến tỉnh, liền yết thị cho dân trong hạt, phàm quan lại có sự những tệ, cho được bày tỏ, mở rộng ra mối kiện cáo. Lại thường gọi riêng vợ lẽ bố chính cũ Nguy Khắc Tuấn vào nhà hát xướng, hằn thường khuyên can, bèn lấy làm hiềm. Vả hằn nhân thấy án sát Nguyễn Văn Nhị thanh bạch nghèo túng, vay giúp tiền của người buôn để làm lễ phần hoàng (1) riêng, mà Hoán cũng cho là tham tang, cố ý buộc vào tội.

---

1. Phần hoàng: đốt bản sắc sao bằng giấy vàng cho người được truy phong biết.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: « Lê Đức Tiệm mưu tính lợi riêng, đã bị quan tổng đốc hặc tội tâu lên, tức là người có tội thế mà không biết, yên lặng chờ xử phân, to tiếng cằn cằn, lại nhặt nhạnh những lời lơ mơ phứ phiếm, liều tâu giảm lại, hẳn nếu không phục viên tổng đốc, há không sợ phép nước ư? Vả lại trong tập tâu nói ra phần nhiều là việc không cần thiết, Nguyễn Công Hoán lúc mới đến tỉnh, chưa biết quan lại có tham nhũng hay không, nên yết thị cho dân bảy tỏ. Nếu quả là có, tuy không tránh khỏi nhiều việc, nhưng cũng không trái lẽ chính đáng, còn như hát xướng ở nhà riêng, việc âm muội giấu giếm không bằng chứng, hẳn là kẻ có tội, theo luật có cáo không được cáo cử việc khác, sao được phạm phải tâu nhảm như thế? Lại như Nguyễn Văn Nhị nhà nghèo là việc riêng của một nhà, có can chi đến hẳn lại phải vay tiền hộ, rất là vô lý, xem ra toàn là bịa việc không đâu, chẳng qua tự biết không chối được tội, lại muốn đẩy người xuống giếng mà thôi. Nguyễn Công Hoán ở Kinh làm thượng thư bộ Hình nguyên là đại thần ra làm nhận chức tổng đốc, việc làm của viên ấy công hay tư, tự không thể tránh được sự soi xét rõ của trẫm, nếu việc ấy quả là mang lòng hiểm vu để hãm hại, tự phải không đợi người cầu xin trước đã chọn phái đại thần đi rồi, duy Lê Đức Tiệm tham tang tư tình, sự trạng đích xác, phải do người xét rõ định tội, còn phải phái riêng làm gì?» Bèn sai lang trung bộ Hình Đỗ Cao Mại mang dụ chỉ đi đến tuyên đọc, rồi đem Lê Đức Tiệm xích giam giao cho Nguyễn Công Hoán cùng với Nguyễn Văn Nhị xét nghĩ, án thành, Tiệm phải tội thất cổ, giam chờ lệnh.

Vua lại cho là Nguyễn Văn Nhị giữ chức truyền cho chạy trạm, thế mà Tiệm đã can bị hặc tâu, còn vin lẽ được gián kín đưa lên thẳng, cho viết giấy phát đệ, phải giáng 1 cấp.

TIVISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Nhân sai thông dụ cho các trực tỉnh, từ nay phàm bố án đã bị đốc phủ nêu ra hặc tội, nếu oan uổng thực, cho được ủy người đến kinh đánh trống đăng văn, bày tỏ kêu lên không được viện lệ làm sớ riêng đệ thẳng. Nếu có gửi phong kín tự viết giấy phát đi, ty bưu truyền cũng không được nhận đệ, trái lệnh thì có tội.

Ở Quảng-nam giá gạo còn cao. Vua nghĩ kho ở kinh hiện chứa nhiều gạo trắng Gia-định, chuẩn cho phát 15.000 phương chở đi, phái khoa đạo và thuộc ty thương trường bộ Hộ, mỗi nơi một người hội cùng quan tỉnh giảm giá bán ra.

Cho thự đề đốc kinh thành Lương Văn Liễu làm thống chế doanh Hổ uy; lãnh binh Nam-định Lê Sách thăng thự đề đốc kiêm làm việc phủ Thừa-thiên; lãnh binh Ninh-bình Trần Hữu Lễ thăng thự thống chế doanh Tiền phong; lãnh binh Gia-định Trần Hữu Thường thăng thự thống chế doanh Thần cơ.

Cho Mai Công Ngôn làm thống chế tả dực, doanh Vũ lâm.

Bộ Hộ tâu nói: « Phu trạm ở dịch trạm các địa phương đều được tha miễn thuế thân, duy 6 tỉnh ở Nam-kỳ và 3 tỉnh Sơn-tây, Thái-nguyên, Lạng-sơn ở Bắc-kỳ có nơi miễn cả, có nơi miễn nửa, lại có nơi phải nộp theo lệ, rất không giống nhau. Xét ra phu trạm ngày đêm chạy trạm chuyển đệ, cùng là khó nhọc cả, há nên nơi này nơi nọ khác nhau, xin sai các quan tỉnh xem xét. Trạm nào công việc hơi ít mà số phu nhiều thì liệu bớt đi, trạm nào công việc rất nhiều và tuy hơi ít, nhưng số phu ít thì để lại, rồi chiếu số được giảm cho về làng chịu sai dịch, còn số để lại, thuế thân đều được miễn ».

Vua y lời tâu ấy.

Chuẩn định từ nay về sau phủ huyện các địa phương tra xét án kiện cứ đến cuối tháng đều đem án nào thụ

TAISACHTDM.VN

https://tieulun.hopto.org

lý ngày nào và số người phạm hiện giam đã tra xét hay chưa, trong tháng ấy bẩm tỉnh. Lại đến 4 kỳ đem cả án xét trong kỳ là bao nhiêu, nói rõ nguyên ủy tra xét, xét xử tội danh người phạm, làm thành danh sách do tỉnh xét lại, gián hoặc có xét trước chưa hợp thượng ty bác trả về để xét lại, hoặc tình lý khó khăn, không thể xử xong như hạn được, theo lệ cho thêm hạn. Nếu để chậm kéo dài không xử xong thì bắc tội tâu lên. Ở tỉnh xét án, đốc phủ chiểu theo hạn hằng tháng sức cho Niết ty tra xét cho xong, nếu để chậm kéo dài cũng cứ thực bắc tâu lên. Tỉnh nào không đặt đốc phủ, đợi khi án độ lên, do bộ Hình xem xét, còn như đơn vượt không, cùng án giao tra, đốc phủ đều theo hạn xét xử. Nếu có khó khăn, làm tập tâu xin gia hạn, nếu để chậm quá hạn, cũng do bộ xét lại. Lại như các châu, huyện, giam tra tù phạm, nha nào không có phủ thành tiếp gần, nếu địa thế xa cách chiểu theo việc án nhẹ nặng, tù phạm nhiều ít, chọn 1 người tổng mục gần tiện và liệu bắt dân gần đấy canh giữ, việc xong cho rút về ngay.

Tỉnh Hà-tĩnh bắt được tướng giặc trốn là Nguyễn Lộc đem giết. Vua thưởng cho quan đi bắt là quản vệ Tôn thất Quỹ được 1 lần kỷ lục, 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn; quan quân đi bắt được thưởng chung 100 quan tiền.

Tổng đốc An—Tĩnh Tạ Quang Cự hỏi biết tỉnh Nghệ-an là quê quán tổ tiên mình, tâu xin tránh.

Vua bảo rằng: « Ngươi là bầy tôi chân tay ruột thịt, thực không vì như quan chức thấp nhỏ, chỉ nên giữ phép công làm việc, để xứng với sự ủy thác, việc ấy cũng không quan ngại gì, chuẩn cho tạm ở nhận chức, không phải quan tâm.

https://tieulun.hopto.org

Sai thự ngự sử Định—Biên là Trần Thiện, tử đẳng thị vệ là Lê Văn Hợi, cai đội là Hồ Văn Hòa (nguyên cai quản các hộ lấy tổ yến ở 3 tỉnh Quảng-nam, Bình-định, Khánh-hòa) đem 5 người ở hộ, lấy tổ yến, trách cứ tỉnh Gia-định phái bắt binh thuyền đưa đến đảo Côn-luân cùng với lính đồn đi lấy tổ yến, Côn-luân là nơi sản nhiều tổ yến, trước kia chuẩn định lính đồn 50 người hằng năm phải lấy tổ yến nộp mỗi người 6 lạng, đã 2 năm, chỉ được 3 cân, hỏi thì người giữ đồn nói: chim yến làm tổ ở hang cùng, hốc thẳm người đi lấy trước hết phải dùng dây to buộc vào gốc cây hoặc vào viên đá to vững chắc, rồi sau theo dây dòng vào, 1 tay cầm dây, 1 tay cầm đuốc, sờ tìm tạt ngang, thế rất khó khăn, không phải người quen biết không dám vào, từ trước đến nay lính ở đồn chỉ có 1, 2 người lấy được ở gần nông và gần mà thôi. Bộ Hộ cho là Hồ Văn Hòa am hiểu nghề lấy, xin cho đem theo hộ lấy tổ yến đến tận nơi lấy, lại phái viên cùng đi trông coi, nên có lệnh lấy (hằng năm tháng giêng chim yến làm tổ, tháng hai lục tục đi lấy, đến hạ tuần tháng tư là hết, nếu có gió mưa bất kỳ, kéo dài đến tháng 5, tháng 6). Bộ Hộ lại nói nghe tin đảo Phú-quốc ở Hà-tiên sản xuất trầm hương rất tốt, xin chuẩn cho đến khi phái viên về nhân tiện xét hỏi.

Giá bạc ở kinh sư ngày một lên, chuẩn cho bổng lộ quan viên ở kinh từ nhất phẩm đến thất phẩm được lãnh trước 1 kỳ năm sau, chiếu theo kỳ tháng 4 chiết cấp bạc lạng có từng bậc.

Định lại điều lệ cấp cáo sắc cho quan viên văn võ. (Quan chức trong ngoài, văn từ tòng ngũ phẩm, võ từ chánh tứ phẩm trở lên và văn giai đồng tri phủ, tri huyện, viên nào được thăng thu, thực thu, vẫn viết cấp cáo sắc như trước, viên nào đã được viết cấp, sau bị cách lưu và giáng đổi đi thì theo lệ xét thu, cấp cho sắc

https://tieulun.hopto.org

bằng khác, duy người phải giáng lưu thì không phải tra thu. Viên nào trước nhân bị giáng chưa được cấp cho, thì viết cấp tất cả, phàm thể văn ở cáo sắc bỏ bớt các chữ « trật : chánh, tòng phẩm nào? » Còn như giáng cấp, gia cấp đều do bộ đăng ký vào sổ để lưu chiểu và chiểu nha phải tư tống, tư tờ sao, sao lục cho biết, không phải cấp bằng triều đình nữa.

— Văn từ chánh lục phẩm, võ từ tòng từ phẩm trở xuống được thăng thụ, thực thụ, cùng quan chức văn võ có người được thăng thự, thự lý, gia hàm và bị giáng điệu đều theo như lệ trước cấp cho chiếu văn, duy chữ chiếu đổi làm chữ sắc.

— Phàm quan viên trong ngoài khi được điệc phải đem quân đi đánh dẹp, hoặc sung làm kinh lược đại thần, và việc đi sứ, việc trường thi, tất cả sự thể quan trọng, theo lệ viết cấp sắc thự, ở trong kinh, văn từ thượng thư, võ từ tổng chế, đề đốc; ở ngoài đốc phủ, đề đốc, hoặc có đổi ngang nhau sang nha khác, cũng đều viết cấp 1 đạo sắc thự. Hạt nào theo lệ đặt tuần phủ mà không hiện có quan, các bố án, lãnh binh được bộ lý, cấp cho 1 đạo sắc thự hội đồng, về thể thức văn ghi : « sắc dụ cho thừa tuyên bố chính sứ... chức, tên gì, chuẩn cho người hội đồng với các viên án sát, lãnh binh hoặc phó lãnh binh bộ lý ấn tuần phủ quan phong tỉnh mỏ... » Hạt nào lãnh binh chuyên giữ chức khác, không dự vào việc tỉnh, thì bỏ bớt các chữ lãnh binh đi. Như bố chính gián hoặc có thăng điệu, hoặc khuyết, thì bố chính làm việc kế tiếp đổi cấp cho một đạo sắc thự, còn án sát, lãnh binh hoặc phó lãnh binh có thăng điệu hoặc khuyết thì người làm việc kế tiếp, không phải cấp sắc khác. Lại hạt nào hiện có đặt tổng đốc, hoặc đi công suất lâu ngày, các đề đốc, bố án, lãnh binh, hoặc phó lãnh binh hội đồng bộ lý thì cũng theo thế mà làm ; còn thì nếu đi việc công ở kiêm hạt và về kinh triều kiến, không

TIMSACHTAMVN

https://tieulun.hopto.org

lâu ngày, chỉ sao lục chỉ phát giao cho tuân theo làm việc, va hạt nào không đặt lãnh binh, chỉ có phó lãnh binh, thì phó lãnh binh mới được cùng bổ chánh hội đồng hộ lý. Hạt nào nguyên có lãnh binh, bổng nhân đi việc công, hoặc khuyết, thì phó lãnh binh không được hộ lý. Ngoài ra như văn từ tòng thất phẩm, võ từ chánh đội trưởng suất đội trở lên, có đòi cho nhau, thì đều do bộ lục chỉ truyền bảo, văn từ bát phẩm, võ từ chánh đội trưởng không suất đội trở xuống, do bộ cấp bằng.

— Phàm quan viên bổ thu được cấp cáo trục sắc văn, nhân viên đổi ngang nhau được cấp sắc thư và lục chỉ, văn bằng, đều vẫn để chấp chiếu, duỳ sắc thư, lục chỉ, văn bằng được cấp khi sai phái, thì việc xong do bộ thu hủy đi).

Kiểm lãnh hiệp lý thủy sư kinh kỳ Trương Đăng Quế tâu nói: « Trước kia hai bộ Lễ, Binh chước nghị ấn triện thủy sư chiếu theo cách thức ấn triện 5 quân mà chế cấp. Nay ấn ấy so với ấn 5 quân hơi nhỏ, nghĩ nên đúc lại.

Vua bảo rằng: « Quốc triều chia đặt quan chức, về văn chỉ có 6 bộ, về võ chỉ có 5 phủ, sự thể rất quan trọng, còn các nha khác thì quan trọng vừa, trước đây 2 bộ Lễ, Binh chước nghị ấn triện thủy sư giống với 5 quân, rất là chưa xứng đáng, nay xét ra tuy không hợp với lời bàn, nhưng so với hai dực Vũ lâm, 5 doanh Cấm binh, cũng đại khái ngang nhau, xét ra sự lý lại là thích hợp, chuẩn cho vẫn để lại dùng, không cần đúc lại ».

Vua ngự hồ Tĩnh-tâm bắn thử súng 2 cò máy, đạn nổ rất mạnh, xét ra là phó vệ úy coi đội Kim sang Nguyễn Cửu Ngọ đóng nhầm 2 tầng thuốc đạn.

Vua bảo rằng: « May mà trẫm từ tuổi trẻ đến nay quen dùng súng điểu thương, không thế thì quan hệ không nhỏ. Liền sai cất chức Cửu Ngọ cho nhất đẳng

https://tieulun.hopto.org

thị vệ Võ Văn Giải kiêm coi đội Kim sang, khi vua đi tuần, cho mang súng của vua ».

Cho phó vệ úy vệ Nhuệ võ doanh Hùng nhuệ Nguyễn Tiến Vạn thăng thự vệ úy vệ Kỳ võ nhất ; phó vệ úy vệ Quảng võ Nguyễn Thường Hứa thăng thự vệ úy vệ Kỳ võ nhị ; quản cơ cơ Hữu chấn Trung quân Lê Văn Kỷ thăng thự vệ ủy vệ Quảng-ngãi.

Đặt đội tuần thành Định-tường. Sai mộ dân ngoại tịch 50 người sung vào.

Lính mộ tỉnh Bình-thuận, cơ Bình thuận hiện số không có mấy, vua chuẩn cho bỏ bớt tên cơ, dồn cả làm 2 đội pháo thủ thuộc tỉnh (cơ Bình thuận 36 người, 2 đội pháo thủ 25 người).

Đổi bổ đội trưởng đội thông ngôn làm đội trưởng các quản, cho sung chức hành nhân[1] coi quản lục trà ở 4 dịch quán học tập phiên dịch.

Bộ Binh tâu nói : « Sang năm chính gặp kỳ kiểm duyệt quân nhu ở Nam-kỳ, xin chọn phái quan ở kinh đi ».

Vua bảo rằng : « Các quan ở kinh hằng ngày đến hầu bên cạnh chưa tiện phái đi, mà tổng đốc các tỉnh cũng là đại thần thân tín có thể ủy thác được, chuẩn cho đến mùa xuân sang năm là kỳ biên binh họp cả để thao diễn, việc kiểm duyệt biên binh tỉnh Gia-định Biên-hòa lấy tổng đốc Long—Tường sung phái ; kiểm duyệt biên binh tỉnh Vĩnh-long Định-tường, lấy tổng đốc Định—Biên Nguyễn Văn Trọng sung phái, biên binh tỉnh Biên-hòa hội cả ở Gia-định, biên binh tỉnh Định-tường hội cả ở Vĩnh-long, do 2 quan tổng đốc kiểm duyệt, biên binh 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên đều là không có mấy, không phải hội cả lại, vẫn do bố án kiểm duyệt, tất cả công việc kiểm duyệt đều theo lệ trước.

---

1. Hành nhân : Chức quan giữ việc triều cận sinh vấn thời cổ.

https://tieulun.hopto.org

Bố chính Cao-bằng Trần Huy Phác nghỉ cư tang, lấy án sát Hà-nội Nguyễn Thế Đạo thăng thự bố chính Cao-bằng. Án sát Thanh hoa Nguyễn Quốc Hoan đổi bổ làm án sát Hà-nội, lang trung bộ Hình Phạm Khắc Trạch đổi bổ làm án sát Thanh-hoa ; Lại khoa chưởng ấn cấp sự trung Vũ Doãn Cung thăng thự án sát Khánh-hòa.

Chuẩn định từ nay phàm hằng năm các địa phương phái người về kinh sao ngạch, thủ lãnh, lại điển các ty hai bộ Hộ, Binh đều soạn giao sổ ngạch, nhưng ở sau bản sao để tên xét nhận, trình đường quan phê chữ đóng ấn triện, nếu ty các bộ không soạn giao hoặc lại điển của tỉnh không xem xét để có sai nhầm thì nếu xét ra sẽ chiếu luật xử tội.

Tỉnh Phú-yên có tên tú Lê Viết Vân, lấy nguyên thự bố chính Nguyễn Đức Trinh đem phát giác tội ác của hắn tại tỉnh, phải xử phải tội thắt cổ, bộ Hình ngờ là nặng, định lại phạt trượng phải đi đày.

Vua bảo rằng: « Nguyễn Đức Trinh là quan cha mẹ của hắn, nếu quả bất công, bất pháp, cũng phải đem việc kêu lên, sao được cán dỡ đem lời phục mạ, chửi quan trên, là khinh triều đình, khinh triều đình tức là làm loạn, người vô lễ phạm thượng không giết còn đợi gì. Lê Viết Vân cho đến sau kỳ thu thẩm, phải thắt cổ ngay ».

Tuần phủ Hưng-yên Hà Thúc Lương tâu nói : « 3 huyện Kim-động, Phù-dung, Tiên-lữ phủ Khoái-châu thuộc hạt ấy, ở hữu ngạn sông Cửu-an, địa thế ẩm thấp, thường bị nước lụt tràn ngập, ruộng mùa phần nhiều không mong nhờ được, dân sở tại đều muốn sửa đắp con đê bờ ấy, may thoát được nạn lụt, đã xét con đê hữu ngạn từ đầm sâu Sài-thị đến bến đò Biện dài suốt trên 8.000 trượng, về phải đắp lại trên 1.700 trượng, phải xắn thẳng trên 1.000 trượng, còn thì phải đắp thêm cho cao, dày

https://tieulun.hopto.org

hơn công việc rất là nhiều và nặng, xin trước hãy đem 1 đoạn xẫn thẳng từ Sài-quất đến Bằng-ngang, thuê bắt dân phu 2 tỉnh Nam-định, Hưng-yên, 1 vạn người đến mùa xuân sang năm thi đắp, hạn cuối tháng 3 thì xong, còn thì đợi đến năm sau lại làm. Việc giao xuống bộ Công bàn tâu, cho là bờ đê bên tả ngạn sông ấy, năm nay sửa đắp mới xong, chất đất chưa gắn liền, phải nên đắp thêm mới mong giữ vững, còn địa thế bên hữu ngạn so với tả ngạn hơi thấp, mùa nước lớn, thế nước phần nhiều chảy tạt vào hữu ngạn, nếu nay đắp ngay 1 đoạn xẫn thẳng, sợ nước lên to chưa chắc đứng được một mình, mà bờ đê tả ngạn mới xong đắp thêm chưa kịp, há chẳng hầu như hỏng cả hai ư? Sao bằng tạm hãy dinh công việc hữu ngạn lại, để chuyên sức giữ vững tả ngạn, cho ruộng dân 7 huyện có thể giữ được cả 2 kỳ nước lớn mùa hạ, mùa thu thì hơn, còn bờ đê hữu ngạn ấy, liền thoa đu (nước chợi vài năm sau cho chất đất đê tả ngạn được liền chắc, rồi dần xem thế nước lại bàn. Hoặc là phía hữu ngạn không cần đắp nữa, để không, phải lo nước xói, còn các đoạn đê cũ từ cửa sông đến bến đò Biện, chỗ nào lở sạt thực phải sửa sang để giữ lúa chiêm, thì nhân cũ tùy tiện sửa sang không hại gì, từ nay đến kỳ nước lớn, mở ra cho thế nước dễ tiêu tiết, rồi đem ngạch ruộng 3 huyện chuyển làm thuế lệ ruộng chiêm, thu cả vào vụ chiêm, thì dân yên tri cày cấy ruộng chiêm, không còn trông ngóng ruộng mùa nữa, nhưng chưa xét tình dân có tiện hay không, xin do tỉnh ấy xét hỏi bàn kỹ tâu lên ». Vua cho là phải. Thúc Lương sau tâu nói : đã hỏi bọn tổng lý các huyện, có người cho là tiện, có người cho là không tiện, xét ra lòng người không giống nhau, đâu có thể chiều theo ý muốn hết được, duy chỉ triều đình bàn tính ổn thỏa, sau khi làm xong dân sẽ được nhờ, tức gọi là dân thì không thể cùng mưu tính trước được. Kia

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

như đào sông Cửu-an, là để giảm bớt nước sông cái, các tỉnh thượng du đều được lợi, nay đê tả ngạn đã đắp, nếu lại đắp đê hữu ngạn, thì không những nước sông cái tiêu tiết đã chậm, mà 2 bờ sông Cửu-an đều bị nước xói, đến mùa nước lụt, sao giữ được 10 phần vững chắc, tưởng nên không đắp là phải, còn như ruộng mùa chuyển thành ruộng chiêm, tức là 2, 3 năm nay ruộng mùa đã cùng ruộng chiêm cày cấy như nhau, mà thường được mùa, đó là từng biết, gọi là không tiện có được không? Nghĩ nên theo lời bộ bàn, đê bờ bên hữu không cần đắp nữa, ruộng mùa 3 huyện chuyển làm ruộng chiêm, thực là thuận tiện.

Vua phê bảo rằng: « Lời tâu rõ ràng, không được vẹn cả đôi đường, việc không đừng được, nên gia tâm giữ vững đê bên tả, còn đê bên hữu thì bàn dần mới được ».

Đặt thêm viên dịch ở 3 phủ Quảng-thiện, Quảng-bình, Minh-thiện (trước đặt mỗi nhà chánh bát, chánh cửu phẩm thư lại mỗi chức 1 người, vị nhập lưu 30 người, đặt thêm ty vụ và tòng cửu phẩm thư lại mỗi chức 1 người).

Bộ Lễ bàn dâng điều cấm về áo mặc của quan và dân.

(Văn võ từ tam phẩm trở lên, áo mặc như các thứ nhiễu, đoạn, the, lĩnh, được tùy ý dùng, phàm lụa hoa cùng màu và các thứ hoa: mây, mãng, phượng, lân, hạc, hoa bông vông tròn, sóng gợn, đều cho mặc, duy sắc vàng và hình rồng 5 móng, không được dùng, hà bao, trướng, màn, gối, nệm hoặc dùng gấm đoạn thêu đều được, còn đồ dùng có vẽ, khắc, khảm, trang điểm, đều không được làm rồng, phượng, đồ sứ hàng Tống không cấm, trang sức bịt thuần bạc, hoặc xen lẫn vàng cũng được. Tứ phẩm như biện lý bộ vụ sung biện các vụ và phủ thừa Thừa-thiên, ấn sát các tỉnh, cho được cũng như tam phẩm. Áo của tứ, ngũ phẩm, như lụa hoa cùng màu và các thứ phượng, lân, hạc, hoa bông tròn.

https://tieulun.hopto.org

sóng gợn, đều được mặc, duy hình rồng năm móng sắc vàng và mây mãng, mãng hoa bông tròn, không được dùng, hà bao, gối, nệm hoặc dùng gấm đoạn thêu cũng được, màn trướng không được dùng gấm vóc, đồ đạc không được chế vẽ rồng phượng, bịt và trang sức không được xen lẫn vàng, đồ sơn dùng thếp bạc, hoặc thếp xen lẫn vàng cũng được. Lục, thất phẩm cũng như tứ, ngũ-phẩm, hà bao cho dùng gấm đoạn cùng màu, không được xen lẫn màu, mặt gối có làm bằng gấm đoạn và thêu đều được, trướng, màn, chăn, đệm không được dùng gấm vóc, đồ đạc không được vẽ rồng, phượng, bịt và trang sức không được xen lẫn vàng, đồ sơn không được thếp lẫn vàng. Áo của bát, cửu phẩm, cho dùng vải, lụa và lụa hoa ta, hoặc có nhiễu, đoạn, sa, lĩnh, hoa cùng màu, hàng Tống cũng cho dùng cả, duy các hạng mây mãng, mãng cuộn tròn, phượng, lân, nhuộm không được dùng sắc vàng, nhiễu đỏ không được may quần, hà bao, trướng, màn, chăn, gối, không được dùng gấm, vóc, đồ đạc đều dùng kiểu hoa chim, trang sức bịt bằng đồng, thiếc hoặc bạc cũng được, đồ sơn chỉ cho thếp thiếc. Các viên tôn sinh học sinh và nhân viên tôn thất, tuy chưa có phẩm cấp, các hạng phục dụng cho được cũng như lục, thất phẩm. Nếu tôn nhân dự hàng bát, cửu phẩm thì cũng coi đấy chế dùng. Tiến sĩ, cử nhân, giám sinh, ấm sinh, con quan viên, tú tài, chưa có phẩm cấp, thì phục dụng cũng như bát, cửu phẩm. Phục dụng của đàn bà đều theo thứ bậc của chồng. Phàm đồ nữ trang từ tam phẩm trở lên, mệnh phụ được dùng toàn vàng, còn thì dùng cả bạc. Lại như phục dụng của cha mẹ, các quan đều xem phẩm cấp, giảm đi một bậc. Thân quyến của quan ngũ phẩm trở xuống, cùng như dân chúng, áo mặc thường của vị nhập lưu và quân dân đàn ông đàn bà chỉ cho dùng vải

https://tieulun.hopto.org

lụa, và các hạng lụa ta; nếu có việc vui mừng, mặc đẹp thì lụa ta và các thứ sa, lĩnh, trừu hàng Tống, các hạng hoa nhuộm các sắc, đều được, duy không được dùng sắc vàng, và các thứ nhiễu sa hoa mây, mãng, mãng hoa tròn, phượng, lân, hạc hoa tròn có sóng gợn, hà bao không được dùng gấm, vóc, còn nhiễu sa các sắc chỉ cho dùng làm áo khăn, không được may quần. Đồ đạc chỉ được dùng mộc mạc hoặc sơn đen, thếp thiếc, có vẽ khắc hình hoa chim cũng được, nhưng không được toàn dùng chạm, vẽ bịt hay trang sức đều dùng đồng thiếc, trong đó, cơi trầu, khay chè, nếu có bịt bạc hoặc khảm cũng không cấm, đàn bà chỉ cho dùng 1 cái trang sức ở đầu bằng vàng, hoa tai vàng và vòng bằng vàng tía mỗi thứ 1 đôi, ngoài ra đều dùng bạc, nhẫn thì được vàng bạc tùy tiện, còn như bọn dây tớ, từ người hầu hạ thân cận cho đến quan lại, hết thảy y phục đồ dùng đều giống như dân chúng. Còn các người ca nhạc, trang phục trong khi hát xướng, mũ được trang sức hình giao long và hoa, áo dùng sắc hồng vẽ mây, giao long, hoặc dùng áo lụa các màu, cũng được, nhưng không được trang sức mũ rồng áo vàng, nếu trái phép tiếm dụng thì phạt 100 trượng, quan có phẩm trật thì bãi chức không cho làm nữa, lại điền thì bãi dịch, các hạng nhân viên thì cách bỏ tên trong sổ cũ, còn các quân dân, thợ thuyền, con hát thì phạt trượng tội bậc đóng gông 3 tháng, các dây tớ theo hầu phạm tội thì xử nặng hơn dân thường 1 bậc, phạt 60 trượng, đồ 1 năm).

Vua bảo rằng: « Đồ sơn, đồ thếp cũng là đồ thường dùng hằng ngày của dân gian, nếu hết thảy theo cách thức bóc đồi, rất là thêm phiền, điều khoản ấy nên bỏ đi; còn thì theo như lời bàn, và hạn chế buổi đầu, còn phải khoan cho, để quen dần dần, về hạn cấm, lấy mỏng

https://tieulun.hopto.org

một tháng giêng năm Minh-mệnh thứ 21 làm bắt đầu, trong đó bọn theo hầu đầy tớ trai gái của nhà quyền thế và bọn nhạc công, con hát xa xỉ kiêu ngạo quá lắm, thói tệ đáng ghét. Nếu ngoài hạn có điều cấm, thì tăng bậc trị tội, còn quan quân dân chúng có phạm, đều chiếu theo tội trước xử tội giảm kém một bậc ».

Xét tử tài các khoa tuổi từ 40 trở lên ở quốc sử quán, cho hiệp biện đại học sĩ Lê Văn Đức, Trương Đăng Quế sung làm khảo hạch ; đại thần, tế tửu tư nghiệp ở Quốc tử giám và tử, ngũ phẩm có khoa học, ở các bộ, viện 6 người sung làm phân khảo, hạch xong làm danh sách tâu lên, hạng bình 9 người chuẩn cho làm huấn đạo ; hạng thứ, hạng liệt 70 người, người quê ở từ Hà-tĩnh trở về Bắc thi cho về học tập, mỗi người cấp cho 2 lạng bạc, người quê thuộc từ Quảng-bình trở về Nam thi cho về học tập, bình hạng ở 6 bộ, hạng thường cấp 1 quan tiền, 1 phương gạo.

Đắp phủ thành Ninh-thuận, Hàm-thuận thuộc Bình-thuận. Trước khi ấy quan tỉnh tâu nói : « Tỉnh hạt ấy một dải ven biển, đường bộ dài xa, từ trước đến nay thuế lệ đều nộp ở tỉnh, trong đó 2 huyện An-phúc, Tuy-định cách tỉnh rất xa, mỗi lần đến kỳ nộp thuế, vận tải vất vả và tốn. Định đắp thành, dựng kho ở 2 phủ Ninh-thuận, Hàm-thuận, cho dân đem nộp được gần. Vua y cho. Đến nay, chuẩn cho phủ lỵ Ninh-thuận vẫn đặt ở xã Kinh-doanh (tên xã thuộc huyện An-phúc) ; phủ lỵ Hàm-thuận dời đến đặt ở xã Phú-tài (tên xã, thuộc huyện Tuy-định) đều đắp thành đất, dựng kho lợp ngói, thu tiền, thóc tô thuế 2 huyện An-phúc, Tuy-định chứa vào đấy, phàm lương bổng quan lại, biền binh thuộc phủ và tất cả việc công, lấy ở đấy sung cấp (Thành ấy chu vi đều dài suốt 72 trượng, thân cao 5 thước, trên dày 3 thước, chân dày 5 thước, có 2 cửa thành. Trong thành, phía trước làm 1 tòa phủ đường 3 gian, 2 chái,

TAISACHCADAO.VN

https://tieulun.hopto.org

lợp ngói, hai bên làm nhà, bên tả bên hữu mỗi bên một nhà, làm chỗ ở của lại lộ. Phía sau, làm kho lợp ngói 1 tòa 9 gian, 2 chái, nhà trại của thương lại, thương binh đều làm ở ngoài phủ thành. Linh coi kho, phái lính tỉnh, mỗi phủ 20 người, 1 suất đội, 1 đội trưởng, 3 năm đến khóa thanh tra thì thay đổi, thư lại ở kho, lấy ở ty phiên thuộc tỉnh bát, cửu phẩm thư lại, mỗi phủ 1 người, cùng với một thư lại ở phủ sung làm chủ thủ. Hộc, phương, thùng, ống gọt do tỉnh làm cấp cho. Linh phủ, phái lính ở tỉnh, mỗi phủ 1 suất đội, 30 lính, theo phủ phân phái các việc công canh giữ và tuần tiễu, mỗi tháng thay đổi 1 lần.

Cho lãnh binh Bình-thuận Võ Văn Nguyên thăng thự chưởng vệ làm lãnh binh Gia-định; phó lãnh binh Gia-định Nguyễn Văn Tiến thăng thự lãnh binh Bình-thuận; phó vệ úy vệ Hữu dực doanh Võ làm tả Dương võ nhị Nguyễn Ngọc Nghĩa thăng thự lãnh binh Gia-định; phó vệ úy vệ Kỳ võ nhất Nguyễn Văn Tiến thăng thự lãnh binh Ninh-thuận; phó vệ úy vệ Hữu dực doanh Võ làm tả Dương võ nhị Nguyễn Ngọc Nghĩa thăng thự lãnh binh Gia-định; phó vệ úy vệ Kỳ binh; phó vệ úy vệ Kỳ võ nhất Nguyễn Văn Tiến thăng thự lãnh binh Nam-định.

Sai bộ Công xét biên các sách, phàm nói đến chiều gió có thể giúp cho việc đi biển nên tiến đi, nên đậu lại, cũng xét ngược lên từ Minh-mệnh năm thứ nhất đến nay, ngày tháng nào thuyền công hỏng việc, có thể làm chứng nghiệm cho các sách chia loại biên thành tập, chia làm 4 mục; 1 là phong vũ tổng chiêm, 2 là hành thuyền tự ký, 3 là tạo thuyền tự ký, 4 là vãng sự tập nghiệm, gọi là sách Hải trình tập nghiệm. Định lệ khảo hạch lái thuyền ngạch thủy sư trong kinh và tỉnh ngoài và xét công thưởng phạt. Trước đấy vua bảo bộ Công rằng: « Đất nước ta phần nhiều ven biển, thuyền mành của thủy sư rất là việc quan trọng, các việc đi hay đậu cốt ở người lái và nước, mà hiểu biết đường biển hiểm hay dễ, gió, nước, thuận tiện hay không, thì người lái

https://tieulun.hopto.org

lại là người thấy ở thuyền, khi binh thường vô sự, nếu không chọn được người có huấn luyện sẵn, đến khi có việc bỗng đem sung phái, ví như đến lúc khát mới đào giếng, muốn cho thành công thì khó lắm. Từ trước đến nay, thuyền mành phái đi việc công, người lái phần nhiều lấy lính ra làm, trong đó, người hơi am hiểu chỉ 1, 2 người, nên khi cần đến phần nhiều không được việc, đều do lúc bình thường, việc lựa chọn, huấn luyện chưa được chu đáo, nay chuẩn cho ở kinh do bộ Công hội đồng với thống quản thủy quân, ở tỉnh ngoài do đốc phủ hội đồng với lãnh binh chọn trong biền binh thủy sư lấy người có thể làm được người lái, thì hỏi về đường biển sâu, nông hiểm dễ, cùng là đích chỗ có bãi ngầm, ghềnh đá phải tránh, và ra biển chạy trông 4 bề, hình núi gần bờ, tỉnh nào phải lấy núi nào làm chuẩn, cho đến cả sắc mặt trời, tiết độ gió, chuyển lại phương hướng, người am hiểu 10 phần là hạng ưu, 8, 9 phần là hạng bình, 5, 6 phần là hạng thứ, chia từng hạng, châm chước nghị định, hoặc nên cất bổ làm chánh đội trưởng, đội trưởng, ngoại ủy đội trưởng, hoặc nên cấp tiền gạo gấp đôi, làm danh sách tâu lên đợi chỉ. Lại nên đặt phép xét công, hằng năm xem xét nếu năm nào không phải đi việc công, thì đem hạng đã chia định trước, xét lại, lấy có tài và không có tài làm thăng giáng, có phải đi việc công thì lấy có thanh thỏa hay không làm thưởng phạt, cho biết cố gắng. Phàm các việc đó nên chước định chương trình thế nào cho được ổn thỏa, bộ ngươi phải bàn kỹ tâu lên ».

Đến nay, chuẩn y lời bàn định cho sao lục bản đồ phận biển cửa biển các hạt và sách tập nghiệm đường biển chia giao cho các thủy sư trong kinh và tỉnh ngoài mỗi nơi một bản. Lại ban cấp đồng hồ cát, địa bàn Tây dương, thước đo nước đủ dùng. Từ nay phàm ở kinh

TIMSACHLUAN.VN

https://tieulun.hopto.org

đề đốc hiệp lý thủy sư, ở ngoài phó lãnh binh thủy sư, đốc sức bọn quản suất, đều hướng dẫn biền binh trong sở quân, bảo ban kỹ lưỡng, đem đồ bản phận biền, cửa biền, các hạt, chỉ bảo tình hình hiểm dễ, dạy cho cách xem núi, đo nước, đem sách tập nghiệm đường biền, giảng rõ ngày, giờ, tiết, hậu, dạy cho việc xem sắc gió đi tránh, lấy can, chi ở địa bàn phân phối độ số địa cầu, dạy cho biết xem kim định hướng, để ngày càng quen biết, đến cuối năm bọn quản suất đều làm dấu bầu cử. Viên chưởng lãnh hội đồng xét thực, chia từng hạng, tâu xin khen thưởng, khi có việc sẽ đem sung phái. Lại mỗi khi đến cuối năm đem công quá người được phái làm sổ xét công, do bộ Binh để tâu, nghị thưởng, nghị phạt, các quản suất và đề đốc, lãnh binh cũng chiếu số biền binh huấn luyện được ưu, bình nhiều hay ít, phân biệt nghị xử.

(Sắt hạch) 1 — Cửa biền hiểm dễ, thế nào gọi là hiểm, dễ? Cửa biền hẹp hòi, hoặc vòng quanh khuất khúc, hoặc dưới có ghềnh đá, hoặc bên tả, hữu có bãi cát ngầm, hoặc nước thủy triều buổi sớm buổi chiều chảy gấp, hoặc cát dời không nhất định, hoặc không tiện cho mùa xuân mùa hạ, hoặc không tiện cho mùa thu mùa đông, là hiểm, thế là cửa biền nào? Cửa biền sâu rộng, hoặc thẳng tắp không vòng, hoặc bùn nhuyễn không có ghềnh đá, hoặc thủy triều bình thường, là dễ, thế là cửa biền nào? Chỗ hiểm thì dùng phép nào giữ được khỏi lo, chỗ dễ cũng nên đề phòng việc gì để được vạn toàn. 2 — Xem gió, trông khí trời, thế nào gọi là xem gió? Hằng năm có 24 tiết hậu, tiết nào phải có gió gì? Gió nào mạnh, gió nào nhỏ, gió nào thổi dài, gió nào thổi ngắn? Thế nào là gió thuận, thế nào là gió nghịch? Ngày nào là ngày sinh của thánh thần có gió bão, có lốc biển. Thế nào gọi là trông khí trời? Trời dương tạnh sáng, khí nào hiện ở

https://tieulun.hopto.org

phương nào tất có gió lớn, mưa to và khí nào tuy có gió mưa to, rồi cũng tạnh ngay, mà đường biển không ngại. 3 — Nghiệm xem núi, đo nước, thế nào là nghiệm xem núi, phận tỉnh nào, xứ sở nào có núi? Là núi mới mọc hay là núi đã lâu, trông xa trông gần là hình thế gì? Tuy là 1 quả núi, nhưng 4 phương đông, tây, nam, bắc trông thì thế nào? và núi nào ở trên mặt đất, núi nào ở giữa biển gọi là hòn đảo gì? Có vụng nào sâu có thể đậu thuyền được không? Thế nào gọi là đo nước? Như thuyền đi, gió thuận chạy thẳng gió tạt ngang chạy vát, buông dây ở mũi thuyền, rút dây ở cuối thuyền bao nhiêu phân, đi được mấy dặm trượng? Phận biển xứ sở nào đo được sâu mấy thước thác (1)? Cửa biển nào sâu được bao nhiêu thước thác? Lại dùng cách gì trong khi sóng gió thuyền chi chông chành, đo được bao nhiêu, thừa ra bao nhiêu sẽ được số thước thác chính xác không sai? Lại như thuyền đi giữa biển, không cứ ngày đêm, gặp ngay mây mù đen tối, không rõ nơi nào, mà đo nước được mấy thước thác, thì biết rõ là xứ sở nào? 4 — Xem kim định hướng, thế nào gọi là xem kim? Mặt biển mông mênh khó có thể chuẩn định, và lại hoặc ngày mờ đêm tối, mây mù trận ngập, thậm chí cùng thuyền, nghe tiếng mà không tỏ mặt mày, thế là toàn nhờ địa la bàn làm thần giúp, thì thuyền ở nơi nào, kim chỉ can, chỉ nào, trước được bao nhiêu ngày, giờ, khắc, phân lại phải chuyển, chỉ hướng nào mới được thích hợp. Thế nào gọi là định hướng? 4 góc, 4 hướng đều phối hợp can chi. Và lại chia địa cầu ra 360 độ, cần phải chỉ ra tỏ tường tất cả. 5 — Phân rõ địa cầu, tất cả địa cầu có 360 độ, lấy nửa chính tý làm Bắc cực, nửa chính ngọ làm Nam cực; từ nửa tý đến nửa

---

1. Thác: Thước đo của nước Anh, 2 mã 1 thác (Xem Trung hoa đại tự điển).

https://tieulun.hopto.org

mão có 90 độ, đến nửa dậu có 90 độ; từ nửa ngọ đến nửa mão có 90 độ, đến nửa dậu có 90 độ. Như thuyền đến nơi nào là phận biển tinh hạt nào, tức lấy chỗ ấy chia ra nam cực bắc cực, chiếu rõ phương hướng cho thuyền đi. Các điều ấy ai am hiểu được mười phần là hạng ưu, tám, chín phần là hạng bình, năm, sáu phần là hạng thứ. Phàm người dự hạng ưu thì nguyên là chánh đội trưởng được cất bổ cai đội, đội trưởng cất bổ chánh đội trưởng suất đội, ngoại ủy đội trưởng cất bổ chánh đội trưởng; binh lính cất bổ đội trưởng, gặp có khuyết đều được bổ trước. Người dự hạng bình thì nguyên là chánh đội trưởng cất bổ chánh đội trưởng suất đội; đội trưởng cất bổ chánh đội trưởng; ngoại ủy đội trưởng cất bổ đội trưởng; binh lính cho làm đội trưởng cấp bằng, chiếu khuyết được bổ. Người dự hạng thứ thì nguyên là chánh đội trưởng ghi tên, đợi khuyết được thì sai chánh đội trưởng suất đội; đội trưởng thưởng cho 4 tháng tiền lương; ngoại ủy đội trưởng thưởng 3 tháng tiền lương; binh lính thưởng 2 tháng tiền lương. Hằng năm, người đã dự hạng: ưu, bình, thứ, nếu không phải đi việc công, thì do cai quản xét hạch lại, việc học thấy có tiến ích, như trước hạng thứ, nay hạng bình, trước hạng bình nay hạng ưu, thì theo lệ trước mà làm, còn người ý như cũ, không tiến, không lùi thì cũng cho vẫn ở nhận chức, nếu trước ưu mà nay bình, trước bình mà nay thứ, trước thứ mà nay không được thứ thì cũng do cai quản tâu rõ, đều đánh ngay 80 trượng, bắt phải cố gắng học tập, chờ sau lại xét nếu vẫn lười biếng không được như hạng đã dự trước thì lập tức cứ thực tâu lên hặc tội, viên biền thì giáng cách, binh lính thì đóng gông để răn.

Điều khoản xét công của người lái thuyền: Phàm trong 1 năm sai phái đi đường biển nhiều lần toàn được thanh thỏa, hoặc tuy có 1 lần mà lại là phái đi

https://tieulun.hopto.org

ngoại quốc, cũng là không phải phái đi ngoại quốc mà xảy gặp gió sóng khác thường thuyền gặp nguy, biết chủ trì đi đứng thích hợp rút cục được thanh thỏa thì đều là hạng ưu, trong 1 năm sung phái 2 lần, không kỳ xa gần, toàn được thanh thỏa thì là hạng bình. Sung phái 1 lần được thanh thỏa thì là hạng thứ ; không được thanh thỏa thì là hạng liệt).

Định lệ thưởng phạt cho người lấy nộp vỏ quế ở Thanh-hoa, Nghệ-an.

Vua cho là từ trước đến nay thuế quế hai hạt ấy chưa từng có phép cũ định rõ. Các bộ lấy quế, phần nhiều trong đó có gian xảo, bèn chuẩn y bộ Hộ nghị định, 3 châu Quan-hóa, Lương-chánh, Thường-xuân, thuộc Thanh-hoa, 2 huyện Quế-phong, Thủy-vân thuộc Nghệ-an, sản xuất ra cây quế, hằng năm đến kỳ đi tìm, quan tỉnh đều sức rõ cho phủ huyện trình tổng lý đem dân xã hết lực hết sức tìm kiếm, phàm tìm được mấy cây quế, đem cả số báo quan, phái thuộc viên hội đồng xem xét, quế còn non mỏng, thì giao cho giữ, già tốt thì theo phương pháp, bóc lấy, trong đó tổng xã nào tìm được mấy cây, bóc được mấy mảnh lần lượt đăng ký vào sổ, cất riêng đến kỳ đệ nộp, đem cả họ tên người tìm được quế và số cây số mảnh đã lấy được, kê khai tâu lên, rồi chiếu theo số mảnh nhiều ít, chất quế tốt, xấu, lượng cấp cho tiền, không phải lấy vỏ quế để thưởng, phủ huyện tỉnh phái đi cũng phân biệt thưởng cấp. Địa phận tổng xã nào có cây quế mà không tìm xét ra, lại để cho người khác tìm được, thì đem ngay tổng lý sở tại xử tội, người tìm được được thưởng gấp đôi, người nào dám giấu giếm mưu lợi thì theo luật trị tội, người tố cáo, được thực thì thưởng thêm cho, phủ huyện thiếu xem xét cũng nghị xử cả. Quan tỉnh đợi đến cuối năm, chiếu số lạt lấy nộp được trong một năm chước định thưởng phạt.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Quảng-nam tâu nói: « Hai nguồn Chiên-đàn, Thu-bồn thuộc hạt là đất sản xuất ra quế, từ trước đến nay, người buôn nhận mua, gian hoặc có ngầm để hạng tốt bán cho khách buôn, quế đem nộp quan chỉ là hạng thường, xin phái thuộc viên bộ Hộ đến trường giao dịch coi xét việc ấy. Phàm hàng hóa người buôn nhận mua, đều đem để ở trường sở không được tự tiện đến các man, chờ cho người buôn man đem xuống, mới được cùng nhau đổi chác. Các hạng vỏ quế mua được, chiếu số tiền công bản lĩnh trước thu lấy, thừa nhiều thì theo giá cấp thêm, giảm ít thì bắt phải nộp lại ».

Việc ấy giao xuống bộ Hộ bàn, cho là triều đình đặt phép phòng giữ, chỉ để cho bọn dân gian, buôn gian không được tự tiện thông thương quấy rối mà thôi. Còn như người lĩnh vốn công không được thông hành buôn bán chỉ đợi hàng man tự đem đến, thì vỏ quế hạng tốt lấy vào đâu được. Vả lại ở nguồn ấy tự có, viên trông coi, lại có thư lại làm việc, nếu bọn chúng có khóc tệ khác không ngại, chọn phái thuộc viên ở tỉnh xem xét, là được, sao phải do bộ phái viên khác trông coi, chỉ thêm viên chức làm gì. Xin phàm người buôn lĩnh tiền đi mua, vẫn cho lĩnh giấy đến man đổi chác, khi về, số quế mua được đều chiếu số vốn công lĩnh trước nộp cho đủ ngạch, không được giảm ít. Lại nghiêm sức cho viên trông coi hết lòng xét hỏi và bất kỳ ủy viên xem xét, nếu người buôn dám có tình tệ đem quế tốt bán riêng và để thiếu thì gia đẳng trị tội.

Vua bảo rằng: « Người buôn lĩnh tiền đi mua, nếu cho thông với man buôn bán, thì không khỏi tham lợi sinh hiềm, gây nên thù giết, nếu nhất khái không cho, lại sợ hàng hóa để lại đem bán chỗ khác, có nhiều bất tiện, lời bàn ấy chưa hẳn đã vừa phải và hay cả, tuân thi hành lâu dài được. Chuẩn cho bắt đầu từ sang năm thử cho người lĩnh tiền đi mua chỉ giao dịch ở trường

https://tieulun.hopto.org

sở, do viên thủ ngự và phái viên ở tỉnh trông coi, làm trong 1 năm, tiện hay không thế nào, phải cứ thực tâu lên đợi chỉ mới được ».

Bộ Lễ tâu nói: « Từ trước đến nay, trong kinh thành trộm cắp bừa bãi, không những ở dinh thự các nha và nhà quân nhà dân, tuy phủ đệ của bậc thân quí cũng có, chỉ vì quân du côn vô lại đi lại ở nhờ, cùng quấn mà làm việc gian, và các phủ đệ nuôi nhiều đầy tớ, trong đó bọn liến lâu ngày thường đua nhau phóng đãng, rượu chè cờ bạc, đến khi cùng quẫn thì sinh lòng gian trộm cắp, mưu kiếm ở ngoài không được bao nhiêu, thì lại lấy đồ vật của chủ, sở dĩ trộm cắp ngày nhiều, chưa hẳn không vì thế mà ra. Xin nên định rõ điều cấm, từ nay các phủ đệ của hoàng tử công, hoàng tử, thân công, công chúa, trưởng công chúa, tất cả những việc sai khiến, chỉ cứ binh lính thuộc phủ. Duy hoàng tử công, hoàng tử thân công gián hoặc có nuôi người theo hầu, đầy tớ nhỏ cũng cho nuôi đứa ở tuổi trẻ từ 14, 15 tuổi trở xuống có chỗ ở đích xác, mỗi phủ 5, 6 người, đủ để sai bảo, đợi đến tuổi dồn làm ngạch lính thuộc phủ, còn người các trực tỉnh trong Nam ngoài Bắc, tuy vốn là thuộc hạ, cũng đuổi đi hết, các khoa đạo chuyên việc xem xét ở phủ tôn nhân, phải thường tra hỏi, nếu có trái điều cấm, chứa nuôi nhiều người, tức phải chỉ thực tâu lên hặc tội, giao cho phủ tôn nhân nghị xử, thì nhà thân quí khỏi mang tiếng, mà chốn kinh kỳ được nghiêm túc yên ổn mãi ».

Vua y lời bàn ấy.

Định lại lệ chia ban giản binh ở Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Ninh-bình (Tỉnh Hà-tĩnh thuộc doanh Thần cơ có 5 vệ, 2 vệ Hà-tĩnh tả, hữu, cơ Hà-tĩnh có 8 đội, tỉnh Nghệ-an thuộc 2 doanh Tiền phong, Long võ, có 10 vệ, vệ Nghệ-an tỉnh Thanh-hoa thuộc 2 doanh Hổ uy, Hàng nhuệ có 10 vệ, 3 đội thuộc tỉnh. Tỉnh Ninh-bình

https://tieulun.hopto.org

có 4 cơ tiền, hậu, tả, hữu, cơ Ninh hùng, cơ Ninh tráng có 3 đội chia làm 5 ban. Thủy sư tỉnh Nghệ-an có 4 vệ trung, tiền, tả hữu; thủy sư tỉnh Thanh-hoa có 2 vệ tả hữu, từ tháng giêng đến cuối tháng 6 chia làm 4 ban, từ tháng 7 đến tháng 12 chia làm 6 ban. Các đội linh tinh vẫn theo lệ trước không chia ban).

Định lại lệ linh ở kinh, linh ở Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Nghệ-an phải đi đóng đồn. Theo lệ trước, hằng năm, linh kinh phải đi đóng ở Trấn-tây 2 vệ, đóng ở Nam-kỳ 4 vệ, đóng ở tỉnh hữu kỳ trở về Bắc, 5 vệ. Linh ở Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Nghệ-an chia đóng các tỉnh ở Bắc-kỳ 4 vệ, đổi làm linh ở kinh đi đóng ở Nam-kỳ, Gia-định, An-giang mỗi tỉnh nửa vệ; ở Bắc-kỳ, Hà-nội, Sơn-tây mỗi tỉnh nửa vệ; Bắc-ninh Hải-dương mỗi tỉnh nửa vệ. Linh ở Thanh-hoa đóng ở Bắc-ninh 1 vệ, đóng ở Ninh-bình Hưng-yên mỗi tỉnh nửa vệ. Linh ở Nghệ-an đóng ở Hà-nội, Nam-định mỗi tỉnh 1 vệ, Hải-dương nửa vệ. Linh ở Hà-tĩnh đi đóng ở Sơn-tây 1 vệ. Duy Trấn-tây vẫn như cũ không đổi.

Thuộc biển thổ mục ở Trấn-tây là bọn Trà Long, Trà Giao hiến 11 thớt voi đực, quan thành ấy lượng cấp cho áo quần đồ vật, và tâu lên.

Vua khen là lòng thành, thưởng thêm cho vũ đoạn ngân tiền, có từng bậc.

Đổi định ngạch voi trong kinh và tỉnh ngoài (Voi ở kinh, các vệ 105 thớt, Quảng-nam 25 thớt, Quảng-ngãi 15 thớt, Bình-định 50 thớt, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, mỗi tỉnh 6 thớt, Gia-định 10 thớt, Trấn-tây 40 thớt, Quảng-trị 8 thớt, Quảng-bình 15 thớt, Hà-tĩnh, Ninh-bình mỗi tỉnh 6 thớt, Nghệ-an, Hà-nội mỗi tỉnh 13 thớt, Thanh-hoa, Bắc-ninh mỗi tỉnh 10 thớt, Nam-định, Hải-dương mỗi tỉnh 8 thớt, Sơn-tây, 12 thớt).

Chuẩn định từ nay phàm quân viên có mẹ đích chết, nếu mẹ đích không có con thì quan nhất phẩm chiếu lệ

https://tieulun.hopto.org

cha mẹ chết nghỉ 12 tháng lo việc tang, chước lượng cho nghỉ 9 tháng, mẹ đích có con thì nghỉ 6 tháng. Quan nhị phẩm, đến tứ phẩm cũng theo lệ ấy giảm dần. Còn như mẹ kế, mẹ có công gây dựng, mẹ nuôi,.đều không được viện lệ ấy mà xin.

Dựng bia võ công. Trước vua nghĩ các quan vâng mệnh chuyên đi đánh dẹp, nhiều người có công lao, muốn dựng bia ghi công để mãi đời sau, sai bộ Binh bàn. Đến nay quan ở bộ tìm xét năm gần đây, bầy tôi kính theo việc võ như dẹp yên giặc Xiêm, uy dậy biển thủy, cũng là đánh dẹp giặc cướp ở Nam-kỳ, Bắc-kỳ, và thắng trận ở Ba-lan, Đại-đồng, phàm người theo việc đánh bắt, được phong tước và con được tập ấm là 20 người, nghĩ nên ghi vào bia, để nêu chiến công (Trương Minh Giảng, Trương Phúc Đĩnh, Phan Văn Thúy, Nguyễn Xuân, Phạm Hữu Tâm, Trần Văn Tại, Hồ Văn Khuê, Nguyễn Công Hoán, Mai Công Ngôn, Phạm Văn Điển, Tạ Quang Cự, Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ, Vũ Văn Từ, Nguyễn Tiến Lâm, Tôn thất Bật, Vũ Đình Quang, Lê Văn Thụy, Phạm Phi, Phạm Văn Lý). Đình thần bàn lại cho là Trương Minh Giảng tiến đánh giặc Khôi, trận đánh ở Biên-hòa Vĩnh-long dự ở công đầu, đến khi giặc Xiêm tới xâm lấn, lấy ít đánh nhiều, một trận dẹp yên, công lao rất là cao cả; Nguyễn Xuân, Phạm Hữu Tâm chiến dịch bình giặc Xiêm, công lao tài năng đã rõ, lại cùng lòng góp sức hạ thành Phiên-an, xong được việc lớn; Phạm Văn Điển, Lê Văn Đức tiến đánh giặc nghịch ở Vân-trung, muôn phần gian hiểm, vất cả không từ, rút cục đánh phá được sào huyệt giặc, đốt giết tướng giặc Nông Văn Vân, lập nên công lớn; Tạ Quang Cự trong trận đốt giết giặc Vân, cũng dự có công, lại từng đánh phá Sơn-âm, Thạch-bi, bắt được giặc Lương, công cũng to lớn; Phan Văn Thúy, lúc đầu, thế giặc đang mạnh, thân đem quan quân đến đánh ở Biên-hòa,

LUẬN VĂN

https://tieulun.hopto.org

Vĩnh-long, chém được nhiều giặc, tuy nhân bệnh xin về, chưa được xong việc, nhưng từ dấy giặc Khôi khốn quẫn vào thành, sợ không dám động, việc ấy thực là công đầu; Trần Văn Trí là quan chức về hưu, tự xin đi đánh giặc, vốn là người già ở Biên-hòa, Vĩnh-long thường lập chiến công; Mai Công Ngôn là phó lãnh binh ở Phiên-an, tự tay giết giặc, hiện mang nhiều vết thương, ngay lúc bấy giờ dẹp yên Phiên-an, cũng đều làm việc từ trước đến sau; Tôn thất Bật cai quản biền binh Sơn-tây, tiến đánh giặc thổ, giặc trốn tụ họp đến trên 7.000 tên, thế mà đem 2.000 quân hăng hái tiến lên trước, một trận đánh ở Đại-đồng, được thắng trận hoàn toàn, 10 người ấy võ công đều đáng ghi chép, xin không kỳ quan trước cao, thấp, chỉ xem sự thế ai khó, chiến công ai lớn, mà chia thứ bậc, nên lấy Trương Minh Giảng làm trên nhất, thứ đến Nguyễn Xuân, Phạm Hữu Tâm, thứ nữa đến Phạm Văn Điển, Tạ Quang Cự, Lê Văn Đức, Phan Văn Thúy, Trần Văn Trí, Mai Công Ngôn, Tôn thất Bật. Đều kê khai rõ quan hàm, họ tên sự trạng, khắc vào bia đá, để ở trước sân võ miếu, bên tả: Trương Minh Giảng, Phạm Hữu Tâm, Tạ Quang Cự, Phan Văn Thúy, Mai Công Ngôn làm 1 bia; bên hữu: Nguyễn Xuân, Phạm Văn Điển, Lê Văn Đức, Trần Văn Trí, Tôn thất Bật làm 1 bia, còn thì công trạng tầm thường đều không dự.

Vua theo lời bàn ấy, sai viện Hàn lâm nghĩ soạn thể văn, bộ Công nghĩ định cách thức bia để thi hành (1 tòa bia văn; 2 tòa bia danh trạng công thần ở 2 bên tả hữu đều rộng 1 thước 6 tấc 8 phân, cao suốt 1 thước 5 tấc; bia văn dựng ở bên tả, phía trên bia công thần).

Vua sai quan đi thanh tra các hạt từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Quảng-ngãi, trở ra Bắc đến Ninh-bình. Lấy thự Hình khoa chưởng ấn cấp sự trung là bọn Nguyễn Văn Đạt 9 người sung làm việc.

TÀI LIỆU CỔ VĂN

https://tieulun.hopto.org

Cơ Nam tráng tỉnh Quảng-nam số quân lẻ loi không thành đội ngũ, chuẩn cho cứ số hiện có trên 300 người dồn làm 6 đội, còn thiếu 4 đội, bắt quân suất mộ để sung vào.

Đổi bổ quản cơ cơ Hữu thủy Nghệ-an Nguyễn Văn Tố làm phó vệ úy vệ Hữu thủy Nghệ-an.

Ngày đinh dậu, lễ hợp hưởng.

Định lệ phí hao đồng, chì, thiếc đúc làm đồ vật. (Đồng bạch đúc làm đồ vật, thợ bạc lĩnh làm cứ 100 cân, thành đồ 90 cân 8 lạng, hao 9 cân 8 lạng phải dùng than gỗ 500 cân. Thợ đúc lĩnh làm cứ 100 cân thành đồ 91 cân 7 lạng, hao 8 cân 9 lạng, phải dùng 114 cân củi, 400 cân than gỗ. Thợ Mẫu-tài lĩnh làm dây đài cứ 100 cân thành đồ 90 cân, hao 10 cân phải dùng 500 cân than gỗ. Đồng đỏ luyện 12 lần đúc làm đồ vật, cứ 100 cân, thành đồ 93 cân 14 lạng, hao 3 cân 2 lạng, dùng hết 450 cân than gỗ. Các hạng đồng đỏ nấu thanh đồng đỏ 12 lần, lấy 100 cân thành đồ 89 cân, hao 11 cân, dùng hết 1.000 cân than gỗ. Đồng nồi Trang-liệt, các hạng đồng đỏ Lai-xương đúc thành đồ vật, cứ 100 cân, thành đồ 90 cân, hao 10 cân, dùng hết 500 cân than gỗ. Đồng nồi Trang-liệt 80 cân, kẽm 20 cân, hợp thành 100 cân, thành đồ 90 cân, hao 10 cân, dùng hết 450 cân than gỗ. Đồng Lai-xương 80 cân, thiếc 20 cân, đúc thành đồ 95 cân, hao 5 cân, cần dùng 171 cân than gỗ, 150 cân củi. Các hạng đồng ấy 70 cân, kẽm 30 cân, đúc thành đồ 90 cân, hao 10 cân, cần dùng 500 cân than gỗ. 60 cân đồng, 40 cân kẽm, thành đồ 95 cân hao 5 cân phải dùng 480 cân than gỗ. Nếu đúc làm bánh lái nửa chim nửa nồi, đồng 80 cân, kẽm 20 cân, thành đồ 90 cân 11 lạng 5 đồng cân, hao 9 cân, 4 lạng, 5 đồng cân, phải dùng 85 cân, 11 lạng, 3 đồng cân than kinh (1), 111 cân, 4 lạng than gỗ, 115 cân củi. Đúc làm các hạng súng, đồng 90

1. Than kinh: Thứ than có mùi khét.

https://tieulun.hopto.org

cân, kẽm 5 cân, thiếc 5 cân, thành đồ 95 cân, 7 lạng, hao 4 cân, 9 lạng, phải dùng 82 cân than kinh. Làm chuông khánh, đồng 80 cân, thiếc 20 cân, thành đồ 95 cân, 5 lạng 7 đồng cân, hao 4 cân, 10 lạng, 3 đồng cân, phải dùng 72 cân, 11 lạng, 6 đồng cân than kinh, 272 cân, 11 lạng củi. Nguyên đồng nấu thành đồng 12 lần, cứ 100 cân thành đồ 89 cân, hao 11 cân, phải dùng 1.200 cân than gỗ. — Các hạng khối đồng đồ làm ra đồ đạc cứ 100 cân thành đồ 93 cân 6 lạng, 4 đồng, hao 6 cân 9 lạng 6 đồng cân, cần dùng 200 cân than gỗ, 258 cân, 7 lạng củi. Đồng 80 cân, kẽm 20 cân, thành đồ 88 cân, hao 12 cân, cần dùng 300 cân than gỗ, 150 cân củi — Đồng Thu-lai cùng với tiền đồng nguỵ hiệu cũ đúc thành khối đồng, đúc làm đồ đạc, cứ 100 cân, thành đồ 91 cân, hao 6 cân, cần dùng 180 cân than gỗ, 60 cân củi — Là đồng Bạch ra đồ đạc, cứ 100 cân, thành đồ 93 cân 8 lạng, hao 3 cân 8 lạng, cần dùng 100 cân than gỗ — Các hạng thiếc làm ra đồ vật, cứ 100 cân, thành đồ 91 cân, hao 9 cân, cần dùng 130 cân than gỗ. Đúc xiềng cứ 100 cân thành đồ 96 cân, 8 lạng, hao 3 cân, 8 lạng, cần dùng 75 cân than gỗ. — Thiếc luyện 12 lần, làm ra đồ vật, cứ 100 cân, thành đồ 93 cân 7 lạng, hao 6 cân, 9 lạng, cần dùng 150 cân than gỗ. Tấm đồng đỏ luyện thành đồng lá, cứ 100 cân thành đồ 89 cân, 13 lạng, 5 đồng cân, hao 10 cân, 2 lạng, 5 đồng cân cần dùng 368 cân, 12 lạng than gỗ. — Tấm kẽm mỏng đúc xiềng, cứ 100 cân, thành đồ 94 cân, 12 lạng 7 đồng cân, hao 5 cân, 3 lạng, 3 đồng cân, cần dùng 100 cân củi. Đồng đỏ làm ra đồ vật, cục thợ luyện đồng lĩnh làm, cứ 100 cân thành đồ 81 cân, 4 lạng, hao 18 cân, 12 lạng cần dùng 500 cân than gỗ. Thợ bạc lĩnh làm cứ 100 cân thành đồ 73 cân, 13 lạng, hao 26 cân, 3 lạng, cần dùng 90 cân than gỗ. Đồng lá rách nát làm ra đồ đạc, cứ 100 cân thành đồ 88 cân, 8 lạng, hao 11 cân 8 lạng, cần dùng

https://tieulun.hopto.org

500 cân than gỗ. Đồng 80 cân, kẽm 20 cân, thành đồ 84 cân, 6 lạng, hao 15 cân, 10 lạng, cần dùng 490 cân than gỗ. — Đồng bạch nát đúc làm đồ vật, cứ 100 cân thành đồ 90 cân 10 lạng, hao 9 cân, 6 lạng, cần dùng 380 cân than gỗ, 100 cân củi. Đồng đỏ nấu 12 lần, làm ra đồ đạc cứ 100 cân, thành đồ 92 cân, 8 lạng, hao 7 cân, 8 lạng, cần dùng 500 cân than gỗ. — Đồng vàng Thu-lai làm ra đồ vật, cứ 100 cân thành đồ 78 cân, hao 22 cân, cần dùng 450 cân than gỗ — Kẽm nát đúc làm đồ vật, cứ 100 cân thành đồ 87 cân, hao 13 cân, cần dùng 200 cân củi. Tấm kẽm mỏng, cứ 100 cân thành đồ 93 cân, hao 7 cân, cần dùng 120 cân củi. Tiền kẽm gãy vỡ đúc thành tấm thành khối, cứ 100 cân lấy được 12 cân, 8 lạng, hao 87 cân, 8 lạng, cần dùng 100 cân củi. Tiền đồng hiện cũ gãy vỡ đúc làm đồ vật, cứ 100 cân thành đồ đồng 52 cân, 1 lạng, chì 10 cân 7 lạng, hao 37 cân, 8 lạng, cần dùng 333 cân than gỗ. Đúc thành phiến thành khối, cứ 100 cân thành khí, đồng 52 cân, 1 lạng, 3 đồng cân, chì 22 cân 14 lạng 7 đồng cân, hao 25 cân, cần dùng 200 cân than gỗ).

Sai tả thị lang bộ Hộ là Doãn Uẩn đem cả khoa đạo, bộ, tỷ đến kho cửa Tiền thọ thanh tra đồ vật của kho. (Cứ theo sổ thanh tra ngày tháng 8 năm Minh-mệnh thứ 12 để lại và từ ngày tháng 9 năm ấy đến nay, lần lượt nộp vào chỉ tiêu, sổ còn lại theo từng khoản kiểm tra biên vào sổ). Chuẩn cho từ nay trở đi mỗi khi đến khoa kỳ thanh tra ở Nội vụ, tất cả phái viên tra xét, làm thành lệ mãi.

Chuẩn định từ nay có người buôn nước Thanh đem đồng khối nước Thanh sang nộp cho nhà nước, thì nhà nước trả cho tiền (100 cân đồng, trả 50 quan tiền), người nào dám phạm lệ cấm, đem bán riêng, thì bắt tội, cô tang vật sung công.

Phục chức viên bị cách là nguyên trấn thủ Lê Huy Tích làm cai đội, phái đến thành Trấn-tây xét bổ.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XX

ĐỆ NHỊ KỶ XVI

	Trang
Quyển CLXXXVIII, *Minh-mệnh năm thứ 19 (1838)*	3
Quyển CLXXXIX	37
Quyển CXC	65
Quyển CXCI	101
Quyển CXCII	123
Quyển CXCIII	145
Quyển CXCIV	176
Quyển CXCV	214
Quyển CXCVI	239
Quyển CXCVII	273

TỦ SÁCH NGHIÊM THÂM

Biên tập : BÙI CẦN
Chữa bản in : HOÀNG NGUYỄN

https://tieulun.hopto.org